

q625.11:
351.853 NSB

Vestfoldbanen

MODERNISERING AV
VESTFOLDBANEN

KONSEKVENSER FOR
KULTURMINNENE

DELRAPPORT FOR
STREKNINGEN

LARVIK EIDANGER

FYLKESKULTURSJEFEN I VESTFOLD
FOR
NSB BANE REGION SØR
ENDELIG UTGAVE, JUNI 1994

FASE 2

SKINNER OG MINNER

13tu 00033

Forord endelig utgave

Dette er endelig utgave av Kulturminneprosjekt Vestfoldbanens rapport om strekningen fra Farriseidet i Larvik til Porsgrunn.

En foreløpig utgave forelå i januar 1994 og er siden blitt kommentert av prosjektets styringsgruppe og andre interesserte. De aller fleste kommentarene har resultert i endringer i teksten.

Videre har det i de månedene som er gått skjedd en videreutvikling av traséalternativene som har medført til dels store justeringer. Vi har sett det som viktig å oppdatere rapporten i forhold til de nye traséene. Rapporten bygger nå på:

- *Rapporten Modernisering av Vestfoldbanen Farriseidet - Porsgrunn Hovedplan parsell 11. NSB Bane Region Sør foreløpig utgave 17.04.94*
- *Tegningshefte Hovedplan fase 2 NSB Bane Region Sør og Berdal Strømme 14.04.94*

Vi har i tillegg medtatt materiale om traséalternativ T3, som ikke lenger anbefales videreført.

I tillegg til foreløpig utgave har denne utgaven med:

- *Illustrasjoner*
- *Bilag lokalitetsutskrifter*
- *Sammendrag*

Rapporten er et ledd i den konsekvensutredning NSB som tiltakshaver gjennomfører etter Plan og Bygningsloven for moderniseringen av Vestfoldbanen. Rapporten er én av en serie delrapporter som utgjør Kulturminneprosjekt Vestfoldbanen fase 2. Fase 1 ble avsluttet med rapporten SKINNER OG MINNER revidert utgave som gir en samlet framstilling av kulturminnekonsekvensene for hele traséen fra Drammen til Skien.

Kulturminneprosjekt Vestfoldbanen er organisert av Vestfold Fylkeskommune Kulturetaten på oppdrag av NSB Baneregion Sør. Vestfold Fylkeskommune har valgt Roslands Arkitektkontor AS til å gjennomføre prosjektet, men har også selv bidratt med personale inn i prosjektet.

Rapporten har tre målsettinger:

- 1. Den skal gi en oversikt over kulturminnemiljøene de ulike traséene passerer og redegjøre for konfliktene anlegget skaper innen kulturminnetemaet og evt. foreslå avbøtende tiltak.*
- 2. Den skal videre presentere en sammenliknende vurdering av parallelle lenker slik at det totale konfliktbildet ved valg av en trasé kan klargjøres.*
- 3. I tillegg presenterer rapporten resultatene av en del av de arkeologiske undersøkelsene utbygger er pålagt å gjennomføre forut for reguleringsvedtak etter Kulturminneloven.*

Prosjektarbeidet ble påbegynt i mars 1991 og registreringer av evt. objekter, lokaliteter og områder har pågått fram til juni 1994. Arbeidet med selve rapporten er gjennomført i juni 1994.

Roslands Arkitektkontor a.s. 17.06.94

Bind 4, 1. del

9625.11; 351.853 HSB

INNLEDNING

2

Vestfoldbanen

Innholdsfortegnelse

INNLEDNING

<i>Forord</i>	1
<i>Innholdsfortegnelse</i>	3
<i>Rapportens oppbygning</i>	5

SAMLET KONFLIKTVURDERING 9

SPOR ETTER FORHISTORISK TID OG MIDDELALDER 17

BESKRIVELSE AV KULTURMILJØER 27

<i>0709-01 Kjose - Putlandsdalen</i>	27
<i>0709-02 Vassbotn</i>	53
<i>0805-03 Langangen</i>	73
<i>0805-04 Eidanger</i>	99
<i>Kilder</i>	121

KART, LOKALITETER OG KONFLIKTER 123

BILAG

<i>Bilag 1: Lokalteter automatisk fredete kulturminner</i>	
<i>Bilag 2: Lokalteter nyere tids kulturminner</i>	

Rapportens oppbygning

HOVEDINNDELING

Analysen av naturgrunnlag, arealbruk, historikk, inngrepets virkninger og konflikter er beskrevet på et hovednivå: kulturmiljøer. I tillegg er det gjort en oppsummering av konfliktene for hele planområdet, samt en helhetlig framstilling av det arkeologiske materialet.

For nyere tids kulturminner er strekningen Farriseidet - Eidanger så sammensatt at vi har funnet en samlet framstilling av denne historien, i tillegg til den som presenteres under kulturmiljøene, lite hensiktsmessig.

I tillegg er *lokaliteter*, både arkeologiske og nyere tids, skrevet ut i rapportform som bilag.

KULTURMILJØER

Med et kulturmiljø menes et område hvor kulturminnene inngår i en sammenheng. Det kan være kulturminner fra forhistorisk tid, middelalder og nyere tid. Det har vært hensiktsmessig å dele området inn i fire kulturmiljøer, inntegnet på oversiktskart til venstre:

- 0709-01 Kjøse - Putlandsdalen
- 0709-02 Vassbotn
- 0805-03 Langangen
- 0805-04 Eidanger

Kulturmiljøet danner rammen for framstillingen. Avgrensningen er viktig fordi den virker inn på forståelsen av de kulturhistoriske sammenhengene. Den får dermed betydning for evalueringen av kulturminnene og vurderingen av konfliktene.

avgrensningsproblemet

Utgangspunkt for avgrensningen av kulturmiljøene er inngrepets influensområde. Grensene for kulturmiljøene er forsøkt trukket slik at sammenhengene kulturminnene imellom kan belyses helhetlig. Like viktig er forholdet mellom kulturminnene og landskapet.

Linjer som tegnes for å avgrense kan lett bli statiske som tilnæringsmåte for å forstå et område. Det er dessuten nærmest umulig å trekke en grense som ikke overskjærer en eller annen sammenheng i landskapet. Utenforliggende kulturminner og overordnede strukturer er derfor trukket inn der det er nødvendig, selv om framstillingen er fokusert på forhold innen området.

I hvilken grad hensynet til de kulturhistoriske og landskapsromlige forhold faller sammen vil variere. Avgrensninger basert på rent visuelle forhold er utilstrekkelige. Vi har som ønske å gjenspeile kulturlandskapsrommet som komplekst og dynamisk rent romlig, samtidig som vi vil gjøre rede for endringer over tid. Der er nødvendig å se landskapsmessige og kulturhistoriske sammenhenger på flere nivåer.

Hva vi ser etter farger selvsagt avgrensningen, så vel som framstillingen for øvrig. Av den grunn varierer det hvilke landskapsbetraktninger og kulturhistoriske forhold som vektlegges.

PRESENTASJONSFORM

Under overskriften *Oversiktsdata* beskrives kulturmiljøene med hovedtrekk ved dagens situasjon mht. naturgrunnlag og arealbruk.

Under *Historikk og beskrivelse* presenteres kulturmiljøet med landskap og kulturminner fra forhistorisk og nyere tid.

Framstillingen er todelt og inneholder generelle trekk med historikk og overordnede strukturer, samt en geografisk presentasjon av lokaliteter og enkelte kulturminner som er særlig viktige eller blir spesielt berørt av inn-grepsplanene. Framstillingens oppbygging varierer etter kulturmiljøets karakter. Under enkelte kulturmiljøer har det falt naturlig å integrere gene-relle trekk og områdets historie med presentasjon av lokalitetene. I andre kulturmiljøer er dette mer skilt. Også hvilke emner som vektlegges vil variere fra miljø til miljø. Ferdshistorien berører viktige strukturer og er mange steder særskilt belyst. I enkelte områder er eiendomshistorien av spesiell betydning.

Fornminner og nyere tids kulturminner

I jordbruksområdene følger beskrivelsen av lokalitetene som regel navne-gårdene. Utgangspunktet er dagens situasjon med landskap og bebyggelse. Fornminnenes opprinnelige sammenheng er ikke nødvendigvis lik dagens gårdsstruktur. Vi har likevel valgt å knytte beskrivelsen av fornminnene til dagens gårder og nyere tids kulturminner, fordi vi tror at vi slik best beskriver den virkelighet vi i dag opplever fornminnene i. Slik får vi belyst tidsdybden i kulturminnestrukturen i et bestemt område.

Eget kapittel om fornminner

Tyngden av beskrivelsen i kulturmiljøene vil naturlig utgjøres av historie og kulturminner fra nyere tid. Kulturminner fra forhistorisk tid krever i til-legg andre og større rammer for forståelse. Derfor omtales forhistorien i planområdet som helhet i et eget kapittel.

Vurdering av kulturminner og -miljø

Under overskriften *vurdering* er kulturminner fra historisk og forhistorisk tid sett samlet. Det er hovedtrekkene som her er forsøkt belyst. Man finner også vurderende beskrivelser i de forutgående delene av kulturmiljø-beskrivelsen.

LOKALITETER

Dette har vært registreringsenheten både når det gjelder automatisk fredete og nyere tids kulturminner. I begge fagkretser kan lokalitet være et enkelt funn eller en enkeltstående bygning, landskapsform e.l., men i de fleste til-feller betegner lokalitet en samling objekter som utgjør en sammenheng. Eksempler kan være et gravfelt, et gårdstun, bebyggelse langs en vei eller en del av et tettsted. Enkeltojekter foreligger bare i databasen og er ikke tatt med i rapporten.

KART

Prosjektets konklusjoner er sammenfattet i kartbilag der konfliktgrad er angitt. Prosjektet har utarbeidet et eget kartgrunnlag i målestokk 1:10000 til dette formålet der de aktuelle parsellene er tegnet opp. Lokalteter for automatisk fredete kulturminner og nyere tids kulturminner er avmerket.

KONFLIKTVURDERING

Vi har i konfliktangivelsen prøvd å skille mellom *direkte konflikt* der kulturminner helt eller delvis blir utslettet, konflikt pga. nærhet til miljøer og konflikt med *landskapets kulturhistoriske innhold*.

Konflikter ved *indirekte utbygging og veiomlegginger* er medtatt i den grad vi har underlagsmateriale for å beskrive slik konsekvenser. Gjennom å legge vekt på kulturmiljøer og lokaliteter har vi forsøkt å framlegge materialet slik at det gir rom for justering i traséene.

Spørsmålet om *anleggsvei langs traséene* har vært drøftet underveis. Vårt utgangspunkt har vært at dette generelt er ønskelig for utbyggeren. Det er likevel antatt at man gjennom tettsteder og byer der det ikke er langt mellom tverrgående veier og angrepspunkter kan unngå en slik ekstra breddebelastning der kulturmiljøene ligger tett opptil sporet. Likeledes at man der traséen går svært nær tun eller fornminnelokaliteter kan unngå en slik vei. Kravet til planfrie krysninger gjør at mange driftsveier som i dag krysser planfritt vil måtte samles i overganger og underganger, noe som likeledes kan føre til etablering av langsgående veier.

Det foreligger ennå ikke vurderinger fra tiltakshaveren på hvor *deponi av tunnelmasser* og evt øvrig masseoverskudd skal skje. Det vil bli reist krav om *støyskjerming* ved passering av tettsteder. Vi har forsøkt å kommentere slike forhold og også pekt på hvor det bør gjøres videre studier når mer detaljerte planer foreligger.

KONFLIKTANGIVELSE

Etter avtale med NSB Bane Region sør og konsulentene som arbeider med prosjektet er det utviklet en klassifisering av konfliktene som er benyttet på kartene og i sammendraget under *planområdet*. Klassifiseringen er slik:

- A Meget stor konflikt
- B Viktig konflikt
- C Potensiale for funn av forhistoriske bosettingsspor

I tillegg er mulighet for avbøtende tiltak eller spesielle utforminger av traséen angitt med:

- * Traséens utforming / avbøtende tiltak kan minske konflikten

Denne løsning er valgt fordi kulturminneprosjektet ikke vil ha den fulle oversikt over realismen i et foreslått justering eller tiltak. Økonomi, tekniske forutsetninger og virkninger overfor andre temaer gjør at vi bare kan ta de nødvendige verbale forbehold og ellers gjøre konfliktvurderingene ut fra de viste traséføringene. I praksis gir dette fire konfliktklasser: **A - A* - B - B* - C**.

C-arealene vil, ved siden av å være mulige konflikt-områder, også gi utbyggeren en indikasjon på hvilket omfang de arkeologiske undersøkelsene vil få ved valg av de ulike alternativene. Avgrensningen av slike arealer vil imidlertid måtte gjøres av frigivingsmyndighet.

KILDER

En særlig viktig kilde for kulturmiljøet Kjøse -Putlandsdalen har vært materialet fra Prosjekt Naturgass til Østlandet, Svein Mjaatvedt 1990.

MEDARBEIDERE

Ansvarlig for arbeidet med denne rapporten har vært:

Isa Trøim	Eivind Hartmann
Unni Broe	Ragnhild Krogness
Øivind Aamodt	Bera Ulstein Moseng

Samlet konfliktvurdering Larvik - Eidanger

(Revidert i henhold til nye planer juni 1994)

UTGANGSPUNKT FOR VURDERINGEN

Grunnlaget for beskrivelsene er rapporten «Hovedplan parsell 11 i Larvik og Porsgrunn kommuner» (17.04.94) og tegningshefte «Hovedplan fase 2 utarbeidet» av Berdal Strømme (14.04.94).

Under hvert kulturmiljø er konfliktene langs de alternative lenkene gjennomgått. For kulturmiljøene Langangen og Eidanger, som berøres av flere alternativer er det også foretatt en oppsummering av totalvirkningene og eventuelle forslag til prioriteringer innenfor kulturmiljøet.

HOVEDTREKK

Gjennom Brunlanes går parsell T med tre hovedalternativer som ved kryssingen av Langangen er øket til fire, ved koblingsalternativ T2B. Mellom Langangen og Eidanger er forslagene samlet i to tunnelalternativer. For parsell U i Eidanger er det tre alternativer, hvor utnyttelse av eksisterende jernbane inngår som hovedelement for U3.

Primært kobles T2 til U3 og T1B/T4 til U1/U2. Det er imidlertid mulig å diagonalføre alternativene mellom Langangen og Eidanger slik at konsekvensene for parsellene kan vurderes separat.

De berørte områdene i Brunlanes er spredt over et stort område. Størst konsekvenser får planene for sammenhenger i jord- og skogbruksbygdene Kjøse og Putlandsdalen og for miljøet rundt den gamle skysstasjonen Vassbotn. I Telemark er inngrepet konsentrert til Eidanger-området og Langangen. Kryssing av det særpregede fjord- og dallandskapet Langangen og Ønna er problematisk og får lett negative konsekvenser for kulturminner og kulturlandskap. I Eidanger får forslagene konsekvenser for et område som alt er sterkt berørt av arealinngrep og terrengendringer, men hvor den eksisterende kulturminnestrukturen forteller om sammenhenger det er desto viktigere å skjerme om.

PARSELL T

ALTERNATIV T1B

Alternativ T1B er tunnelalternativet og utgjør en tilnærming til den rette linje mellom Larvik og Eidanger, med et diagonalt avvik utenom de verdifulle larvikittforekomstene i området. Forslaget går i fjell med unntak av to korte dagstrekninger. Vestover fra Ønna er alternativ T1B sammenfallende med T4. Alternativet kobles primært med U1 og U2 i Eidanger.

dagstrekning «Ønna nord»

Alternativet berører ingen kjente kulturminner og potensialet for forhistoriske bosettingsspor er lavt. Alternativet vil kunne få konsekvenser for helheten i kulturlandskapet rundt Ønna og sammenhengen med

kulturlandskapet Marka-dalen/Langangen i et større perspektiv. Det vil berøre sammenhenger i et kulturhistorisk landskapsbilde som forteller om forholdet mellom naturgrunnlag og kulturminner. Konfliktgraden vil være avhengig av inngrepets utforming. Dette forslaget er det minst konfliktfylte alternativet ved kryssingen av Ønna.

oppsummering T1B

Det er ingen store konflikter knyttet til alternativ T1B

ALTERNATIV T2

Alternativet utgjør en tilnærmet direkte løsning med tilpasninger til en del øst-vest-drag i det kuperte terrenget som gir en del dagstrekninger. Fra Pauler til Solum er alternativet samkjørt med planene for ny E18 og går parallelt med E18 på sørsida. T2 knyttes primært til U3 gjennom Eidanger.

Vassbotn

Området har potensiale for forhistoriske bosettingsspor og mulighet for konflikt med automatisk fredete kulturminner. Inngrepet får store konsekvenser for et kulturhistorisk landskapsbilde som forteller om sammenhengen mellom innsjølandskapet, ferdselshistorien og bevarte kulturminner fra nyere tid. Bevarte partier av den gamle kongeveien øst for Vassbotn gamle skysstasjon blir direkte berørt. Alternativet kan få konsekvenser for tilgjengeligheten til et svært verdifullt parti av Kongeveien vest for Vassbotn, men dette siste bør kunne avbøtes. De største inngrepene i forhold til disse verdier vil imidlertid være gjennomføringen av nye E18. I forhold til dette skaper jernbaneplanene ingen nye store konflikter.

Lysnes - Sundsåsen

Alternativet går her gjennom et område som er svært rikt på bosettingsspor fra steinalderen, og muligheten for konflikt med automatisk fredete kulturminner er svært stor. Kulturminner fra nyere tid vil neppe bli direkte berørt, men inngrepet kan få store konsekvenser for landskapets kulturhistoriske innhold. Dette går på det forhistoriske fjordlandskapet og steinaldermenneskenes bruk av det, samt sammenhengen mellom kulturminner fra nyere tid og de vilkår som landskapet har gitt for bosetting, næringsliv og ferdsel. Inngrepet er et av de mest konfliktfylte over Langangen.

oppsummering T2

Alternativet er et av de mest konfliktfylte for Langangen som kulturmiljø. De største konfliktene som følger alternativ T2 er knyttet til viadukten over Lysnes - Sundsåsen.

ALTERNATIV T4

T4 utgjør et nordlig alternativ om Kjose som utnytter det øst-vest-gående daldraget Putlandsdalen - Bjørndalen til Ønna i Langangen. Vest for kryssingen av Ønna er traséen identisk med alternativ T1B.

Vassvik

Funnpotensiale for bosettingsspor fra forhistorisk tid, særlig steinalder, kan føre til konflikt med automatisk fredete kulturminner. Inngrepet innebærer dessuten en begrenset konflikt med landskapets kulturhistoriske innhold som bør kunne avbøtes ved utforming.

Tyskhusdalen

Området har et høyt potensiale for bosetningspor fra steinalderen og inngrepet kan derfor føre til konflikter med automatisk fredete kulturminner. Avskjæringen av den lille jordbruksdalen fra Farrisvannet og Kjosebygda får negative konsekvenser for sammenhengen mellom landskap og kulturminner. Negative virkninger vil kunne reduseres ved bruløsning framfor fylling.

<i>Kjosebygda</i>	Alternativet berører her et område med høyt potensiale for bosettingsspor fra forhistorisk tid. Muligheten for konflikt med automatisk fredete kulturminner er derfor stor. Alternativet vil direkte berøre fritidsbebyggelse fra mellomkrigstida og komme svært nær verneverdig bebyggelse på husmannsplassen Hagen. Det innebærer konflikter med enkeltelementer og samspillet mellom elementer i et sentralt og svært verdifullt kulturlandskap rundt Kjose kirke.
<i>Putlandsdalen</i>	Det er potensiale for bosettingsspor fra steinalder og historisk tid i dalsidene og derfor mulighet for konflikt med automatisk fredete kulturminner. Her ses ingen direkte konflikt med kulturminner fra nyere tid, men alternativet innebærer et relativt stort inngrepet i et enhetlig småbruksmiljø. I et større perspektiv får inngrepet derved konsekvenser for sammenhenger i kulturmiljøet Kjose hvor forholdet mellom de sentrale gårdene og småbruka i Putlandsdalen er viktige elementer.
<i>Bjørndalen - Gunnarsrød</i>	I Bjørndalen berører alternativet et kjent ødegårdsområde hvor potensialet for bosettingsspor fra historisk tid (middelalder) er stort. Dette gir muligheter for konflikter med automatisk fredete kulturminner. Inngrepet vil også få direkte og indirekte konsekvenser for gammel ferdselsvei mellom Langangen og Kjose og derved innvirke på opplevelses- og formidlingspotensialet til et større område.
<i>«Ønna nord»</i>	Sannsynligheten for konflikt med automatisk fredete kulturminner i området må regnes som liten. Inngrepet fører ikke til direkte konflikter med kulturminner fra nyere tid. Alternativet vil kunne få konsekvenser for helheten i kulturlandskapet rundt Ønna og sammenhengen med kulturlandskapet Marka-dalen/Langangen i et større perspektiv. Det vil berøre sammenhenger i et kulturhistorisk landskapsbilde som forteller om forholdet mellom naturgrunnlag og kulturminner. Konfliktgraden vil være avhengig av inngrepets utforming.
<i>oppsummering T4</i>	De største konfliktene som følger av alternativ T4 er knyttet til området Kjose - Putlandsdalen og Bjørndalen.
ALTERNATIV T2B	<i>Alternativ T2B utgjør et koblingsalternativ mellom T2 og T1B (T4)</i>
<i>Tallaksrudtjønna</i>	Inngrepet får direkte konsekvenser for tufter og dyrkingsspor som kan skrive seg fra en middelaldergård. Heri ligger stor mulighet for konflikt med automatisk fredete kulturminner. Inngrepet får konsekvenser for et vakkert beitelandskap med fine skogsveier og et særpreget kulturlandskap med stort formidlingspotensiale.
<i>Gunnarsrød</i>	Området har rike forekomster av forhistoriske bosettingsspor fra steinalder og seinere. Muligheten for konflikt med automatisk fredete kulturminner er derfor svært stor. Disse kan oppleves i et åpent, vakkert beitelandskap med flere kulturlandskapselementer fra nyere tid. Inngrepet kan få konsekvenser for sammenhenger som gamle ferdselsveier og nærliggende kulturmiljø.
<i>«Ønna nord»</i>	Traséen vil berøre registrerte boplasser fra forhistorisk tid og komme i konflikt med automatisk fredete kulturminner. Inngrepet fører ikke til direkte konflikter med kulturminner fra nyere tid. Alternativet vil kunne få konsekvenser for helheten i kulturlandskapet rundt Ønna og sammenhengen med kulturlandskapet Marka-dalen/Langangen i et større perspektiv. Det vil berøre sammenhenger i et kulturhistorisk

landskapsbilde som forteller om forholdet mellom naturgrunnlag og kulturminner. Dette er det mest konfliktfylte alternativet over «Ønna nord».

oppsummering T2

Alternativet er et av de mest konfliktfylte for kulturmiljø Langangen. Gjennomføringen over både Gunnarsrød, Tallaksrud og Ønna innebærer store konflikter.

ALTERNATIV T3 (utgått)

Alternativ T3 over Tverrfjorden utgjør det sørligste traséalternativet. Fra Nøklegård til Eidanger er alternativet sammenfallende med alternativ T2 og det henvises til beskrivelsen ovenfor.

KONKLUSJON PARSELL T

Alternativ T1B, tunnelalternativet, har få direkte konflikter med kulturverninteressene. Her må imidlertid presiseres at konsekvensene av massedeponier som følge av dette alternativet ikke er vurdert. T2, T2B og T4 får alle store konsekvenser for kulturverninteressene. En avveining av disse blir i hovedsak en avveining mellom konsekvenser for to verdifulle kulturmiljøer av forskjellig karakter - på den ene side for jord- og skogbruksbygda Kjose, og på den annen side Langangen med et mer sammensatt landskap og variert kulturminnestruktur.

PARSELL U

ALTERNATIV U1

U1 er det nordlige alternativ gjennom Eidanger og har en stor dagstrekning som krysser bygda over Vallermyrene.

Vallerleiren

Alternativet får direkte konsekvenser for et bevaringsverdig militærleiranlegg fra andre verdenskrig. Leiranleggets status med hensyn til vern er under utredning.

*Vallermyr-slettas gårdslandskap
Myrene - Pasa*

Alternativet vil få negative konsekvenser for et enhetlig jordbruksområde med godt bevart tradisjonell gårdsbebyggelse og en karakteristisk beliggenhet til landskapselementene i området. Gårdene utgjør referansepunkter til områdets «nære» historie, samtidig som de har verdi som en grønn sone mot tettbebyggelsen rundt Porsgrunn, og avgrenser denne fra de fysiske mer utflytende næringsområdene lenger sør.

småbruket Bø

Alternativet kan få konsekvenser for bevart småbruksbebyggelse som representerer eldre bosetting i et etterkrigs boligområde. Så fremt linjeutvidelse og rigganlegg ikke får konsekvenser for bebyggelsen, ses ingen store konflikter.

Oppsummering U1

Det er dette alternativet som får de største konsekvensene i forhold til eksisterende, verdifulle strukturer fra nyere tid - i det bynære landskapet.

ALTERNATIV U2

U2 følger for det meste dagens trasé.

Bjørkedalen

Kulvert i Bjørkedalen kan få konsekvenser for kulturlandskap og eldre ferdselsveier egnet for natur og kultursti. Så fremt det tas hensyn til disse verdiene, ses ingen store konflikter med kulturverninteressene.

<i>Eidanger stasjon</i>	Eidanger stasjon har bevart stasjonbygninger av stor lokalhistorisk verdi. Opprettholdelse av stasjonen i tilknytning til jernbanelinjene er en viktig positiv side ved dette forslaget.
<i>Bø og Lund</i>	Alternativet kan få konsekvenser for bevart småbruksbebyggelse som representerer eldre bosetting i et etterkrigs boligområde. Så fremt linjeutvidelse og rigganlegg ikke får konsekvenser for bebyggelsen, ses ingen store konflikter.
<i>oppsummering U2</i>	Alternativet har, med forbehold om hensyn til kulturminner i Bjørkedalen, og bygningsmiljø langs linja, ingen alvorlige konsekvenser for kulturmiljøet Eidanger. Hensynet til verneverdig jernbanebebyggelse og eksisterende strukturer gjør dette til det alternativet som kommer best ut i forhold til kulturverninteressene.
ALTERNATIV U3	<i>U3 går lengst sør, har kun kort dagstrekning og representerer tunnelalternativet gjennom Eidanger.</i>
<i>Herregårdsbekken</i>	Den korte dagstrekningen nede i Herregårdsbekken får trolig direkte konsekvenser for gamle brukar og andre ferdselsminner av stor verdi. Det kan få indirekte konsekvenser for muligheten til å knytte sammen et kultur- og natursti-nettverk av stor betydning for formidling av kulturhistorien i området. Om det ved utformingen av inngrepet tas tilstrekkelig hensyn til disse kulturminneverdiene vil konflikten kunne avbøtes.
<i>Kirkeområdet</i>	Eidanger kirke og de mange fornminnene i kirkeområdet vil ikke berøres av alternativet så fremt forutsetningen om fjelltunnel under morenen gjennomføres. En eventuell kulvert i morenens løsmasser vil føre til store konflikter med hensynet til automatisk fredete kulturminner og berøre vesentlige sider ved kulturminnestrukturen i området.
<i>oppsummering U3</i>	Under forutsetning om fjelltunnel under kirken og at det tas hensyn til kulturminneverdiene ved gjennomføringen over Herregårdsbekken, ses ingen store konflikter ved alternativ U3.
KONKLUSJON PARSELL U	Alternativ U1 være mest konfliktfylt mht. kulturminner fra nyere tid, og vil få negative konsekvenser for strukturer i området. Alternativ U2 vil under visse forutsetninger kunne gjennomføres uten konflikter med kulturminner og kommer positivt ut i forhold til verneverdige strukturer fra nyere tid. Alternativ U3 vil under visse forutsetninger kunne gjennomføres uten konflikter med kulturverninteresser.

Nedleggelse av den eksisterende jernbanen

I hovedplanen vurderes det fra NSBs side å opprettholde den eksisterende banen rundt Oklungen som beredskapsbane. Dersom dette ikke skjer og banen blir nedlagt vil det reise spørsmål knyttet til kulturverninteresser.

Den eksisterende jernbanen fra Farriseidet over Kjøse og Oklungen ned til Bjørkedalen er en viktig del av det kulturhistoriske landskapet den går gjennom. Jernbanen har spilt en stor rolle for utvikling av bosetting og næringsliv. Nord for Omsland er den fremdeles den eneste kommunikasjonslinja langs Farrisvannets vestsida.

nedleggelse reiser spørsmål

For kulturvernet vil særlig to hensyn være viktige: Hvilket tap og hvilken eventuell vinning kan oppnås for kulturmiljøene ved nedleggelse av jernbanen? Hvilken alternativ bruk kan traséen eller underbygningen tenkes å få?

jernbanen som strukturerende element

Det første spørsmålet er todelt: For det første har man helheten i anlegget slik det framstår som strukturerende element og forutsetning for tettstedsdannelser og virksomheter. For det andre har vi enkeltelementene etter jernbaneanlegget. Begge sidene må vurderes. Det er hevet over tvil at selv ved en omfattende fjerning av underbygningen vil mange spor etter jernbanen stå igjen og fortelle om dette lokalt viktige kommunikasjonsmiddelet. Dette kan være tunneler, skjæringer, enkeltbygninger, bruer osv. Erfaringsmessig vil også andre deler av underbygningen bli stående igjen. Det kan også enkelte steder ha en positiv virkning på kulturminnene og opplevelsen av dem at jernbanen blir borte. Dette kan f.eks. bli tilfelle i Kjøse, der eldre forbindelseslinjer i landskapet og sammenhenger mellom miljøer kan gjenopprettes.

vern

Når det gjelder enkeltelementer som bygninger, tunnelmunnings, brukonstruksjoner o.l. har vi ikke foretatt noen omfattende registrering. Det finnes flere bygninger igjen fra banens åpning i 1882. Ingen av disse er med i den nylig utarbeidete nasjonale verneplanen til NSB. Flere av dem har likevel stor lokal betydning og verneverdi som kulturminne. Det finnes flere murte steinbruer og forstøtningsmurer som bør bli stående.

nye bruksmuligheter

Ved nedleggelse av slike banestrekninger vil forslag om museumsbane ofte dukke opp. Vår vurdering er at et slikt prosjekt vil ha små sjanser for gjennomføring og kanskje ikke være ønskelig ut fra et nasjonalt perspektiv. På nedlagte strekninger finnes det i dag museumsbaner for bredspor (Krøderbanen), smalspor (del av Setesdalsbanen) og tertiærspor (del av Urskog-Hølandsbanen). De frivillige organisasjonene som har arbeidet med disse prosjektene har med sin entusiasme greid store løft, men driften av de eksisterende virksomhetene er nok avhengig av at kreftene ikke spres for mye.

jernbanen som port til utmarka

Når det gjelder underbygningen vil vi påpeke at det finnes andre anvendelsesområder som gjør det mulig å bevare den som et kulturminne. Vil vi særlig legge vekt på delene av traséen langs Farrisvannet. Her går jernbanen gjennom svært naturskjønne omgivelser, og ligger alene uten at det er noen opparbeidet vei ved siden av. Derfor er opplevelsen av traséen i landskapet særlig sterk. Ved å ta i bruk traséen til gang og sykkelvei kan

naturområdet åpnes for allmennheten samtidig som kulturminnet bevarer i en meningsfull sammenheng - som ferdselsåre - uten å gjøres til museum. En slik framtidig bruk kan med fordel foreslås for de øvrige delene av banen også.

Helhetlige konsekvenser for kulturminnene ved nedleggelse av hele denne lange strekningene er ikke utredet her, men vår foreløpige konklusjon er at ved en videre planlegging av bruk av deler av underbygningen der også kulturvernet er med og legger premissene, vil dette ikke medføre store konflikter.

Tunnelmassene

Alle traséalternativene ovenfor vil etterlate seg store masser etter tunnelarbeidene. Det er også naturlig at den traséen som har færrest konflikter med kulturminner er den som går mest i fjell og dermed gir de største massene. Dersom massene ikke er av en slik kvalitet at kommersielle avsetningsmuligheter gjør det aktuelt å transportere dem ut av området vil de representere et betydelig konfliktpotensiale - også i forhold til kulturverninteressene. Etter som lokalisering av eventuelle deponier ennå ikke er foreslått, må spørsmålet få stor oppmerksomhet fra kulturminnevernet i den videre planprosessen.

dalbunnene

Tunnelpåhuggene vil bli liggende i forsenkningene i terrenget, oftest i de karakteristiske sprekkeleddene. Bunnene av disse vil være spesielt sårbare for store deponier som vil bety barriereskapende voller eller oppfylling av hele dalbunner der sporene etter menneskelig aktivitet som regel er sterke.

steinalderboplasser

Ser man på mulighetene i terrenget for øvrig er det særlig konflikter med steinalderboplasser som vil være problematiske. Det er i de gjennomførte registreringene i området gjort steinalderfunn fra 20 til 95 m.o.h., men potensialet går muligens opp til 110-115 m.o.h., med mulighet for sporadiske funn over dette.

Ut fra en ren topografisk vurdering er det naturlig å tenke seg at det i det ulendte kollelandskapet vil være mulig å finne fram til steder hvor masser kan deponeres uten at det medfører kulturminnekonflikter i strengeste forstand. Det må imidlertid framholdes at de rene utmarksområdene og ressursene her har hatt stor betydning for bosettinga i området til alle tider. Store inngrep vil røre ved dette grunnlaget. Fra før finnes det flere store steinbrudd innenfor området. Bruk av disse kraterne som massedeponi vil representere den beste løsning sett fra kulturminnevernets synspunkt. Eventuelle anleggsveitraséer må også planlegges og undersøkes i samarbeid med arkeologer.

Spor etter forhistorisk tid og middelalder

Innledning

Basert på kunnskap om allerede kjente forminner innenfor planområdet, fra Farriseidet ved Larvik til Eidanger, har de arkeologiske registreringene i forbindelse med prosjektet «Modernisering av Vestfoldbanen» vært konsentrert om prøvestikking etter steinalderlokaliteter og søking på overflaten etter synlige kulturminner fra forhistorisk tid og middelalder. Kun inntegnede dagstrekninger er registrert. Tidsrammene for registreringene har vært knappe og tillot ikke totalregistreringer av de ulike alternativene. Det foreliggende resultat bør derfor ikke betraktes som en totalregistrering, men som en indikator på funnpotensialet for historiske og forhistoriske bosettingsspor innenfor de ulike kulturmiljøene.

Utmarksområder

De skogkledde utmarksområdene som utgjør store deler av planområdet har i nyere tid spilt en viktig rolle for næringsliv og bosetting. Hvordan disse skogs- og myrområdene ble utnyttet i middelalder og jernalder vet vi imidlertid lite om. I forbindelse med registreringer i området har vi ikke funnet kulturminner som med sikkerhet kan dateres til disse perioder. Vanlige spor etter utmarksbruk i jernalder og middelalder som kullgroper, jernvinne og fangstgraver er ikke registrert her. Lokale informanter vi har vært i kontakt med har heller ikke kjennskap til at rester etter denne type aktiviteter finnes i området. Vi kan imidlertid ikke avskrive at de naturressurser som til enhver tid fantes i disse skogs- og myrområdene også ble aktivt utnyttet i forhistorisk tid og middelalder som et supplement til gårdsdrifta.

kullmiler

Ved registreringene i forbindelse med prosjektet «Modernisering av Vestfoldbanen» ble det langs traséforslagene flere steder observert rester etter «kølabanner». (I våre registreringer blir disse kulturminnene kalt kullmiletomter). Dette er spor etter en trekullproduksjon som i hovedsak knyttes til driften av de mange jernverkene i Norge fra 1600-1800-tallet, men som også har hatt betydning i en mer lokal sammenheng helt fram til dette århundre.

De sporene vi i dag finner etter denne type aktivitet er interessante fordi de bl.a. forteller om hvilke krav som ble stilt ved byggingen av slike kullmiler. Det var f.eks. viktig å forberede markoverflaten der mila skulle legges, dvs. lage kullbunnen. Mila burde helst ligge på en noenlunde horisontal flate, og den burde ligge i ly for sterk vind. Den måtte ikke legges på berg- eller steingrunn. For å hindre ukontrollert lufttilgang gjennom en utett bunn kunne det f.eks. være nødvendig å legge på et lag leire eller grus. Til det behov kunne masse tas ved å grave groper eller en grøft rundt kullbunnen. Dette tjente samtidig til å gjøre kullbunnen tørrere ved at grunnvannstanden ble senket. Dessuten måtte det i nærheten være materialer til milas dekning som jord, mose, granbar eller lyng o.l. og vann.

Det er i særlig grad i de store utmarksområdene mellom Kjøse og Eidanger at man støter på sporene etter en nyere tids trekullbrenning i form av de oppbygde kullmiletomtene. Våre informanter i Kjøse kunne imidlertid peke på at rester etter slike også ligger i dagens dyrka mark. Dette viser at jordbruksarealene på disse stedene er utvidet i nyere tid.

I følge fylkesarkeologen i Telemark, Helge Bråthen, kan man skille mellom to typer kullmiletomter innenfor dette geografiske området. Engangsmilene, miler som man kun har brent én gang finnes det i dag spor etter i de store greveskogene. I Eidanger-området hvor privatpersoner leverte kull til jernverkene og hvor skogsarealene på hver enkelt grunneier var begrenset ble det derimot brent miler flere ganger på samme miletomt. Dette viser seg i dag ved at man får konsentriske sirkler på toppen av kullmiletomta.

Middelaldergårder

Kunnskapen om middelalderens gårder bygger i hovedsak på skriftlige kilder, og på bakgrunn av disse spredte opplysningene er det så mulig å studere bosettingsutviklingen innenfor utvalgte områder.

ødegårdsanlegg?

I tidlig middelalder ble ryddet det nye gårder i ytterkant av de sentrale bosettingsområdene øst for Langangen. Flere av disse nyryddete gårdene ble lagt imidlertid øde i løpet av middelalderen og kjennskapet til dem forsvant. Gårdsbruk som er kjent fra middelalderkilder og som ikke ble tatt opp igjen som selvstendige driftsenheter i nyere tid er «Biarnarud» og «Tollaxrud». På det stedet der «Biarnarud» skal ha ligget er det i dag registrert tufter etter hus, det samme gjelder for et område som lokalt kalles Tallaksrød. Dateringen av disse tuftene er usikker, men kanskje kan de være de siste rester av ødegårdsanlegg fra middelalderen?

Middelalderkirker

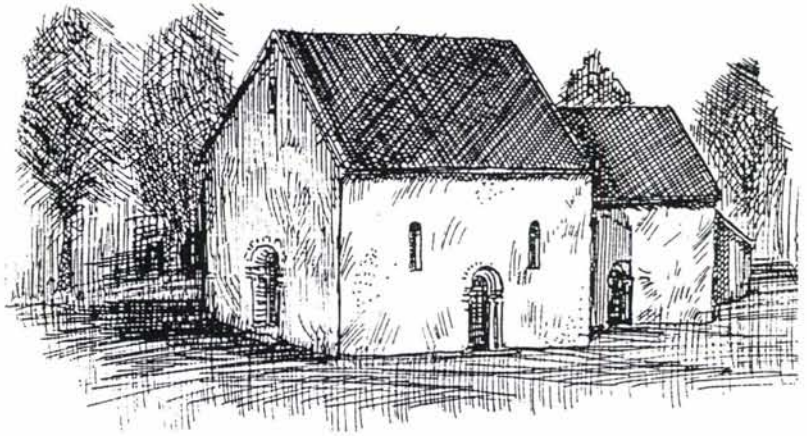
Kirker bygd i tre har vært det langt vanligste i Norge i middelalderen. Bare i byene og i de rikeste og mest sentrale bygdene reiste man steinkirker. Bygging av steinkirker har vært svært kostbart og det har krevd spesialister. Dette er nok hovedgrunnene for at slike kirker ikke blir enerådende i løpet av middelalderen i vårt land slik man ser det i andre land som f.eks. Danmark. En annen årsak er tradisjonsfaktoren, samt at trevirke var lett tilgjengelig.

Kjøse kirke

I middelalderen skal det ifølge skriftlige kilder ha stått en stavkirke i Kjøse. Den omtales første gang i 1372 men var trolig betydelig eldre. I 1606 blir denne stavkirken revet og en ny tømmerkirke bygd. Når man i 1850 igjen skulle bygge ny kirke var både den gamle kirketomta og kirkegården for liten og man bygde den nye kirken sør for den gamle.

Eidanger kirke

Eidanger kirke slik vi ser den i dag er opprinnelig bygd på 1100-tallet og viet til St. Maria. Kirken ble dengang reist av stein. «*Moa kirkja a Eidangri*» var det gamle navnet, Moa etter den gamle nå forsvunne prestegården Mo. I løpet av åra som har gått siden kirken ble bygd har den flere ganger gjennomgått bygningsmessige endringer både utvendig og innvendig. Man vet i dag ikke om det har ligget en eldre kirke på dette stedet før steinkirken ble bygd, men i følge Eidanger bygdehistorie ble det i 1937 funnet en del stokker med tilhøgd not og fjær rett ved kirken. Disse stokkene må ha tilhørt en stavbygning, men man kjenner ikke til om dette er rester etter en eldre kirke eller om stokkene stammer fra en profan bygning. Ved gravning på vestsida av kirken ble det samme år også funnet rester av en mur. Denne kan ha tilhørt en bygning i tilslutning til kirkeanlegget.

Tegning av Eidanger kirke som en mener den kan ha vært i middelalderen. Tegningen er gjengitt etter Eidanger Bygdehistorie.

Kult - og sentrumskontinuitet ?

Ofte vil man kunne se at middelalderkirker er reist på steder som har hatt viktige sentrums- og kultfunksjoner også i førkristen tid. Kirkestedets topografiske plassering viser bl.a. mange steder sammenfall med de norrøne kultsteders topografiske plassering. Innenfor vårt registreringsområde er dette fenomenet særlig tydelig omkring Eidanger kirke hvor det fremdeles ligger bevart flere gravhauger og gravfelt fra førkristen tid. 2 enkeltliggende gravhauger og et større sammenhengende gravfelt med 6 rundhauger fra jernalderen, er i dag innlemmet i dagens kirkegård. Gravhaugene på kirkegården viser på en tydelig måte hvordan området allerede i jernalderen hadde en spesiell funksjon som bl.a. hedensk gravplass/kultplass.

På det høydedraget hvor Kjose kirke ligger er det ikke registrert sikre gravhauger. Ved kirkegården, omtrent 50 meter fra grustaket hvor det i sin tid ble funnet en øks fra jernalderen, skal det imidlertid ha ligget en haug som kjosingene regnet for en gravhaug. I sitt arbeid med å kartlegge norrøne kultsteders topografiske plassering i forhold til middelalderens kirkesteder i Vestfold har Jan Brendalsmo også antydnet at det kan ligge mulige gravhauger på høydedraget (liten åsrygg) rett sør for kirken, samt muligens noen helt nord i skråningen ned mot veien. Disse registreringene er usikre.

Kirken ligger sentral plassert i Kjosebygda omkranset av gårder. Bydebokforfatteren Lorens Berg mener at Kjose kirke fra begynnelsen av lå på eiendommen til en gammel gård ved navn Kjos. Denne gården skal senere ha blitt oppstykket mellom gårdene Nes og Kroken og kjennskapet til gården og dens lokalisering er i dag usikker. Navnet Kjos kommer av det gammelnorske Kjöss, som her kan bety en smal vik. Navnet viser fremdeles til de topografiske forholdene på stedet der gården angivelig skal ha

kultindikerende stedsnavn ?

Ved registreringer i forbindelse med prosjektet ble vi i Kjose gjort oppmerksomme på en større stedsnavn innsamling som foregikk her i samarbeid med Avdeling for stadnavn ved Universitetet i Oslo. Blant de innsamlete navn som virker spesielt interessante sett fra et arkeologisk syns-

punkt var navnet på jordstykket på vestsida av Kjose kirke. Dette området kalles «Skeiet» og ligger i forlengelsen av Kirkebukta.

Skeid

Navnet «Skeid» kan ifølge Oluf Rygh bety - bane, til kappløp eller kapp-riding, og slik virksomhet regnes vanligvis å ha sammenheng med kultiske handlinger. Tenker man seg at den trange vika mellom dagens gårder Nes og Kleppane frøs til is på vinteren får man her en bane som kan ha vært egnet til kappestrid. Olaus Magnus omtaler i «Historia om de nordiska folken» fra 1555 slike kappløp med hester på isen. Dette var i følge han en tradisjon som foregikk rundt vintersolverv og hvor man samlet alle de beste og vakreste hestene i distriktet til en offentlig konkurranse. Den hesten som gjennom konkurransen viste seg å være uovervinnelig kunne i en slik sammenheng gjerne ofres som en gave til gudene.

Skeid - kappløp eller kappriding med hester på isen. Tegning gjengitt etter Olaus Magnus, Historia om de nordiska folken.

Jernalderens gårdsbosetting

Vår kunnskap om jernalderens gårdsbosetting innenfor planområdet bygger på studier av gårds- og stedsnavn, samt tilgjengelige informasjon om funn og faste fornminner. Registreringene i forbindelse med prosjektet har ikke tilført oss ny kunnskap om jernalderbosettinga i disse områdene. For å finne ytterligere rester etter denne bosettinga må man antakeligvis sjakke større områder i nærheten av allerede registrerte fornminner.

Kjose

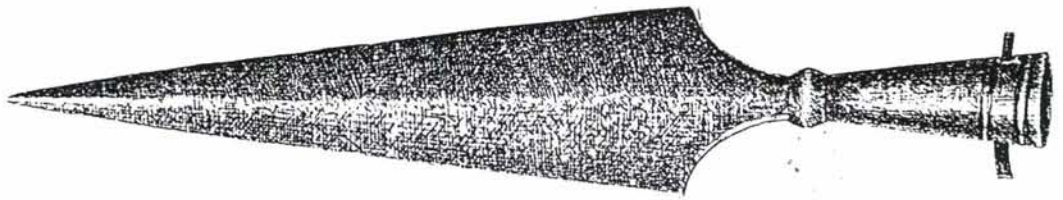
Det er få synlige spor etter en forhistorisk bosetting i Kjose, men de bevarte gravfeltene på Kjoshaugen og Kroken indikerer at det har vært en fast bosetting i området allerede i jernalderen. Selv om haugene på disse gravfeltene bærer preg av plyndringer og arkeologiske undersøkelser, har vi i dag ingen gjenstandsfunn som kan gi oss mer nøyaktige dateringer av haugene. I en av haugene på Kroken skal det visstnok være funnet en jernøks. Øksa er aldri kommet inn til noe museum og det eksisterer kun mangelfulle muntlige opplysninger om dette funnet i lokalmiljøet. Like ved Kjose jernbanestasjon i et grustak på eiendommen til gården Nes er det også funnet en øks av jern fra vikingtid. En beltestein av hvit kvarts fra folkevandringstida er funnet under jernbanearbeid på eiendommen Kleppane.

Gjenstandsfunn og faste fornminner fra Kjose viser imidlertid at det er meget sannsynlig at man ved mer inngående registreringer som f.eks. sjakting i dyrka mark vil kunne finne uregistrerte rester etter gårdsbosetting, kanskje i form av husstrukturer? Disse sporene ligger trolig bevart

under dagens åkerjord som nå opptar størstedelen av arealene i sentrum av bygda.

Langangen

Langangen er en av de eldste gårdene i det indre fjordlandskapet mellom Eidanger og Brunlanes. Her er ikke registrert synlige spor etter en jernalderbosetting, men ifølge opplysninger i topografisk arkiv ved Universitetets Oldsaksamling har man her tidligere funnet flere gjenstander som kan dateres til eldre og yngre jernalder. Blant de funnene som er innsendt til museet er en beltestein, en spydspiss av jern og en celt(økselignende redskap) av jern.

Spydspiss av jern, lik den som er funnet på Langangen. Tegning etter Jan Petersen: De norske vikingesverd.

I forbindelse med registreringer for prosjektet «Gassrør til Østlandet» ble det i 1990 funnet 3 røysen på Stueåsen. En av disse røysene har form og utseende som gjorde at registreringspersonalet dengang var usikker på om dette er en rydningsrøys som de to andre eller om dette er en gravhaug. Disse røysene er ikke kontrollert i forbindelse med registreringene i 1993 og 1994.

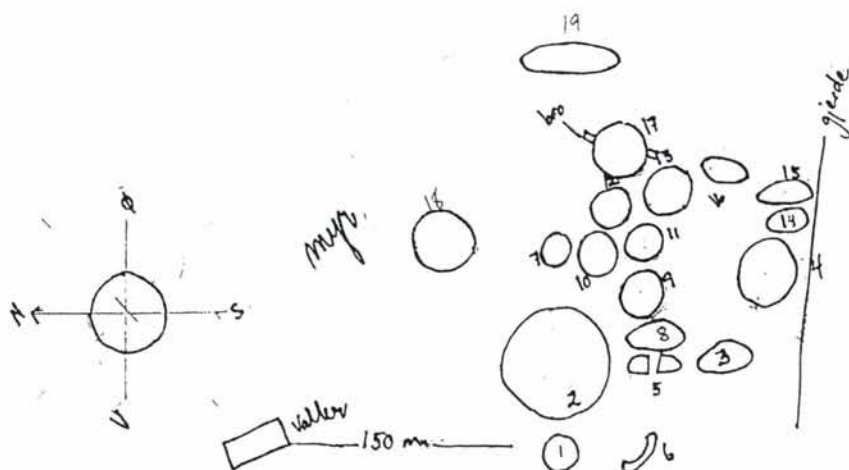
Det mest kjente funnet fra Langangen er en bronsespenne funnet ved Eriksmyr i forbindelse med jordarbeid på stedet i mellomkrigsåra. Spennen er datert til 1050 e. Kr og har samme ornamenten som Urnes stavkirke. Hvorvidt dette er et boplassfunn eller noe annet vites ikke, da funnopplysningene er mangelfulle.

Eidanger

Jernalderens gravfelt må i stor grad ha ligget i tilknytning til de eldste gårdene. Kanskje nær husa, i innmarka eller på høyderygger med utsyn over gårdens mark og eng. Slik forholdene er nær Vallermyrene, i et sterkt omformet landskap med tett bebyggelse, vil det i dag være vanskelig å få øye på restene etter en slik forhistorisk bosetting og oftest dukker de uventet opp i forbindelse med nye anleggsarbeider.

I grenseområdet mellom Valler og Eidanger prestegård ligger restene etter et stort gravfelt som ifølge tidlige registreringsbeskrivelser bestod av 13 rundhauger og 6 langhauger. Flesteparten av disse haugene er i dag fjernet på grunn av nyere boligbebyggelse, men enkelte (2 rundhauger) er bevart og kan skimtes innimellom husrekkene. Ved fjerning av gravhauger i dette området ble 4 hauger utgravd av arkeologer, men ingen ga funn.

Skisse over gravfeltet på Valler gnr.44.
Etter tegning i topografisk arkiv ved
Universitetets Oldsaksamling.

På 1940-og 50-tallet undersøkte arkeologene Charlotte Undset, Thomas og Elizabeth Skjelsvik flatmarksgraver fra vikingtid ved Søndre Valler. Kanskje har disse gravene opprinnelig tilhørt det store gravfeltet som er omtalt ovenfor.

Ved anleggsarbeider i områdene omkring Valler er det flere ganger meldt fra til Universitetets Oldsaksamling om gravfunn. I 1950 grov Elizabeth Skjelsvik en båtgrav hvor det bl.a. ble funnet et enegget sverd, en skjeggøks og stykker av en skjoldbule. I 1943 grov Charlotte Undset Thomas to båtgraver uten synlig markering på overflaten. Den ene inneholdt en dobbeltgrav der de døde var utstyrt med våpen; sverd, øks, skjoldbule, jernkniv og spyd. Også den andre graven var utstyrt med våpen; et tveegget sverd, øks av jern og en skjoldbule. Alle de 3 båtgravene er datert til vikingtid. Båtgravlegginger, under flat mark og under haug, er ifølge Arne Emil Christensen et fenomen som særlig er knyttet til kystnære strøk.

Eidanger prestegård, tidligere deler av den gamle gården «Mor», grenser i nord mot Valler og det er ifølge Harald Hals ikke urimelig å tro at gården Valler ble ryddet ut fra «Mor». I følge Elizabeth Skjelsvik skjer det også i Eidanger en ekspansjon innad i vikingtid da nye gårder blir ryddet og bosettingsområdene utvides. Nye gårder som hun mener kan dateres til vikingtid er bl.a. Valler og de fleste gårdene i Bjørkedalen. Navnet Valler kommer av vollr som betyr grasbevokst slette og betegnet trolig de landområdene hvorpå gården ble ryddet. Kanskje har disse områdene allerede før nyryddingen fungert som viktige beite og engmarker under «Mor»?

Svært mange av de kjente gravfeltene i Eidanger ligger ved gamle ferdselsårer som binder landskap og kulturminner sammen på en fin måte. Spesielt gjelder dette områdene omkring Herregårdsbekken, nord for Eidangerfjorden. Formidlingspotensialet vurderes her som meget høyt.

Steinalderlokaliteter nyregistreringer

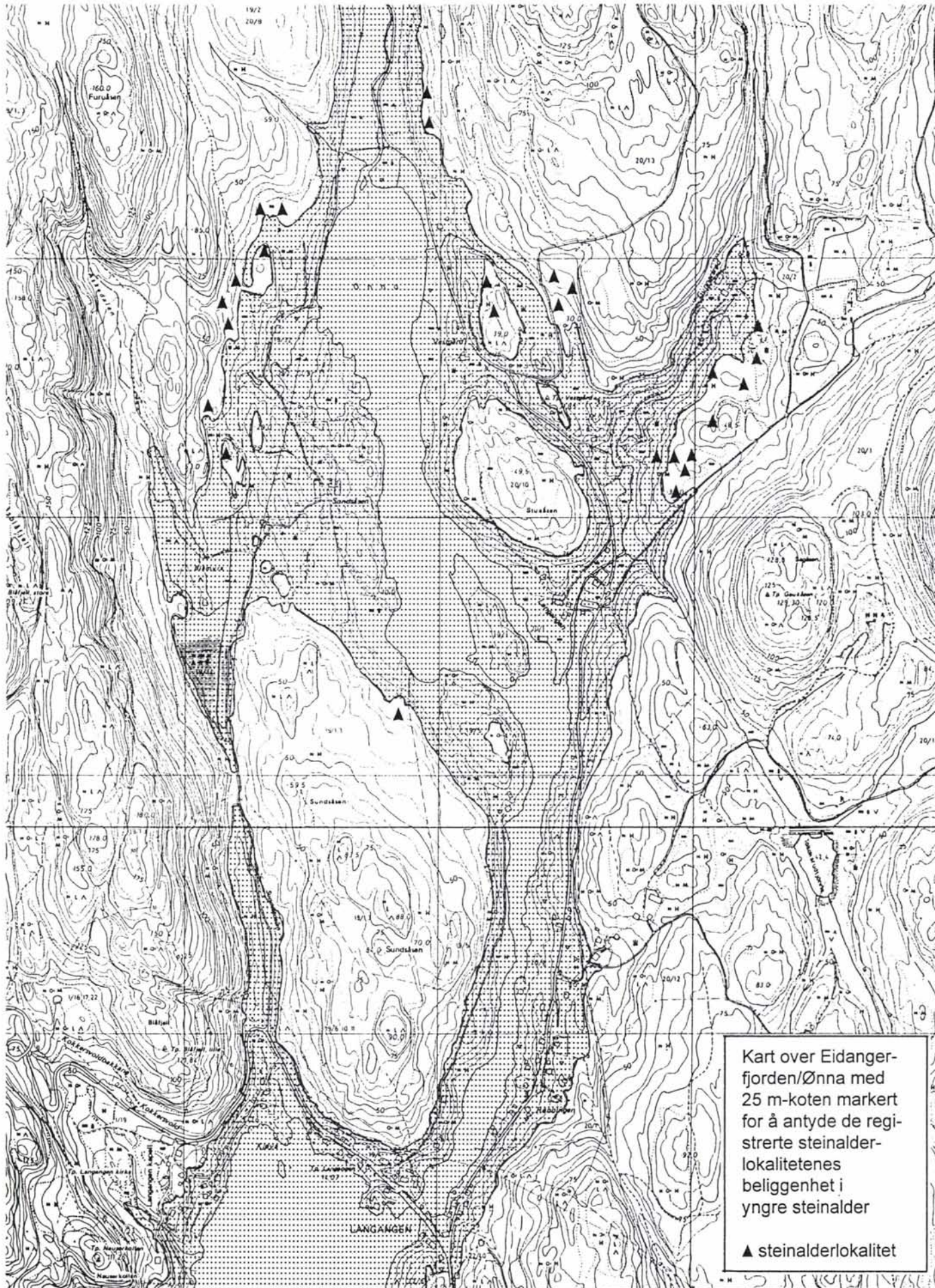
boplasslokalisering

De arkeologiske registreringene i 1993 og 1994 har frambrakt 47 nye steinalderlokaliteter innenfor det berørte planområdet fra Vassbotn til Eidanger. Disse lokalitetene fordeler seg slik: 40 ved Langangen/Ønna, 3 ved Nøklegård, 2 ved Vassbotn, 1 ved Eidanger og 1 ved nordre Eikedalen.

Selv om våre registreringer ikke viser et totalt bilde av alle steinalderlokaliteter innenfor planområdet gir de oss allikevel viktig kunnskap om boplasslokalisering i avgrensede geografiske områder. Terrenget i de bratte

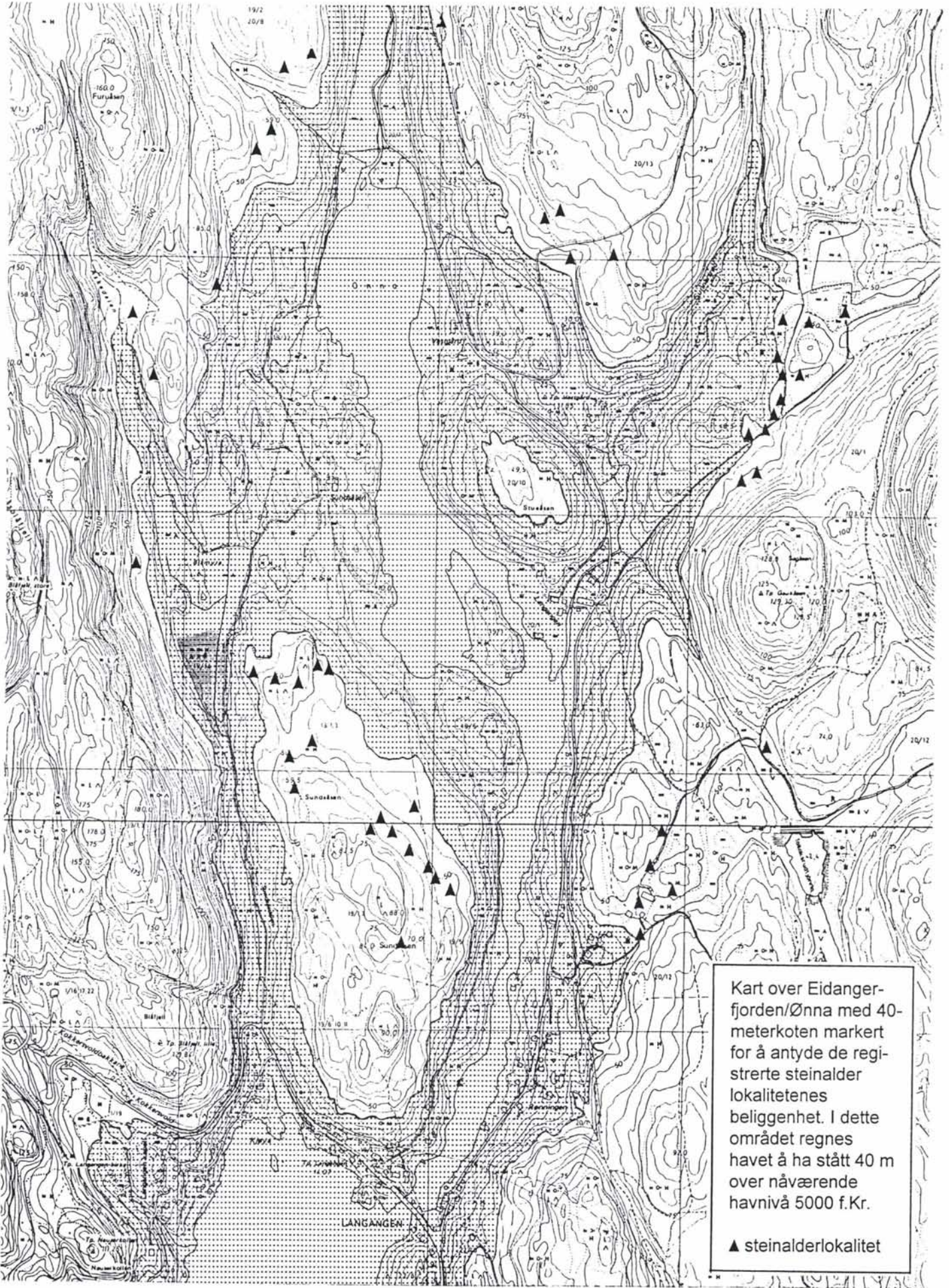
åssidene på øst- og vestsiden av Ønna ved Langangen byr f.eks. på svært varierte landskapsformasjoner, og våre registreringene viser at man under steinbrukende tid i dette området har benyttet et helt spekter av ulike høydepunkter, søkk og terrasser til lokaliteter. Lokalitetenes nivå varierer fra 20-75 m.o.h. Antall funn pr. prøvestikk og lokalitetenes antatte areal viser også store variasjoner. Ingen av lokalitetene er undersøkt, og kunnskap om typologisk og kronologisk utvikling og økonomi/økologi er derfor lite kjent. Ved å rekonstruere det forhistoriske landskapsbildet, f.eks. ved å tegne inn datidas strandlinjer på kart, vil man lett kunne se hvordan lokalitetene innenfor dette området ligger i et kystmiljø og nok i stor grad har vært strandbundne. Boplasslokalisering har i stor utstrekning sammenheng med tilpasningsform og økonomi. I vårt århundre har det vært et rikt fiske i Langangsfjorden, og det er naturlig å tenke seg at dette også har vært tilfelle i steinalderen. Datidas kystlandskap med små øyer, trange sund og lune vikar har gitt gode forutsetninger for fangst og fiske.

Samlet sett må Langangen-området karakteriseres som et unikt kildemateriale for studier av steinaldermenneskenes tilpasning til og bruk av ressurser innenfor et begrenset område over tid. Samtidig har dette landskapet en viktig formidlingsmessig side, der det er lett å illustrere hvordan en steinbrukende befolkning har bodd og livnært seg gjennom flere tusen år i et kystområde.

Kart over Eidangerfjorden/Ønna med 25 m-koten markert for å antyde de registrerte steinalderlokalitetenes beliggenhet i yngre steinalder

▲ steinalderlokaltet

Kart over Eidangerfjorden/Ønna med 40-meterkoten markert for å antyde de registrerte steinalder lokalitetenes beliggenhet. I dette området regnes havet å ha stått 40 m over nåværende havnivå 5000 f.Kr.

▲ steinalderlokalitet

Kulturmiljø 0709-01

Kjose - Putlandsdalen

Innholdsoversikt	side
OVERSIKTSDATA	29
HISTORIKK OG BESKRIVELSE	31
GENERELLE TREKK	31
<i>Steinalderbosetting</i>	31
<i>De eldste gårdene</i>	31
<i>Eierforhold</i>	33
<i>Næringsvirksomhet</i>	33
<i>Ferdselen</i>	34
GÅRDER OG STEDER	35
<i>Kjosebygda</i>	35
<i>Kjose kirke</i>	35
<i>Kjoshaugen</i>	35
<i>Området ved Kjose stasjon</i>	37
<i>Den gamle gårdsbebyggelsen</i>	37
<i>Nes</i>	37
<i>Kroken</i>	37
<i>Kleppane</i>	39
<i>Hagen</i>	39
<i>Bebyggelse utenom gårdsbruk</i>	40
<i>Fritidsbebyggelsen</i>	40
<i>Tyskhusdalen</i>	41
<i>Kverndalen</i>	42
<i>Putlandsdalen</i>	43
<i>Dagens småbruk i Putlandsdalen</i>	45
VURDERING	47
VIRKNING OG KONFLIKTVURDERING	48
<i>Alternativ T4</i>	48
TEKST TIL FARBEBILDER	52

Kulturmiljø 0709-01

Kjose - Putlandsdalen

Oversiktsdata

TRASÉALTERNATIV	T, lenke T4		
KOMMUNE	Larvik		
GÅRDSNUMMER	4143, 4144, 4145, 4146		
KARTBLAD	prosjektkart 43, 46 økonomisk kartverk: CF 026-5-1, CF 026-5-2, CF 026-5-4		
FØR-REFORMATORISKE LOKALITETER	0709/01/CF 026-5-2/1	6 gravhauger	
	0709/01/CF 026-5-2/2	Fossile dyrkingsspor	
	0709/01/CF 026-5-2/35	gravhauger, 1 rydningsrøys	
	0709/01/CF 026-5-2/4	Steinalderboplass	
	0709/01/CF 026-5-2/5	Steinalderboplass	
NYERE TIDS LOKALITETER	0709-01-01	Tyskhusdalen	0709-01-06
	0709-01-02	Kjose sentrum	0709-01-07
	0709-01-03	Nes	0709-01-08
	0709-01-04	Kleppane	0709-01-09
	0709-01-05	Kroken	Putlandsdalen
			Fritidsbebyggelsen i Liane

AVGRENSING

Kulturmiljøet er avgrenset ut fra hensyn til den tette kulturhistoriske sammenhengen mellom Kjose og Putlandsdalen og ut fra de naturgitte forutsetninger som Farrisvannet og dalføret gir. Kjose er det naturlige bygdesentrum både for Kjøsebygda og Putlandsdalen. Kverndalen er en del av dette kulturmiljøet og avgrenser området i sør. Fylkesgrensen mot Telemark avgrenser kulturmiljøet mot vest.

VERNESTATUS OG PLANFORHOLD

automatisk fredete kulturminner

Automatisk fredete kulturminner på Kroken, Kleppane og Nes.

kommuneplanens arealdel

Larvik kommuneplan, arealdelen: Kjøsebygda og Putlandsdalens vestre del er vist som LNF-B-område; definert som områder hvor landbruk for største delen er den dominerende bruksinteresse, men som samtidig har spesielle natur- og landskapskvaliteter og / eller stor verdi for tur- og friluftsliv. Putlandsdalens østre del er vist som LNF-A-område, hvor landbruk i hovedsak dominerer bruksinteressene.

Til venstre: Rektangelkart over Kjose og Tyskhusdalen fra 1876. Målestokk 1:25 000. Utlånt av Statens Kartverk.

NATURGRUNNLAG OG AREALBRUK

Området fra Farris ved Larvik til Eidanger karakteriseres som et sprekke-dalslandskap. Det er oppbrutt med kraftige, bratte og ulendte lier. Daldrage-ene går gjerne nord-sør, men her finnes også øst-vest-gående dalfører - hvorav Putlandsdalen er den mest utpregede.

Berggrunnen består stort sett av larvikitt og nær beslektede bergarter. Steinbruddsindustrien basert på eksport av larvikitt har gjort Brunlanes kjent verden over. I områdene vest for Farris består løsmassene overveiende av morenemateriale og innslag av marine avsetninger.

Fjorden Farris er avsperrert fra havet ved at Raet ligger tvers over den søndre enden. Farriselva har gravd seg gjennom Raet. I tillegg til Farris finnes det flere morene-demte vann i området; Ulfsbakk, Melantjern, Hallevannet og en rekke mindre tjern. Skogbruket er den dominerende næringen i dette området. Utviklingen og organiseringen av skogbruket har vært bestemmende for bosetting, eiendomsstruktur og økonomiske forhold.

Kulturmiljøet består av tre karakteristiske kulturgeografiske områder; Kjose med Tyskhusdalen som en sørlig utløper, Putlandsdalen, og til sist de store utmarksområdene som omslutter jordbruk og bebyggelse.

Kjose

Kjose er bygdesenteret på denne delen av vestsida av Farris. Stedet har hatt mange sentrumsfunksjoner for området; post, kommunikasjon, kirke, butikker, bank. Jernbanen fra Larvik til Eidanger og Porsgrunn ble lagt nordover langs Farrisvannet i 1882, med stasjon på Kjose. Kjose ligger ved en lun og fin vik ved Farris, innenfor den store Bjørnøya. Bebyggelsen ligger på en smal, men frodig dyrka strandsone. Her finner vi store områder med forholdsvis tykke lag av forvittringsjord. Det skyldes en særegen type av larvikitt som forvitrer lett. Flere gårder har mye av det dyrka arealet på denne jorda. Terrenget er som ellers i området kupert.

Tyskhusdalen

Tyskhusdalen er en liten jordbruksdal langs fv 70, og ligger som en forlengelse av Kjosebygda innover dalføret som strekker seg sørover mot Vassbotn.

Putlandsdalen

Putlandsdalen strekker seg fra Kjose og langt vestover til fylkesgrensen mot Telemark. Dalen ligger som en smal stripe åpent jordbrukslandskap i det kupert skogsområdet. Ved Kjose stiger Putlandsdalen bratt opp fra Farrisvannet, men fra Dammen og vestover er det liten stigning. Damelva som renner gjennom dalen har utløp i Farrisvannet ved Kleppane. Elva har gitt grunnlag for sag- og mølledrift. Ved Stulen forgrener dalen seg i flere sidedaler, men man kan likevel følge et vestlig drag fram til Langangen. Det går stier mellom Stulen og Langangen.

Kverndalen

Kverndalen er et mindre, øst-vest-gående dalføre på sørsida av Putlandsdalen og er i dag rent utmarksområde. Fra gårdene Kroken og Hagen går dalen vest-nordvest til den åpner seg mot Saga i Putlandsdalen nord for Dammen.

Historikk og beskrivelse

GENERELLE TREKK

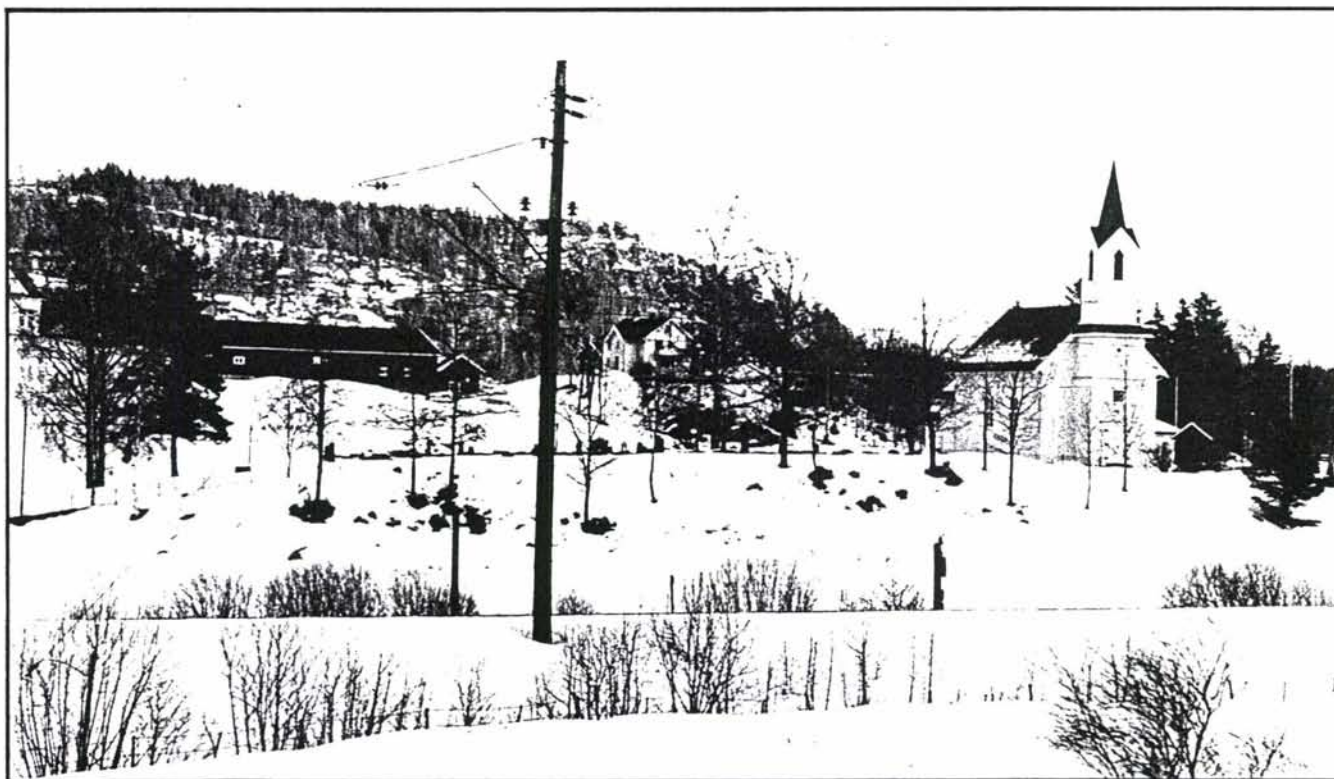
Steinalderbosetting

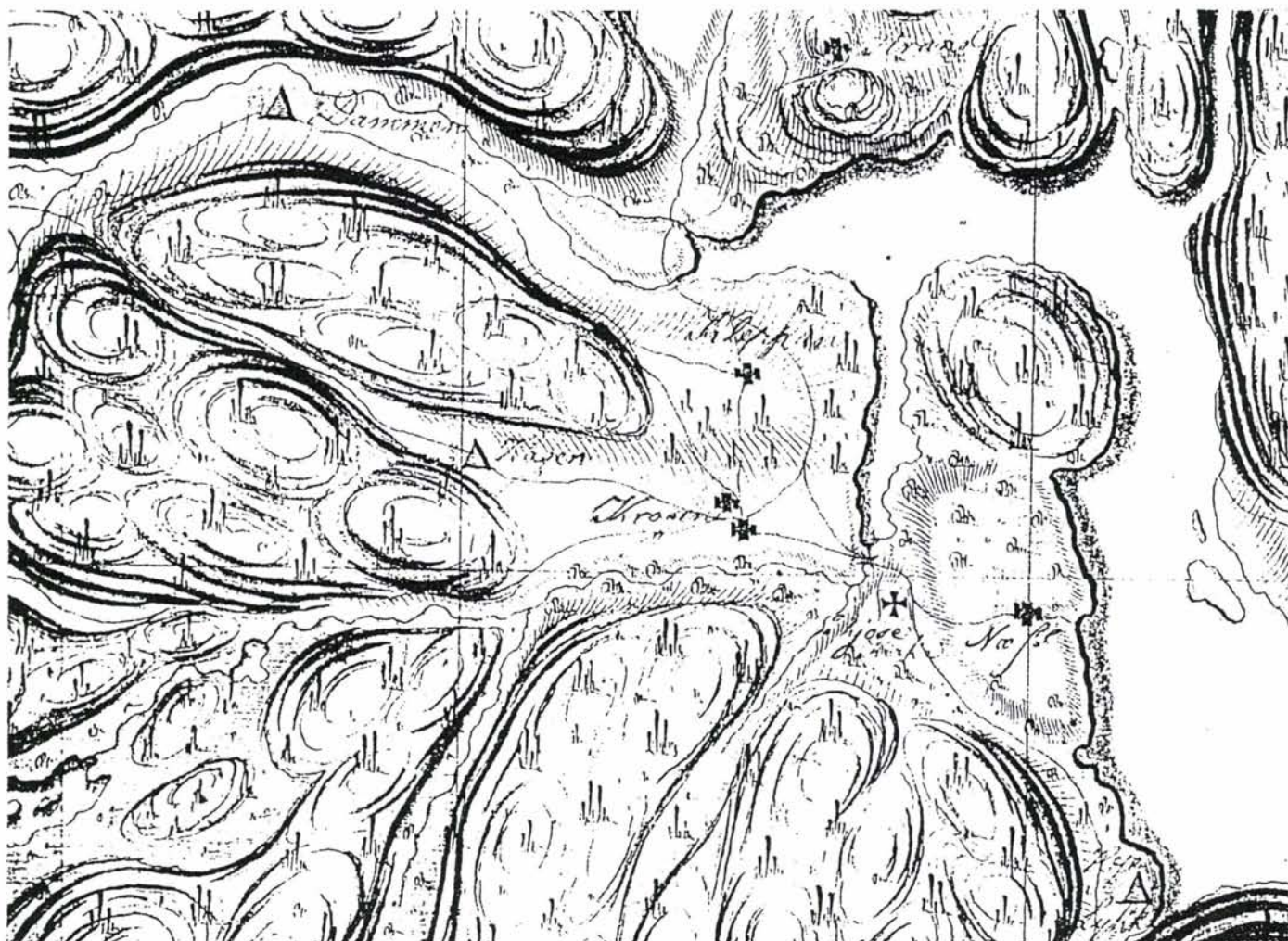
Registrerte fornminner og kjente oldsaksfunn fra Kjose representerer bruddstykker av en lang bosettingshistorie der de eldste bevarte sporene etter menneskelig aktivitet kan dateres til steinalderen. På terrasser i dagens åssider er det registrert lokaliteter med avslag av flint. Basert på kunnskapen om datidas strandlinjer og de registrerte lokalitetenes høyde over havet i dag, er det rimelig å anta at disse eldste bosettingssporene i Kjose er mesolittiske lokaliteter som har vært knyttet til datidas kyst. Trolig er disse sporene rester etter et fangstfolk som leilighetsvis besøkte dette kystområdene og utnyttet naturressursene her.

De eldste gårdene

I jernalderen ble trolig bosettinga i Kjose mer bofast og området ved Farrisvannet ble i middelalderen kirkested. Kulturmiljøet berører i dag i hovedsak tre gamle navnegårder; Nes, Kroken og Kleppane. Nord for Damelva ligger Stand, en annen sentral gård i Kjosebygda, men bare periferert med i vår avgrensning av miljøet. Det er i dag Kroken som arealmessig er den største gården. Den strekker seg fra Kirkebukta ved Farris og vestover med store utmarksområder helt inn til fylkesgrensa mot Telemark i vest. Nes er mindre, men har større deler av strand mot Farris. Kleppane er den minste gården og ligger ved Damelva mellom Strand og Kroken.

Kjose kirke sett mot øst. Bebyggelsen på Nesgårdene skimtes på høyden bak kirken. Dagens jernbane passerer i forkant.

Situasjonskart over Kjosbygd slik den ble nedtegnet av overjunker Johnsen i 1814. Kopi fra Treschows arkiv.

Kjos - en forsvunnet gård

Tidligere skal det ha vært en fjerde gård i området; Kjos, som har gitt navnet til både kirken og sognet. Den skal ha ligget i området der kirken nå står. Kjos er omtalt i Rødeboka (ca 1400), men er seinere forsvunnet. Navnet lever også videre i Kjoshaugen, en markant høyde på innsida av Kirkebukta. Her er det i dag et større gravfelt fra jernalderen med 6 bevarte gravhauger. Tradisjonen på stedet tilsier at det også skal ha vært tuffer her etter gammel bebyggelse - etter Kjos-gården? Hva som skjedde med den forsvunne gården og hvor den skal ha ligget vet man ikke med sikkerhet i dag. Bygdebokforfatteren Lorens Berg antyder (1979 utg. s. 595) at Kjos har vært en storgård og sentrum i samfunnsdannelsen på begge sider av Farris. Seinere omtaler han den som mindre (s. 16, 589) og visstnok før 1450 delt mellom Nes og Kroken.

gårdsnavn

Alle navnegårdene i området har naturbeskrivende navn som passer bra på omgivelsene. Nes ligger på et markant nes som stikker ut i Farris. Kjos kan komme av det gammelnorske *kjoss* som betyr en liten trang vik og passer bra på Kirkebukta som ligger rett framfor kirken. Strand forklarer seg selv. Kroken ligger i en lun krok mellom kollene i landskapet og Kleppane skal komme av *klepr*, *klop* og i gårdssammenheng betyr "knottegården" - noe som passer bra på det kollete høydedraget mellom Putlandsdalen og Kverndalen som utgjør gårdens område. Lorens Berg holder Nes

og Strand, foruten Kjos for de eldste gårdene i Kjose. Kleppane mener han ble ryddet like før Svartedauen og at den deretter lå øde en tid.

gravhauger fra jernalderen

Gårdsnavnene i Kjose gir antydninger om en gårdsdannelse i bygda allerede i jernalderen. Registrert jernaldergravhauger i området er med på å forsterke denne antagelsen. Bevarte gravhaugene utgjør sammen med opplysninger om fjernede gravhauger nært kirken og funn av oldsaker verdtifullt kildemateriale som bl.a. kan gi oss kunnskap om jernalderens bosetting i Kjose. Vi mangler foreløpig boplassene og åkrene fra denne forhistoriske perioden i bygda, men restene etter slike kan være bevart under dagens åkerjord. Ved siden av å drive jordbruk har nok bosettinga i dette området også i jernalderen utnyttet de ressurser som Farrisvannet og de store utmarksområdene mot vest ga.

Eierforhold

Kjose-gårdene har i historisk tid vært skogsgårder med lite jordbruksland. De store skogressursene fikk avgjørende betydning for utvikling av gårdenes eiendomsforhold og for bosettinga i utmarka. Skogen brakte gårdene inn i datidas store eiendomskomplekser. Den gamle prestegården Nes forble for en stor del kirkegods til 1836. Ellers var det historiske eierforløpet fra Krummedike-familien på 1400- og 1500-tall, så Jernskjegg- og Lange-familien på Fritsø ved Larvik, og inn i grevskapet i 1670 og videre til Treschow i 1835.

selveierskjøter i 1888

Bruk og plasser med innmark ble solgt til leilendinger og husmenn i 1888, mens skogområdene forble under Treschow-godset. Brukerne fikk beiterett. Seinere ble det gjort visse justeringer og beiteretten ble skiftet med mindre gårdsskoger.

Næringsvirksomhet *mange oppgangssager*

Som sentrum for trelastindustrien i denne del av Vestfold vokste Kjose på 1500- og 1600-tallet da oppgangssagene ble tatt i bruk. Kjose ligger strategisk til i forhold til skog, fossekraft og transportmulighetene på Farrisvannet både sommer og vinter. I grevetidas begynnelse, rundt 1670, skar de 10 sagene i Kjose langt mer enn grevens egne sager på Fritsø. Grevetida stoppet denne virksomheten for bøndene. Rundt 1720 var det meste av skurden flyttet over fra leilendingssagene til Fritsø-sagene. I 1750 skal det ha blitt helt slutt med sagbruksvirksomheten i Kjose. Grevens kontroll over trelastnæringa ble også forsterket av loven om sagbruksprivilegier og kvantumsskurd som kom i 1688.

Fritsø jernverk - kullproduksjon for greven

I Kjose satset greven i stedet skogen på kullproduksjon til jernverkene sine. Det betydde en stor omlegging i skogsdrifta, ikke bare for leilendingene. Alle bønder som kom inn under Fritsø jernverks sirkumferens - en sone på ca 4 mil (hele Larvik grevskap og en bred stripe inn i Bratsberg amt) hadde plikt til å forsyne verket med trekull mot rimelig betaling. For å sikre trekull, kullved og tømmer til verkene og sagbruket økte greven også sitt eget jordegods sterkt fra 1700 til 1750. Særlig viktige var skogsgårdene. Fritsø verk utviklet seg i løpet av 1700-tallet til å bli et av Norges største industrisentra.

kølabanner

Den sterke produksjonen ved jernverket gikk hardt utover skogen. Jernsmeltingen krevde enorme mengder trekull, og det var store mengder kull de enkelte gårdene leverte. Om Kroken heter det i 1723 at brukerne leverte 500 lester årlig. På Nes kunne de levere 100 lester. Det gikk med 4 m³ mileved for en lest trekull og ei mile på 12 favners omkrets kunne gi 30 lester. Det finnes utallige spor i form av kølabanner rundt i bygda. Plassen

Bunn i Putlandsdalen skal ha blitt anlagt ved en gammel kølabånn. Trekullet ble fraktet til Larvik med flåter på Farris om sommeren, om vinteren kjørte de på isen eller på landeveien. I bygdas nærområder kjennes kølabåner fra Stulen i Putlandsdalen. I sørskråningene rett opp for Kroken-tuna, i dagens innmark er det spor etter kølabåner og likeens i Kverndalen. Selv etter at jernverket ble nedlagt ble det fortsatt brent kull. I følge Olaf Kroken ble den siste mila brent i 1905. Andre mener at det ble brent kullmiler under siste krig.

Treschow 1835

I 1835 ble grevens eiendommer overtatt av Treschow. Jernverket ble nedlagt i 1868. Etter den tid og fram til i dag gikk skogbruket igjen over til hogst for sagbruk og industri.

Ferdselen

Farris

Den eldste og i lang tid den viktigste ferdselsåren i området var nok innsjøen Farris selv. Selve navnet tolkes ferdselsindikerende. Det er sammensatt av *far* og *is* - altså isen som det går far over. En beslektet tolkning er isen ved faret - og da siktes det til den gamle allfarveien over raet.

hovedveiene

Veien fra Larvik til Porsgrunn regnes som en gammel vei. Den ble bygd ut til kjørbar Kongevei sist på 1700-tallet, og ser etter kart fra 1825 å dømme ut til å følge korridoren til dagens E 18 i store trekk, men med lokale avvik. Veien fra Larvik til Kjose og videre er også trolig et eldre veifar. Den skal ha gått slik den går i dag gjennom dalføret fra Vassbotn, over Slettholt og gjennom Tyskhusdalen til Kjose. Den ble utbedret til nåværende standard sist på 1970-tallet.

veier til utmarka og skogene

Innover fra Kjose til Putlandsdalen gikk det to veier, fra Kroken gjennom Kverndalen og dagens vei over Kleppane. Begge skal være svært gamle. Fra Stulen innerst i Putlandsdalen går det i dag en tursti langs daldraget mot Langangen. Dette er en gammel ferdselsåre mellom Farrisvannet ved Kjose og Langangen og kan ha hatt betydning utover det rent lokale. Skogsbilveiene fra Putlandsdalen til Solum og Rettlinna nordover fra Stulen er av nyere dato. En annen av de mer sammenhengende gamle skogbruksveiene er Rideveien som krysser Putlandsdalen mellom Bunn og Saga.

et lokalt ferdselsnett

Foruten de større veiene har det gått et nettverk av mindre driftsveier og gårdsveier, fegater, skogsveier og stier innen området; mellom gårdene i bygda, fra Kjose til utmarka og Putlandsdalen samt skogsveier og stier i utmarka. Selv om bruken for endel av dem er endret, har de alle stor lokal betydning. Mellom Saga, Rønningen, Løkka og Dammen er det bevart flere mindre veier for ferdsel mellom gårdene som i dag brukes som turstier. Fegata fra Nes-gårdene til beiteområdene i Bjørndalen kan nevnes spesielt. Nes-gårdene hadde lang vei til beiteområdene i skogen. De måtte føre dyrene sørover langs Farrisvannet, under jernbanebroen og på sørsida av villabebyggelsen.

Vestfoldbanen

I 1882 ble forlengelsen av Vestfoldbanen fra Larvik til Porsgrunn lagt langs vestsida av Farris med stasjon blant annet i Kjose. Jernbanen er fremdeles den eneste sammenhengende kommunikasjonslinje langs vestsida av Farris. Jernbanen har vært en viktig strukturerende faktor for utviklingen i Kjose. Ikke bare betydde den en ny transport for tømmeret fra skogen og etter hvert for bøndenes melkeleveranser til Larvik. Jernbaneanleggelsen skapte arbeidsplasser både under og etter anleggstida, det førte til boligetablering for folk som hadde arbeid på banen, og de naturskjønne omgivelsene ble lett tilgjengelige for Larviksborgere som satte opp fritidshus.

GÅRDER OG STEDER

Kjosebygda

De sentrale delene av Kjose er karakterisert av en sjarmerende blanding av gammelt og nytt, av gårdsbebyggelse, fritidsbebyggelse og yngre boligbebyggelse. Bebyggelsen ligger gruppert etter vei og jernbane og i et vekslende terreng.

Kjose kirke

Sentralt i bygda ligger Kjose kirke, på en slak høyde med åpne jorder rundt og god synlighet. Kirken ligger rett inn for den lange Kirkebukta mellom Kjoshaugen og høyden med Nes-gårdene. Kjose kirke er en enkel liten trekirke fra 1850. Det skal ha stått to kirker i Kjose før denne. En stavkirke viet St. Bartolomeus er nevnt i 1372, men var trolig bygget tidligere. I 1606 ble en liten tømmerkirke oppført på den gamles tomt.

fjernet gravhaug?

I følge skriftlige opplysninger skal det tidligere ha ligget en haug tolket som gravhaug ved Kjose kirke. Haugen ble fjernet uten arkeologisk undersøkelse og det finnes i dag ingen skriftlige opplysninger om arkeologiske funn herfra.

Kjoshaugen

Flere eldre og yngre fellesfunksjoner i Kjose-samfunnet er lokalisert til området rundet kirken, i dag avgrenset av jernbanen og veien. Jordstykket i forlengelsen av Kirkebukta på vestsida av Kjose kirke kalles *Skeiet* og kan kanskje indikere at man allerede i forhistorisk tid har oppfattet dette området som et spesielt kultsted. Kjoshaugen er en markant haug på vestsida av Kirkebukta hvorfra man tidligere har hatt fin utsikt over hele bygda. Her er det registrert 6 gravhauger fra jernalderen. Selv om gravhaugene på Kjoshaugen er klart markerte og tydelige i terrenget kan det være vanskelig å oppfatte haugene som et sammenhengende gravfelt i dag. Nyere bebyggelse og dyrkingsarealer mellom enkelte av gravhaugene gjør at gravfeltet er uheldig stykket opp. Gravfeltet skal ifølge opplysninger i Vestfolds Oldtidsminner fra 1943 være utgravd. Det eksisterer imidlertid ikke opplysninger om eventuelle funn fra gravfeltet som gjør at de enkelte gravene kan dateres nærmere. Tradisjonen sier at bebyggelsen til den forsvunne Kjos gård skal ha ligget på Kjoshaugen. Slik bebyggelsen på Nes ligger i dag, er det er naturlig å tenke seg at Nes og Kjos har hatt sin bebyggelse på de to høydene på hver side av Kirkebukta. Siden 1400-tallet har Kjoshaugen ligget under Kroken.

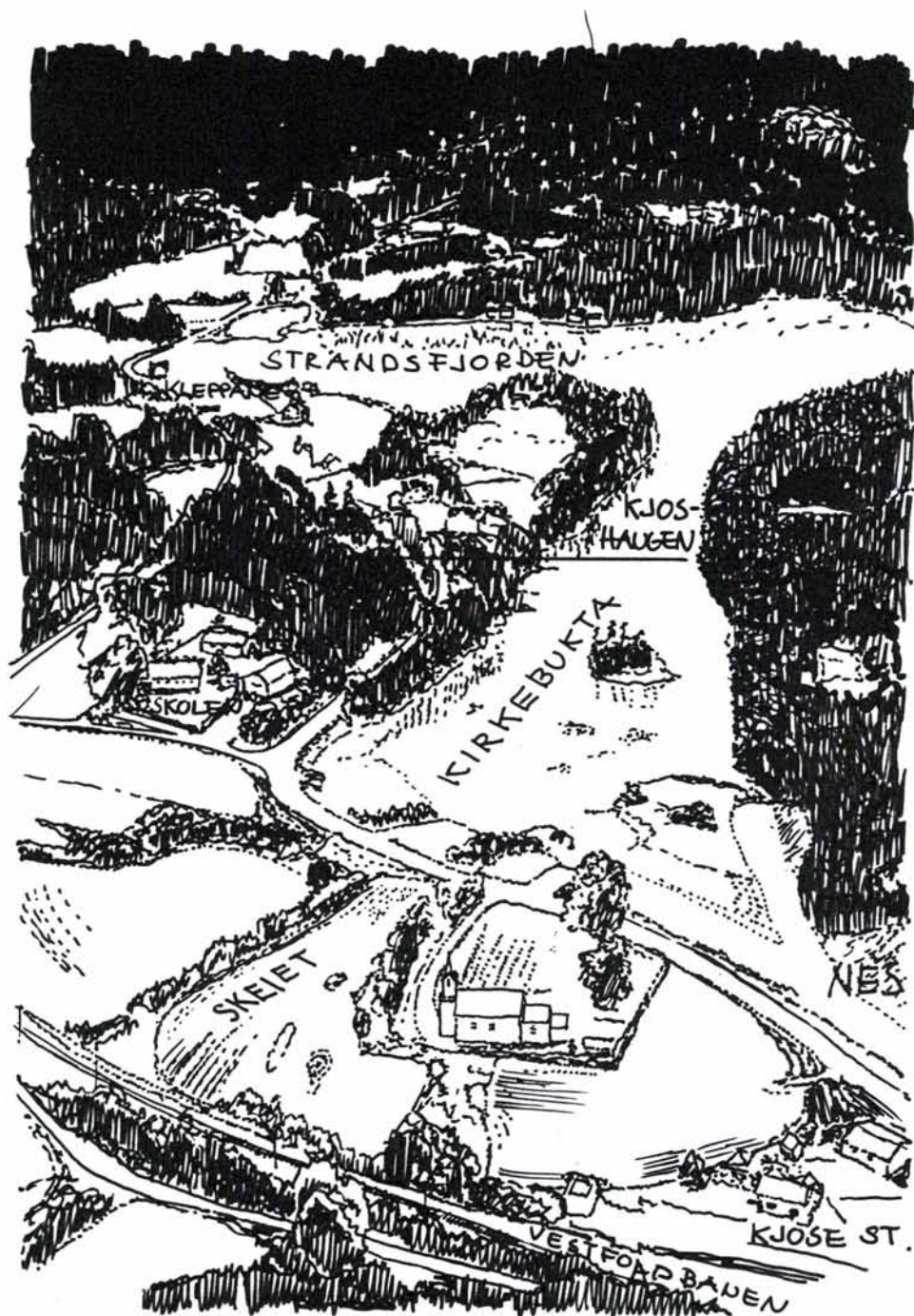
gravfelt fra jernalderen

En av gravhaugene på Kjoshaugen skimtes mellom grantrærne. (Forhøyningene på haugen er vedstabler).

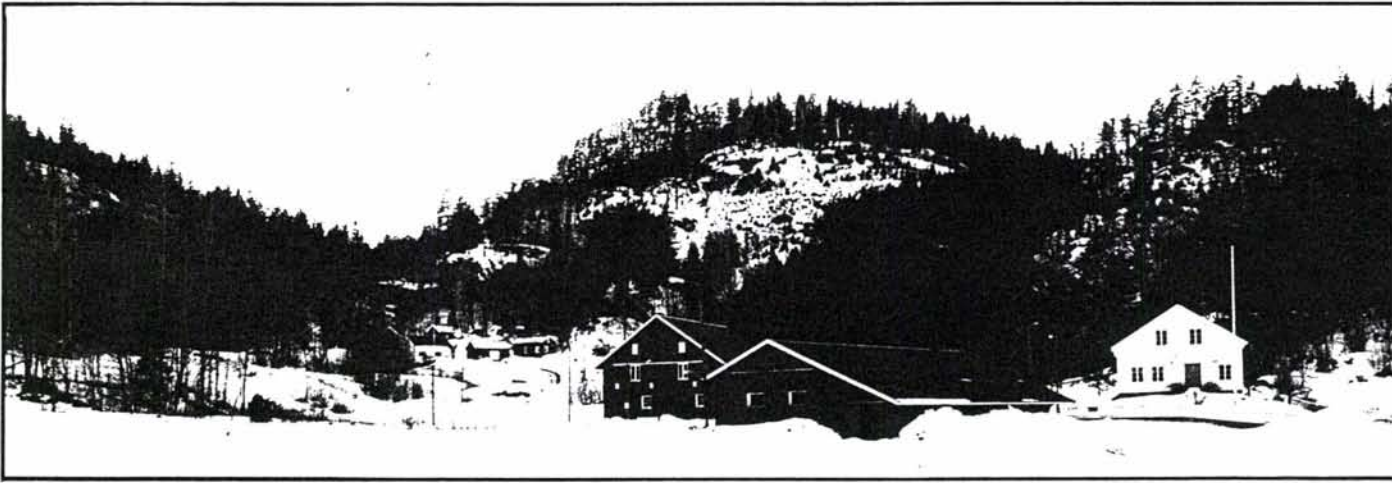
kornmagasin og skole

Det var på Kjoshaugen bygdas kornmagasin og skole ble bygd på 1850- og 1860-tallet. I dag er det ingen rester etter disse. Dagens Kjose gamle skole er fra 1900 og blir nå brukt som trygdeboliger. På murene til lærerens gamle uthus ble det reist bibliotekbygning på 1970-tallet.

Kjose kirke og de nærmeste områdene tegnet etter flyfoto. Vi ser de landskapsmessige sammenhengene mellom de kulturhistoriske tyngdepunktene i bygda. Kirken ligger innerst i Kirkebukta med Kjoshaugen til venstre. Neset med Nesgårdene skimtes til høyre. Jordet kalt Skeiet er til venstre for kirken og ligger som en landskapsmessig forlengelse av Kirkebukta. Navnetradisjonen i området er uvanlig rik og det er foretatt en innsamling i samarbeid med Avdeling for navnegranskning, Universitetet i Oslo

- foreningshus* På nordsida av Kjoshaugen ligger to foreningshus, *Eikvang* forsamlingshus bygd av Kjose idrettslag 1931 og et mindre hus, sommerhuset til Typografforeningen fra 1920-tallet. Eikvang er sterkt endret.
- Kjose-eika* Til berikelse av miljøet står den store fredede Kjose-eika like nedenfor Kjoshaugen mot Kirkebukta.
- Området ved Kjose stasjon** Kjose stasjon ble anlagt like sørøst for Kirken. Stasjonsbygningen fra 1882 står, mens stasjonens uthus er revet. Huset er i privat eie og har høy autentisitet.
- landhandel og telefonsentral* Rett øst for stasjonen, tett i veien fra Vassbotn ligger den gamle butikken med eldre lagerhus. Dagens hovedbygning er fra 1910, men erstattet et eldre butikkhus fra ca 1900. Den var i drift til 1970 og er bolig i dag. Huset er bygd i nøktern sveitserstil og har stor grad av opprinnelighet. (Den første landhandelen i Kjose kom i Tyskhuis under jernbane-anleggstida.) Rett nord for stasjonen ligger et lite hus hvor det var telefonsentral fra ca 1930 til 1974. Opprinnelig var det bolig for jernbanearbeidere, huset har lav autentisitet i bygningsdetaljene.
- Den gamle gårdsbebyggelsen**
- Nes** Den eldste gårdsbebyggelsen ligger sentralt i Kjose. Mest markant i landskapet er tunklyngen til Nes. Nes ble delt i 1620 og tredelt fra 1730. Bebyggelsen til de tre bruka på Nes, gnr. 143/1, 143/4 og 143/5, ligger samlet på en markert høyde innerst i Kirkebukta, som en pendant til Kjoshaugen. Herfra er fin utsikt til Farrisvannet og Kjosbygd. Bebyggelsen ligger i en tett gruppe. Form og plassering er uregelmessig, men husa følger terrenget fint og ligger dels orientert rundt haugen. Det står mange gamle hus på de tre gårdene. To framhus med større elementer fra godt ned på 1700-tallet, under det ene er det funnet tufter etter en eldre årestue. Svært verdifullt er det at det her også er gamle driftsbygninger, bl.a. en tømmerlåve fra tidlig 1800-tall. Her står også en mer moderne enhetslåve. Andre typiske gårdshus som bryggerhus, stabbur, skjul og smie utfyller bygningsmiljøet når det gjelder tradisjonelle hustyper. Husa har gjennomgående høy autentisitet. Steingjerde og felles krøttergate knytter tunet til gamle beitemarker sør for jernbanen og forteller om den gamle bruken av området.
- øks fra vikingtid* På Nes er det i dag ikke registret noen faste fornminner, men gården var prestegård i middelalderen, og dens særegne beliggenhet med godt utsyn over Farrisvannet bør ha vært attraktivt for bosetting også i forhistorisk tid. I forbindelse med grusuttak på gårdens eiendom ble det også funnet en øks av jern fra vikingtida like ved jernbanestasjonen i Kjose.
- Kroken** De to gårdstuna på Kroken ligger side om side, på en ganske lav slette like vest for Kjose kirke. "Kroken-dalen" smalner av opp mot den gamle plassen Hagen og Kverndalen som strekker seg inn mot Putlandsdalen i vest. Jordsmonnet i tunområdet skal være leire, men det meste av bebyggelsen står på fjell som imidlertid knapt synes. Kroken har vært delt siden 1690. De to gårdstuna på øvre og nedre Kroken (4144/1 og 4144/5) ligger side om side med åpen, noe uregelmessig tunstruktur i slett lende. Samlet ligger likevel husa i en fin rytme mot åsene rundt. Gjennom tunområdet går gårdsveien fra Kirkebukta og opp til Hagen og Kverndalen. Dagens tunstruktur ser ut til å være som vist på kart fra 1870-tallet og indikert på kart fra 1814. Kroksbekken renner gjennom tunområdet, dels med fint murte kanter og noe endret løp.

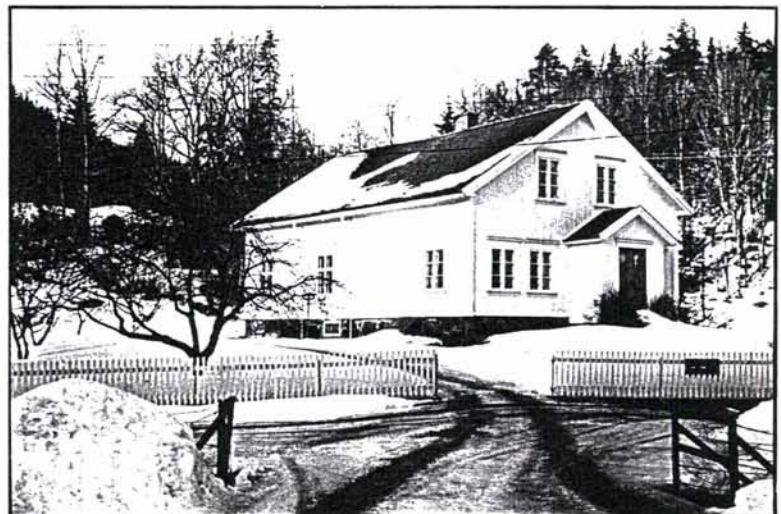

Bebyggelsen på Øvre Kroken ligger nærmest. Den gamle husmannsplassen Hagen ses i bakgrunnen, litt opp i skogbrynet. Her vil et av jernbanealternativene passere like bak bebyggelsen.

interessant bebyggelse

Det er flere interessante hus her, særlig på *Øvre Kroken*. Framhusets eldste del skal være fra 1744. Huset er endret og påbygd i flere etapper siden, men har bevart eldre klassisistisk pregede detaljer. Huset kan trolig vise interessant endringskikk i planform fra 1700-tall til 1800-tall og fram til i dag. En fin "sveitserlåve" fra 1929 er svært autentisk. Et gammelt tømmerfjøs står inne i et yngre verksted og markerer plasseringen av den gamle driftsbygningen i tunet. Bak driftsbygningen, i passende avstand fra tunet, står en liten gårdssmie. Bygningene på *nedre Kroken*, framhus skal være fra siste halvdel av 1800-tallet. Hovedpreg er bevart, men de er mer endret når det gjelder bygningsdetaljering.

Framhuset på Øvre Kroken hvor eldste del skal være fra 1700-tallet.

jernbanens kulturminner

Jernbanen delte innmarka til Kroken i 1882. En fint murt, men trang undergang fører Krokenveien ut til hovedveien og jordene på nordsida. Nyere overgang ble anlagt lenger øst etter at nye landbruksmaskiner m.m. gjorde undergangen for smal.

jordveien

Jordveien til Kroken-gårdene varierer fra de flate jordene på leirsletta ved bebyggelsen, til mer bakkete og mer oppbrutte jordstykker opp mot skogbrynet i den kuperte utmarka i sør. Rik kantvegetasjon markerer teiger og overgangen mellom inn- og utmark, og understreker terrenget på en fin måte. Foruten den gamle veien gjennom Kverndalen finnes flere driftsveier til utmarka.

Kleppane*tunet ved veien*

Gårdstunet ligger til Strandfjorden, tett i FV70, med innhus og uthus på hver side av veien. Dagens jernbane går like sør for tunet, og fram til 1890 lå tunet på den andre sida av jernbanen, på Kleppanehaugen. Veier over jernbanen fører til beitemarkene på sørsida. Med unntak for den utskilte plassen Dammen, er det bare ett gårdstun på Kleppane. Bygningsmiljøet består av flere typiske gårdshus, som bryggerhus, smie, og sommerfjøs foruten framhus og driftsbygning. Alderen er gjennomgående yngre, med hus fra 1880-90-tallet og mellomkrigstida, foruten et nytt bolighus. I hovedpreg er de godt bevart, men de har lav autentisitet hva bygningsdetaljering angår. Gårdstunet utgjør imidlertid et karakteristisk innslag i miljøet langs hovedveien i Kjose.

fossile dyrkingsspor

I forbindelse med registreringene for prosjektet "Naturgass til Østlandet" i 1990 ble det registrert en fossil åker, et steingjerde og to rydningsrøyser med uvisst datering under Kleppane. De fossile dyrkingssporene ligger i dag i en nordvestvendt skråning der det nå vokser løvskog, på overgangen mot dagens dyrkingsarealer.

Hagen*husmannsplassen i bygda*

Den lille husmannsplassen ligger innerst i Kroken, litt opp i åssidene, i en kløft som leder inn til Kverndalen, daldraget som går innover mot Putlandsdalen og hvor den gamle ferdselsåren fra Kroken til denne delen

Bebyggelsen på den tidligere husmannsplassen Hagen ligger med sine mange små hus på ei lita flate opp mot utmarka.

av utmarka gikk. Hagen er en gammel plass under Kroken. I følge bygdeboka har det bodd folk på Hagen ved folketellingen i 1701 og 1801. Etter at plassen ble selvstendig i 1887 har flere mindre parter blitt lagt til eiendommen. Tunet ligger særlig fint til på en liten hylle i den trange kløfta. Husa ligger i et åpent noe uregelmessig tun, men orientert etter den gamle veien. Bolighuset skal være gammelt, fra ca 1800, og ble ombygd da bruket ble selvstendig. Også driftsbygning og bryggerhus ble bygd i åra rett etter at brukerne hadde fått skjøte på plassen. Skjul/garasje er fra 1923 og grisehus fra 1942. Våningshuset bærer preg av seinere endringer også, men ikke mer enn at husets karakter er godt bevart. Den gamle stuebygningen vil trolig ha stort bygningshistorisk verdi med hensyn til utviklingen fra plass-stue til selvstendig småbrukerhus. De andre husa har også i hovedsak et intakt preg. Landskapet rundt er variert, med mange små jordlapper og forteller om tidligere tiders driftsformer i jordbruket.

Bebyggelse utenom gårdsbruk

boligbebyggelsen

Boligbebyggelsen i Kjose er mye knyttet til folk som jobbet på jernbanen. Vi finner den langs hovedveien ved Kleppane, et mindre område ved Tyskhusdalens utløp og noen få ved foten av åsene i Kroken. En del av sommerhusbebyggelsen fra tidlig 1900-tall har gått over til å bli helårsboliger. Et av disse husa ved Kleppane, Løvheim, er bygd i knubbekonstruksjon, en ikke uvanlig byggeteknikk i områder med stor sagbruksindustri.

Ekhøy i Liane er et typisk og godt bevart sommerhus fra 1920-tallet.

Fritidsbebyggelsen

Fritidsbebyggelsen er et viktig innslag i Kjose. Den første fritidsbebyggelsen langs Farris kom i 1880-åra da velstående Larviksborgere søkte hit for rekreasjon. Sandviksodden er fra 1890 og representerer denne perioden. Huset ligger ved Sandvika, sørøst for Nes-gårdene. Hasle pensjonat fra 1920-åra ligger ved Farris like nord for Kleppane. Seinere overtok andre grupper. Det ble også bygd hytter for lag og arbeiderforeninger.

Liane hytteområde

Sør for Kjose stasjon ble det i perioden 1920 til ca. 1960 bygd en rekke sommerhus og hytter. De ligger i Liane, skråningen ovenfor innmarka til Kroken, i grensa mot utmarka, i alt 7 fritidseiendommer.

Terrenget er kupert og med variert vegetasjon. Flere mindre veier fører opp til hyttene. Dels er dette i gammelt beiteområde, dels er det små oppbrutte jordteiger og åkre mellom hyttene. De fleste fritidstomtene er skilt ut av Kroken gårdsområde, lengst vest kommer Nes sitt gårdsområde inn. Bygningsmiljø varierer fra ungdom-sveitserstilshus med villapreg til små sveitserstilshytter og små lave og enkle mellomkrigstidshytter i tilnærmet "tømmerhus-stil". Varierende autentisitet, men stort sett er opprinnelig preg intakt. Det hører små uthus av ulike kategorier til de fleste. Særlig intakt er Ekhøy med liten hytte utpreget sveitserstil. Mest spesiell historie knytter det seg til Plassen (under 4144/5) som ble bygd som sommersted ca 1920 og overtatt av en gullsmie fra Larvik på 1930-tallet. Her bygde og drev han gullsmie med opp til fire ansatte. Dette anlegget, med alle sin småhus, danner et særpreget lite miljø i åskanten.

jernaldergravfelt

Innenfor dette hyttemiljøet på en høyde i åssida, med god utsikt over Kjosebygda mellom Skaustua, Lillebakken og Slettsjø, ligger restene av et jernaldergravfelt. Gravfeltet består ifølge registreringene for prosjektet "Naturgass til Østlandet" av 5 gravhauger og 1 rydningsrøys. Gravhaugene skal være utgravd på 1930-tallet, men det finnes ingen rapport fra undersøkelser og vi kjenner ikke til funn fra haugene. Gravfeltets karakter er i dag betydelig redusert på grunn av store skader på haugene og tett vegetasjon som gjør at det er vanskelig å få øye på gravhaugene i terrenget.

Tyskhusdalen

gammelt plassområde

Når man følger fv 70 fra høydene ved Slettholt mot Tyskhus åpner landskapet seg mot Farrisvannet. Gårdsbebyggelsen ligger lengst opp fra vannet, noe boligbebyggelse nærmere vannet. Dette er del av gården Nes sitt område, men gårdsetableringen og bebyggelsen er yngre. Situasjonsskart fra 1796-1814 viser ingen bebyggelse i dalføret mellom Slettholt og Farris. Men i den lille vika helt nede ved Farrisvannet er det avmerket en plass, Eidlökka. Kart fra 1873-1876 viser gårdsbruka slik vi finner dem i dag. Navnet Tyskhus har uklar opprinnelse og er forklart med at en tysker skal ha bodd der i jernverkstida.

gårdsbebyggelsen

Tyskhusdalen med sine enkle småbrukstun og boligbebyggelse i klart avgrenset og variert landskap er et fint og karakteristisk parti langs Kjoseveien. Felles for de tre øverste bruka er at innhuser har lav autentisitet når det gjelder bygningsdetaljering, mens uthuser har opprinnelig preg bevart. Størst autentisitet har bebyggelsen på Småmyra, eller Holt, 4143/9, som opprinnelig er en gammel husmannsplass. Den ble utskilt i 1898, men solgt først i 1922. Framhus, bryggerhus og liten driftsbygning fra 1890-tallet ligger fint til i et åpent firkanttun på en liten flate ved veien. Sveitserstilspreget er godt bevart.

jernbaneminner

Dagens jernbane kutter bukta ved Tyskhusdalen med fylling og en fin gråsteinsbru. Innenfor er det en liten småbåthavn i dag. Tett ved linja ligger noen jernbanebrakker; kjøretøylager og varmetue - fra anleggstida eller fra 1922/23?.

boligeiendommer

Først på 1900-tallet har det blitt skilt ut noen boligeiendommer rundt vika nede ved Farrisvannet. Den gamle plassen Eidlökka er det ingen rester etter, huser ble revet ca 1900. Nærmest jernbanen ligger i dag Solvang eller Kleivane, bygd av en jernbanefor mann i 1921. Det er et lite anlegg med våningshus, bryggerhus og uthus - typisk for tidas boligetablering med

Gårdene øverst i Tyskhusdalen, sett mot Farris. Åsene på Bjørnø ute i Farrisvannet bak. (Foto: Naturgass til Østlandet)

tilhørende "småbruk", hvor det var mulig å holde ei ku, gris og noen høns samt dyrke litt poteter og grønnsaker på en jordlapp. Annen eldre 1900-talls boligbebyggelse i området er Austad, utskilt 1905, med lite sveitserhus tett ved veien og Åsheim fra 1948. Felles for denne bebyggelsen er lav autentisitet i bygningsdetaljering, mens hovedtrekkene er bevart.

steinalderlokaliteter

Den eldste bosettinga i Tyskhusdalen skriver seg fra steinalderen. I forbindelse med prosjektet "Naturgass til Østlandet" ble det i 1990 registrert to steinalderboplasser på Nes-gårder ved utløpet av Tyskhusdalen. De mesolittiske boplassene ble funnet på terrasser i åssidene ca. 50 m.o.h. Mens boplassene eller lokalitetene var i bruk gikk sjøen inn i en lang, smal vik på dette stedet og boplassene lå dengang langs strandsonen. Trolig er dette restene etter et fangstfolk som leilighetsvis besøkte disse områdene og utnyttet naturressursene her. Selv om det foreløpig ikke er funnet mange spor etter disse tidlige fangstboplassene i Kjosebygda og Putlandsdalen må vi anta at man ved systematisk prøvestikking i åssidene vil kunne finne mange nye lokaliteter langs steinalderens strandsoner i dette området.

Kverndalen

Kverndalen er et trangt øst-vest-gående daldrag fra Kroken over Hagen til Saga i Putlandsdalen. Gjennom dalen renner Kroksbekken ned til bebyggelsen på Kroken. Her gikk også en gammel ferdselsåre fra Kroken-gårdene og inn til plassene og utmarka i Putlandsdalen. Dalen har hatt betydning som utmarksområde for Kroken, men bekkefaret har også gitt vannkraft til kvern og trolig også ei bygdesag. Kverna skal ha ligget et par hundre meter vest for Hagen. Litt lenger vest lå kverndammen som seinere er dyrka opp til et lite jorde. Kart fra 1825 indikerer to plasser midtveis i Kverndalen, omtrent på høyde med Dammen under Kleppane. Det er i dag ingen synlige rester etter kvern, dammer eller gamle plasser, men landskapet bærer preg av tidligere bruk og den gamle veien kan i store strekk følges i sitt opprinnelige far. Området er et viktig element for kulturminnestrukturen i Kjose.

"Interiør" fra Kverndalen mellom Hagen og Putlandsdalen. (Fotografi fra Prosjekt Naturgass til Østlandet)

Putlandsdalen

Trekullproduksjon og frakt til verkene var svært arbeidskrevende. Dette førte til at grevskapet fremmet opprettelsen av husmannsplasser i skogdistriktene. Dette gjaldt særlig fram til 1780. Trolig kan vi se flere av plassene i Putlandsdalen mot denne bakgrunn. Men kanskje kan noen av plassene også gå tilbake til oppgangssagas tid.

husmannsplasser - alder og plassnavn

Plassnavn som Krokssaga, Saghogget, Sagrønningen og Dammen kan indikere det. Men det kan også være slik at de gamle navnene har blitt ført over på yngre bosetting. Etter lokal tradisjon skal bosettinga i dalen gå riktig langt tilbake - på Engene, den innerste gården til 1600-tallet. På kartet fra 1825 er Dammen, samt Høgget og Saga i Kverndalen de innerste boplassene. Kanskje karttegneren ikke fikk med seg de innerste plassene i Putlandsdalen? Men også etter "milebrenningstida", helt fram til vår mekaniserte tid, har behovet for arbeidskraft i skogen vært stort og gitt grunnlag for mange bosettinger i skogområdene. Flere av plassene i Putlandsdalen ble nok etablert på 1800-tallet. Uansett er de fleste plassnavnene i Putlandsdalen direkte knyttet til skogbruket. Plassnavn som mer direkte er knyttet til gårdenes egen bruk av utmarksområdet, med februk, utslåtter og beite er Stulen, Engene, Løkka og Hagen (ved Kroken). Stulen ligger i et område hvor det ikke har vært vanlig med seterdrift og er således av spesiell interesse. Disse stedsnavnene kan være av eldre opprinnelse enn de som er knyttet til sagbruksdrift og kullbrenning.

Den vestligste delen av Putlandsdalen med Bjørklund og Engene.

selveierskjøter i 1888

Det meste av dalen hører og har hørt til Kroken sitt gårdsområde, men nordsida er en del av gårdsområdet til Strand. I sør hører et mindre område til Kleppane. Bosettinga oppstod som husmannsplasser under disse gårdene, de fleste under Kroken. Noen av plassene ble skylddelt som egne bruk alt tidlig på 1800-tallet. Både husmenn og brukere fikk selveierskjøter ved Treschows salg i 1888. Men enkelte av plassene var nedlagt før den tid.

minner etter de gamle sagene

Etter sagbruka fra før grevetida er det i dag bare navnene igjen; i plassnavnene som Saga og Saghogget og i selve Damelva som renner gjennom dalen. En mener å kjenne til tre større damanlegg. Først og fremst den ved plassen Dammen, så Engenedammen i vest og Nye Dammen sør for Saga, foruten dammen i Kverndalen. Det er ingen synlige rester igjen. Damarealene er dyrka opp. De landskapsmessige forholdene gjør det imidlertid lett å forestille seg at de har ligget der.

Ruiner og tufter etter de gamle plassene

Rideveien er et annet viktig kulturminne etter skogsdrifta. Den ble anlagt på 1800-tallet av Treschow for å inspisere skogeieendommene i følge Olaf Kroken (1994). Den går fra Solum til Omsland og krysser Putlandsdalen ved Bunn og Saga. Den brukes i dag dels som traktorvei, dels som sti.

Over elva ved Saga lå *Sagrønningen* under Strand. Her er ennå murer etter hus og noen rydningsrøyser litt lenger vest. Ved *Stulen* helt innerst i Putlandsdalen, er det kun noen vanskelig tolkbare tufter. Det samme gjelder *Hogget* og *Saga* i Kverndalen, *Hogget* ved *Bunn* og *Hovet* nord for Dammen.

Dagens småbruk i Putlandsdalen

De dyrkede arealene er begrenset og småbruka ligger på den flate dalbunnen. Langs dalsidene er det bratte, skogkledde åssider. På de smale jordene produseres det korn - med et (eller to) av bruka som produsenter. Skogen i liene preges stedvis av moderne utnytting med felter av snauhogst, men her er også flere partier tett vegetasjon og frodig og variert løvskog i liene og randsonene. Før har en større del av liene vært i bruk som åker og eng, og dalen framstått som bredere.

Enganestua i Putlandsdalen er et skogshusvære fra 1950-tallet. (Fotografi fra prosjektet Naturgass til Østlandet)

De bevarte plassene som i dag er småbruk, er fra vest; Engene, Bunn og Saga av Kroken, Dammen av Kleppane og Løkka (?) av Strand. Vi finner dem spredt i innover dalen, med tuna midt i dalføret og nær den gamle veien. I tillegg kommer Engenestua og Bjørklund som har en annen bakgrunn.

Engene

Engene, er det østligste av småbruka i Putlandsdalen. Den ene av de gamle Kroken gårdene ble delt i to bruk i 1838, men stedet skal ha en bakgrunn som en av de eldste plassene i Putlandsdalen, etablert før 1660 i følge Olaf Kroken. Bygningene har beholdt karakter og hovedpreg fra århundreskiftet, men er som det meste av bebyggelsen i Putlandsdalen endret en del utover 1900-tallet. Her er fullt gårdstun, med framhus, bryggerhus og driftsbygning samt sommerfjøs litt sørvest for tunet. Framhuset kan være bygningshistorisk interessant da den skal være flyttet til Engene fra Stulen på 1880-tallet.

Engenestua - ei skogskoie

Litt sørøst for Engen ligger Engenestua, bygd som koie for Treschows skogsarbeidere på 1950-tallet. En eldre koie lå her før, det skal ligge fire slike skogshytter eller koier langs veien herfra mot Solum. Her står ei enkel hytte med plass til 4 skogsarbeidere og et større uthus - som muligens er en stall.

Bjørklund - slåttestue og hytte

Bjørklund ligger midt mellom de gamle plassene Engene og Bunn og er ei enkel tømmerhytte fra 1939, satt opp som "slåttestue". Like ved står ei utløe i bindingsverk - trolig fra samme tid.

Bunn

Bunn og Saga ligger midtveis i Putlandsdalen. Bunn ble skilt ut som eget bruk i 1857. Stuebygningen og noen mindre uthus står, mens driftsbygningen er revet. Boligtomta er fradelt og jorda er slått sammen med Saga. Bebyggelsen er fra århundreskiftet, og er preget av sveitserstilen, selv om bygningsdetaljene er en del endret.

Saga

Øst for Bunn ligger Saga, eller Krokssaga. Eldste del av stuebygningen skal være fra 1822. Den ble tilbygd 1930, men på en slik måte at den gamle lille stuebygningen fremdeles gir tunet alderspreg. Driftsbygningen er fra 1933 og i god stand.

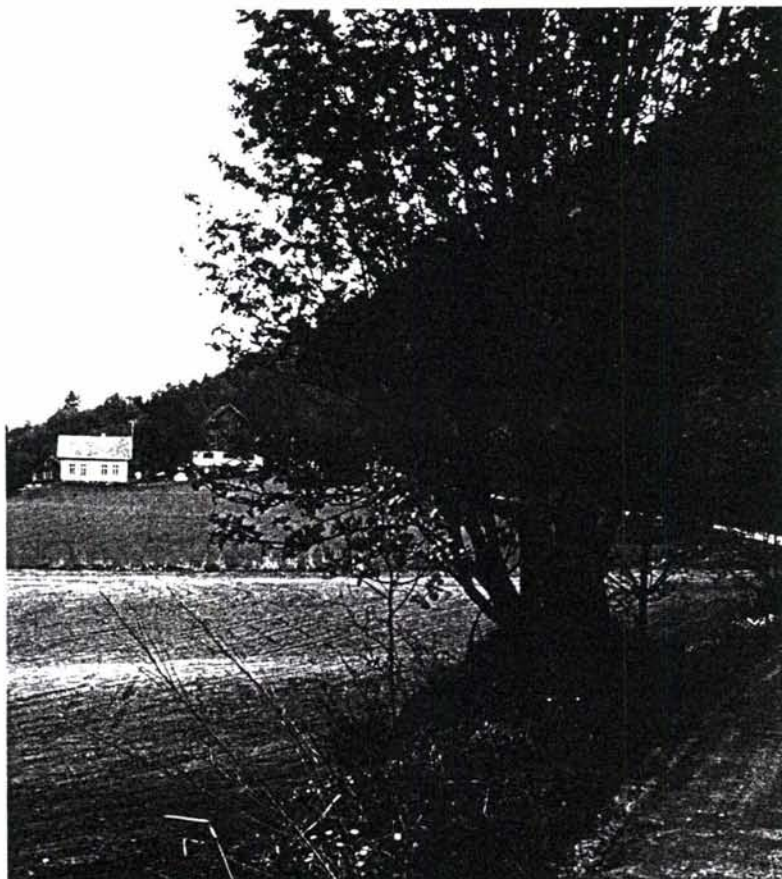
Løkka

Løkka heter en liten plass nord for elva, litt øst for Sagrønningen, på Strand-sida av dalen. Opprinnelig har nok dette også vært en husmannsplass. Her står ei lita tømmerstue av uviss alder. I området er det flere steingjerder.

Dammen

Dammen er den nederste av plassene i Putlandsdalen og var plass under Kleppane, men har fått lagt til en del av Strand. Framhuset er et intakt lite sveitserhus fra 1908 og bryggerhuset er fra omtrent samme tid. En større driftsbygning er fra 1950-tallet.

Dammen i Putlandsdalen sett fra bygdeveien mot Saga.

VURDERING

Kjose og Putlandsdalen har en kulturhistorie som i historisk tid er representativ for de indre skogsområdene i Vestfold. Kombinasjonen skogbruk og jordbruk har vært basis for ressursutnyttelsen, men eierforhold og driftsformer har variert sterkt og svingt med ytre politiske og kulturbestemte forutsetninger. Området har en kulturminnestruktur som forteller dets historie på en særlig fin måte. Kulturminnearven, kunnskap om stedsnavn og tradisjon gir et rikt inntrykk. De enkelte kulturminneelementene ligger side ved side på en svært fin og belysende måte.

I sentrum finner vi den gamle kirken med gravhauger, gamle tunplasser og gårdstun som representerer den eldste historien, sammen med kulturminner som har vært viktig for fellesskap og utvikling i nyere tid. Strekingen Kroken, Hagen og Kverndalen viser en typisk linje fra gården, husmannsplassen i randsonen til utmarka. Sommerhusbebyggelsen i Liane representerer en ny form for utnyttelse av naturressursene i Kjosebygda. Plass- og småbruksbebyggelsen i Putlandsdalen er særlig knyttet til skogbruket, og forteller ved kulturlandskap, bebyggelse og navn om nærings- og sosialhistoriske forhold gjennom flere hundre år. De mange kølabånnene er viktige dokumenter etter vår eldste industrihistorie, samtidig som de forteller om alt det arbeid som leilendingsbønder og husmenn la ned i skogen for å bygge opp denne industrien.

Det er bevart mye eldre bebyggelse i området. De viser et uvanlig rikt spekter med hensyn til alderssammensetning, typer og sosial tilhørighet. Samlet sett utgjør området et kulturmiljø med stor kunnskaps- og opplevelsesverdi. Verdiene er knyttet til enkeltområder og enkelthus, men i enda større grad til helheten og måten de ulike elementene kan oppleves sammen på. Det er derfor særlig viktig at denne helheten ikke blir oppdelt og brutt av avskjærende inngrep.

Gårdssmia på Øvre Kroken står bak driftsbygningen, i trygg avstand fra den øvrige bebyggelsen, slik det var vanlig for.

Virkning og konfliktvurdering

ALTERNATIV T4

Alternativ T4 er eneste alternativ som går gjennom kulturmiljø 0709-01 Kjose og Putlandsdalen. T4 utgjør det nordligste alternativet mellom Larvik og Eidanger og utnytter det øst-vest-gående daldraget fra Putlandsdalen, over Stulen og videre gjennom Bjørndalen til Ønna i Langangen. Vest for kryssingen av Ønna er traséen identisk med alternativ T1B og det henvises til denne.

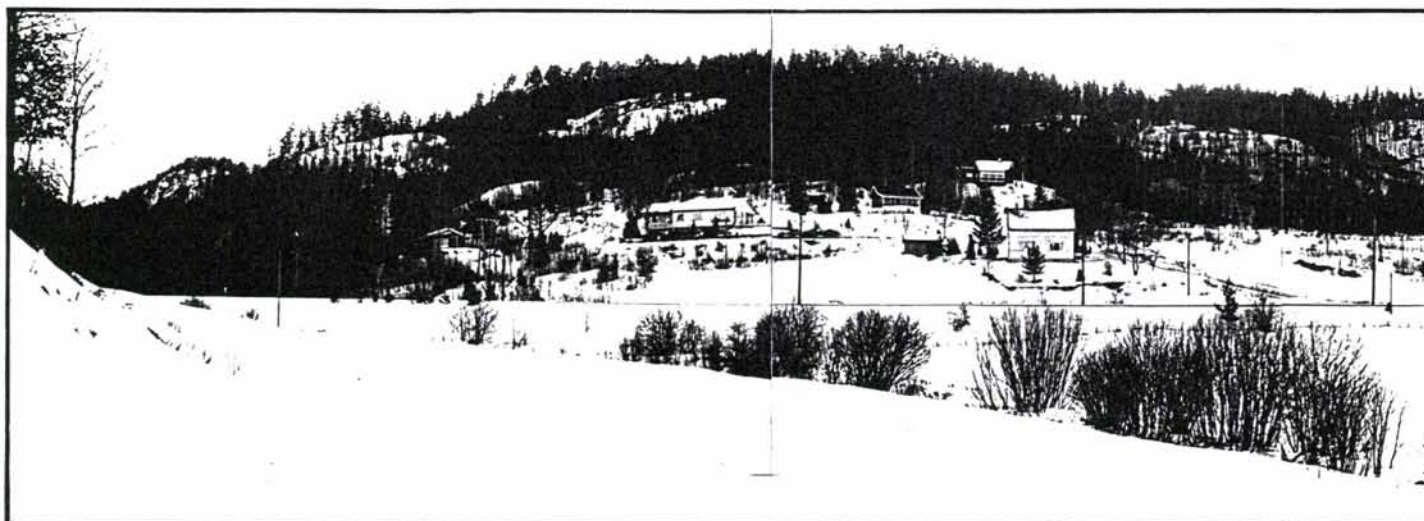
Tyskhusdalen

Traséen krysser Tyskhusdalen ca 250 m sør for vika i Nesfjorden på en 220 meter lang rett viadukt ca 20 meter over Fv 70. Omfattende tunnelmasser skal deponeres i området.

Ved munningen av Tyskhusdalen ved Farris er det registrert to steinalderlokaliteter. Området forventes imidlertid å ha et større potensiale for bosettingsspor fra steinalderen, noe som kan bety konflikt for anleggsarbeid og brupillarer. Tyskhusdalen er en fin liten småbrukerdal og en sørlig utløper av Kjosebygda. Det er ved Tyskhus reisende fra Vassbotn først kontakt med Farrisvannet. Den lille dalen er et fint og karakteristisk parti langs Kjoseveien, fv 70. Inngrepet legger seg mellom gårdsbebyggelsen til Tyskhus-bruka litt opp i dalen og den yngre boligbebyggelsen nærmere vika. Inngrepet kommer ikke i direkte konflikt med nyere tids kulturminner. Den største konflikten består i landskapsvirkningene og en avskjæring av den lille jordbruksdalen fra Farrisvannet og Kjosebygda. Utforming av inngrepet vil ha virkning for konfliktgraden.

Kjose

I det nordvendte og kuperte kulturlandskapet sør for Kjose kirke og gården Kroken blir inngrepene relativt store. Banen kommer ut av fjellet omtrent på høyde med Kjose stasjon og går inn i tunnel igjen ved Kvern-dalen, vest for Hagen. Etter å ha passert den lille bekkedalen Bjørndalen, følger banen terrenget i en liten skjæring. Ved småbruket Hagen ligger sporet 10 - 25 meter over terreng. Her er det primært foreslått en fylling med store utslag, men et brualternativ kan utredes. Tunet blir i begge tilfeller liggende rett under traséen. Banen fortsetter ca 100 m inn i Kvern-dalen hvor den går inn i tunnel under Søndre Åsane gjennom Blåbæråsen.

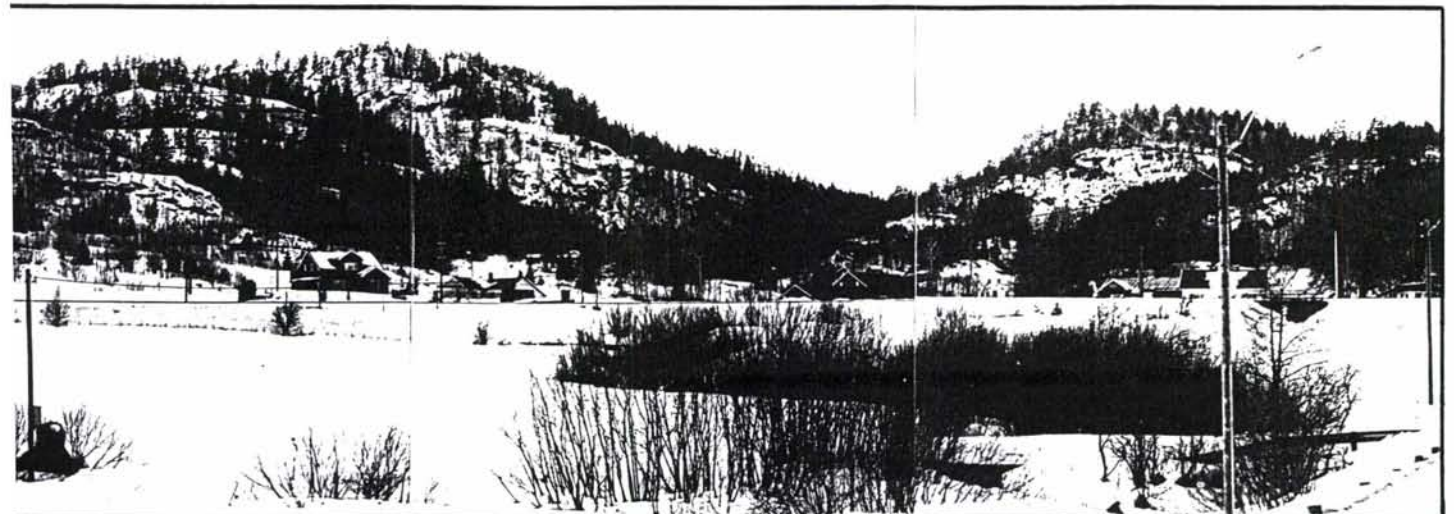
Områdene berører ytterkanten av de mest sentrale bosettingsområdene i Kjøsebygda. Det legger seg i skråningene opp mot utmarksområdene i sør. Områdene forventes å ha et høyt potensiale for bosettingsspor fra forhistorisk tid.

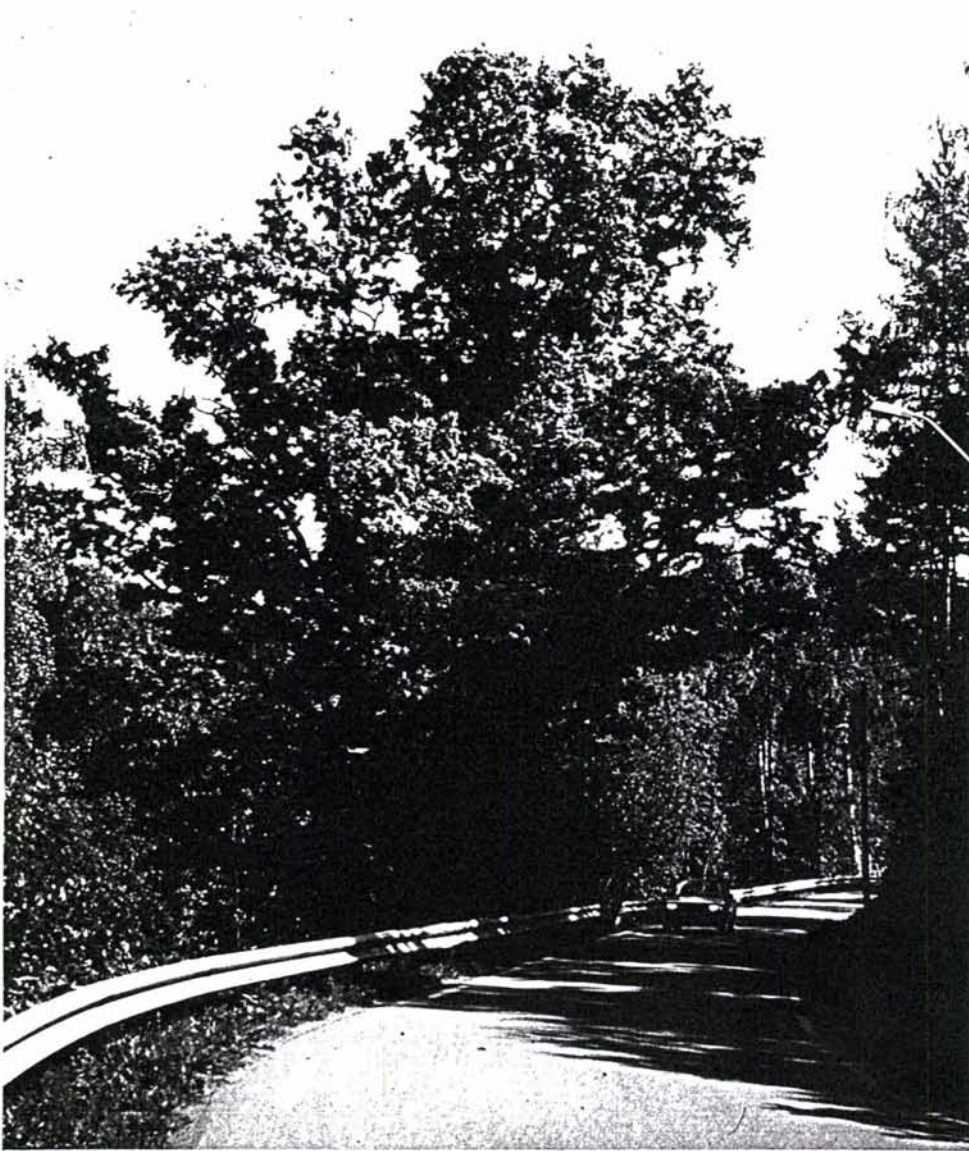
Kulturminneelementene fra nyere tid som vil kunne bli direkte berørt, er bebyggelsen på Plassen (med gullsmedverkstedet), drifteveier fra gårdene i bygda til utmarka over Liane og inngangen til Kverndalen. Plassen i Liane er en del av et område med eldre fritidsbebyggelse fra mellomkrigstida. Stedet og området viser karakteristiske sider av Kjøsebygdas yngre historie.

Over: «Plassen» i Liane ble bygd som sommersted ca. 1920 og overtatt av en gullsmed fra Larvik som startet verksted her.

Under: Liane ved Kroken sett fra Kirkebukta. Kroken-gårdene skimtes bak jernbanen til høyre i bildet. I åssidene ligger hyttebebyggelse fra mellomkrigstida. Her er også restene etter et gravfelt fra jernalderen. Jernbanen er foreslått å komme i tunnel fra høydene til venstre og vil ligge synlig i åssiden inn mot skaret til høyre.

Kjoseeika som står i veikanten ved bygdeveien nedenfor Kjoshaugen er av anseelige dimensjoner. Treet er fredet.

Inngrepet vil få store konsekvenser for de nærmeste omgivelsene til småbruket Hagen. Hagen dokumenter den gamle husmannsplassen på en særlig fin måte, ved bebyggelse og plassering i landskapet og i forhold til hovedbruket Kroken. Gårdslandskapet i Liane og utmarka i Kverndalen har mange elementer fra eldre tiders drift og ressursutnyttelse. Kverndalen blir bare perifert berørt, men linja bryter den gamle ferdselsveien.

Inngrepet innebærer store konflikter - med enkeltelementer og samspillet i et særlig verdifullt kulturmiljø. Det siste gjelder ikke minst inngrepets synlighet og virkning i de sentrale områdene av Kjøse, med kirken og de gamle gårdsområdene.

Putlandsdalen

Vestover gjennom Putlandsdalen er dagstrekningen lagt på sørsida av dalen, sør for bygdeveien. Dette medfører en del skjæringer mot kollelandskapet på sørsida av dalen, men inngrepet i bebyggelse, beite- og dyrkamark blir dermed moderate. Gårdstun blir ikke direkte berørt. Ved den øverste gården Engene går traséen inn i en lang tunnel.

Dalsidene i Putlandsdalen har potensiale for dyrkingsspor fra historisk tid, og bosettingsspor fra steinalderen.

Det vil bli store terrenginngrep ganske nær Saga, Bunn og Engene. Inngrepet vil kunne komme i konflikt med forbindelsen til veier mot utmarka i sør, bl.a. Rideveien som kommer inn i dalen ved Bunn.

Den største konflikten i Putlandsdalen består imidlertid i et inngrep i et meget enhetlig småbruksmiljø med lange historiske røtter. Til tross for at terrengtilpasningen gjennom Putlandsdalen er rimelig god, vil en liten og trang dal som denne ha vanskeligheter med å absorbere et så stort inngrep. Sammenhengen i kulturlandskapet blir brutt ved at traséen tangerer den gamle ferdselsveien gjennom dalen flere steder. Putlandsdalen utgjør et interessant og viktig element i kulturminnestrukturen i Kjose. Inngrepet berører derfor verdier med rekkevidde utover selve dalen.

<p><i>Småmyra ligger ned i TyskhUSDalen, nær Farrisvannet. (Fotografi fra Prosjekt Naturgass til Østlandet.)</i></p>	<p><i>Lengst vest i Putlandsdalen ligger småbruket Engene. Jernbanen vil gå inn i tunnel i åsen til venstre.</i></p>
<p><i>Dagens jernbane krummer seg rundt vika nederst i TyskhUSDalen. Her lager den en lun havn for småbåter.</i></p>	<p><i>Kjosebygda sett fra Hagen. Nærmest i bildet ligger bebyggelsen på Øvre Kroken. Lenger inn, på høyden bak KJose kirke, ses Nesgårdene. KJoshaugen med jernaldergravfeltet er den skogkledte åsryggen bak Kroken. (Fotografi fra Prosjekt Naturgass til Østlandet.)</i></p>
<p><i>Trange jernbane-underganger fra 1882 dokumenterer jernbanehistorie, men egner seg dårlig for dagens maskinelle gårdsdrift. (Fotografi fra Prosjekt Naturgass til Østlandet.)</i></p>	
<p><i>Bildet er tatt fra bygdeveien i Kirkebukta. Fra venstre bildekant skimter vi litt av bebyggelsen på Nes. Halvt skjult bak løvtrærne, på en liten høyde, ligger KJose kirke. I åssidene bak og til høyre for kirken finner vi Liane, med elementer av gammelt beitelandskap, fritidsbebyggelse fra tidlig 1900-tall og rester av gravfelt fra jernalderen.</i></p>	

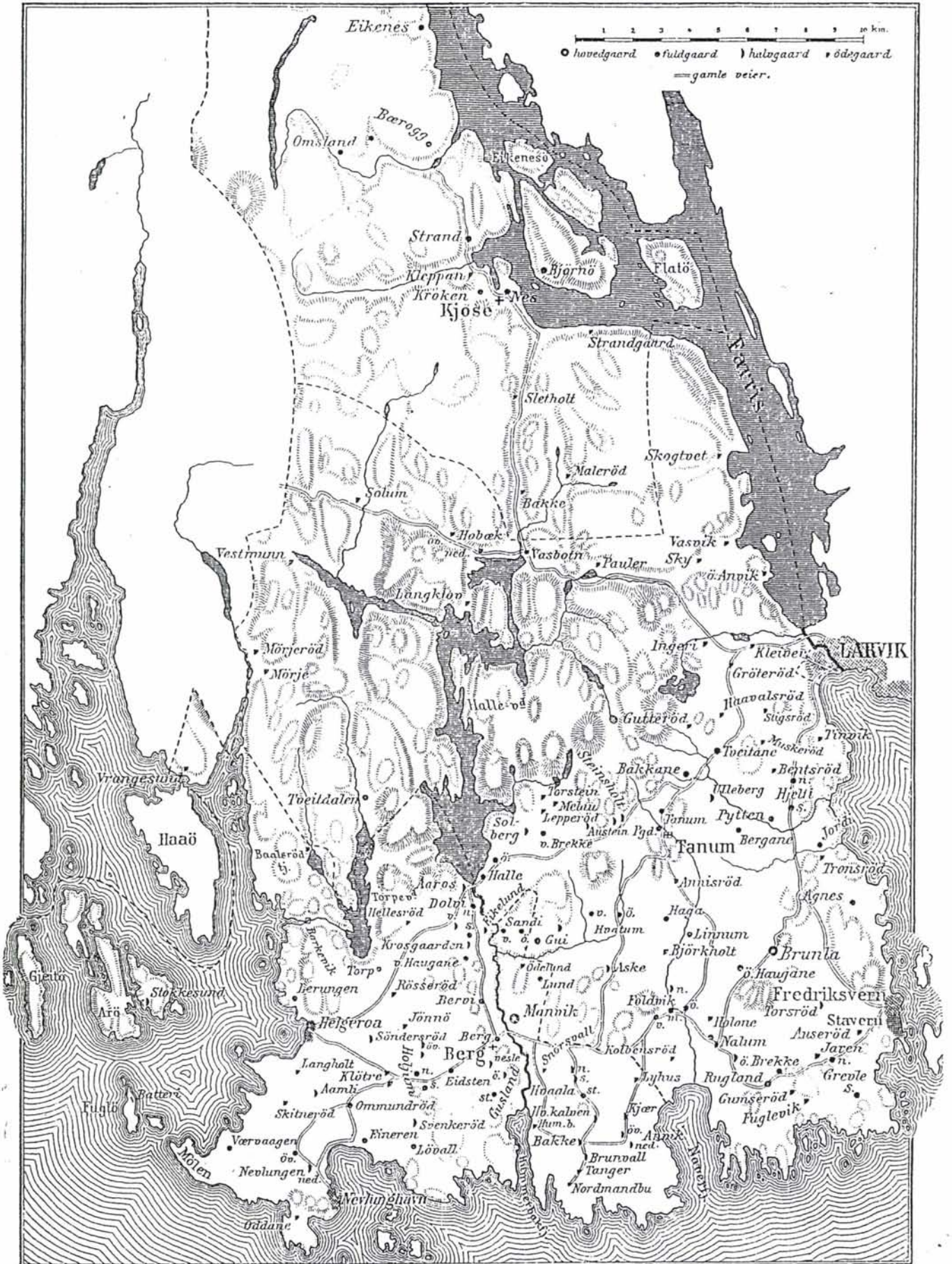
Kulturmiljø 0709-02

Vassbotn

Innholdsoversikt

side

OVERSIKTSDATA	55
HISTORIKK OG BESKRIVELSE	57
GENERELLE TREKK	57
<i>Gårder og navn</i>	57
<i>Forhistorien</i>	57
<i>Næringsgrunnlag i nyere tid</i>	57
<i>Eierforhold</i>	57
<i>Ferdsel</i>	59
GÅRDER OG STEDER	61
<i>Vassvik</i>	61
<i>Pauler</i>	61
<i>Vassbotn</i>	62
<i>Tyskhusdalen mot Kjose</i>	64
<i>Bakke</i>	64
<i>Bærum</i>	64
<i>Bjørnø-Ødegården</i>	64
<i>Hobekk</i>	65
<i>Solum</i>	65
<i>Eikedalen</i>	66
<i>Langklov</i>	67
VURDERING	67
VIRKNING OG KONFLIKTVURDERING	68
<i>Alternativ T1B</i>	68
<i>Alternativ T2</i>	68
<i>Alternativ T4</i>	69
<i>Alternativ T3 (utgått)</i>	70
<i>Avveining av alternativer</i>	70
TEKST TIL FARBEBILDER	72

Kulturmiljø 0709-02

Vassbotn

Oversiktsdata

TRASÉALTERNATIVER	T, lenke T1, T2, T4 og tidligere forslag T3	
KOMMUNE	Larvik	
GÅRDSNUMMER	4007,4010, 4070, 4071, 4072, 4073, 4074, 4075, 4076, 4077, 4138, 4142	
KARTBLAD	Prosjektkart: 39, 41, 42, 44, 45, 47 Økonomisk kartverk: CF 025-5-2, CF 026-5-3, CF 026-5-4	
FØR-REFORMATORISKE LOKALITETER	0709/02/CF 025-5-2/1 0709/02/CF 025-5-2/2 0709/02/CF 025-5-2/3 0709/02/CF 025-5-2/4 0709/02/CF 025-5-2/5 0709/02/CF 025-5-2/6 0709/02/CG 025-5-1/1	Funnsted Kullmiletuft Kullmiletuft Funnsted Steinalderlokalitet Steinalderlokalitet Funnsted
NYERE TIDS LOKALITETER	0709-02-01 Vassvik 0709-02-02 Pauler 0709-02-03 Vassbotn	0709-02-04 Bærum/Bakke 0709-02-05 Hobekk 0709-02-06 Solum

AVGRENSING

Kulturmiljøet er avgrenset i forhold til traséalternativene T1, T2, tidligere forslag T3 og T4's strekk i dagen ved Vassvik. Området strekker seg i hovedsak fra Hallevassdraget og nordover. Det omfatter således i sør Vassbotnfjorden og nordsida av Vestmovatn. I vest grenser det mot Telemark og i øst omfatter det gården Vassvik. Det er ikke nærhet i rom som har vært bestemmende for avgrensing av kulturmiljøet, men først og fremst fellesskap i naturgrunnlag og historisk utvikling.

VERNESTATUS OG PLANFORHOLD

automatisk fredete kulturminner

Automatisk fredete kulturminner på Bærum, Nordre Eikedalen, Bakke og Vassbotn.

kommuneplanens arealdel

I Larvik kommuneplans arealdel er området nord for E18 er i hovedsak vist som LNF-A-område hvor landbruk dominerer bruksinteressene. Sør for E18 er deler av området vist som LNF-B-område hvor landbruk for størstedelen er den dominerende bruksinteresse. Samtidig har området

Kartet er hentet fra «Brunlanes, en bygdebok» fra 1911, og viser gårdene i Brunlanes samt de gamle hovedveiene der.

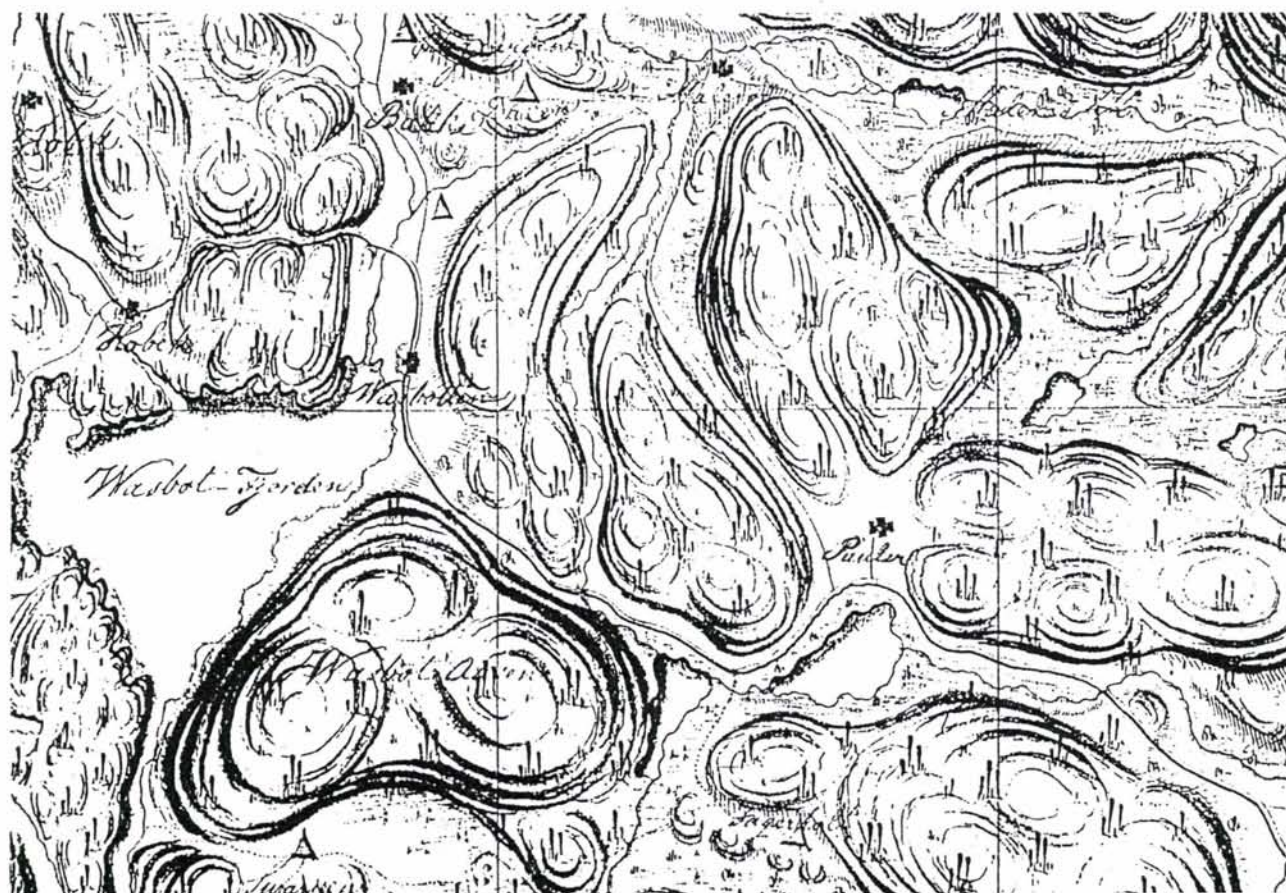
spesielle natur og landskapskvaliteter og/eller stor verdi for tur og friluftsliv. Hele strandsonen rundt Hallevassdraget og rundt Paulertjønn er vist som LNF-C-områder, som betyr områder hvor friluftsliv og natur- eller landskapsvern er dominerende interesser. Et område ved Vestmovannet; myrområdet Elva, er vernet som naturreservat etter naturvernloven. Ved Paulertjønn er det verneverdige kulturlandskap i følge «Prosjekt kulturlandskap i Larvik».

NATURGRUNNLAG OG AREALBRUK Området fra Farris ved Larvik til Eidanger karakteriseres som sprekke-dalslandskap. Det er oppbrutt med kraftige, bratte og ulendte lier. Daldragene går gjerne nord-sør, men også i sørvest-retning. Berggrunnen består stort sett av larvikitt. Her er store, skogkledde områder med mye bart fjell, oppbrutt av morenedemte innsjøer. Bosettinga i området er spredt. Små, men langstrakte, dalfører med småbruk og spredte jordlapper er karakteristisk. Områdene ved Vestmovannet og Vassbotn kan beskrives som lukkede skogsbygder. Skogbruket representerer den dominerende næring, med mange hundreårs tradisjoner. Utviklingen og organiseringen av skogbruket har vært bestemmende for bosetting, eiendomsstruktur og sosiale og økonomiske forhold.

I dette kuperte utmarksområdet utgjør Hallevassdraget et la«ndskapselement av stor betydning for bosetting, ferdsel og næringsveier. Det har mange forgreninger og strekker seg langt sørover. Innen våre områder er det Vassbotnfjorden som berøres av traséforslagene.

Gjennom mer eller mindre klare øst-vest-gående daldrag går E18 på tvers av området. E18 berører Hallevassdraget i nord ved Vassbotn. Her tar fylkesvei 70 av til Kjose. Det går flere lokale veier i området. De følger de naturlige nord-sør- eller øst-vest-orienterte daldragene.

«Situasjonskart» over Vassbotn opptegnet i 1814 av overjunker Johnsen. (Kopi fra Treschows arkiv.)

Historikk og beskrivelse

GENERELLE TREKK

Gårder og navn

Gårdsområdene som blir berørt av planforslagene er Vassvik, Pauler, Vassbotn, Bakke, Hobekk og Solum. Andre viktige gårder i området er Sky ved Vassvik og Nordre Eikedalen og Langklov ved Tverrfjorden.

Vassvik, Pauler og Vassbotn har navn som forteller om beliggenhet ved vann. Vassbotn betyr bunnen eller enden av vannet og er trolig egentlig navnet på Hallevannets nordøstre arm. Pauler kan ha sammenheng med pøl, pytt og i Paulertjønna har gården to markante tjern rett ved gårdstunet. Disse gårdsnavna er trolig fra etterreformatorisk tid. Solum hører derimot til en langt eldre navnegruppe, og viser til gårdsetablering i førkristen tid. Solum skal komme av *soleimr*, altså en sammensetning av *sol* og *heim*, og betegner et sted som har rikelig solskinn. Eikedalen er et sted bevokst med eiketrær og Langklov - klova betyr kløft, åpning, noe som passer bra med gårdens beliggenhet i den trange dalen mellom Vassbotn og Tverrfjorden.

Et par bosteder fra nyere tid har navn som indikerer oppkalling. Bærum og Konnerød er nok oppkalt etter henholdsvis Bærum verk og Konnerud-verket sør for Drammen. Dette er interessant fordi den nyere tids historie i området er knyttet nettopp til jernverksrelaterte virksomheter.

Forhistorien

få spor fra forhistorien

I dette sprekkedalslandskapet mellom Larvik og Langangen er det foreløpig registrert få faste fornminner og arkeologiske gjenstandsfunn. Skogområdene som i nyere tid har spilt en stor rolle både økonomisk og sosialt gir oss i dag få holdepunkter når det gjelder bosettinga her i middelalder og jernalder. Vi kan imidlertid ikke avskrive, på bakgrunn av manglende funn, at disse arealene ikke har vært i bruk i jernalder og middelalder. Mange av bruka i området rundt Hallevassdraget er nemlig omtalt i Rødebok fra 1398. Blant de gårder som nevnes her er Sky, Solum, Hobekk, Vestmunn, Eikedalen og Draugerud (Vassbotn). Etter svartedauen lå flere av dem øde.

Næringsgrunnlag i nyere tid

trelastnæringa

Det var vannsaga og utviklingen av trelastnæringa på 1500- og 1600-tallet som igjen gjorde disse øde, men skogrike områdene attraktive, særlig etter at skogene i kystdistriktene begynte å bli uthogd. En like viktig naturressurs som de store skogområdene var Hallevassdraget, som ble en sentral kommunikasjonsåre for tømmer i Brunlanes. Ødegårder ble tatt opp og nye skogsgårder og husmannsplasser ryddet utover 16- og 1700-tallet. I vannsagas første år var det bøndene selv som sto for skurden og salget til de hollandske oppkjøperne, men ganske snart begynte rikets mektige menn å engasjere seg, og skoggårdene gikk inn i de store godsdannelsene til Krummedike-, Jernskjegg- og Lange - familjene.

Eierforhold

Grevskapet

Med opprettelsen av grevskapet i 1671 kom all kontroll av sag- og skogbruk på grevens hender. Grevetida står svært sentralt i dette områdets historie. Grev Ulrik Fredrik Gyldenløve ble herre over hele Brunla amt,

Fritsø jernverks sirkumferens

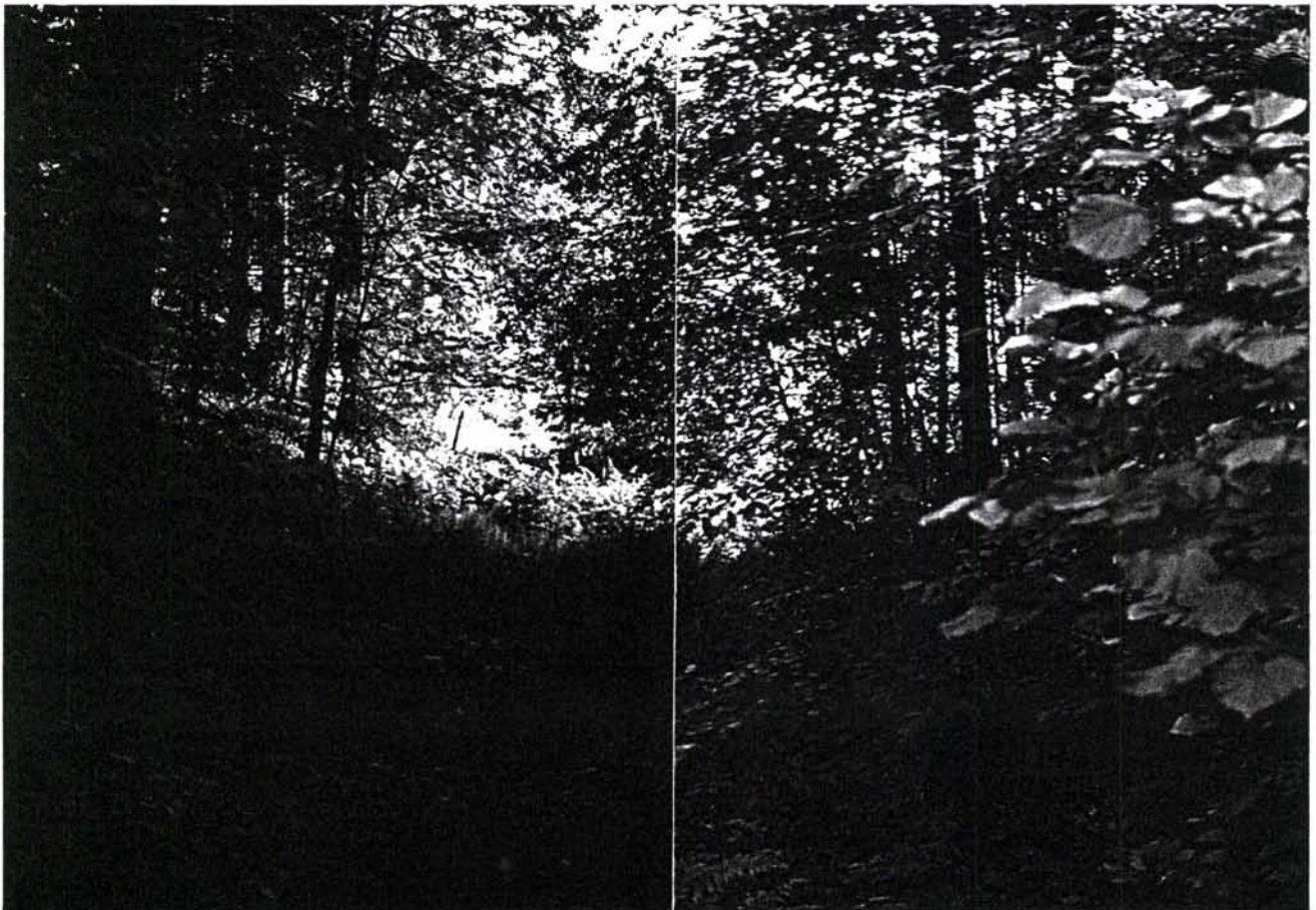
ikke bare over sine egne leilendinger. Som greve, sagbruks- og jernverks-eier rådde han over en rekke privilegier. De omfattet en sirkumferens på fire mil for Fritsø jernverk, det vil si hele Larvik grevskap og en bred landstripe i Bratsberg amt. Dette gjaldt forsyninger av trekull til jernverket. I tillegg fikk greven privilegier for Fritsø sagbruk, som omfattet forkjøpsrett til alt tømmer i Numedal og Sandsvær og enerett til fløting av tømmer på Farris. Greven ble etter loven av 1688, som regulerte sagbruksnæringa, enerådende over all drift av gjenværende sager innenfor grevskapet. I 1680-årene var det 43 sager i dette området. Antallet ble etter dette kraftig redusert og produksjonen i hovedsak konsentrert til grevens egne sager på Fritsø.

Jernverkene

Fritsø jernverk ble anlagt i 1642, Brunlanes jernverk i 1664. Fra 1692 hadde greven fått hånd om begge og lagt det siste inn under Fritsøverket. Det var drift på jernverkene til 1868. Jernverkene førte til en omlegging av skogsdrifta som skulle få stor betydning for bygdefolket. Brukerne på de enkelte gårdene leverte trekull til verket. Det var store mengder som skulle til og behovet økte etterhvert som produksjonen på jernverket steg. I 1696 ble det skaffet 4000 lester kull til jernverkene, rundt 1800 er tallet opp i 30 000 lester. Kullmilebrenningen foregikk over hele området der det var praktisk i forhold til tilgang på trevirke. Kullproduksjonen fortsatte helt fram til jernverkets nedleggelse. Det var nettopp konkurransen fra steinkullet sammen med den nye teknologien som gjorde at de norske jernverkene ikke lenger kunne hevde seg. Etter den tid er det vanlig tømmerhogst som har preget bruken av skogen. Men fortsatt ble det brent enkelte miler i disse skogområdene helt fram til århundreskiftet (og visstnok også under siste krig)

trekull fra skogene

I skogen mellom Vassbotn og Pauler er Kongeveien bevart og brukes dels som skogsvei. Den er stedvis ganske tilgrodd. Strekningen vil bli sterkt berørt av planene for E18 og jernbanealternativ T2

grevegodset

I 1754 besto godset av 381 gårder med skogseiendommer. I følge oppmåling over godsets eiendommer, med tilhørende kart fra 1874, var «de til forrige grevskaps henhørende skoger» av følgende utstrekning: Skogene ligger på begge sider av Farrisvannet, i vest grenser de til prestegjeldene Eidanger og Gjerpen, i sør delvis ned til havet, i nord begrenses skogen av Skrimfjella, i øst av Lågen- og Svartåa-vassdragene.

Langt de fleste av gårdene i dette området kom under grevegodset. Unntak er Vassvik og Vassbotn som hørte til Prestegården inntil de ble solgt til brukerne på 1840-tallet.

Skogene skulle skaffe både tømmer til sagbruka og trekull til jernverkene. Gårdsbruka sørget for arbeidskraften. Det ble etablert nye leilendingsbruk til godt inn på 1700-tallet og det ble utskilt mange husmannsplasser.

gårder selges

Rundt 1890 solgte Treschow, som hadde overtatt Fritsøgodset i 1835, en rekke leilendingsgårder. Han beholdt skogseiendommene, men brukerne fikk beiterett i Treschows skoger. En stor del av bygningsmassen på gårdene i området er fra denne tida eller noe seinere. En del bruk og plasser ble holdt igjen som husvære for skogsbetjenter. I de siste tiår har mange av de gjenværende bruk og plasser blitt utskilt som boligeiendommer.

Ferdsel

De langstrakte vassdragene har fra gammelt av gitt grunnlag for ferdsel nord-sør. Med unntak av Vestmovannet og Tverrfjorden er det fra naturens side gitt dårligere betingelser for den reisende som skulle krysse området øst-vest. På 1660-tallet var Kongeveien mellom Christiania og Larvik bygd. Den første kjøreveien videre sørover fra Larvik kom i 1680 og gikk over Steinholt til Helgeroa - hvorfra videre ferdsel gikk med båt

Sørover fra Solum er Kongeveien bevart over en lengre strekning. Her holdes den i hevd som driftsvei til jordene.

til Langesund. Først etter midten av 1700-tallet kom det kjørevei fra Larvik til Eidanger, kalt Kongeveien eller Grevskapsveien. Den ble særlig opprustet på 1790-tallet. Kongeveien var i bruk fram til ca. 1860, da den ble bygd ut og lagt om på en rekke mindre strekninger. Dagens E 18 følger i store trekk veien fra 1860.. Flere steder trer de ulike generasjoner veier klart fram. Den eldste Kongeveien gikk over Klever, og kom inn på nåværende trasé mellom Fagerholt og Sky. Veien langs Farrisvannet til Vassvik hører til omleggingen på 1850-tallet, og er her spart for videre omlegginger av E18 som nå går lenger inn i landet. Videre trer den eldste Kongeveien klart fram nord for Paulertjønn og i større strekk ved Vassbotn. E18 følger her veien fra 1860. Kongeveien kan også følges i et langt parti over Solum, hvor den går gjennom bebyggelsen og vestover mot Nøklegård gjennom skogen nord for dagens E18. Kart fra tidlig 1800-tall viser et nettverk av veier mellom kollene fra gård til gård. Trolig har det vært etablerte ferdselsårer i dette landskapet også før Kongeveiens tid.

Vassvik med de to bruka nederst i dalen. Dagens jernbane går nede ved Farrisvannet

GÅRDER OG STEDER

Vassvik

Vassvik ligger på vestsida av Farrisvannet, nord for Farris eidet. Gården ligger bak et nes som den deler med Anvik. Det sentrale landskapselementet på Vassvik er den lune, lille vika og den amfi-formede dalen innenfor. Rett utenfor ligger Geitøya som hører til Vassvik. Dagens jernbane krysser «Vassvik-dalen» lavt og langt ut mot bukta. Den smyer seg fint etter strandlinja. Mot Sky i vest er Vassvik-dalen fylt opp med en stor barkfylling.

Vassvik som egen gård skal ikke være gammel, iflg. Lorens Berg kan den være skilt ut fra nabogården Sky etter reformasjonen. Gården forble kirkegods til brukerne fikk skjøte i 1847. Vassvik fikk sentral beliggenhet i forhold til ny kommunikasjonsårer da Skiensveien ble lagt langs Farris midt på 1800-tallet.

Kart fra 1814 antyder ett bruk midt i den lille dalen framfor vika, omtrent slik bnr 1 ligger i dag. Vassvik ble delt i to bruk i 1864. I dag er gården delt i flere småbruk, og det er utskilt en rekke boligtomter. Gårdsbebyggelse og yngre bolighus ligger spredt i et kupert landskap, som veksler mellom små jordlapper, frodig løvskog, randvegetasjon og bare fjellknauser. Bekken gjennom «Vassvikdalen» er markert med vekslende kantvegetasjon.

I dag ligger det to gårdstun nede i «Vassvik-dalen» til gnr/bnr 4068/1 og 2. Selv om dette trolig er den eldste tunlokalseringen i området, har bebyggelsen her et yngre preg enn på de andre bruka. Det ytre preget er mellomkrigs og seinere. Den største verdien i dette området ligger i gårdstunas lokalisering i landskapet og kontakten med dalen og vika som har gitt gården navn. Det er registrert eldre hus på bnr 5 og 3 under Vassvik. Særlig interessant er bebyggelsen på bnr 5, som ligger i nordskrånninga mot vika, - med intakte og typiske småbrukerhus fra 1860-70-tallet.

steinalderfunn

På et sted som kalles Plassen på nordsida av vika ved Vassvik er det funnet en flintkniv og en ryggflekke fra steinalderen på et lite jorde hvor det tidligere skal ha ligget skjellsamlinger.

Pauler

Gården ligger øst for Vassbotn, på nordsida av det østligste Paulertjønn. Pauler var visstnok bondegods til ca. 1670 og ble solgt til Gyldenløve i 1680. Gården har lenge vært brukt som bolig for Treschow-Fritzøes skogsbetjenter. Gårdstunet har en lun og fin plassering, halvt gjemt bak fjellknauser og store stein i lia ovenfor Paulertjønn. Tunlokaliseringen er gammel etter kart fra 1814 å dømme. Bygningsmiljøet er yngre med framhus og driftsbygning fra 1950-tallet. Opprinnelig preg er godt bevart. Jordveien er i dag solgt fra husa. Bolighusgruppa øst for gårdstunet på Pauler skriver seg fra samme tidsrom som bebyggelsen i tunet. Også dette er boliger for skogbetjenter.

Den gamle Kongeveien fra 1790 gikk på nordsida av Paulertjønn. Vi kan i dag følge den som oppkjørsel til de to boligområdene og i et mer urørt parti i mellom dem.

2-300 m sørvest for bolighusgruppa, ved utløpet av en bekkedal, ble det funnet en tuft eller ruin og andre kulturlandskapselementer under registrering for ny E18 i 1992 (ProArk).

Vassbotn

Steinalderlokalitet

I sprekkedalslandskapet mellom Larvik og Eidanger er det et stort potensiale for bosettingsspor fra ulike perioder av steinalderen. Hovedtyngden av de registrerte lokalitetene ligger i dag mellom 25 og 75 m.o.h. De få registreringer som er gjort over 75 m ligger i tilknytning til gode avsetninger i et ellers skrint forhistorisk kystlandskapet. Den registrerte lokaliteten på Vassbotn ligger innenfor en klart markert forhistorisk strandsone på 95 m.o.h. Sannsynligheten for ytterligere funn i dette høydenivået er stor, selv om lokalitetene er vanskelig å treffe. Lokaliteten på Vassbotn ligger i sørenden av et nord-sør-gående, 40 m bredt og 100 m langt, søkk omgitt av fjellknauser mot Ø og V. Lokalitetens areal er topografisk avgrenset. Med grunnlag i strandlinjedateringer kan lokaliteten føres tilbake til Fosna-tid (7800-6300 f.Kr.).

navneskifte mot nyere tid

Om Vassbotn som gårdsnavn er fra nyere tid, kan gården likevel være eldre. Trolig het gården Draugerud i 1398. Gården lå i et vilt og ødslig landskap. Skiftet fra Draugerud til Vassbotn har skjedd etter Svartedauen. Gården ble trolig lagt øde etter pesten, men gjenopptatt da Hallevassdraget ble trukket inn i tømmertrafikken.

knutepunkt for vannvei og landevei

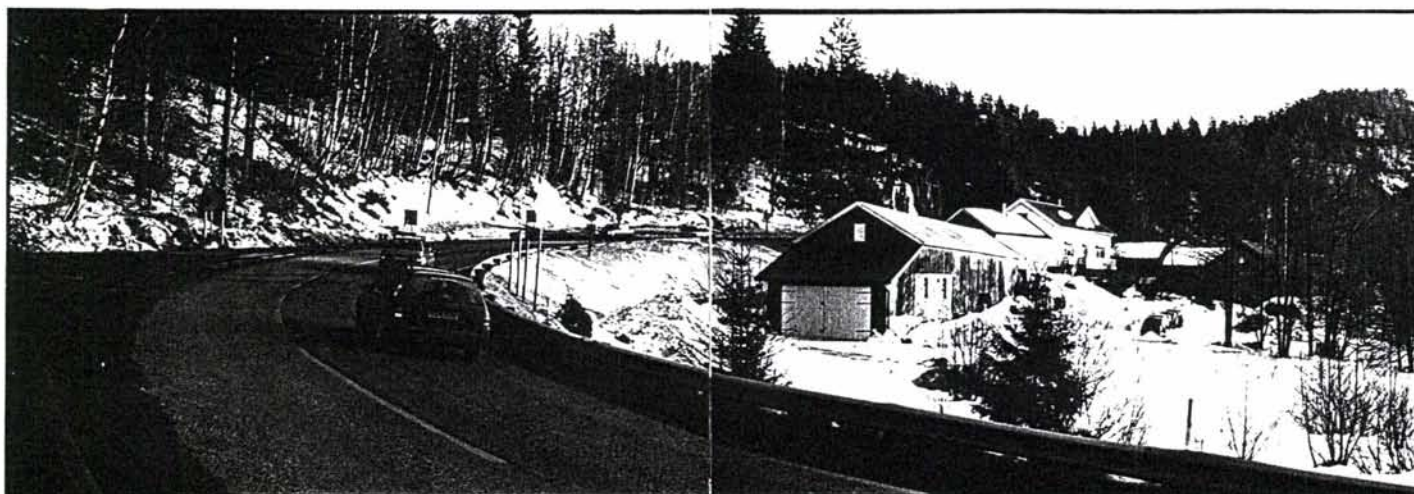
skysstasjon og gjestgiveri

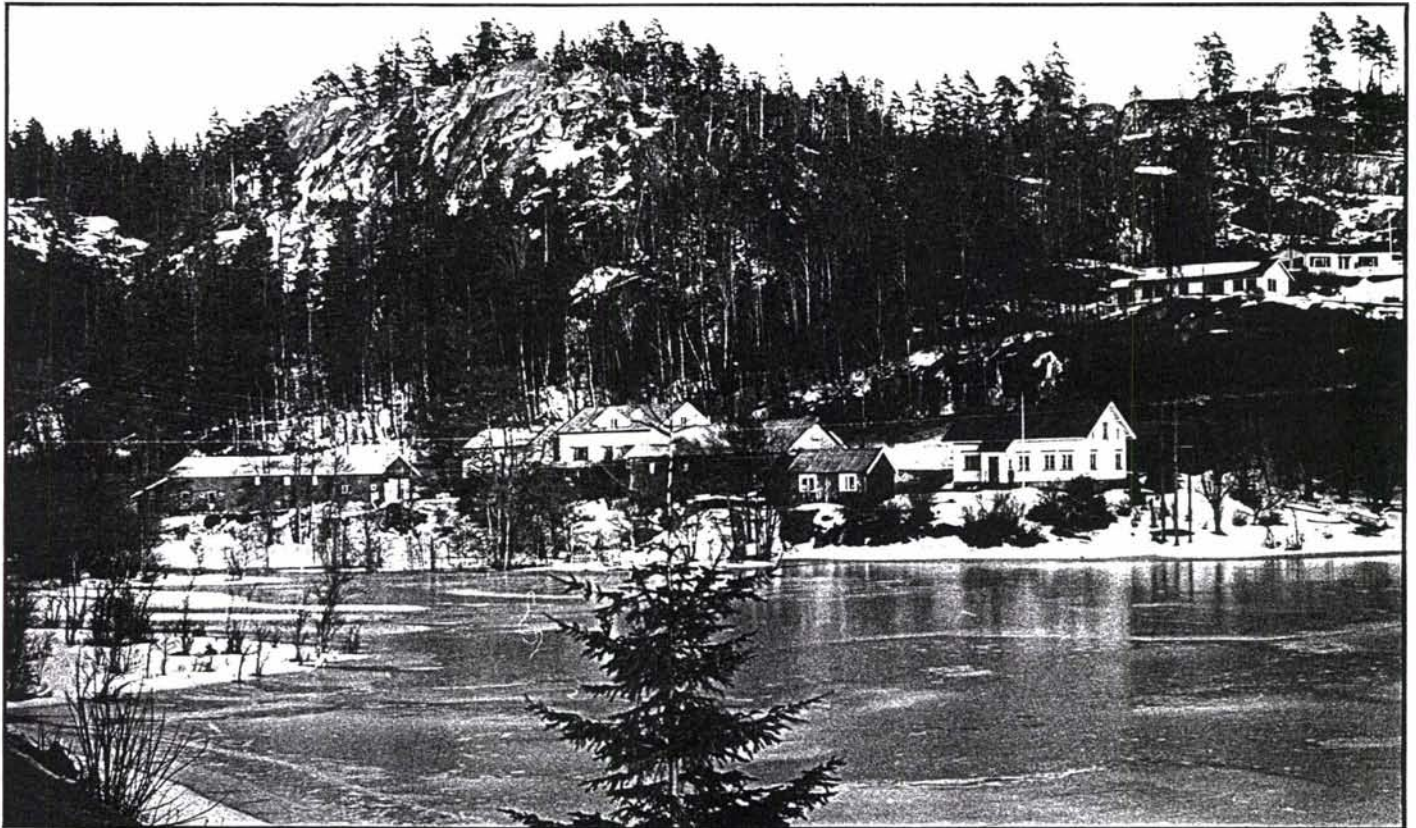
Kulturminnene i Vassbotn fra nyere tid er sterkt knyttet til samferdsel. Gården ligger helt nord i Hallevassdraget, ved Vassbotnfjorden. Vassbotn var skysstasjon og gjestgiveri på den gamle hovedveien mellom Larvik og Eidanger. Her var det også knutepunkt for ferdselen sørover Hallevassdraget og nordover til Kjose over Tyskhusdalen. Gjennom Tyskhusdalen har det gått vei siden tidlig 1800-tall, men ferdselen er trolig eldre enn det. Kongeveien til Eidanger fra siste halvdel av 1700-tallet ble lagt over Vassbotn. Veien ble utbedret og omlagt sist på 1850-tallet og dagens E18 følger den nye traséen.

Kongeveien

Ved Vassbotn kan man finne den gamle Kongeveien i urørte, sammenhengende partier flere steder: Gjennom tunområdet på Vassbotn og sørover ca 200 m brukes den som gårdsvei. Her svinger den av østover mot Pauler, men er pløyd bort over noen jorder (kalt Løkkabakkene). Den gjennfinnes i et ca 500 langt strekk videre østover i skogen, under og nord for Midtveiåsen, før den kommer inn på dagens E18 vest for Pauler. Det best bevarte partiet går vestover fra Vassbotn. Det tar av fra Kjoseveien litt lenger inn i dalen, og går gjennom den skogkledde kollen nord for

Bunnen av Vassbotnfjorden sett sørover. Bebyggelsen på Vassbotn-gården ligger til venstre. Dagens E18 følger fjordbunnen, mens den nye vil skjære rett over.

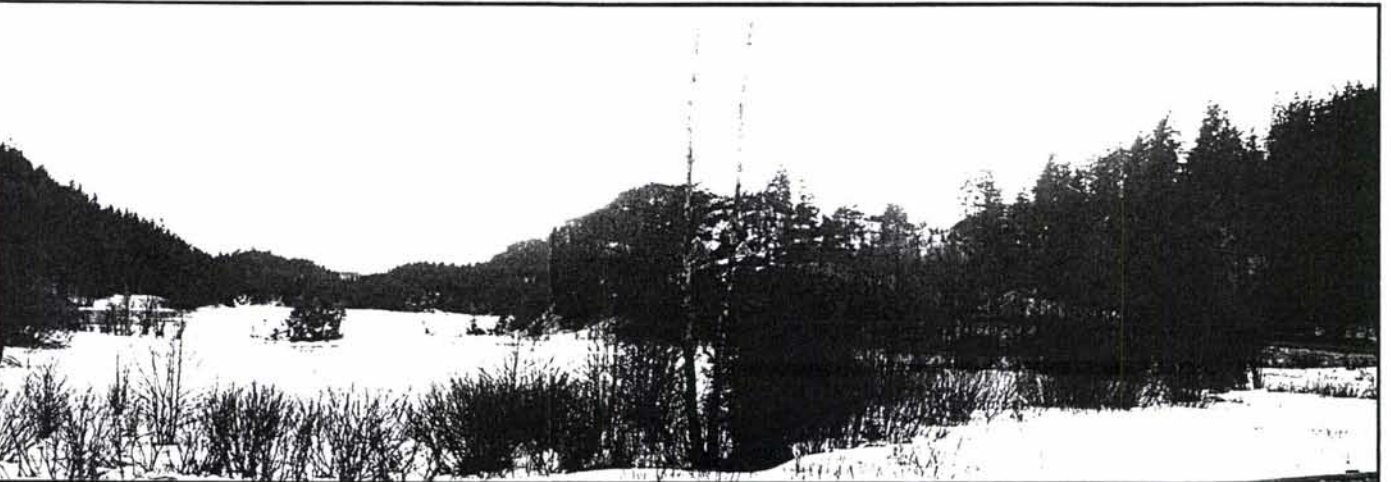

Den gamle skyss- og gjestgivergården Vassbotn med de to brukene Oppistua og Nedistua ligger med mange eldre hus i et felles rekketun. Kongeveien fra 1700-tallet har vært det strukturerende elementet.

fjorden mot nedre Hobekk. I følge kulturhistoriske registreringer for ny E18 (ProArk 1992) er særlig dette siste partiet framhevet som en fin del av den gamle veien, som vil egne seg ypperlig i formidlingssammenheng og bør bevares.

bebyggelsen

Det er to bruk på Vassbotn, slik det trolig har vært etter 1700. Bebyggelsen ligger i et tett rekketun mellom dagens E18 og vannet. Gjstgivergården på Oppistua (bnr 4072/2, 3) skal være fra ca. 1850. Den er en del endret gjennom tidene, men ikke mer enn at alderspreget er bevart. Framhuset i Nedistua (bnr 4072/1) ble bygd i 1840, men kan ha en kjerne fra

1700-tallet. På Nedistua har en hatt skysstasjon og postombæring. Karakteren er et enkelt sveitserstilshus med klassisistisk preg og det virker svært autentisk. Tunrekka utfylles av driftsbygninger, bryggerhus og andre uthus fra siste del av 1800-tallet og tidlig 1900-tall. Gjestgiveriet ble nedlagt i 1895. I dag er tunområdet på Vassbotn sterkt presset av E18. Men den særpregede bygningsrekka utgjør et karakteristisk landemerke ved hovedveien, og åpenheten ved vannet gir god synlighet.

Tyskhusdalen mot Kjose

Tyskhusdalen nordover fra Vassbotn er karakteristisk for sprekkedalslandskapet. Et langt, trangt daldrag som er spredt bebygd med småbruk og hvor jordene ligger som en strime grønt i bunnen og dalsida er preget av variert og tett vegetasjon. Landskapet er ennå preget av husdyrbruk, og her finnes bevarte bygningsmiljøer fra århundreskiftet.

Bakke

Bakke med Bærum ligger like nord for Vassbotn i Tyskhusdalens begynnelsen. Bakke var hovedgården, Bærum husmannsplassen. Bakke var trolig underbruk til Fritsø hovedgård på midten av 1500-tallet og den ble grevegods fra 1671. Treschow solgte Bakke til brukeren i 1854. De gamle husa til Bakke lå lenger opp i lia øst for nåværende bebyggelse. I dag finner vi tunet tett opp i veien, med et godt bevart framhus i sveitserstil fra 1909 og en mindre driftsbygning bygd i etterkrigstid.

steinalderlokaliteter

Også på dagens Bakke-eiendom på østsida av FV 70 ble det registrert en Fosna-lokalitet i forbindelse med prosjektet «Modernisering av Vestfoldbanen i 1993. Boplassarealet her utgjøres av en smal hylle ca. 5x15 m i enden av et trangt østnordøst-gående søkk omgitt av en rekke bergnabber. Flintavslag funnet i potetåkeren på gården Bærum 65 m.o.h. stammer trolig fra en bosetting fra yngre steinalder i området.

Bærum

plassen innerst i vika

Bærum ligger helt opp i gårdsgrensa mot Vassbotn. Husmannsplassen skal være tatt opp i 1790-årene. Treschow beholdt plassen da han solgte Bakke i 1854. Trolig trengte han plassen som bolig for skogsbetjenter. Bolighuset fra 1885 skal være satt opp for en skogbestyrer. Også brukeren som fikk kjøpekontrakt på plassen i 1931 var skogbestyrer. Bryggerhus og driftsbygning er fra århundreskiftet. Autentisiteten er relativt lav på Bærum, men bygningenes hovedform er intakt.

Bjørnø-Ødegården

Ødegården ligger nord for Bakke. Den har tidligere vært underbruk under Bjørnø utenfor Kjose, men ble skilt ut fra br.nr.1 i 1844. Gårdstunet ligger særlig fint til i Tyskhus-daldraget. Tett i veien og med et levende kulturlandskap rundt seg. Drift med bl.a. melkekyr holder beitelandskapet i

Skogplassen Bærum ligger i bunnen av Vassbotnfjorden, ved veien til Kjose

hevd. Det eldste huset er en høyløe fra 1890. Bolighuset er fra 1925 og driftsbygningen fra 1979. Bygningene er svært autentiske og harmonerer i dimensjoner og uttrykk, selv om det er et stort tidsspenn mellom dem.

Hobekk

Hobekk grenser til Vassbotn vest for Vassbotnfjorden. Gården ble grevegods på 1670-80-tallet og har vært todelt fra gammelt av. Bebyggelsen lå i to tunområder langs nordsida av hovedveien, slikt det også kommer fram på kart fra rundt 1800. Nedre Hobekk lå vest i Vassbotnfjorden, der Kongeveien kommer inn på dagens E18. Her er det bare noen grunnmurer fra nyere tid igjen etter bebyggelsen. Øvre Hobekk ligger i en liten jordbrukslomme i skog- og kollelandskapet vest for Vassbotnfjorden. Tunområdet er kupert. Her finnes tradisjonell gårdsbebyggelse. Et par småbruk ble utskilt i mellomkrigstida og er lokalisert i det gamle tunområdet som har karakter av en liten grend. Bebyggelsen er i hovedsak fra 1900-tallet, men våningshuset på hovedbruket er eldre og påbygd.

Solum

den store skoggården

Solum er den største gården i området med et gårdsområde som strekker seg fra Vestmovannet i sør, langt nordover mot Kroken i Kjøse og avgrenses mot vest av fylkesgrensa. Solum-bruka ligger samlet i en åpen, men liten grend ved den gamle hovedveien til Skien - omtrent halvveis mellom Vassbotn i øst og Nøklegård på Telemark-sida. Jordsmonnet i tunområdet er dannet av havavsetninger som ligger som en liten øy i grunnfjellsområdet. Det kommer ned en nord-sør-gående bekkedal ved gården og Solumdammen ligger i dalen nord for gården. Kart fra 1825 antyder en sag eller kvern ved denne bekken. Solum ble før reformasjonen eid av Gimsøy kloster. Den ble solgt til Gyldenløve i 1694. Solum var en stor skoggård. Den leverte årlig 400 lester kull tidlig på 1700-tallet, men det het seg at den kunne levere betydelig mer.

Solumbygda ligger som en åpen lomme i skog- og heilandskapet mellom Telemark og Vestfold. Fra Solum vektstasjon.

Ved gården er det et jorde som kalles Dalalokka. Navnet forklares med at omreisende hestehandlere hadde hestene på beite her. Det har trolig vært skysstasjon på Solum, men her er ingen direkte opplysninger om det.

bebyggelsen

Solum ble delt i to bruk i 1690-årene og fire før 1840. I dag finner vi fire gårdstun som ligger på rad litt opp i mot skogkanten, to samlet, to mer for seg. Området avgrenses i vest, i dag av veivesenets vektstasjon. Her er terrenget fylt opp. Tunordningen på Solum har sin bakgrunn i en utskifting tidlig på 1900-tallet. Før det lå de fire brukene samlet der det nordligste ligger i dag. Her var stor grad av bygningsmessig fellesskap. Bare det nordligste bruket har hus som skal være fra før utskiftinga. Samlet sett dokumenterer Solum tradisjonell gårdsbebyggelse, med framhus, bryggerhus, hønsehus og driftsbygninger typisk for småbruk fra århundreskiftet og tidlig 1900-tall. Sveitserstilen preger utformingen. Autentisitet i bygningenes detaljer er middels. Jordveien skal ikke ha blitt berørt av utskiftinga og ligger spredt i landskapet, innmarka stort sett sør for E18, i retning Hallevannet. Den største interessen ved Solum knytter seg til helheten i gårdstunområdet, i samspillet mellom enkelttuna og i den lille grenda mot de store naturområdene rundt.

skogen og vassdragene som ressurs

At Solums gårdsområde favner både store skogvidder og en lang strandstripe ved Vestmovann, må ha vært en verdifull ressurs for gården. Kart fra tidlig 1800-tall viser veiforbindelser fra Solum til Vestmovann og i den andre retningen fra Solum til Kroken i Kjose. Seinere kommer rideveien, Treschows skogoppsynsvei, inn på de samme linjer. Hallevassdraget i seg selv har hatt stort økonomisk betydning i skogbruksnæringen og for allmenn ferdsel. Området har et stort potensiale for kulturminner knyttet til tømmerfløting m.m. Det vil være rimelig å se plassene ved vannet i denne sammenhengen.

underbruk og plasser ved Vestmovannet

Solum har hatt tre underbruk, Konnerød, Gardsvei og Solli. I Gardsvei bodde det folk tidlig på 1700-tallet. Det gjorde det visstnok også i Solli. Det nevnes derimot ikke folk i Konnerød så tidlig. Solli lå midtveis mellom Solum-tuna og Vestmovannet. Gardsvei ligger i en liten bukt ved Vestmovannet. Elva heter en annen liten plass på Solum-grunn nede ved Vestmovannet. Her er bevart eldre bebyggelse, men områdene er ikke nærmere undersøkt.

Eikedalen

Eikedal-gårdene ligger i de østre deler av Tverrfjorden. Nordre Eikedalen ligger der det trange Sunda tar nordover til Vassbotnfjorden. Søndre Eikedalen ligger et stykke sørøst for nordre. Eikedalen var en egen gård i 1398. At det har bodd folk her inne i ødemarken gjennom hundreårene henger avgjort sammen med tømmerhandelen. Eiketømmer var ettertraktet av hollenderne og det var gode fløtingsmuligheter nedover Hallevannet og Halleelva. Samtidig har det vært gode muligheter for fehold i dette området med fine beiteforhold. Seinere har Eikedalen vært underbruk under Tanum. I 1811 ble Eikedalen solgt fra Tanum i to parter og den ble matrikulert med eget gårdsnummer i 1886.

Nordre Eikedalen har nyere bebyggelse. Søndre Eikedalen har bolighus fra 1870 som ble pusset opp i 1970 da Larvik og Omegn Turistforening kjøpte husa og fikk festebrev på tomten.

steinalderfunn

I forbindelse med registreringene for prosjektet «Modernisering av Vestfoldbanen» ble det gjort løsfunn av flint 75 m.o.h. i dyrkamark nord for bebyggelsen på Nordre Eikedalen.

Langklov

Langklov ligger omtrent midt på halvøya som deler Vassbotnfjorden og Tverrfjorden. Langklov har vært underbruk til Brunvall, men ble egen matrikkelgård på 1700-tallet. I 1701 er Langklov nevnt som bebodd rydningsplass, men uten skog av betydning; en liten mile kunne brennes. Det bodde trolig folk på Langklov i middelalderen. Gården ble sannsynligvis brukt som seter etter Svartedauen og tatt opp igjen da trelastnæringa og tømmerfløtinga igjen gjorde Hallevannet interessant. Bebyggelsen på Langklov ligger fint til i den trange dalen, eller «kloven», som har gitt gården navn. Fagernes er også et fint bosted ved vannet. Bebyggelsen har småbrukspreg og er av relativ ny dato. Bygningene er i dag skilt ut som egne tomter. Prosjektet mangler detaljkunnskap om bebyggelsen.

VURDERING

I slike marginale utmarksområder får alle spor etter menneskelig virksomhet spesiell verdi. Når det gjelder gårdstuna og plassene fra nyere tid så har mange bygninger og tun knapt stor kulturhistorisk interesse isolert sett, men tuna er viktige for å opprettholde det kulturlandskapet som er knyttet til jordbruk, skogbruk og ferdsel. I dette tynt bebygde området er det særlig viktig å ta hensyn til de kulturminner som fremdeles skaper et levende kulturmiljø og opprettholder et variert kulturlandskap. Områdets kulturminnestruktur belyser forskjellige elementer fra dets historie på en fin måte.

Det ferdselshistoriske innholdet i kulturminnene ved Vassbotn gir dette miljøet en spesiell verdifull dimensjon. Her er flere elementer som gir Vassbotn spesiell verdi som ferdselsminne, et eldre bygningsmiljø, lesbar beliggenhet tett ved hovedveien, intakte partier av den eldste Kongeveien og tilknytningen til et landskap som har satt strenge betingelser, men også muligheter for ferdsel både til lands og til vanns. Her er enkeltminner med stor kunnskapsverdi og et samlet miljø med stort potensiale for formidling og opplevelse.

Langklov, Eikedalen og plassene langs Vestmovannet er del av Hallevassdraget og har et stort potensiale for kulturminner knyttet til ferdsel og tømmertrafikk på vassdragene. Solum-grenda er trolig det miljøet som best viser den opprinnelige, gamle gården i dette området. Mens småbruka innenfor Vassbotn mer er knyttet til Fritsøgodsets behov for arbeidskraft i eldre tider. Gårdsbruk og bolighus fra 1950-tallet på Pauler er særlig knyttet til skogbruksnæringen i etterkrigstid, og viser Treschows godsets behov for arbeidskraft til skogbruket. Men Pauler-tunets beliggenhet i landskapet dokumenterer også sein og marginal bosetting i området.

Utenom de nevnte kulturminner og lokaliteter har området et stort potensiale for funn av bosettingsspor fra forhistorisk tid, spesielt steinalder og nyere tids utmarksminner av ulike slag. Det finnes utallige kullmiler, skogsveier, tufter etter skogshusvære og annet som forteller om den industrielle utnyttelsen. Iflg. «Prosjekt kulturlandskap i Larvik kommune» er det også påvist en rekke seteranlegg og annet som forteller om bønders bruk av området.

Virkning og konfliktvurdering

Hovedtrekk

Fra 0-punktet i dagens jernbanespor ved Farriseidet har alle forslagene en dagstrekning på ca. 300 meter til tunnelpåhugg. Traséene følger dagens spor som ligger i nivå med den utfylte tømmeropplagsplassen.

alternativ T1B

Trasé T1B utgjør en tilnærming til den rette linje mellom Larvik og Eidanger med et diagonalt avvik utenom de verdifulle larvikittforekomstene i området. Forslaget går i fjeltunnel med unntak av to korte dagstrekninger.

alternativ T2B

Alternativet utgjør en tilnærmet direkte løsning med tilpasninger til en del øst-vest-drag i det kupert terrenget som gir en del dagstrekninger.

alternativ T4

Forslaget utgjør et nordlig alternativ om Kjose.

ALTERNATIV T1 B

Tyskhusdalen ved Lønnalia

Traséen er også her foreslått i tunnel, men med kort avstand opp til dalbunnen slik at tverrstoll eller åpning kan etableres for anlegg av tunnelen. Anleggsrigg og store uttak av tunnelmasse må påregnes i anleggstida. Med unntak av evt. massedeponier og en enkel åpning for driftstunnel vil landskapet kunne restaureres.

ALTERNATIV T2

dagstrekningen Paulertjønn

Tunnelpåhugg anlegges på sørsida av Paulertjønn og strekningen er som helhet planlagt som en parallellføring med E18, med jernbanen lengst mot sør. Den totale bredden av et slikt parallellanlegg vil variere mellom 35 til 45 meter. Over bekkedraget mellom de to Paulertjønnene med dagens Europavei føres vei og jernbane i bru. Etter en dyp skjæring igjennom en kolle passerer dalen med dagens E18 på ny, denne gang på fylling med undergang.

Pauler har et enhetlig bygningsmiljø fra 1950-tallet, som med boliggruppe og småbruk dokumenterer forhold for Treschow-godsets skogsarbeidere i nyere tid. Her er også Kongeveien som viktig ferdselsminne og et kulturminneinnhold som forteller om marginal bosetting. Alternativet berører i liten grad disse verdiene. De største inngrepene her vil være gjennomføringen av ny E18. Jernbaneplanene vil ikke medføre nye konflikter i forhold til veiplanene.

Vassbotn - Hobekk

Inngrepet vil gå gjennom et lite dalføre over Løkkebakkane, under Midtveiåsen øst for Vassbotn. Anlegget krysser Vassbotnfjorden sør for gårdsbebyggelsen på en ca. 310 meter lang og ca. 15 meter høy bru. Skråningen på Vassbotnfjordens nordside følges rett nord for dagens E18. Sør for øvre Hobekk følger traséen dagens E18. P.g.a. anleggets bredde og det kollete, trange dalløpet vil enkelte sideskjæringer nå en anselig høyde.

Kulturminnene i Vassbotn er først og fremst knyttet til ferdselshistorie. Elementene er den gamle skystasjonen på Vassbotn og dennes beliggenhet i forhold til naturgitte forutsetninger som Hallevassdraget og dalføret nordover, samt flere generasjoner veier med et særlig fint og urørt parti av Kongeveien fra 1790 mellom Vassbotn og nedre Hobekk som det viktigste.

Inngrepet kan få direkte konsekvenser for mindre partier av den gamle Kongeveien i dalføret ved Løkkebakkane. Ved nedre Hobekk vil inngrepet få konsekvenser for ruiner etter hus. Dagens E18 har imidlertid allerede gjort inngrep i disse kulturminnene. Viktigst her vil være overskjæringen av den vestlige «inngangen» til Kongeveien mellom nedre Hobekk og Vassbotn. Konflikten vil kunne avbøtes noe om tilgjengeligheten til veien opprettholdes. Ved øvre Hobekk vil traséen slik den ligger, i ulendt skogs-terreng sør for bebyggelsen, ikke føre til vesentlige konflikter med kulturminner.

Kryssingen av Vassbotnfjorden får konsekvenser for den visuelle sammenhengen mellom innsjølandskapet, daldraget nordover, samt de gamle veiene og den gamle skysstasjonens beliggenhet til disse naturelementene. Samlet sett er den konflikten som her oppstår med landskapets kulturhistoriske innhold den viktigste. De største inngrepene i forhold til dette vil imidlertid være gjennomføringen av ny E18. Jernbaneplanene vil ikke medføre nye konflikter i forhold til veiplanene.

Områdene omkring Vassbotn forventes å ha et potensiale for bosettingsspor fra forhistorisk tid.

dagstrekning Solum - Skillingsmyr

Sporet ligger i terreng høyde i dalen sør for Solum-gårdene, sør for dagens E18 og derfor uten å gjøre inngrep i forhold til bebyggelsen på de tre tuna 4076/5, 4076/3, 4076/7,12 og 4076/8. Ved Skillingsmyr legges banen i en ca. 100 m lang kulvert der ny E18 føres over.

Solum-grenda representerer de gamle gårdsbruka i et ellers marginalt og «industrielt», skogsbruksutnyttet område. Bebyggelse og gårdslandskap er variert og interessant. Grenda utgjør også et levende kulturlandskapsinnslag i et ellers karrig område. Alternativet går i et kupert skogsområde sør for E18 og bebyggelsen. Siden inngrepet ligger på sørsida av veien og følger dagens E18 kan det ikke sees at planene inneholder noe nytt som vil komme i konflikt med kulturverninteressene. Det er imidlertid i kulturvernets interesse at tilgjengeligheten til den gamle hovedveien mellom Skillingsmyr og Nøklegård opprettholdes.

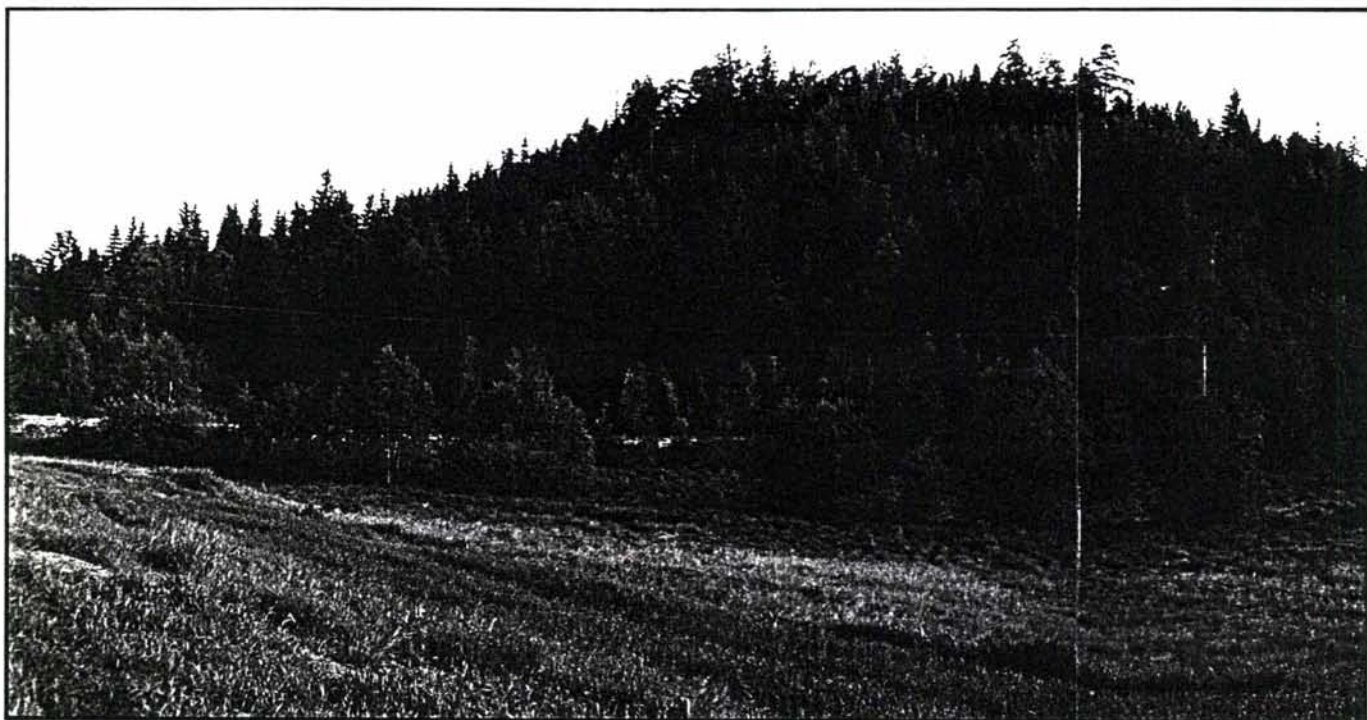
Områdene omkring Solum forventes å ha et potensiale for bosettingsspor fra forhistorisk tid.

Alternativ T4

dagstrekningen Vassvik

T4 utgjør det nordligste alternativ om Kjose. Ved Vassvik krysses dalen av en ca. 200 meter lang dagstrekning mellom to tunneler på terrengnivå rett innenfor dagens jernbanefylling.

De viktigste verdiene i området knytter seg til forholdet mellom gårdstuna i dalen og deres landskapsmessige plassering i forhold til den lille vika som har gitt gården dens navn. Den eksisterende jernbanen følger vikas naturlige krumming. Inngrepet kan likevel ikke sees å endre landskapet kulturhistoriske innhold i vesentlig grad, og i forhold til nyere tids kulturminnene er konflikten begrenset. Området har imidlertid potensiale for bosettingsspor fra forhistorisk tid, særlig steinalder. Noe som kan skape konflikt med automatisk fredete kulturminner.

Åsene sør for Solum hvor E 18 går og hvor jernbanen er planlagt etter alternativ T2. Solum vektstasjon til høyre.

Alternativ T3 (utgått)

Alternativ T3 utgjør det sørligste traséalternativet. Fra Nøklegård til Eidanger er alternativet sammenfallende med alternativ T2 og det henvises til beskrivelsen ovenfor.

Alternativet er lagt langs den øst-vest gående vannene Tverrfjorden og Vestmovatn og utnytter dette landskapsdraget. Sekundært er imidlertid det småkuperte landskapet preget av tverrgående koller, forsenkninger og viker, slik at inngrepene i landskapet og antallet korte tunneler blir stort.

dagstrekning Farriseidet

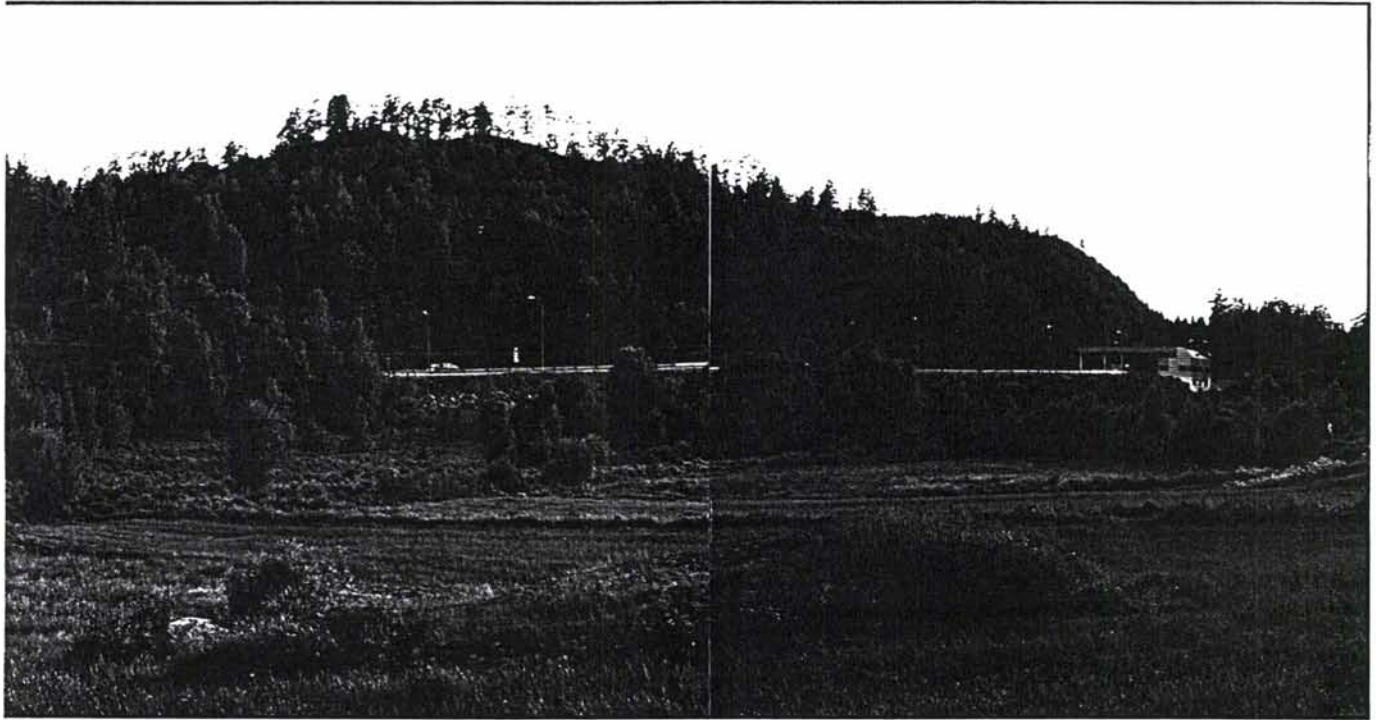
Fra 0-punktet i dagens jernbanespor ved Farriseidet har forslaget en dagstrekning på ca.600 meter til tunnelpåhugg. Traséen følger dagens spor som ligger i terreng høyde.

dagstrekning Eikedalen - Grini

Ved det østlige tunnelpåhugget passeres bekk og vei i to trange søkk før den etter en 500 meter lang skjæring munner ut i et langsgående dalsøkk nord for Nordre Eikedalen. Sunda passeres på lav bru. Kort tunnel gjennom Aspelhøgda.

Hallevassdraget har spilt en viktig rolle i utviklingen av området. Inngrep i strandsonene kan lett komme i konflikt med enkeltminner som forteller om dette. Området er ikke nøye nok undersøkt til detaljkunnskap om slike. Barrierer mellom de tilgrensende småbruka og plassene og vannet vil komme i konflikt med landskapets kulturhistoriske innhold. Stort potensiale for forhistoriske bosettingsspor ved nordre Eikedalen.

Etter lav bru over vik sør for Langklov blir tunområdet på Fagernes direkte berørt. Grinibukta krysses likeledes på bru før tunnelpåhugg. Driftsvei til Gardsvei må legges om for å unngå kryssing i plan.

dagstrekning Gardsvei - Jammerklova

En ca. 100 meter lang dagstrekning vil gripe direkte inn i tunet på Gardsvei. Traséforslaget passerer 40 meter fra tunområdet til Elva. Med unntak av enkelte hytter langs Vestmovannet går traséen videre gjennom ubebygde landskap. Elva naturreservat passeres.

Samme forhold gjelder som for strekningen ovenfor, Eikedalen - Langklov. Sammenhengen mellom gården Solum, og de direkte konsekvenser for avtegnede gamle plasser nede ved vannet på Solum-grunn, forsterker om mulig konfliktpotensialet enda mer. Det samme gjør de sammenhengende gamle skogsdriftsveiene som går over Solum-området fra nord til sør.

AVVEINING AV ALTERNATIVER

Alternativ T1B (tunnelalternativet) har ingen kjente konflikter med kulturminner. Her må imidlertid presiseres at konsekvensene av masseponier som følge av dette alternativet ikke er vurdert.

Alternativ T4, det nordligste over Vassvik, berører perifere områder i kulturmiljøet og konfliktgraden vurderes ikke som stor.

Alternativ T2 berører sentrale områder i kulturmiljøet, og får negative konsekvenser for verdifulle kulturminner ved Vassbotn. Siden inngrepet er samordnet med planene for nye E 18, kan vi ikke se at jernbaneplanene vil medføre vesentlige nye konflikter i forhold til veiplanene.

<p><i>Skysstasjonen i Vassbotn var et viktig knutepunkt på strekningen fra Farriseidet til Eidanger. Bebyggelsen ligger lengst inn i Vassbotnfjorden og Kongeveien fra 1700-tallet strøk like forbi husene. Fortsatt vises den gamle veien her. Våningshuset hører til nedstua Vassbotn. Deler av det skal skrive seg fra 1700-tallet, med det er blitt bygd om i sveitserstil senere.</i></p>	<p><i>Vestover fra Vassbotn har Kongeveien, siden midten av 1800-tallet, ligget uberørt av senere veiutbygginger. Her kan den fortsatt følges i en sammenhengende strekning over åsen nord for Vassbotnfjorden mot nedre Hobekk. Den holdes dels i hevd som driftsvei.</i></p>
<p><i>Hallevassdraget med Vassbotnfjorden og Tverrfjorden har trolig vært en av de eldste ferdselsårene i et karrig og vanskelig terreng. Med den økte betydningen som skogressursene fikk fra 15- og 1600-tallet av, ble vassdragene viktige kommunikasjonsårer for tømmertransporten. I dag er vannveiene forlengst utkonkurrert av landeveiene og overlatt til friluftslivet. Dagens E18 bøyer seg fortsatt rundt Vassbotnfjorden og følger den traséen som ble stukket ut midt på 1800-tallet. I sin tid var denne moderne, og unngikk kneikene mot Hobekk ved å følge strandkanten rundt åsen, i stedet for å gå rett over som den gamle veien. I dag foreligger det både vei- og jernbaneplaner som vil krysse fjorden tvers over vika vi ser her - fra venstre bildekant til neset ved lastebilen.</i></p>	<p><i>Fylkesgrense-steinene mellom Telemark og Vestfold fra 1927 står ved "gårdsdagens" hovedvei øst for bebyggelsen på Nøklegård.</i></p>
<p><i>Gårdstunet på bnr. 5 på Solum ligger helt sør i Solumgrenda. Slik har det ligget siden ca 1910, da det ble holdt utskifting over bebyggelsen i det gamle fellestunet. Veien gjennom tunet er den gamle Kongeveien fra 1700-tallet, som herfra og sørover mot Nøklegård går relativt urørt over et lengre stykke.</i></p>	

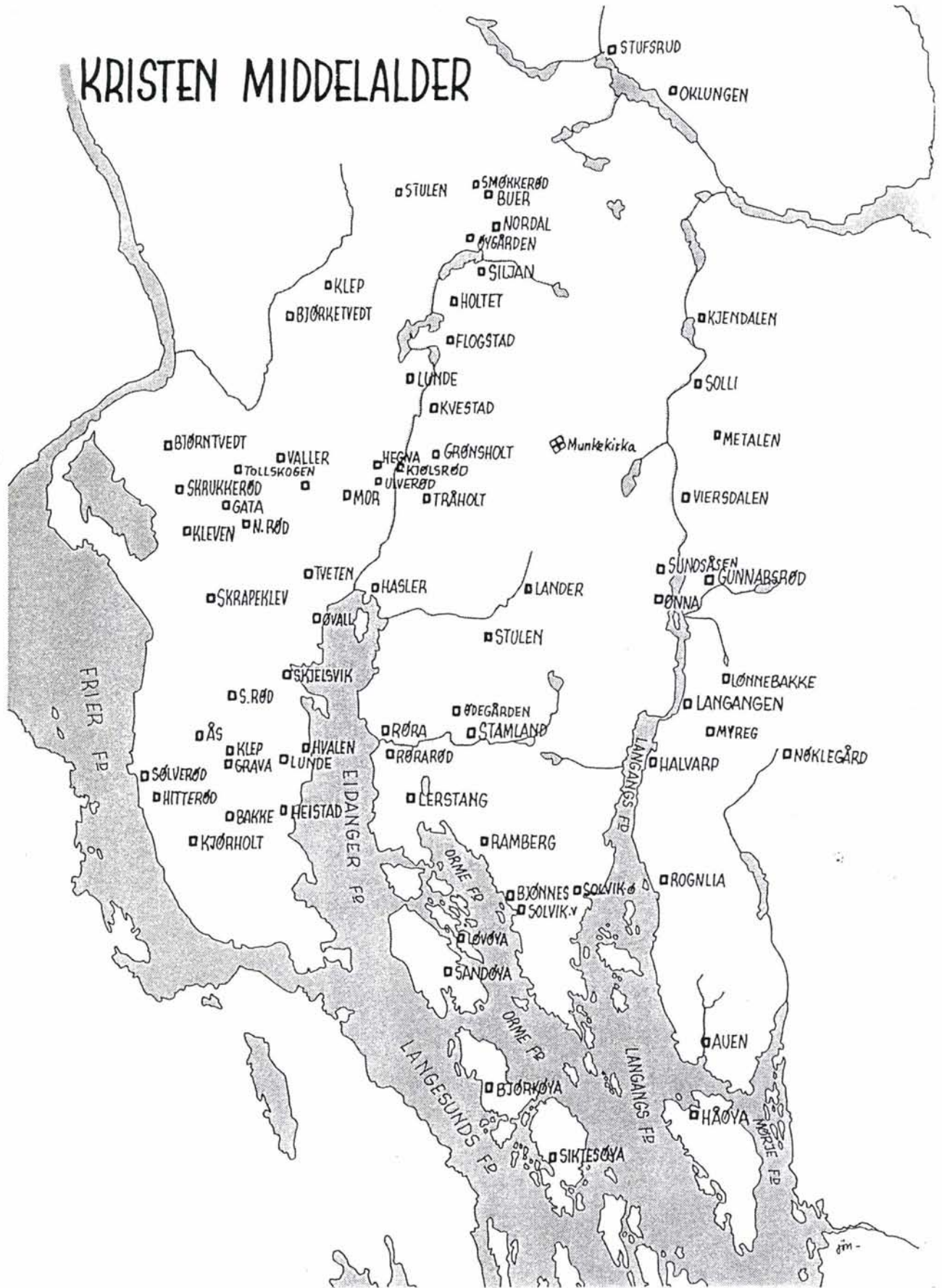
Kulturmiljø 0805-03

Langangen

Innholdsoversikt

side

OVERSIKTSDATA	75
HISTORIKK OG BESKRIVELSE	77
GENERELLE TREKK	77
<i>Tidlig bosetting</i>	77
<i>Gårder og navn</i>	77
<i>Eierforhold</i>	78
<i>Ferdsel</i>	79
<i>Næringsvirksomhet</i>	81
<i>Tettstedet Langangen</i>	82
GÅRDER OG STEDER	82
<i>Nøklegård</i>	82
<i>Langangen nedistua</i>	83
<i>Langangseter</i>	84
<i>Gunnarsrød</i>	84
<i>Vestgård</i>	86
<i>Lønnebakke</i>	86
<i>Lysnes</i>	88
<i>Rønningen-området</i>	88
<i>Sundsåsen</i>	89
<i>Fredheim</i>	91
<i>«Ønna nord»</i>	91
<i>Viersdalen - Hagen</i>	91
VURDERING	92
VIRKNING OG KONFLIKTVURDERING	93
<i>Alternativ T1 B</i>	93
<i>Alternativ T2</i>	93
<i>Alternativ T4</i>	95
<i>Koblingsalternativ T2 B</i>	96
<i>Avveining av alternativene</i>	97
TEKST TIL FARGEbilder	98

Kulturmiljø 0805-03

Langangen

Oversiktsdata

TRASÉALTERNATIVER

T, lenke T1B, T2, T2B, T4

KOMMUNE

Porsgrunn

GÅRDSNUMMER

19, 20, 21

KARTBLAD

Prosjektkart 46, 47

Økonomisk kartverk: CE 026-5-2, CE 026-5-4, CF 026-5-1, CF 026-5-3.

FØR-REFORMATORISKE
LOKALITETER

0805/03/CE 026-5-2/1	Tuft	0805/03/CE 026-5-2/60	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/3	Rydningrøys, fossil åker	0805/03/CE 026-5-2/61	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/16	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-2/62	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/17	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-2/63	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/18	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-2/64	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/19	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-2/65	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/28	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-2/66	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/42	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-2/67	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/43	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/5	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/44	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/6	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/45	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/7	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/46	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/8	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/47	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/9	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/48	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/12	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/49	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/13	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/50	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/14	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/51	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/15	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/52	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/16	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/53	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/17	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/54	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/18	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/55	Steinalderlokalitet	0805/03/CE 026-5-4/19	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/56	Steinalderlokalitet	0805/03/CF 026-5-1/1	Tuft
0805/03/CE 026-5-2/57	Steinalderlokalitet	0805/03/CF 026-5-3/2	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/58	Steinalderlokalitet	0805/03/CF 026-5-3/3	Steinalderlokalitet
0805/03/CE 026-5-2/59	Steinalderlokalitet	0805/03/CF 026-5-3/4	Steinalderlokalitet

NYERE TIDS LOKALITETER

0805-03-01	Nøklegård	0805-03-06	Lysnes
0805-03-02	Langangen nedistua	0805-03-07	Rønningen
0805-03-03	Gunnarsrød	0805-03-08	Sundsåsen
0805-03-04	Vestgård	0805-03-09	Fredheim
0805-03-05	Lønnebakke	0805-03-10	Hagen

Kartet (1:50 000) til venstre viser bosettinga etter vikingtida og utover. Det er hentet fra Eidanger bygdehistorie bind I.

AVGRENSING

Kulturmiljø 03 er avgrenset i forhold til alternativene T1, T2 og T4's dagstrekninger fra fylkesgrensa mellom Vestfold og Telemark og vestover forbi Langangen. Området omfatter traséenes ulike krysningsteder over fjorden og dalen. Tunnelpåhoggene vest for Langangen er vestgrense for området. Dette vil si området rundt Ønna, den innerste delen av Langangsfjorden nord for Sundet, og deler av skogsområdene østover.

VERNESTATUS OG PLANFORHOLD*automatisk fredete kulturminner*

Automatisk fredete kulturminner på Nøklegård, Sundsåsen, Langangen, Vestgård, Solberg, Gunnarsrød og Lysnes.

kommuneplanen

Porsgrunn kommuneplan, arealdelen 1987-1995, hovedkartet; Øya i Ønna og Kjøya (ved Sundsdalens utløp i Langangsfjorden) vis som planlagt friareal. Mindre områder ved Markaveien vist som eksisterende boligareal. Korseikåsen naturreservat ligger helt øst, ved fylkesgrensa.

Strendene ved Ønna ansett som verneverdig våtmarksområde, men uten formelt vern.

NATURGRUNNLAG OG AREALBRUK

Området fra Larvik til Eidanger er et skogkledt grunnfjellsområde. Det karakteriseres gjerne som et sprekkedalslandskap. Daldragene går ofte nord-sør eller øst-vest. Bosettinga i området er spredt. Små, men langstrakte dalfører med småbruk og spredte jordlapper er karakteristisk. Det er kun de største daldragene som har gitt grunnlag for jordbruksbosetting. I jordbrukssammenheng er dette marginale områder som har ressursene i skog og utmark som forutsetninger for drift. Langangen er den største og mest karakteristiske av de trange dalene som parsellen må krysse. Fjorden og daldraget Langangen - Ønna - Marka utgjør et særpreget landskapssnitt fra kyst til innland som har satt sine spesielle betingelser for bosetting og næring; kombinasjoner av jordbruk, skogbruk, ferdsel, trevare, skipsbygging, istrafikk og garveridrift.

Dagens viktigste kommunikasjonslinjer i området er E18 og Markaveien mot Oklungen samt Langangsfjorden for båtferdsel.

Langangen tettsted

Sentrum i området er tettstedet Langangen. Det ligger på overgangen mellom fjorden og det trange sundet til Ønna. Her er kirke og tettstedsbebyggelse.

Ønna

Landskapet innerst i Ønna er særpreget. Fjorden vider seg her ut til en «innsjø» innenfor det trange sundet, og kalles også Pollen. Her er det jordbrukslandskapet som dominerer. Innerst i Ønna strekker Marka seg nordover, med en smal og lang elvedal nesten helt opp til Oklungen.

Historikk og beskrivelse

GENERELLE TREKK

Tidlig bosetting

Områdene på begge sider av Langangsfjorden og videre nordover mot Ønna er spesielt rike på bosettingsspor fra steinalderen. Nesten på alle gårder innenfor dette kulturmiljøet kan det framvises funn fra steinbrukende tid. Rent landskapsmessig oppviser registrerte lokaliteter i dette området store variasjoner, som igjen gjenspeiler ulike bruks- og tids-epoker. De registrerte lokalitetene representerer derfor et unikt kilde-materiale for studier av steinaldermenneskenes tilpasning til og bruken av ressurser innenfor et begrenset område over tid. Samtidig har dette landskapet en viktig formidlingsmessig side, der det er lett å illustrere hvordan en steinbrukende befolkning har bodd og livnært seg gjennom flere tusen år i et kystområde.

Sporene etter en jernalderbosetting innenfor dette kulturmiljøet er få. Det er ikke registrert faste fornminner i området som sikkert kan dateres til denne forhistoriske perioden. Den eneste gården i området som har kjente funn fra jernalderen er Langangen. Trolig skjer det en nyridding og utvidelse av bosettingsområdene her i vikingtid og tidlig middelalder. Registreringer av felt med fossile dyrkingsspor og enkeltliggende tufter i ytterkant av det gamle bosettingsområdet ved Langangsfjorden og Ønna, kan kanskje være rester etter gårder som ble lagt øde etter svartedauden, og ikke seinere gjenopptatt.

Gårder og navn

Området omfatter i dag i hovedsak fem matrikelgårder: Langangen, Nøklegård, Sundsåsen, Halvarp, Kokkersvoll og Skjegge, hvorav de tre første er de som blir berørt av inngrepene. Navnene forteller om naturforholdene og bruken av området. Langangen betyr den lange fjord, siste ledd *angr* er fjord. Sundsåsen mener Rygh er åsen ved sundet, noe som skulle beskrive beliggenheten bra. Halvarp kan ha med fiskeredskaper å gjøre, et sted hvor man haler inn varpet (kastet).

Den nordligste delen av fjorden heter Ønna. Navnet Ønna har sammenheng med øde og knyttes til ødegård. Ønna har da også vært navn på et bruk under Sundsåsen som seinere kom under Langangen. Bruket har trolig røtter tilbake til middelalderen. Nøklegård kommer av *mykligardr* som betyr storgården. Skjegge er en enslig beliggende liten skoggård på grensa til Eidanger. Navnets bakgrunn er uforklart. Også når det gjelder Kokkersvoll er navnet usikkert, trolig henspiller første leddet på den som ryddet vollen.

gårdsområder og ødegårder

Gårdene i området dekker alle over store skogarealer, men Langangen er den langt største med gårdsområde fra Ønna til fylkesgrensa. Dette store arealet har nok sin bakgrunn i at dette var typiske ødegårdsområder etter svartedauden. Langangen kan også ha vært øde, men den første som ble tatt opp igjen. De gamle nabogårdene ble lagt inn under denne matrikelgården. At sundet i Langangsfjorden var en viktig ressurs, reflekteres trolig i at gårdsområdene til Langangen, Sundsåsen og Halvarp møtes her, foruten det store Bjørkevoll-godset, med sete i Eidangerfjorden, som hadde Kokkersvoll som underbruk.

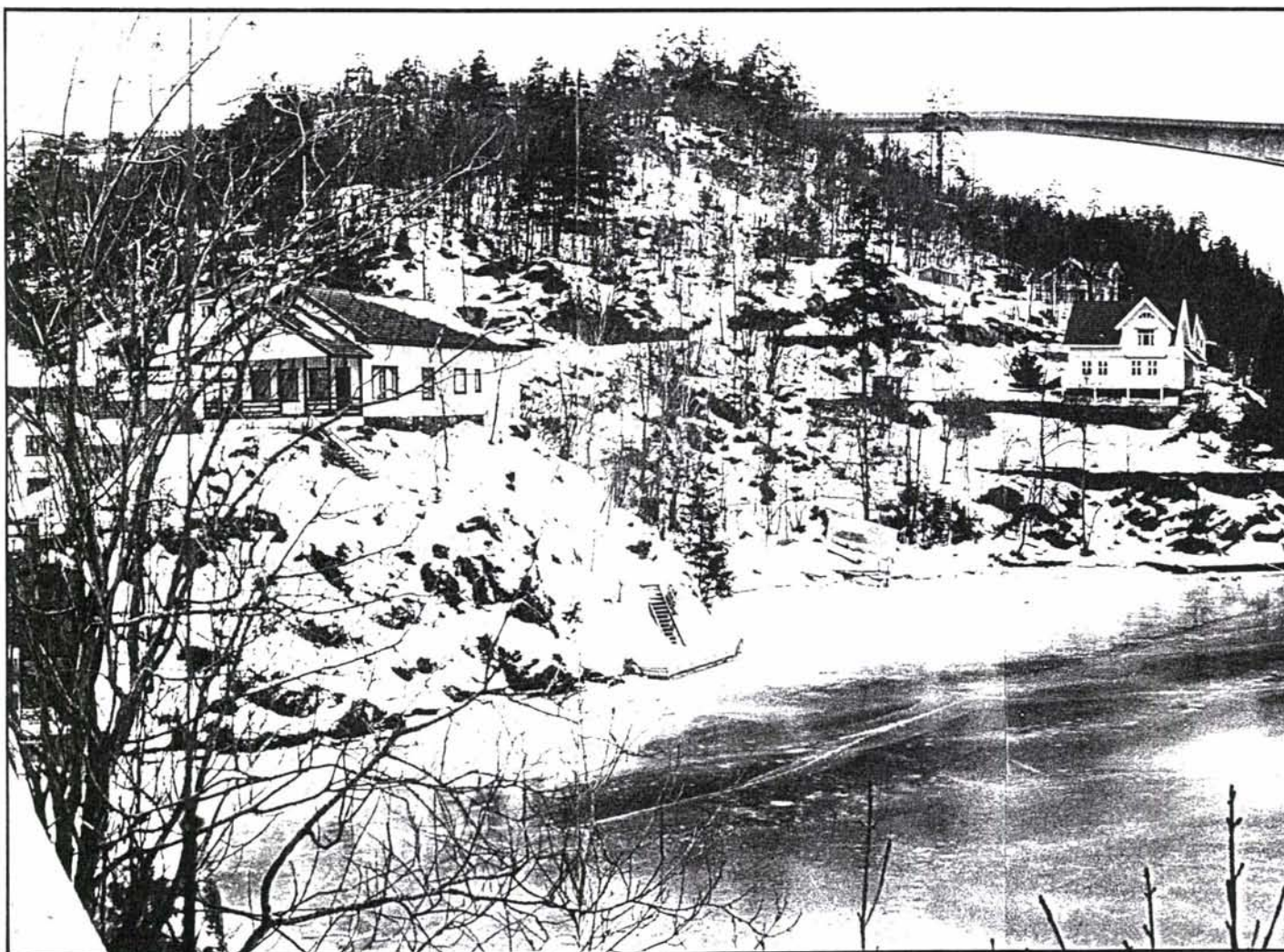
Eierforhold

Med unntak av Sundsåsen, som tidlig kom i bondeie, var gårdene eid av lagretten i Skien. I 1801 ble mye av godset solgt til oppsitterne. På 1830-tallet var det en viss eiendomskonsentrasjon under bnr 1 på Langangen, hvor eieren satt med flere bruk og gårder i distriktet som underbruk. Men ellers preges området av mye bruksdeling i gårder og småtomter av ulike slag - noe som har sin bakgrunn i et mangesidig næringsliv som etterhvert grodde opp rundt det gamle sundstedet. Rike naturressurser i form av store skogområder, tilgang til havet og sentral beliggenhet til allfarveier har preget utviklingen til både gårder og tettstedet.

gårdslandskapet

Det kuperte terrenget har gitt et særpreget og variert gårdslandskap. Det vanlige bildet med gårdens hus omgitt av innmark nærmest tunet finner vi ikke her. Jordene er små og ligger spredt mellom kollene, til dels ganske langt fra bebyggelsen. Små spredte rydningsrøyser er karakteristisk. Mellom jordlappene er det lyse fine beitehager med blandet vegetasjon. Ha-

Langangen innover Ønna sett nordover fra den gamle veibrua. De to motorveibruene over Langangen ble åpnet 1979, og strekker seg 60-70 m over dalføret i en lengde på 674 m. Sundsåsen ligger til venstre. I det forhistoriske fjordlandskapet gikk strandsonen over bolighusa. Ved oppdyrking på eiendommen Solhaug i åsen (huset bak sveitservillaen i midten) ble det funnet flint fra steinalderens kystbefolkning. Huset til høyre hører til den eldste tettbebyggelsen. Det ble bygd ca. 1875. Her har det vært handel. Lenger inn ses Markaveien med bolighusa rundt Rønningen. Nede ved fjorden, langt inn og midt i bildet ligger Damvokterboligen fra ca. 1880.

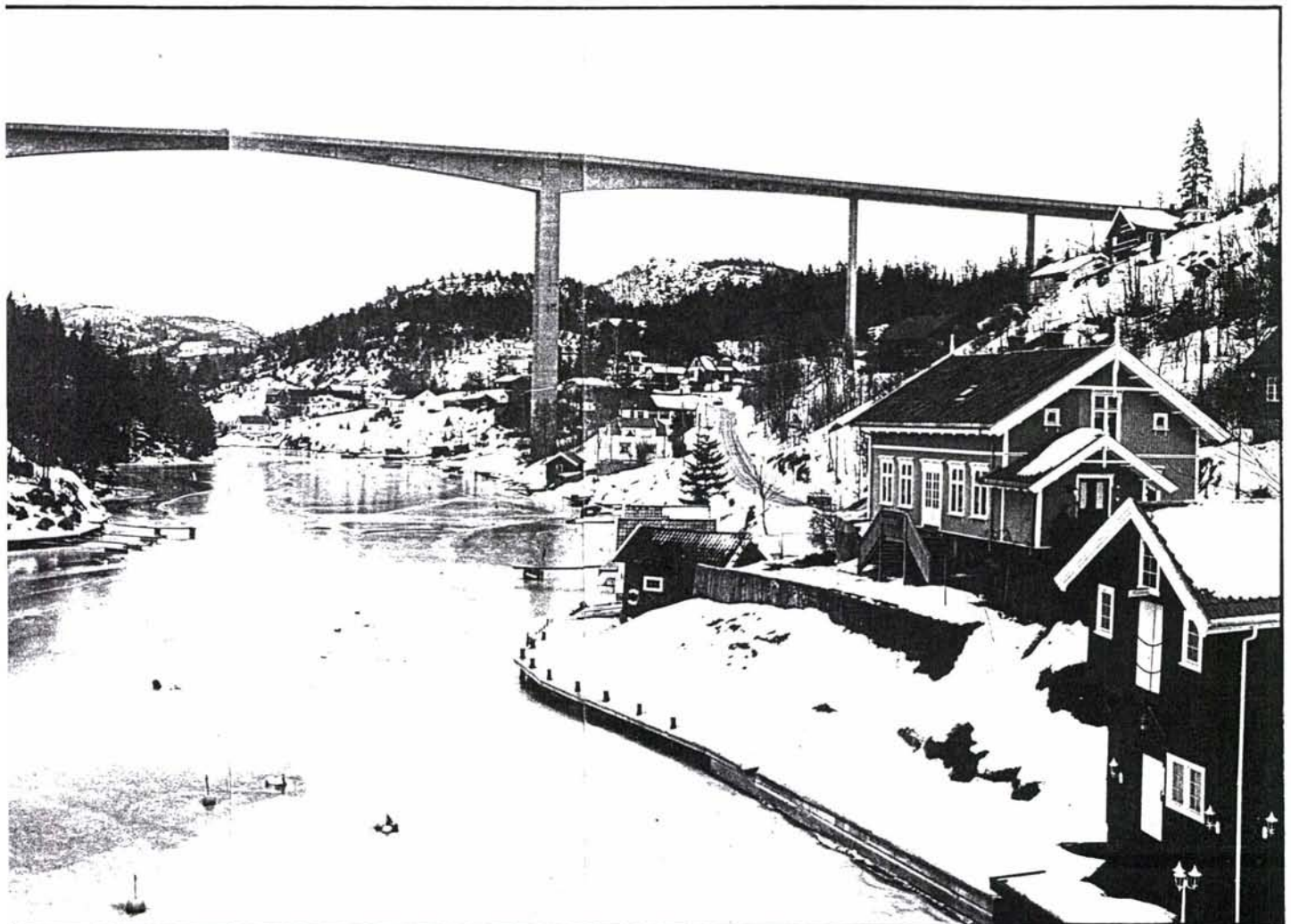
gene og de minste gamle jordlappene holdes for en stor del åpne ved fortsatt bruk. Gårdsbebyggelsens struktur er også variert, men stort sett har de fleste fått til et tilnærmet firkanttun mellom kollene.

Ferdsel

Det er naturlig at de nye planene for jernbanen ofte går gjennom områder hvor ferdselen har vært en vesentlig del av stedets historie. Dette gjelder ikke minst for Langangen. De langstrakte vassdragene har fra gammelt av gitt grunnlag for ferdsel nord-sør. Fra naturens side er det gitt dårligere betingelser for den reisende som ønsker å krysse området øst-vest. Den vanlige ferdselsleia på 1500- og 1600-tallet gikk ennå om kysten, fra Brunlanes rundt Eidanger-halvøya opp Langesundsfjorden. Biskop Jens Nilsson brukte innlandsvannene Oklungen og Farris når han skulle fra Skien til Fritsø i 1596.

de eldste kjøreveiene

På 1660-tallet var Kongeveien mellom Christiania og Larvik bygd. Den første kjøreveien videre sørover fra Larvik kom i 1680 og gikk over Steinsholt til Helgeroa - hvorfra videre ferdsel gikk med båt til Langesund. Rundt 1765 gikk det to hovedveier østover fra Eidanger. Den ene veien gikk oppover Bjørkedalen, over Oklungen og ned til Bakke i Kvelde sogn. Herfra måtte man videre over Farrisvannet. Den andre gikk over Lannerheia med fergeforbindelse over Langangen og videre til Larvik grevskap. Veien over Langangen og videre østover til Brunlanes blir i 1785 beskrevet som svært vanskelig og bestående av myrer, daler, klevet og bakker.

bru over Langangen

Forbedringer av veien ble påbegynt i 1791 og fullført åtte-ni år seinere. Det ble bygd bru over Langangen og det gamle fergestedet ble nedlagt, men alt i 1825 var brua i så dårlig forfatning at den ikke kunne brukes lenger. Trekonstruksjonene var råtnet opp og fergemannen fikk igjen arbeid noen år før ny steinbru ble ferdig i 1833.

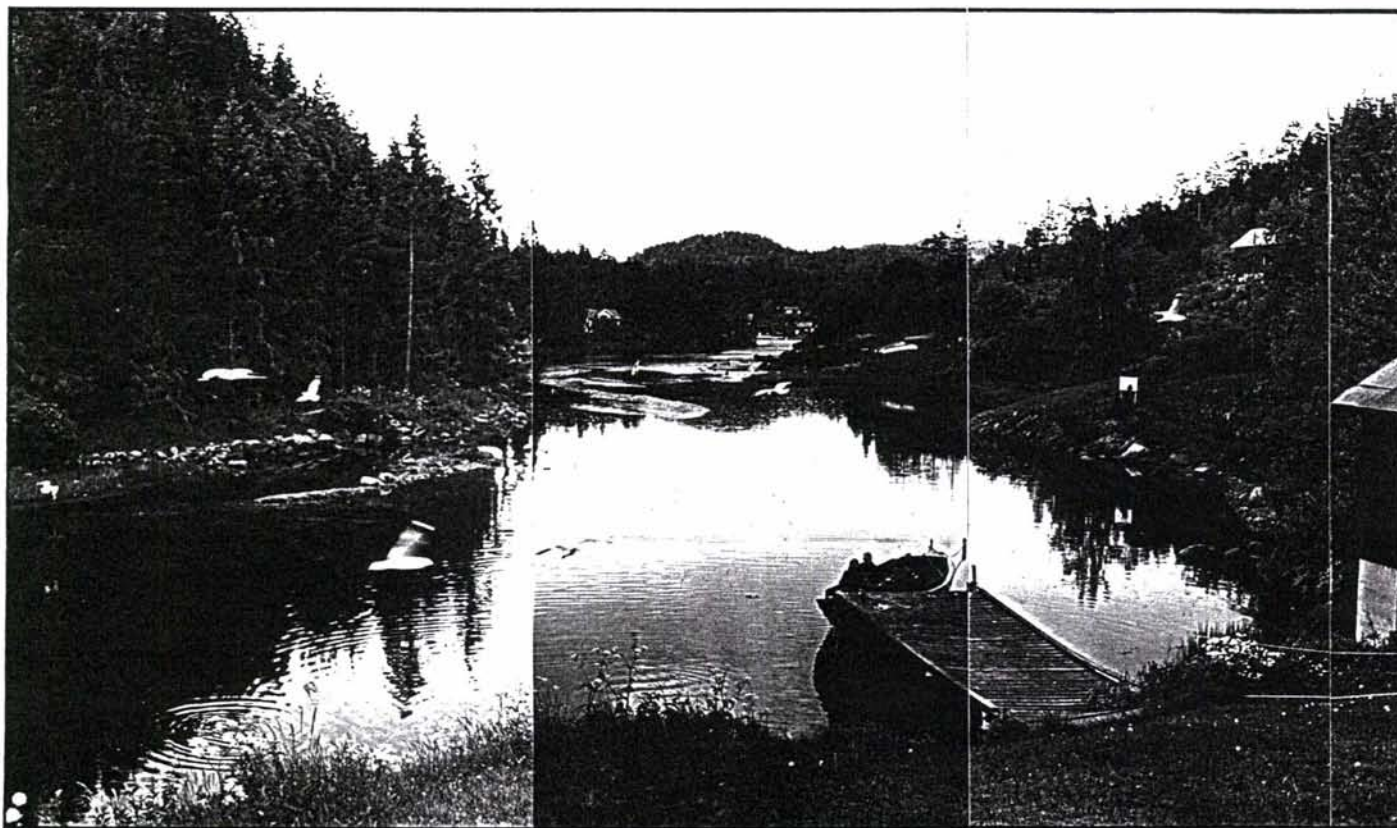
eldre forbindelser over Langangen

Etter 1790 har krysningstedet over Langangen vært omtrent som i dag, men det finnes tradisjoner om flere eldre krysningsteder. Bl.a. skal det ha vært forbindelse over Skjælsund litt nord for E18. Skjælsund er en liten banke som har lett for å gro igjen så her kan det ha vært lette å komme over, kanskje med bru. Veien østover gikk da i Kopledalen og fram på dagens trasé ved Langemyr vest for Nøklegård. Dagens E 18 kan ha ødelagt en del av denne veien. Etter en annen tradisjon har det vært sundsted lenger inn i Ønna, over Sundsåsen fra Øya til Langangen nedistua hvor det var gjestgiveri. Østover fra Langangen gikk veien over Lønnebakke og fram på hovedveien ved Langemyr sør for Nøklegård. Denne veien er tegnet på kart fra 1849 og vises tydelig i terrenget.

mange endringer og flere lag ferdshistorie

Kongeveien fra 1790 var i bruk fram til 1857-60. Da ble den utbedret og lagt om en rekke steder, bl.a. i Kokkersvollbakken på vestsida av fjorden. I 1935 begynte en ny opprusting og omlegging av veien. Det kom ny bru over Langangsfjorden. Dagens svingbru eller «korketrekkeren» i Kokkersvollbakkene ble ferdigbygd under siste krig og erstattet den gamle «knoten» fra 1859. 1935-brua over fjorden ble igjen erstattet av dagens bru i 1965. I dette området er det bevart mange spor etter det gamle veiene. Bl.a. med liten hvelvbru i Kokkersvollbakken fra Kongeveiens tid og bru-

Fra Damstua mot Skjælsund hvor det kan ha vært overfart i eldre tider. Skjælsund er en banke som har lett for å gro til.

karene etter den gamle Langangsbrua. Med det store bruspenet til E 18 høyt over tettstedet er Langangen et kulturmiljø som dokumenterer flere lag ferdselshistorie i vanskelig terreng.

skyss-stasjoner

Ved de gamle hovedveiene lå det skyss-stasjoner og gjestgiverier. For hver skyss-stasjon var det et bestemt antall gårder som var pliktige til å yte skyss. Til Langangen var det i 1774 knyttet 15 gårder og 21 hester til skysstrafikken. Langangen var det største skyss-stedet i området. Før 1800 var gjestgiveriet og skysstasjonen trolig lokalisert til Langangen nedistua ved Ønna. Seinere ble dette lagt under Sundsåsen og Kokkersvoll.

forbindelse til opplandet

Foruten hovedveien var Langangen forbundet med opplandet. Den viktigste var Markaveien på østsida av Ønna. Gjennom den lange Markadalen var Langangen forbundet med Oklungen. Veien fra Langangen nedistua østover gjennom Bjørndalen til Putlandsdalen i Kjøse har tradisjoner som svært gammel allfarvei og forbinder Langangen med Farris-vassdraget. Kart fra 1849 viser en nordligere forbindelse østover, fra Langangsetra til Omsland. Foruten å være allmenne ferdselsveier har disse veiene vært viktige for tømmer- og kulltransport til utskipping i Langangen.

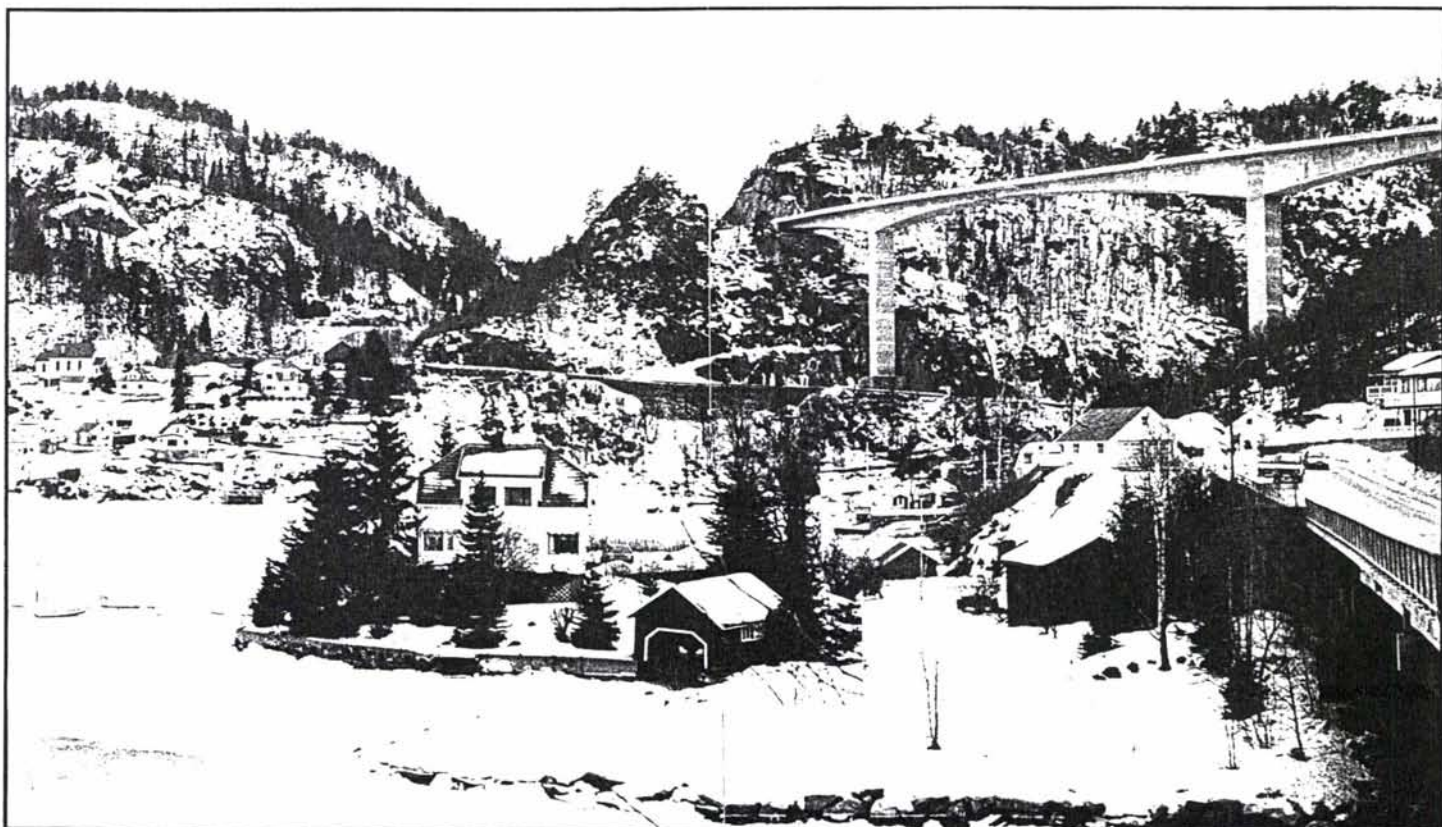
jernbanen

Forlengelsen av Vestfoldbanen fra Larvik til Eidanger og Porsgrunn i 1882 ble lagt i en stor sløyfe utenom det vanskelige kollelandskapet.

Næringsvirksomheter

Med den beliggenheten Langangen har, har nok stedet tidlig kommet inn i tømmerhandelen med utlandet. Fra 1600-tallet er det opplysninger om at eikeskogen var uthugget. Det har vært drevet atskillig kullbrenning i Langangen. Deler av området falt innenfor Fritsø jernverks sirkumferense. Det ble også brent kull og solgt til andre jernverk. Et område ved bredden mot Ønna, nedenfor Langangen Nedistua, kalles ennå Kølapplassen.

Langangen sett vestover mot Eidanger kirke. Kokkersvollbakkene med Korketrekkerne tar opp skaret til høyre i bildet.

et mangesidig næringsliv

Bøndene på Langangen og Sundsåsen engasjerte seg i sagbruk, skipsbygging, istrafikk, østersproduksjon og fiskeopprett. Bl.a. gikk eiere på Langangen, Nøklegård og Sundsåsen sammen om rederivirksomhet sist på 1860-tallet. De drev trelasthandel med god fortjeneste, men ble rammet av konkurs rundt 1880. Det fikk store virkninger og alle måtte gå fra gård og grunn.

skipsverft

Det har vært flere skipsverft i Langangen. Her var det god tilgang på skog samtidig som det var lett å få båtene ut i rom sjø. Midt på 1800-tallet ble det bygd båter både på Langangsstranda, på Verven på Sundsåsens grunn, og inne i Ønna.

Tettstedet Langangen

Ved det gamle sundstedet vokste tettstedet Langangen fram. Alt ved midten av 1800-tallet var det kommet en konsentrasjon av småhus nede ved sundet. Den eldste bebyggelsen er i hovedsak bygget som strandsitterstuer, husmannsplasser og småbruk. Stedet gav muligheter for mye slags arbeid. Her trengtes mange folk til tømmer-, sag-, is- og stuearbeid. I tillegg var her behov for mange jord- og steinarbeidere til anleggsarbeidet ved hovedveien. Etterhvert som tettstedsbebyggelsen vokste kom hus for fellesfunksjoner som landhandleri, skole, kirke og bedehus. Den første faste skolen kom på Sundsåsen i 1860-åra. Langangen kapell ble reist i 1890. En stor del av bygningsmassen er fra 1880-90-åra. Her er også en del bolighus fra mellomkrigstida og moderne villabebyggelse.

krigsminner på Skjegge

Under siste krig hadde Mil. Org en av sine største skauguttleire på Skjeggåsen, med 7 vinterbygde hytter.

GÅRDER OG STEDER

Nøklegård

Matrikelgården Nøklegård er en av de østligste av gårdene i Eidanger og ligger ca. 2,5 km øst for Langangen. Bebyggelsen ligger i et lite dalføre som strekker seg østover fra Langangsfjorden. Nøklegårds-bebyggelsen ligger som en samlet liten grend inne i skogen, med gårdsbruk og utskilte boligeiendommer i en stor klynge, men skilt av fjellknauser og koller i det småkuperte terrenget. E18 stryker tett forbi bebyggelsen. Skogbruket var viktig på Nøklegård. I 1860-åra ble det bygd sag i Nøklegårdsbekken. Den var i drift til 1890.

I 1801 hadde gården to brukere som fikk kongelig skjøte på hvert sitt bruk. Brukene lå samlet til ca. 1830. I 1904 skjedde en gårdsdeling mellom brødre som førte til flere bruk. I dag er det fire gårdsbruk, men tre driftsenheter på Nøklegård. Bygningstiljøet er variert, og har mange hus fra før 1940. Her er bolighus fra tidlig 1800-tallet og fra århundreskiftet. Flere har bevart alderspreget.

varierte kulturlandskap

Det småkuperte terrenget gir forutsetninger for et variert, mosaikkpreget kulturlandskap med mange eldre elementer bevart. Innmarka til Nøklegård ligger med mindre jordstykker spredt mellom koller og områder med beitemark. Et slikt område er daldraget med Nøklegårdsbekken nord for bebyggelsen.

Vinterveimyra og Dammen

Myra mellom Nøklegård og Lønnebakke kalles Vinterveimyra, noe som forteller om ferdsel, kanskje en variant av en eldre allfarvei om Lønnebakke. Den har vært demt opp for sagbruk og plassen Dammen lå ved. I

daldraget har det også vært en utløe. I følge lokale informanter er daldraget vasstrukket og det lite trolig at eventuelle rester er synlige. Det skal imidlertid være mange kølabåner bevart i området.

gårdens alder

Det er verken registrert faste fornminner eller løsfunn på Nøklegård, tidligere Mykligård, som skulle tyde på at dette har vært et sentralt bosetningsområde i jernalder og middelalder. Gården er nok sannsynligvis ryddet fra Langangen i vikingtid eller tidlig middelalder.

steinalderbosetting

I forbindelse med prosjektet «Modernisering av Vestfoldbanen» ble det ved Nøklegård registrert 3 steinalderlokaliteter i 1993. Det ble prøvestukket både på nord- og sørsida av dagens bebyggelse langs aktuelle høydekoter. De nye boplassene ble alle funnet sør for bebyggelsen på høyder fra 55-65 m.o.h. Prøvestikking på nordsida av bebyggelsen ga et negativt resultat som ifølge registreringspersonalet kan skyldes at sørskråningene her har ligget svært utsatt til for vær og vind. Det er naturlig å tro at steinaldermennesket har søkt å legge boplassene sine i le i den grad det har vært mulig å forene dette med næringstilfanget deres.

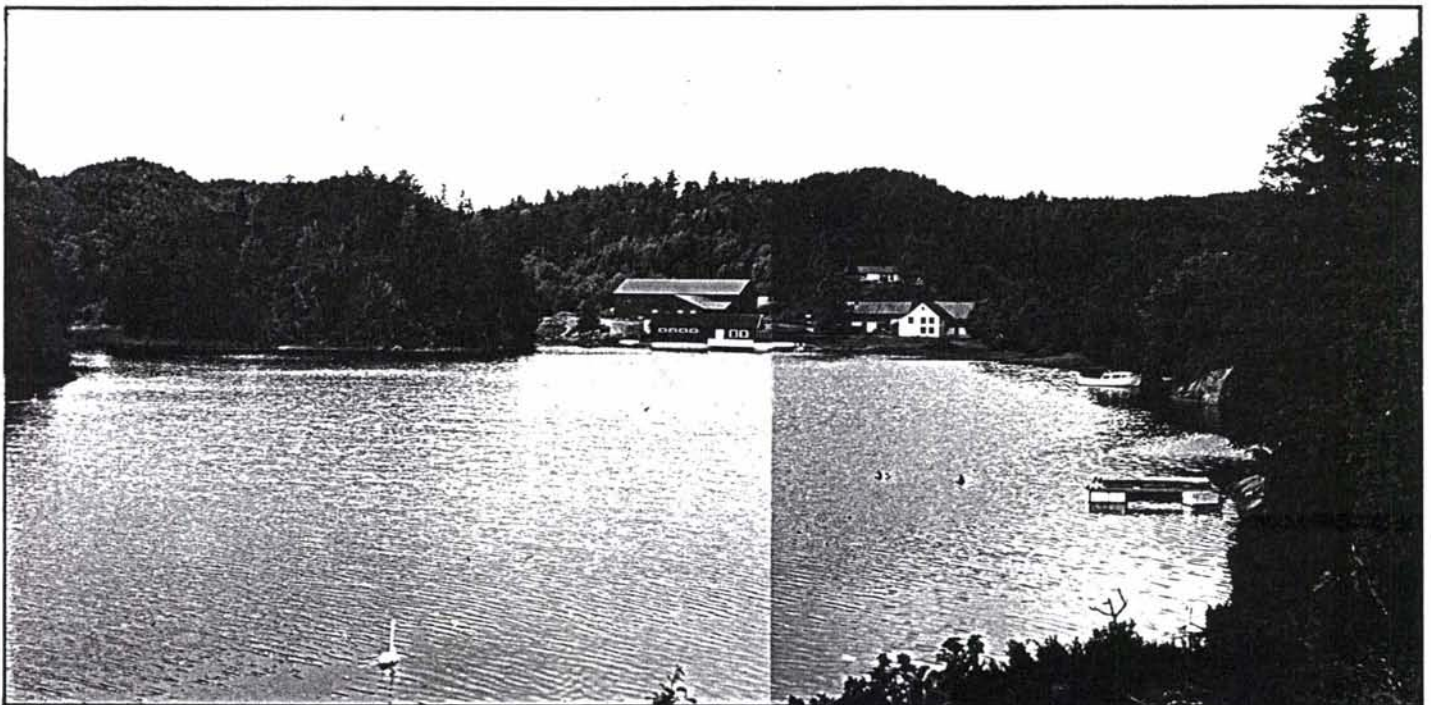
De nye lokalitetene vi har funnet tilhørte nok et fangstfolk som har oppholdt seg sporadisk i området f.eks. i forbindelse med jakt og fiske. Boplassfunnene viser at de har brukt flint til redskap og våpen. Fra Nøklegård er det også tidligere innkommet funn fra steinalderen, en kølle med skafhull, en prikkhugget steinøkse og to flintavslag. Landskapet omkring Nøklegård forventes å ha høyt potensiale for bosettingsspor fra steinalder.

Langangen nedistua

Langangen var lensmannsgård i begynnelsen av 1670-åra. Gården hadde to brukere rundt 1700 og i 1747 var det tre oppsittere.

Eieren av et av bruka var allerede tidlig på 1800-tallet blitt en betydelig skogeier. I 1833 hadde han hånd om bruk på Nøklegård, Lanner, Tveten nordre, Rud nordre og Gudsfred i Eidanger med herredets største møllebruk, Lønnebakke samt hovedbruket på Langangen. Under Napoleonskrigene bygde han flere fartøyer for trelasteksport, noe som ga stor fortjeneste. Rederikonkursen i 1880 førte til at eiendomskomplekset ble oppsplittet. I 1923 ble hovedbruket på Langangen delt mellom sønner på gården. Bruka Lysnes og Vestgård ble etablert da.

*Bebyggelsen på Langangen
Nedistua ligger helt nede ved strandkanten. Øya ses til venstre for tunet.*

forhistorisk bosetting

I følge opplysninger fra topografisk arkiv ved Universitetets Oldsaksamling i Oslo er det ved Langangen gjort flere arkeologiske funn. Funnene tilhører i hovedsak en steinbrukende periode, men som den eneste gården innenfor vårt kulturmiljø er det her også kjent flere gjenstandsfunn fra både eldre og yngre jernalder. En beltestein, en spydspiss av jern og en «celt» (økselignende gjenstand) av jern. Oldsakene er gitt som gaver til museet og nøyaktige funnopplysninger er ikke kjent. Langangen hører til blant de eldste gårdene i dette området og det er en utbredt oppfatning at flere av gårdene innenfor vårt kulturmiljø skal være ryddet ut fra Langangen i sein vikingtid - tidlig middelalder.

dagens bebyggelse

Gårdsbebyggelsen til Langangen (bnr 1) ligger til Ønna, 2-3 km nord for tettstedet. Gårdstunet ligger på en liten slette under Stueåsen, der elva fra Gunnarsrød renner ut i fjorden. Slik det ligger til er det rimelig å anta at tunområdet har lange tradisjoner. I dag ligger området noe «bakenfor» hovedveiene i området, men før kan stedet ha ligget midt i en gammel allfarvei østover mot Farrisvassdraget over Bjørndalen, med skyss- og gjestgivertjeneste og «oversetteri» over Ønna. Eldste del av framhuset kan skrive seg fra gjestgivertida og er fra annen halvdel av 1700-tallet. Her drives tradisjonell gårdsdrift med kyr, og det er kommet ny, stor driftsbygning i tunet. Wergelandhuset, som ligger ved strandkanten på den såkalte Kølapplassen ble satt opp på 1870-tallet i forbindelse med østersproduksjon i Ønna.

Tett ved gårdsbebyggelsen i nedistua lå også «Skovridderboligen» fra 1770-tallet som ble bygd for kullfogden. Etter at skovridderen flyttet ut ble huset leid ut til garvere. Tomta og husa ble skilt ut som bnr 2 midt på 1800-tallet og var utgangspunkt for Garveriet. Det ble bygd våningshus, garveri og barkemølle, den siste ved Gunnarsrødfossen. Garveriet var i drift til etter siste krig. Garveribygningen ble revet for få år siden, men det finnes rester i bekken etter steinsettinger. Bolighuset kan være gammelt, men er som den eldste gårdsbebyggelsen i nedistua, svært ombygd. De to eiendommene utgjør et samlet bygningsmiljø og ligger fint i landskapet. Selv om det etterhvert er kommet mange nye hus til, og hus er endret, inngår tunområdet som en viktig del av kulturlandskapet rundt Ønna. Blanding av gårdsbebyggelse og kulturminner etter industrivirksomheter kan fortsatt spores, er interessant og reflekterer områdets mangesidige næringsliv.

Langangseter

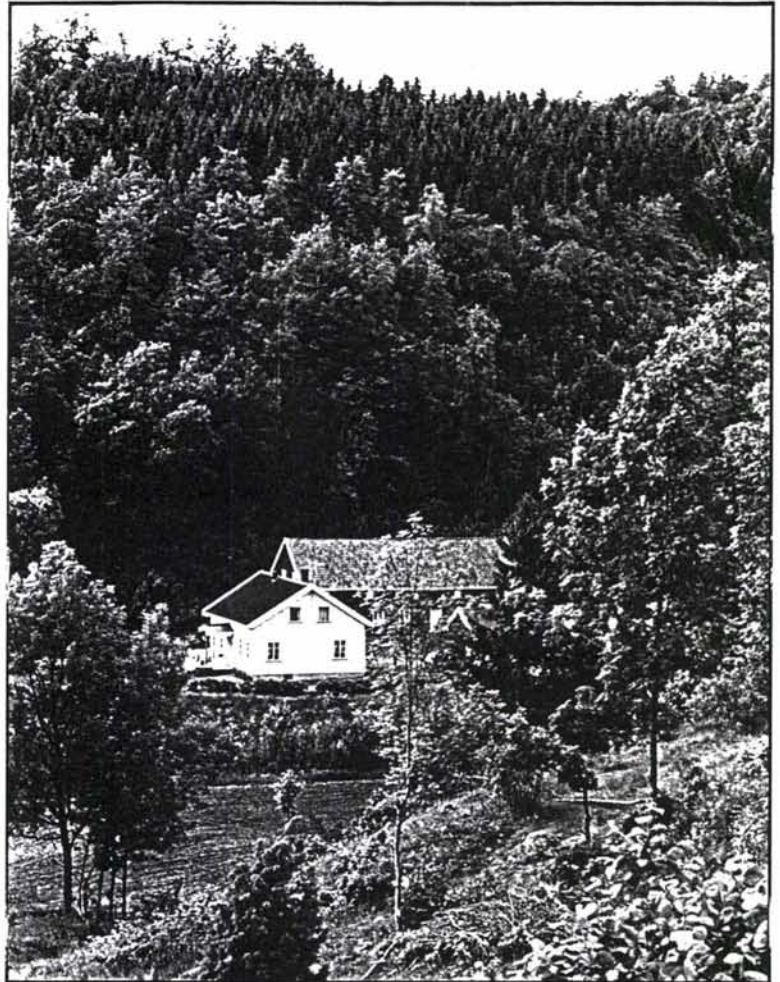
Langangseter (Langangen Oppistua) har som navnet sier opprinnelse som seter under Langangen, men ble tidlig gårdsbruk og selveierbruk fra 1801. Gården ligger 2,5 km nord for Langangen og er omgitt av store skoger. Gårdsbebyggelsen er fra første halvdel av 1900-tallet. En deling i 1825 dannet utgangspunkt for to nye Langangen-bruk; Gunnarsrød og Sjørøningen - seinere del av Vestgård.

løsfunn

Ved Langangseter skal det i følge skriftlige opplysninger være funnet en flintdolk fra steinalderen. Funnet er levert inn til Oldsaksamlingen.

Gunnarsrød

Gunnarsrød ligger i daldraget langs Gunnarsrødbekken nordøst for Langangen Nedistua. Gunnarsrød hadde trolig gammel bosetting, men ble lagt øde etter svartedauden. I 1825, da det igjen bosatte seg folk her, ble det gamle bryggerhuset fra Langangen flyttet til stedet og satt opp på vollen ovenfor fossen og barkemølla. Det ble brukt som bolighus til det ble satt opp nye inn- og uthus.

Bebyggelsen til Gunnarsrød ligger dypt i dalen.

bebyggelsen

Gårdstunet på Gunnarsrød ligger på en lun plass ganske dypt i daldraget langs bekken. Den eldste bygningen er bryggerhuset som ble flyttet fra Langangen. Bebyggelsen er i dag solgt fra jordveien, men framstår som et tradisjonelt gårdstun, med den gamle bryggerhuset, framhus og driftsbygning i et fint, åpent firkanttun. Framhuset fra 1876 og preget av sveitserstilen. Driftsbygningen er fra 1927. Bygningene har bevart alderspreget, og særlig driftsbygningen virker svært autentisk.

barkemølla

Kraftige gråsteinsmurer langs bekken ca. 40 m sør for tunet viser hvor barkemølla til Garveriet sto. Kulturlandskapet rundt Gunnarsrød er svært variert. I bunnen av daldraget er det små jordlapper som holdes i hevd. Det samme gjelder de åpne fine beitehagene i bakkene sørøst for tunet. De hører til nedstua Langangen. Mange små rydningsrøyser viser at dette kan ha vært eng og åker før.

ferdselsvei Bjørndalen

Den gamle ferdselsveien fra Langangen til Kjøse innover Bjørndalen, tar av i dette området. Trolig har den fulgt veien på østsida av bekken til Langangseter et stykke. Østover og innover Bjørndalen går den eldste traséen nord for bekken. Faret ligger som sti uberørt av dagens traktorvei.

ødegård fra middelalder?

«*Biarnarud*» nevnt i Røde bok og i Norges gamle Love har ligget under Gunnarsrød (gnr/bnr 20/7). På det stedet hvor denne gården skal ha ligget, ca. 350 m nord-nordøst for Bjørndalstjønnen i Bjørndalen ligger en hustuft - et automatisk fredet kulturminne. Det finnes i dag bevart bare få steiner etter den tidligere grunnmuren.

funnsted Eriksmyr

Det mest kjente funnstedet fra Langangen er nok Eriksmyr beliggende ca. 200 m øst-sørøst for tunet på Gunnarsrød. Her fant Håkon Langangen under jordarbeid i mellomkrigsåra en spenne av bronse. Denne spennen hadde ornamenter i samme stil som Urnes stavkirke og ble tidfestet til

1050 e. Kr. I nærliggende områder vest og nordøst for dette funnstedet registrerte prosjektet «Naturgass til Østlandet» i 1990 fossile dyrkingsspor i form av flere rydningsrøyser og dyrkingsflater. Her ble også registrert en tuft. Dateringen av disse kulturminnene er usikker.

Vestgård

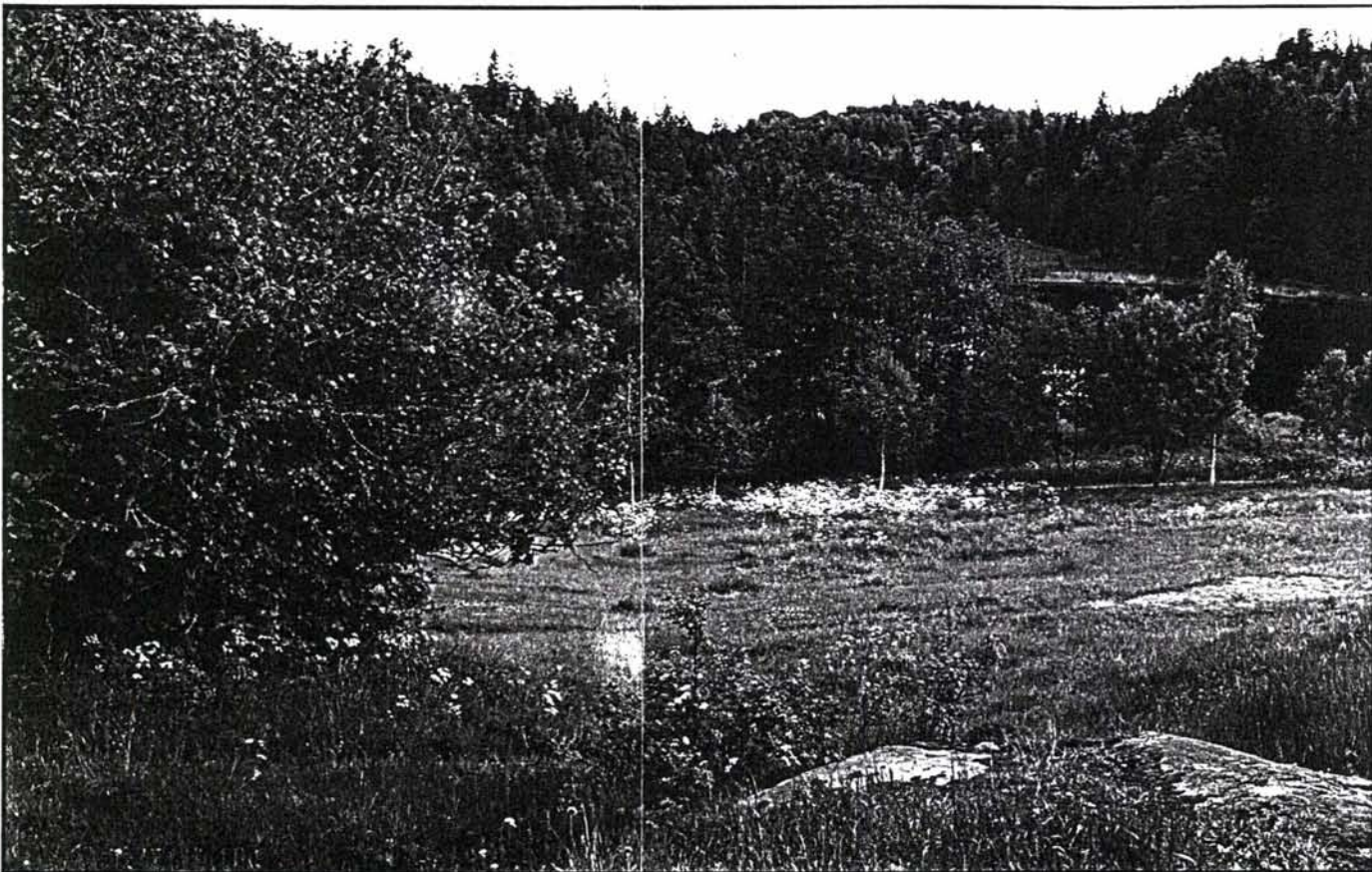
Vestgård ligger på østsida av Ønna et stykke nord for Langangen gård. Bruket har sin bakgrunn i gårdsdeling i 1923. Gårdsbebyggelsen er i hovedsak fra 1920-tallet. Vestgård har et svært fint og relativt autentisk bygningsmiljø i sveitserstil, og ligger som et godt synlig og viktig element i det åpne kulturlandskapet rundt Ønna.

Lønnebakke

Lønnebakke er den sørligste av Langangen-bruka og ligger for seg på en høyde i skogen. Gårdsveien går over Lysnes. Lønnebakke er en av de gamle ødegårdene som ble solgt til brukeren i 1801. På 1830-tallet hørte gården til et av Langangen-bruka og ble drevet en tid av forpaktere.

Bygningsmiljøet er i hovedsak fra 1930-40-tallet. Men stabburet er eldre, og også her er bryggerhuset et opprinnelig eldre, tilflyttet hus. Bygningene har bevart hovedtrekkene, men er noe endret i detaljene. Kulturlandskapet

Tallaksrødtjønna mot Lønnebakke. Øverst i sørhellingene mot tjernet kan den forsvunne gården Tallaksrød ha ligget.

ved Lønnebakke er særlig preget av lyse, fine beitehager som holdes i hevd, i et kupert terreng og over et stort område. Lønnebakke kan før ha ligget til en allfarvei mellom Langangen nedstua og hovedveien ved Nøklegård. Veien vises godt og er dels i bruk som driftsvei.

Solberg

I området ved Lønnebakke er det mange fine turveier på gamle veier i marka (i følge K. I. Brynsrød). Til Lønnebakke hører Solberg, som ligger lengst øst på eiendommen. Den var i mange år var seter for Lønnebakke. Solberg skal, iflg. historiske kilder, ha bosettingshistorie eldre enn svartedauden. Fra Lønnebakke til Solberg går det en fin gammel vei, bl.a. gjennom det åpne beitelandskapet. På Solberg står det hus, og her er registrert tufter etter eldre udaterte bygninger.

Tallaksrødtjønna - Ulsbru

Også området ved Tallaksrødtjønna kan ses i sammenheng med kulturlandskapet rundt Lønnebakke og Solberg. Nord for tjernet er det en fin, solrik, gressvokst voll med små og store steinrøyser som forteller om rydding av vollen.

En fredet tuft ligger også i sørskråningen. Murene er i hovedsak bygget av små rundkamp, men de er nå delvis nedrast og nyere rydningsstein er kastet på tuften. Dateringen av dette ødegårdsanlegget er usikker. I en 1400-tallskilde (Norges gamle Love) nevnes «*Tollaxrud*» sammen med gårder i Langangen som lå under lagstolen i Skien. Fra Tallaksrød går det en fin skogsvei inn til den nedlagte husmannsplassen Ulsbru, hvor det finnes mange grunnmurer etter bebyggelsen.

Lysnes

Lysnes ligger sør for Langangen-gården, på høydene øst for Ønna, der den er på sitt smaleste. Bruket ligger ved gårdsveien til Lønnebakke. Lysnes har sin bakgrunn i en gårdsdeling i 1923. Både inn- og uthus er fra 1925. Men her som på Gunnarsrød, var det bryggerhuset som ble bygd først, et tilflyttet eldre hus. Bygningsmiljøet er preget av sveitserstilen og har høy autentisitet. Tunet utgjør et karakteristisk innslag i åsene rundt Langangen.

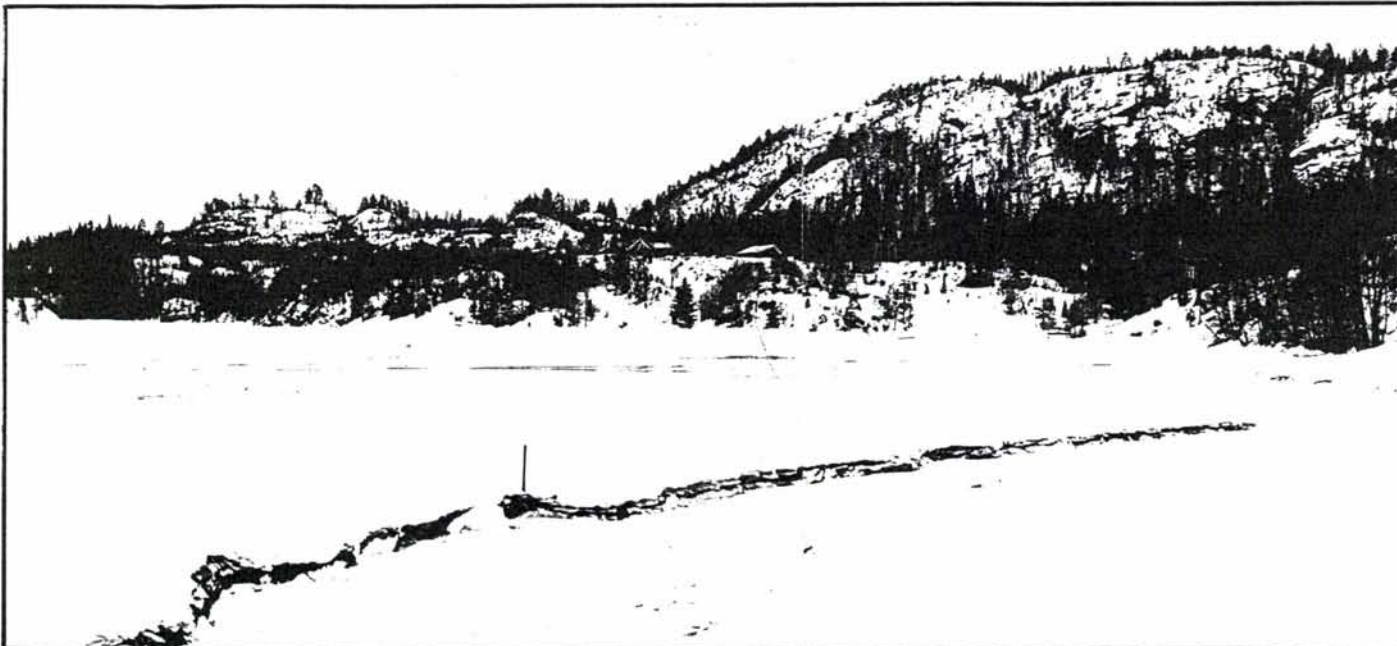
steinalderbosetting

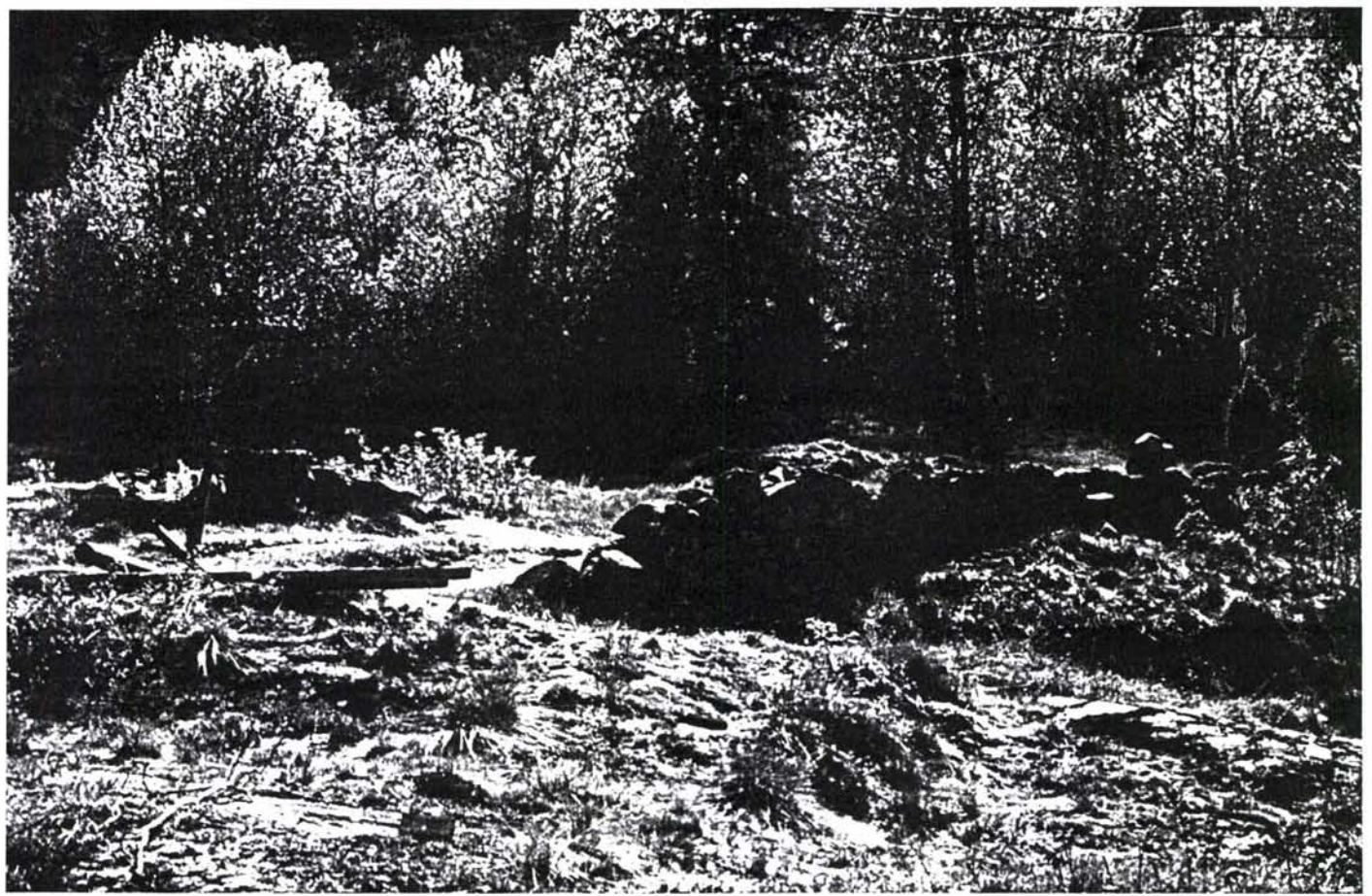
På Lysnes er det gjennom åras løp funnet svært mange bergartsøkser og fragmenter av slike fra steinalderen. Området har vært aktivt utnyttet i steinbrukende tidsperioder og ved registreringene for prosjektet «Modernisering av Vestfoldbanen» ble det i 1993 registret tre nye steinalderlokalteter nord for bebyggelsen på gården. De nyoppdagete lokalitetene ligger i dag rundt 55 m.o.h.

Rønningen-området

Langangen hadde flere husmannsplasser. Rønningen nevnes som husmannsplass i 1725 og lå sør for Lysnes nede ved fjorden. Langs Markaveien mellom Rønningen og Lysnes ble det reist en rekke bolighus på 1870 - 1890-tallet - for arbeidere og handverkere knyttet til de ulike virksomhetene i Langangen. Bebyggelsen er en utløper av tettstedet Langangen. Dette var små enkle stuebygninger. Et karakteristisk trekk er at mange av de som bygde har fått tak eldre hus i området, som de så har flyttet hit. De fleste er sterkt påbygd og endret fram til i dag. Men miljøets opprinnelig karakter er fortsatt lesbar; i beliggenheten på de små tomtene tett i veien, og i varierende grad i bygningskroppenes hovedtrekk. Huset lengst ned mot fjorden ligger ved Skjælsund og ble bygd som damvokterbolig. Det er fra den tida man stengte av fjorden her for å drive fiskeoppdrett i Ønna. Det er i de seinere år kommet en rekke nye bolighus i området.

Sundsåsen sett fra elveosen innerst i Ønna. Bebyggelsen på øvre Sundsåsen ligger midt i bildet. I vinterlandskapet ses tydelig terrassene i åsen sørøst for tunet. Her fant de første menneskene sine bosteder i steinalderen.

Gårdslandskapet ved øvre Sundsåsen er variert med trekk fra eldre driftsformer; steingjerder, røyser, og styvingstrær.

Sundsåsen

Sundsåsen ligger nord for Langangsfjorden på vestsida av Ønna. Bebyggelsen ligger langt inn der vannet og landskapet brer seg ut mot Ønna-basengen i nord. Det er to tunområder. Øvre Sundsåsen ligger på en høyde med god utsikt til flere kanter. Nedre Sundsåsen ligger lavere og lenger mot nord. Gården ble delt mellom to brødre i 1831, men alt i 1711 var det to oppsittere her. Gårdens hovedveiforbindelse går gjennom Sundsåsdalen fra Sundet og kan ha vært en gammel forbindelse for allmenn ferdsel med krysning innerst i Ønna. På nedre Sundsåsen (19/32) har gårdsbebyggelsen vært skilt fra jordveien siden 1957 og bare våningshuset står, sterkt ombygd. På øvre Sundsåsen finner vi et fint helhetlig bygningsmiljø med inn- og uthus fra 1850-70-tallet. Framhuset skal ha en eldre kjerne fra 1700-tallet. Autentisiteten i detaljer er lav, men helhetsvirkninger er godt tatt vare på. Bebyggelsen i begge tun er viktige elementer i det åpne kulturlandskapet rundt Ønna. Her er en fint veksling mellom åpne jorder og småkupert hagemark med mange eldre kulturlandskapselementer.

Under den nordligste toppen av Sundsåsen, i 60 meters høyde, ble det i forbindelse med arkeologiske registreringer for prosjektet «Modernisering av Vestfoldbanen» funnet en hustuft, trolig husmannsplass. Tuften ligger på Øvre Sundsåsens grunn.

iseksport fra Blåmyra

I 1884 opprettet Sundsåsens eier kontrakt med «Skien Iskompani» og det ble fraskilt grunn til kompaniet. Blåmyra ble oppdemt med en stor mur i nordenden, som fortsatt vises (på høyde med nedre Sundsåsen). Isdrifta ble nedlagt i 1924. Blåmyra ble kanalisert, senket og dyrka opp på 1970-tallet. I dag framstår den som ei lita, grønn jordbrukslette mellom høye utmarksfjell. Gårdsveien til Sundsåsen, som har tradisjoner som eldre allfarvei, går gjennom dette daldraget.

Det er stort trekk av elg og rådyr over Blåmyra. Jakttårnet og den lille hytta som står ute på knausene i daldraget er satt opp på 1980-tallet i den forbindelsen.

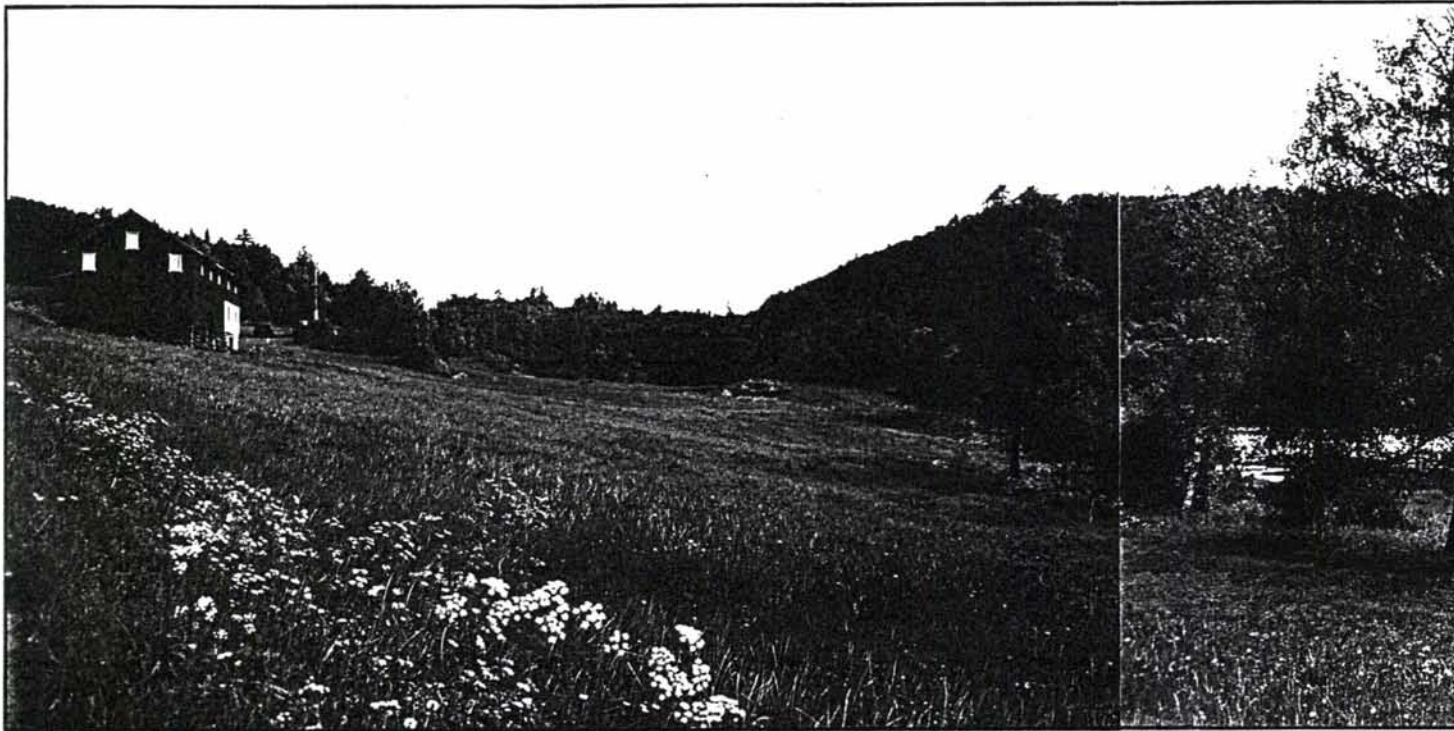
steinalderbosetting

Områdene omkring Sundsåsen har et meget høyt potensiale når det gjelder bosettingsspor fra steinalderen. Under store deler av steinbrukende tid har åsryggen kalt Sundsåsen ligget som en øy omgitt av trange fjordarmer både på åsens øst- og vestsida. Et meget stort antall varierte flater og terrasser i åssidene med til dels svært gode grus- og sandholdige avsetninger har gitt gode betingelser for ulike typer virksomhet og bosetting i lange perioder av steinalderen. Totalt er det nå registrert 17 lokaliteter fra steinbrukende tid på Sundsåsen. Med ett unntak ligger lokalitetene her over 40 m.o.h.

steinalderfunn på Solhaug

Solhaug er et lite småbruk i det sørøstre hjørnet av Sundsåsen, som ble ryddet tidlig på 1900-tallet. Ved oppdyrking av jorda rundt husa her ble det ifølge bygdeboka funnet mye flint fra yngre steinalder. Solhaug ligger i dag på 20 m.o.h.

Som på østsida av Ønna er det også langs vestsida registrert mange lokaliteter og løsfunn fra steinbrukende tid. Lokalitetene her ligger tett og til dels i meget bratt terreng i østskråningen ned mot Ønna og Blåmyra. Nivået varierer fra 25 til 60 m.o.h.

Fredheim

Fredheim er et lite småbruk som ligger for seg nordvest for hovedgården Sundsåsen, helt i vannkanten på det smale partiet av Ønna, like før den vider seg ut til bassenget i nord. Før var dette et jorde kalt Kalvehagen og det ble skilt ut fra bnr 1 i 1900. Her står i dag et noe ombygd sveitserstillehus fra 1897. Uthuset er revet. Småbruket har noe innmark og skog, og det har vært gode østersforekomster og fiskeplasser knyttet til bruket.

Sundsåsenøya

På Sundsåseøya eller Saueøya ble det ryddet en husmannsplass på 1700-tallet. Den er fraflyttet for lenge siden, men det skal finnes murer etter hus.

utskilte tomter til tettstedet

Det er skilt ut mange tomter til tettstedet Langangen fra Sundsåsen. I 1894 ble tomt til Langangen skole skilt ut som bnr 4. I 1925 ble det videre foretatt en rekke skylddelinger på Sundsåsen.

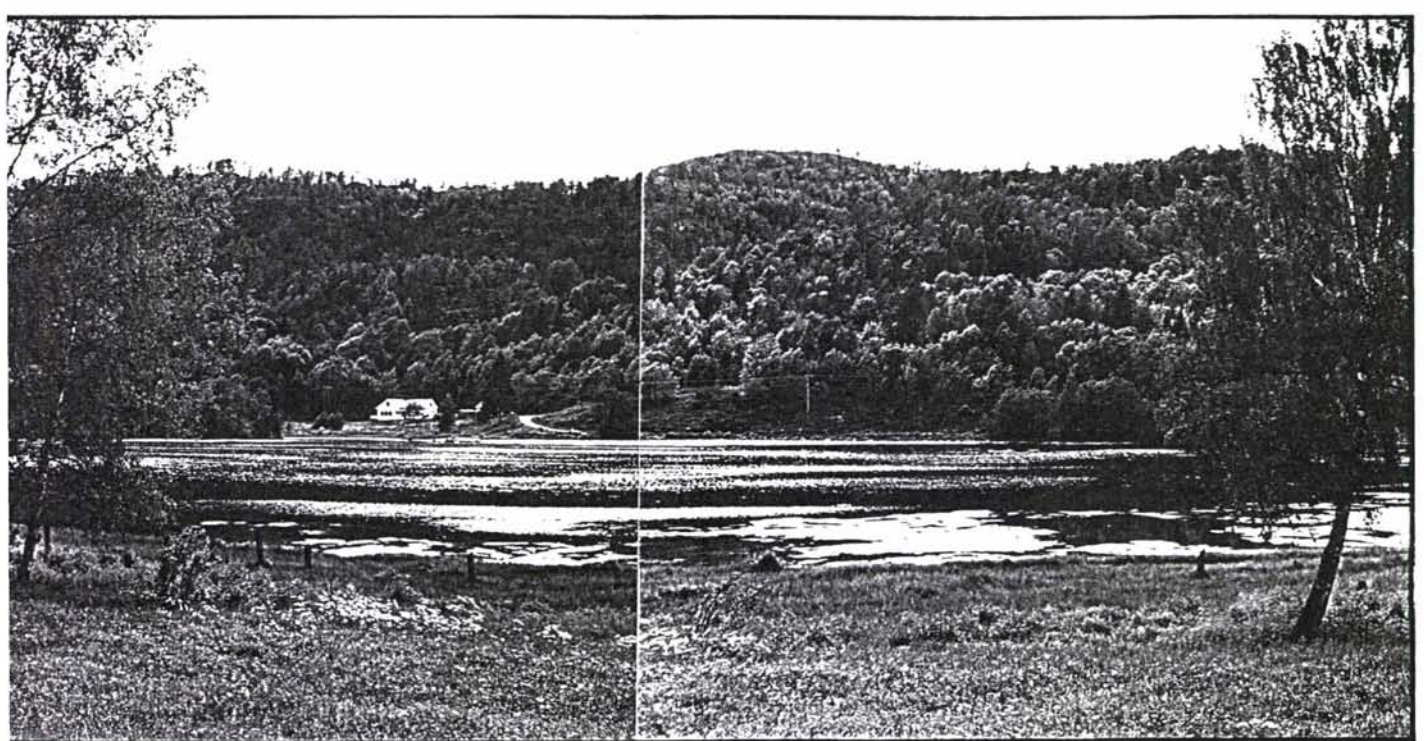
«Ønna nord»

Ved brakkvannsbassenget Ønna vider det trange og kupert dal- og fjordlandskapet seg ut til en rolig liten jordbruksbygd. Gårdstuna til Vestgård og de to Sundsåsen-bruka ligger vendt mot Ønna. Landskapet er variert, med slake jorder til vannet mellom kollete beitehager. Med i dette landskapsbildet hører også småbruket Hagen i nord.

Viersdalen - Hagen

Nord for Ønna trekker landskapet seg sammen igjen til en lang, trang dal som strekker seg gjennom Marka opp mot Oklungen. Kulturlandskapet her er typisk for sprekkedalslandskapet med småbruk langs veien, små jorder i dalbunnen og skog i dalsidene. Den sørligste av gårdene i Marka

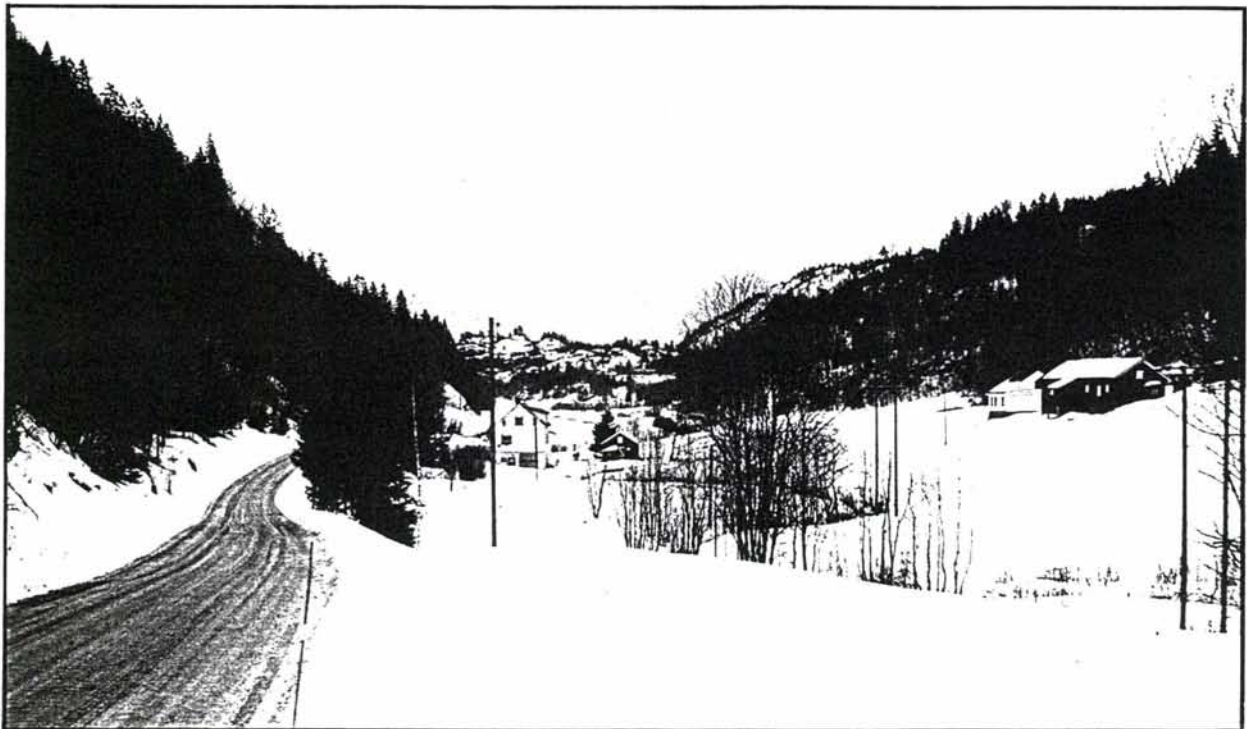
Pollen - den innerste delen av Ønna, med Vestgård til venstre og bebyggelsen på nedre Sundåsen over fjorden. Pålene i strandkanten er rester etter en lagringsplass som Haukeråsen Bruk i Oklungen hadde for utskipping av trelast.

er Viersdalen. Lengst ned mot Ønna, og i synlig kontakt med Ønna-landskapet, ligger småbruket Hagen. Hagen har er en svært gammel tilflyttet stuebygning som er en del ombygd og en mindre driftsbygning fra tidlig 1900-tall. Litt utenfor tunet ligger et yngre bolighus. Her er flere elementer av gammelt kulturlandskap, bl.a står en stor gammel stuvings-ask i skogbrynet. Øst for Hagen går det en fin gammel setervei til Hagaseter (i følge K. I. Brynsrød).

løsfunn fra steinalderen

I følge skriftlige opplysninger skal det på Hagens grunn være gjort flere funn fra steinalderen.

Viersdalen med småbruket Hagen til høyre og Sundsåsen lengst inn. Flere av jernbanealternativene krysser denne dalen.

VURDERING

Kulturminnestrukturen i området viser på en særlig fin måte forholdet mellom natur og kulturelementene gjennom historien. Den spenner fra steinalderens bosettingsspor høyt opp i åsen til tettstedet ved sundet nede ved fjorden. Her er enslige skogsgårder og frodige gårdsbruk i lune fjordarmer. På naturlige terrasser i åssidene ligger det tett i tett med steinalderlokaliteter eller boplasser. Dette gjør Langangen-området til et unikt kildemateriale for studier av steinaldermenneskenes tilpasning til og bruk av ressurser innenfor et begrenset område over et langt tidsrom. Samtidig har dette steinalderlandskapet en viktig formidlingsmessig side, da det er lett å illustrerer hvordan steinalderbefolkningen har bodd og livnært seg gjennom flere tusen år i et kystområde. Ferdsele har vært særlig viktig for stedet og de mange lag av ferdselsminner i et vanskelig terreng belyser utviklingen på en særlig tydelig måte. Langangen er et område med høye kunnskaps- og opplevelsesverdier.

Virkning og konfliktvurdering

Hovedtrekk

alternativ T1
alternativ T2
alternativ T2B
alternativ T4

Alle aktuelle traséforslag berører kulturmiljø 03 Langangen. Alternativene går i en nordlig korridor (T1, T4) og en sørlig korridor (T2). Dessuten finnes et koblingsalternativ (T2B). Hovedproblemene for dette kulturmiljøet er kryssingen av den trange nord-sør-gående Langangsfjorden og Ønna og dens forlengelse nordover ved utløpet av Marka-dalen.

ALTERNATIV T1 B

Trasé T1B er «tunnelalternativet» og utgjør en tilnærming til den rette linje mellom Larvik og Eidanger med unntak av to korte dagstrekninger i fjell. Alternativet kobles primært med U1 og U2 i Eidanger.

dagstrekning «Ønna nord»

Traséen kommer i dagen midt mellom nordenden av Ønna og Hagen og krysser den smale dalen tilnærmet på tvers. Traséen er senket så langt ned at den ca. 150 meter lange dagstrekningen blir liggende nær terrengnivå på en 5 meter høy fylling, nok til at fylkesveien kan passere under. Alternativet representerer den korteste dagstrekningen i dette området. Det må deponeres store tunnelmasser i området.

I forhold til de automatisk fredete kulturminnene i dette miljøet vil alternativ T1 være det mest skånsomme alternativet ved kryssingen av Ønna-daldraget. Potensialet for bosettingsspor avtar her etterhvert som dalsidene blir brattere og forutsetningene for en steinalderbosetting ikke lenger er tilstede.

Ingen kjente kulturminner fra nyere tid vil bli direkte berørt av T1 i dette området, men en større barriere mellom Markadalens utløp og Ønna-rommet vil komme i konflikt med landskapets kulturhistoriske innhold. Området belyser sammenhengen mellom naturgrunnlag og kulturminnene på en særlig fin måte. Den lange dalen gjennom Marka har vært en av forutsetningene for Langangen-samfunnets utvikling. Ønna-rommet utgjør et helhetlig kulturlandskap hvor småbruket Hagen utgjør ett av flere verdifulle elementer. Konfliktgraden vil være avhengig av utformingen. Så lenge kryssingen av dalen og veiløsningen har moderat høyde ses ingen store konflikter. Når dette sier er det under forutsetning av bruløsning. En fylling som «demmer opp» landskapsrommet vil utgjøre en alvorlig konflikt med de kulturhistoriske sammenhengene her.

ALTERNATIV T2

Alternativet utgjør en tilnærmet direkte løsning med tilpasninger til øst-vest-drag i det kuperte terrenget, noe som gir en del dagstrekninger. Alternativet er det sørligste over Langangen. Det representerer brualternativet over Langangen og kobles primært med U3 i Eidanger.

Nøklegård - Lønnebakke

Sporet ligger med god terrengtilpasning i et dalsøkk langs Nøklegårdsbekken uten å berøre bebyggelse. Mot tunnelpåhugg sørøst for Lønnebakke ligger banen tyngre i terrenget med skjæring. Koblingsalternativ T2B (se nedenfor) tar av nordover fra Lønnebakke.

Jordbrukslandskapet til skoggården Nøklegård er karakterisert ved små, spredte jordlapper mellom kollene. Ved daldraget langs Nøklegårdsbekken vil traséen berøre et slikt område rett nord for bebyggelsen og len-

ger vest et myrlendt utmarksområde. Her har det vært utløe, oppdemming av myra og husmannsplass, men det er lite trolig at her er synlig rester. De kulturminneverdier fra nyere tid som blir berørt er først og fremst av lokal betydning og konfliktgraden er lav.

Området har potensiale for bosettingsspor fra steinalderen og dermed mulighet for konflikt med automatisk fredete kulturminner.

*Lysnes - Sundsåsen,
bru over Ønna*

Fra tunnelpåhugget i øst går sporene direkte ut på viadukten over Ønna. Viadukten ligger omtrent på kotehøyde 40 og sporene ligger dermed 15-20 meter høyere enn den nærmeste bebyggelsen.

Viadukten over Ønna er foreslått i svak kurve. Den er 15-20 meter lavere enn viadukten for E18 som ligger 300-400 meter lenger sør.

Under store deler av steinalderen har Sundsåsen ligget som en øy omgitt av trange fjordarmer. Åsryggen har gitt meget gode betingelser for bosetting. De registrerte lokalitetene ligger meget tett her og sannsynligheten for direkte konflikt med automatisk fredete kulturminner er svært stor.

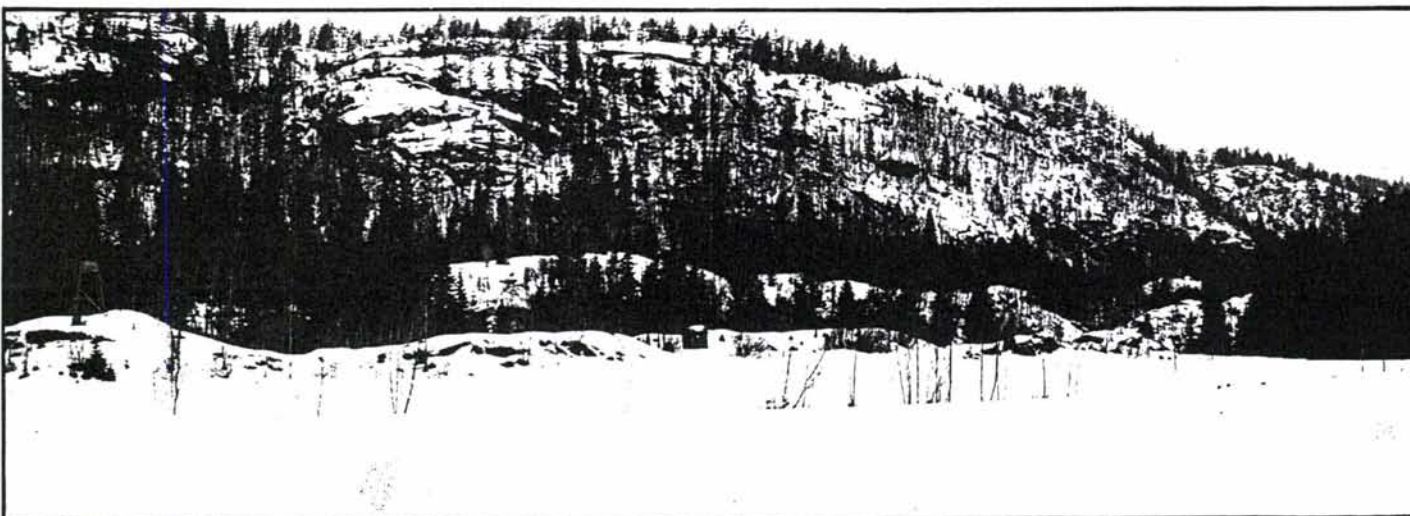
Direkte konflikter med særlig verdifulle kulturminner fra nyere tid kjennes ikke. De nærmeste lokalitetene som blir indirekte berørt er gårdstunet på Lysnes med enhetlig sveitserstilsbebyggelse og småhusbebyggelsen ved Rønningen. Gårdstunet og småhusbebyggelsen dokumenterer Langangens historie fra tiåra rundt 1900 og representerer yngre gårdsdeling i området og tettstedsutviklingen. Lokalitetene utgjør karakteristiske elementer i kulturmiljøet Langangen. Dette området er allerede berørt av eksisterende veibru. Men to bruer vil kunne få negative konsekvenser for bomiljøet og dermed indirekte berøre kulturverninteressene.

Skjælsund ligger rett sør for bruforslaget og representerer et gammelt overfartssted over Ønna. Her vil det være potensiale for kulturminner knyttet til ferdsel. Dette vil det bli viktig å ta hensyn til i anleggstida.

landskapets kulturhistoriske innhold

Kulturverninteressene i området er i stor grad knyttet til forholdet mellom de store landskapsdragene og karakteren av kulturminnearven i Langangen. Det gjelder det forhistoriske fjordlandskapet og sporene etter bo- og virkeplassene til steinaldermenneskene på fjellterrassene. Disse sammenhenger er særlig tydelige i området og formidlingspotensialet stort.

Blåmyra der alternativ T2 krysser. Her er et rikt vilttrekk og jaktårnet og hytta er satt opp i sammenheng med våre dagers jakt. På høydene ute til høyre i bildet, foran åsen, er det funnet steinalderlokaliteter trolig knyttet til en tidlig fangstaktivitet.

Det gjelder også forhold fra nyere historie, hvor sammenhengen mellom det særpreget naturgrunnlaget og betingelsene det har gitt for ferdsel og næringsliv er hovedelementene. Viadukten over «Ønna sør» vil være et betydelig landskapsinngrep. Med tanke på den betydning samferdsel har hatt for Langangen kulturmiljø, og alle de lag av ferdselsminner som stedet har, kan det diskuteres om dette inngrepet er i konflikt med landskapets kulturhistoriske innhold. Det vil trolig bli et spørsmål om hvor dominerende inngrepet blir, og hvilke sekundære konsekvenser det kan få. Det kan bli konfliktfylt for tettstedet å få to markante bruer over fjorden. Om det oppstår en barrierevirkning - visuell eller faktisk - i det karakteristiske langstrakte fjordlandskapet vil denne være i konflikt med landskapets kulturhistoriske innhold.

Blåmyra

Nordsida av Sundsåsen passeres uten tunnel i skjæring. Over Blåmyra blir fyllingen ca. 20 meter høy, og kan tenkes bli et sted å anbringe mye av de omfattende tunnelmassene fra tunnelen videre vestover.

Traséen krysser søndre del av Blåmyra som ligger i Sundsåsendalen. Her har det tidligere vært isdam. Myra i det aktuelle området er i dag endret ved oppdyrking og kanalisering. Dagens gårdsvei følger trolig en eldre allfarvei til Ønnas nordende. Her ses i dag ingen direkte konflikt med kulturminner fra nyere tid. Men et så stort inngrep vil være en indirekte konflikt i forhold til kulturlandskapet og omgivelsene til gården Sundsåsen .

ALTERNATIV T4

T4 utgjør et nordlig alternativ om Kjose som utnytter øst-vest-gående landskapsdrag som Putlandsdalen og bekkedalen Bjørndalen øst for Langangen. Alternativet er foreslått med dagstrekning gjennom hele kulturmiljøet og kobles primært med U1 og U2 i Eidanger.

Bjørndalen - Gunnarsrød

Traséen går gjennom ubebygde skogslandskap fram til kulturlandskapet nord for Gunnarsrød. Her følger fyllingen for banen den nordlige avslutningen av dyrka mark og går på fylling høyt over en smal nordvendte dal. Bru kan være alternativ. Området er foreslått som massedeponi.

Alternativet kommer ut av tunnel vest for Stulen ved Korseikåsen, og følger Bjørndalen et godt stykke vestover. En kjenner til at det har vært flere ødegårder i disse områdene og her er registrert tufter som kanskje kan være rester etter slike, bl.a. nordøst for Bjørndalstjønna. I disse utmarksområdene vil det være et stort potensiale for bosettingsspor fra historisk tid, inngrepet kan komme i konflikt med disse.

Bjørndalen er et daldrag som har vært en viktig ferdselsåre fra Langangen til Kjøse i eldre tid. Traséen vil kunne komme i konflikt med dette veifaret i den vestre delen av Bjørndalen. Indirekte vil dette også få negative konsekvenser for muligheten til å formidle utmarksminnene i dette området i en større sammenheng.

«Ønna nord»

Dalen nord for Ønna krysses omtrent midtveis mellom Ønna og Hagen, på en nesten 75 meter høy og 450 meter lang viadukt. Kryssingen skjer i en ubebygde del av dalen. Etter en skjæring på vestsida av brua går banen i fjell fram til Eidanger.

De bratte dalsidene i dette området har gitt dårlige forutsetninger for bosetting i steinalderen og mulighetene for en konflikt med automatisk fredete kulturminner er derfor ikke så stor her. På vestsida av dalen vil imidlertid potensialet for bosettingsspor fra steinalderen være større.

Ingen kjente kulturminner fra nyere tid vil bli direkte berørt av T4 i dette området, men en større barriere mellom Markadalens utløp og Ønna-rommet vil komme i konflikt med landskapets kulturhistoriske innhold. Området belyser sammenhengen mellom naturgrunnlag og kulturminnene i Langangen på en særlig fin måte. Den lange dalen gjennom Marka har vært en av forutsetningene for Langangen-samfunnets utvikling. Ønna-rommet utgjør dessuten et helhetlig kulturlandskap, hvor småbruket Hagen utgjør ett av flere verdifulle elementer. Den store viadukten vil kunne bryte disse sammenhengene. Konfliktgraden avhenger av utformingen.

KOBLINGSALTERNATIV T2B

Nøklegård - Tallaksrødtjønnå

Alternativ T2B utgjør et koblingsalternativ mellom T2 og T1B (T4). Alternativet går i det kuperte landskapet på østsida av Ønna.

Fra avgreiningen fra T2 ved Nøklegård går traséen i dagen i skogsterrenget fram til Tallaksrødtjønnå, den følger her et bekkedrag.

Ved tunnelpåhogget nord for Tallaksrødtjønnå er det registrert tufter og fossile dyrkingsspor. Disse kulturminnene kan skrive seg fra ødegårdsanlegg som man vet har ligget i disse områdene. Traséen vil komme i konflikt med disse. Forbi Lønnebakke berøres et åpent og levende beitelandskap og tilknytningen til fine skogsveier både mot Solberg og fra Tallaksrød mot Ulsbru. Et inngrep her vil få negative konsekvenser for kulturminner og kulturlandskap. Inngrepet i de gamle utmarksveiene kan få negative konsekvenser for friluft- og kultursti-sammenhenger i et større område, og dermed også muligheten for formidling av kulturminner.

Gunnarsrød

Fra Tallaksrødtjønnå går banen i tunnel gjennom Gaukåsen før den krysser Gunnarsrød-dalen på en ca. 200 m lang bru.

Den nederste delen av Bjørndalen med Gunnarsrød og Gunnarsrødbekken har et variert kulturlandskap som formidler et stort spenn i tidsrom for bruken av området. Elementene er svært rike forekomster av bosettings-

Tallaksrødtjønnå sett fra veien innover mot Ulsbru. Alternativ T2B er foreslått å krysse dalen mellom veien og vannet.

spor fra steinalderen, fossile dyrkingsspor, tradisjonell gårdsbebyggelse, åpent og vakkert beitelandskap. I Gunnarsrødbekken er det minner etter tidlig industri og fra Gunnarsød er det forbindelse til en gammel ferdselsvei mot Kjøse. Inngrepet vil kunne ligge som en barriere mellom dette kulturlandskapet og Ønna - Langangen, som området hører sammen med. Inngrepet vil derfor skape store konflikter med landskapets kulturhistoriske innhold. Her er store muligheter for direkte konflikt med automatisk fredete kulturminner.

«Ønna nord»

Banen ligger i skjæring fram til kryssingen av dalen rett nord for Ønna. Kryssingen skjer i kurve på en bru ca. 20 meter over dalbunnen. På vestsida av dalen går banen inn i tunnel og forener seg med T1B/T4.

Av de tre nordre kryssingsalternativene er dette det sørligste og det som vil komme i størst konflikt med bosettingsspor fra steinalderen. Åssidene har her gitt fine vilkår for bosetting på terrasser og flater i det forhistoriske fjordlandskapet. Traséen vil få direkte konsekvenser for flere registrerte boplasser og dermed komme i konflikt med automatisk fredete kulturminner.

Ingen kjente kulturminner fra nyere tid vil bli direkte berørt av T2B i dette området, men en større barriere mellom Markadalens utløp og Ønna-rommet vil komme i konflikt med landskapets kulturhistoriske innhold. Området belyser sammenhengen mellom naturgrunnlag og kulturminnene i Langangen på en særlig fin måte. Den lange dalen gjennom Marka har vært en av forutsetningene for Langangen-samfunnets utvikling. Ønna-rommet utgjør dessuten et helhetlig kulturlandskap, hvor småbruket Hagen utgjør ett av flere verdifulle elementer. Brua over dalen vil kunne bryte disse sammenhengene. Konfliktgraden vil være avhengig av utformingen.

Hagen er den sørligste av gårdsbruka i Markadalen og den nordligste bebyggelsen i Ønna. En jernbanetrasé her vil kunne utgjøre en barriere som kan komme i konflikt med forholdet mellom landskapet og kulturminnene.

AVVEINING AV ALTERNATIVENE

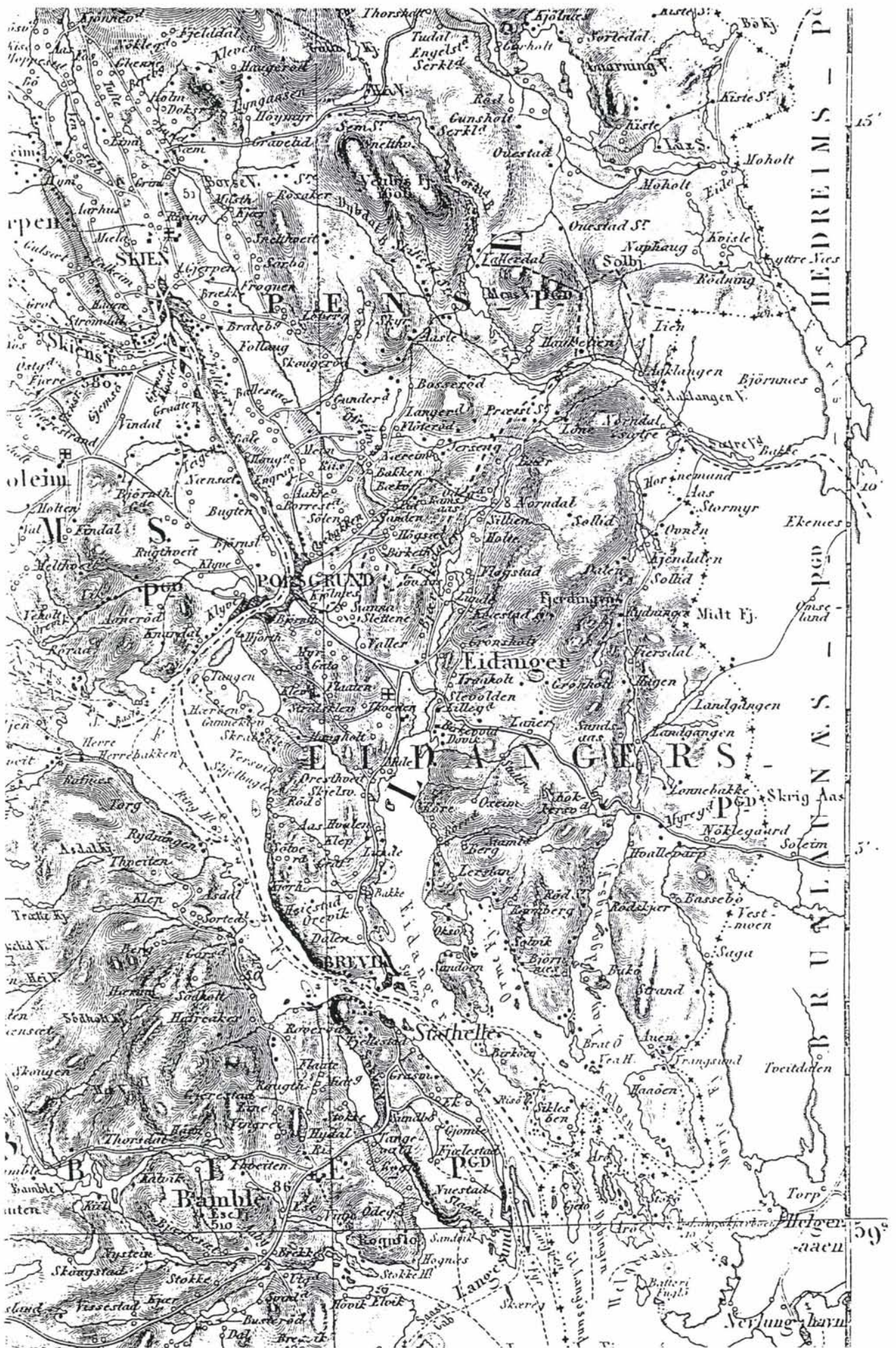
Alternativ T1B har trolig ingen direkte konsekvenser for kulturminner. Konflikten med landskapets kulturhistoriske innhold bør kunne reduseres ved inngrepets utforming.

De andre alternativene, T2 T2B, T4, vil med stor sannsynlighet berøre kulturminner direkte og får konsekvenser for landskapets kulturhistoriske innhold. Virkningene av alternativ T2 og T2B vil få negative konsekvenser for noen av de viktigste elementene i området kulturminnestruktur.

<p><i>Bekken fra Viersdalen renner i rolige svinger ut i Ønna, den innerste delen av Langangsfjorden. Her åpner det trange fjordlandskapet seg til en frodig liten jordbruksdal. Gårdstunet på øvre Sundsåsen ses langt inn til høyre i bildet, Vestgård skimtes til venstre.</i></p>	<p><i>Flintavslag som steinaldermenneskene har etterlatt seg på terrasser og hyller i åssidene rundt Langangsfjorden er i dag de eneste spor etter en steinbrukende befolkning som har oppholdt seg i dette kystlandskapet for flere tusen år siden. Flinten var viktig som råmateriale for deres redskapsproduksjon. Avslagene forteller både om tilvirkning av redskaper og om bruken av dem. Flint finnes ikke naturlig i området og er derfor godt egnet som bostedsindikator. Flintavslagene på bildet er funnet på en av de nyregistrerte lokalitetene på Sundsåsen.</i></p>
<p><i>Småbruket Vestgård ble etablert på 1920-tallet og bebyggelsen ligger med fin utsikt mot Ønna.</i></p>	<p><i>Landskapet rundt Langangen er sterkt oppbrutt, med skogkledte åsrygger, trange små daler hvor gårdsbebyggelse, dyrka mark, og halvåpne beitehager ligger som lommer i skoglandskapet. Bildet er tatt fra Sundsåsen og viser landskapet på østsida av Ønna. På terrasser i åssidene er det registrert svært mange nye steinalderlokaliteter. Lysningen i midten er nedstua Langangen med Gunnarsbø lenger inn. Langt inn i bildet til venstre ses Hagen og Viersdalen hvor Markadalen strekker seg innover mot Oklungen. Jernbaneplanene vil få konsekvenser for flere partier av det landskapet vi ser her.</i></p>
<p><i>Det halvåpne beitlandskapet i liene sør for Gunnarsbø holdes fortsatt i hevd og inneholder flere elementer fra tidligere tiders driftsformer. I det forhistoriske fjordlandskapet var dette en lun vik som gav fine forutsetninger for jakt- og fangstbosetting. I form av flintavslag har steinaldermenneskene her etterlatt seg mange og tydelige spor. Slike funnsteder kan gi oss indikasjoner på hvor de har oppholdt seg til ulik tid, og kanskje gi oss nøkkelen til en forståelse av hvilke aktiviteter som har foregått i dette området i forhistorisk tid.</i></p>	

Kulturmiljø 0805-04 Eidanger

Innholdsoversikt	<i>side</i>
OVERSIKTSDATA	99
HISTORIKK OG BESKRIVELSE	103
GENERELLE TREKK	103
<i>Fornminner</i>	103
<i>Bygdas senter i nyere tid</i>	104
<i>Ferdselen</i>	105
<i>Gårdene</i>	107
GÅRDER OG STEDER	108
<i>Bjørkedalsvassdraget</i>	108
<i>Presteveien i Våtekleiv og Prestemoen</i>	110
<i>Eidanger stasjonsområde</i>	110
<i>Søndre Valler</i>	112
<i>Vallerleiren</i>	113
<i>Myrene - Pasa</i>	114
VURDERING	115
VIRKNING OG KONFLIKTVURDERING	116
<i>Alternativ U1</i>	116
<i>Alternativ U2</i>	117
<i>Alternativ U3</i>	118
<i>Avveining av alternativene</i>	119

Kulturmiljø 0805-04 Eidanger

Oversiktsdata

TRASÉALTERNATIVER	U1, U2, U3
FYLKE	Telemark
KOMMUNE	Porsgrunn
GÅRDSNUMMER	1, 4, 43, 44, 46, 50, 51
KARTBLAD	Prosjektkart 48, 50

Økonomisk kartverk: CD 026-5-2, CD 027-5-4, CE 026-5-1-4, CE 027-5-3

FØR-REFORMATORISKE KULTURMINNER

0805/04/CD 026-5-2/8 2	steinsettinger, 1 gravhaug	0805/04/CD 027-5-4/4	3 gravhauger
0805/04/CD 026-5-2/9	gravhaug	0805/04/CD 027-5-4/5	gravhaug
0805/04/CD 026-5-2/10	gravhaug	0805/04/CD 027-5-4/6	2 gravhauger
0805/04/CD 026-5-2/11	gravrøys	0805/04/CD 027-5-4/7	funnsted
0805/04/CD 027-5-4/1	2 gravhauger	0805/04/CD 027-5-4/9	gravhaug
0805/04/CD 027-5-4/2	6 gravhauger	0805/04/CD 027-5-4/11	hulvei
0805/04/CD 027-5-4/3	gravhauger	0805/04/CD 027-5-4/12	middelalderkirke
		0805/04/CD 027-5-4/13	steinalderlokalitet

NYERE TIDS LOKALITETER

0805-04-01	Bjørkedalen - Ulverød	0805-04-08	Boligbebyggelse
0805-04-02	Brukar i Herregårdsbekken		Vallermyrveien
0805-04-03	Presteveien	0805-04-09	Pasa
0805-04-04	Bjørbekk	0805-04-10	Myrene
0805-04-05	Eidanger stasjonsområde	0805-04-11	Lund
0805-04-06	Søndre Valler gård	0805-04-12	Bø
0805-04-07	Vallerleiren		

AVGRENSING

Kulturmiljøet grenser mot utkanten av byområdet til Porsgrunn i nord, avgrenses av Bjørntvetåsen i vest, tar med seg nederste del av Bjørkedalen i øst og Prestemoen i sør. Kulturmiljøet er avgrenset i forhold til inngrepsplanene og det kulturhistoriske landskapsrom de berører.

Til venstre ses et utsnitt av kartet over Bratsberg amt fra 1857. Kopi fra Statens kartverk på Hønefoss.

VERNESTATUS OG PLANFORHOLD

automatisk fredete kulturminner

Automatisk fredete kulturminner på Eidanger prestegård, Valler, Myrvang og Bjørndalen.

kommuneplanen

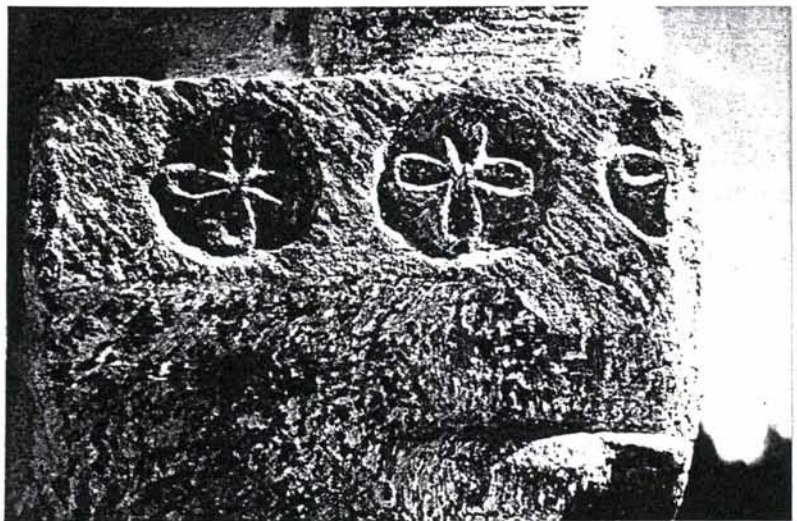
Porsgrunn kommuneplan, arealdelen 1987-1995, hovedkartet; Bjørkedalsvassdraget avmerket som friluftsområde - friområde. Store områder sørøst og nordvest for Eidanger stasjon avmerket som næringsområder. Boligområder nordøst og sørvest for stasjonen.

NATURGRUNNLAG OG AREALBRUK

Eidanger - Vallermyrene er et sammensatt område fra naturens side. Her møtes det kuperte skog- og fjellandskapet i øst med Gjerpen-dalen fra nord og Eidangerfjorden i sør. Eidanger kirke og stasjonsområde ligger i dette skjæringspunktet på en stor grusmorene, en endemorene som ligger som en buffer mellom Eidangerfjorden og Vallermyrene. Nord for morenen ligger slettelandskapet med Valler og Vallermyrene, avgrenset av Valleråsen i øst og Bjørntvetåsen i vest. Jordsmonnet på slettelandet er fruktbart silt og dannet på gammel fjordbunn, lik resten av den store Gjerpen-dalen - som Vallermyrene er en sørlig utløper av. Som en kile i det kuperte skog- og kolleområdet mot Brunlanes, kommer Bjørkedalen inn til Eidanger-området fra nordøst - et langt, smalt dalføre som strekker seg helt opp til Oklungen.

Et like sammensatt bilde gir dagens arealbruk. Landskapsformene har gjennomgått store endringer med grustak i morenen og et enormt kalksteinbrudd i Bjørntvetåsen. Eidanger er i dag et trafikk-knutepunkt og et typisk bynært område. Store trafikkarealer og moderne industrifelt preger mye av landskapet, sammen med felter av yngre boligbebyggelse langs innfartsveiene samt en militærleir. Men her er også store arealer jordbruksland og jordbruksbebyggelse som knytter trådene bakover til eldre tiders utnyttelse av området.

Detalj fra kapitèlet på innsiden av den søndre inngangsportal på Eidanger kirke, typisk for middelalderens steinkunst.

Historikk og beskrivelse

GENERELLE TREKK

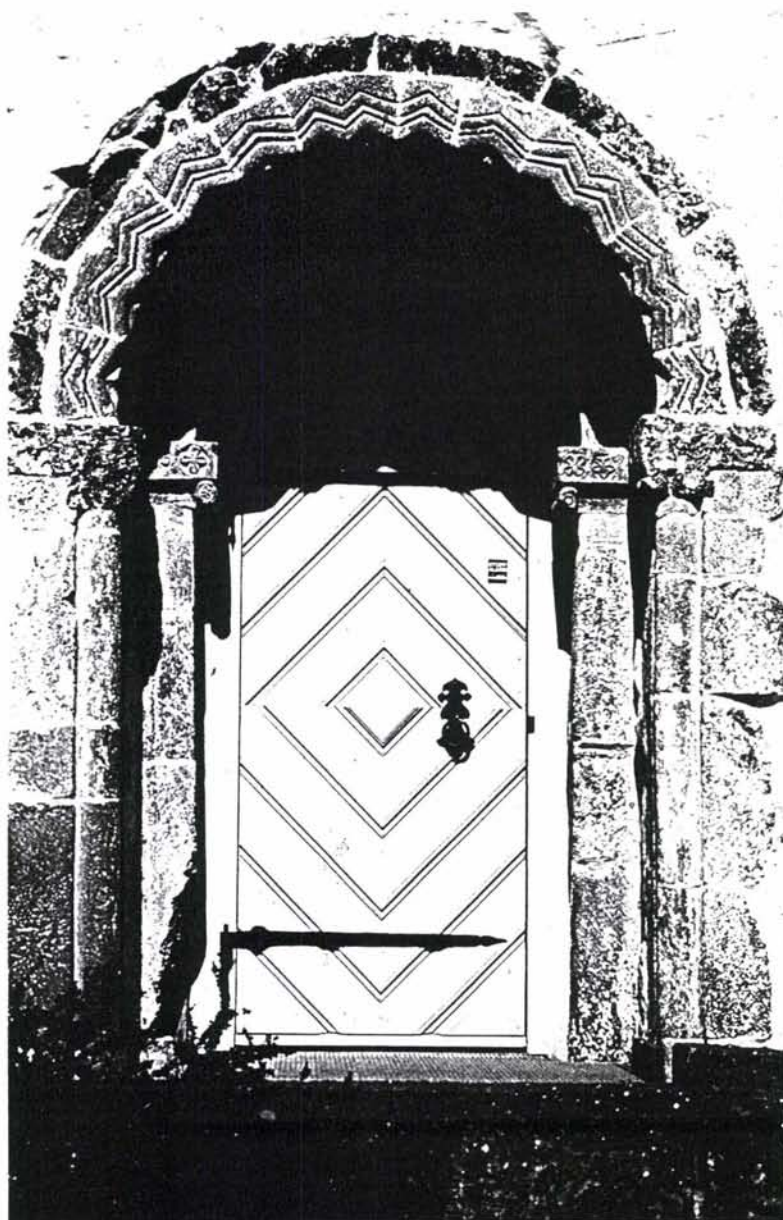
Fornminner

Det som foreløpig er kjent av fornminner innenfor dette kulturmiljøet er i hovedsak knyttet til jernalder og middelalder. Spesielt gravhaugene er godt representert, men her finnes også flere steinsettinger, en hulvei og en middelalderkirke bygd i stein.

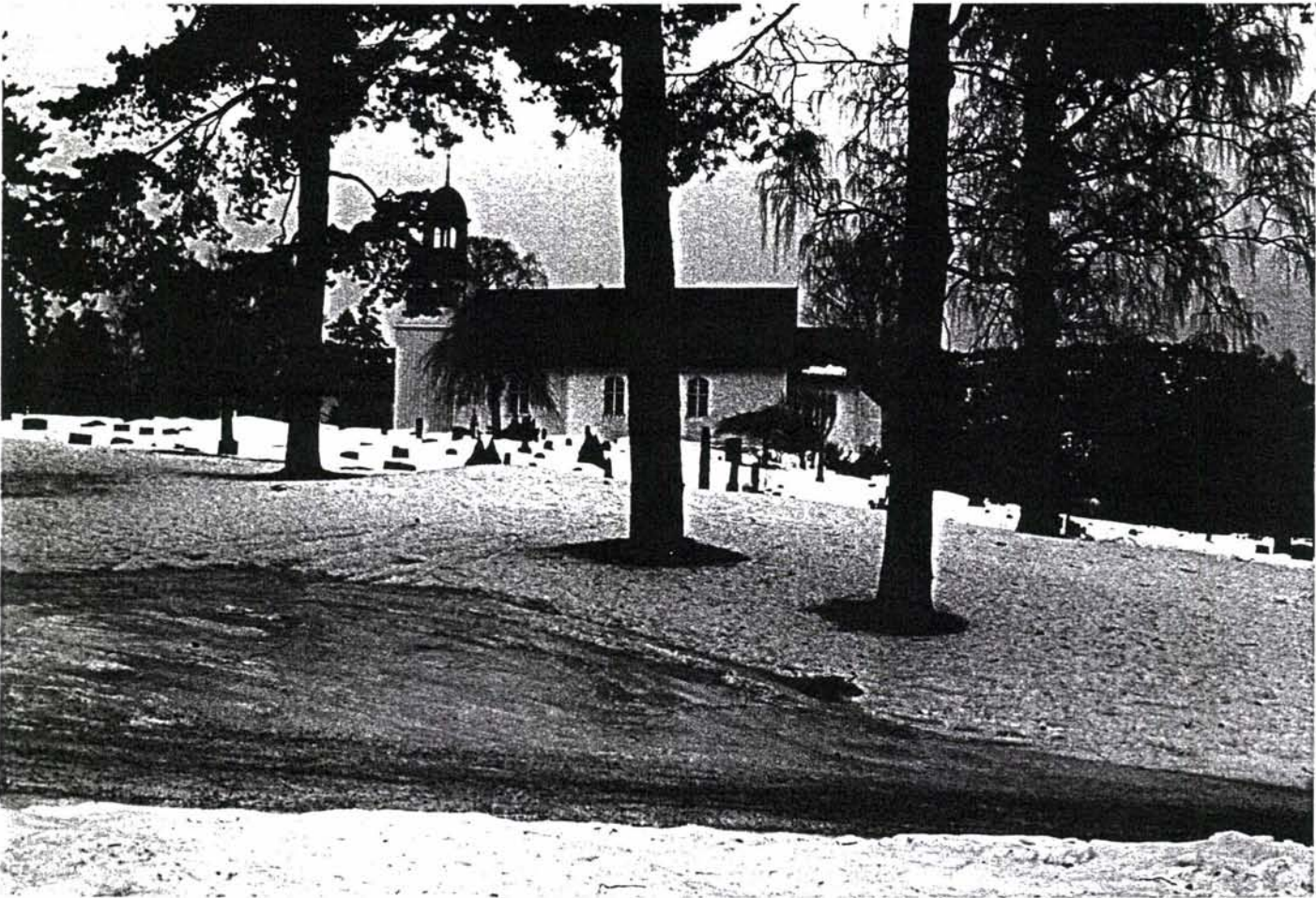
kirkestedet Eidanger

Eidanger har vært kirkested siden middelalderen. Eidanger kirke ligger sentralt i bygda på den store endemorenen mellom Eidangerfjorden og Vallermyrene. Her lå før den gamle prestegården *Mo* som brant i 1521. Etter brannen ble gården *Adelheim*, også kalt *Adeleidanger*, dvs. hoved-Eidanger, på sørsida av morenen tatt til prestegård.

Prestegården

Den søndre inngangsportalen til Eidanger kirke er rikt dekorert. Sik-sak-motivet er typisk for det anglonormanniske stilområdet på 1100-tallet.

Eidanger kirke. Her finnes også før-kristne gravminner. Et av dem - en gravhaug fra jernalderen skimtes i forhøyningen foran i bildet.

kultisk sentrum?

Mange av gravhaugene ligger konsentrert rundt kirken og kan indikere at det her var et viktig kultisk sentrum forut for kirkestedet i middelalderen. Den tidlige bosettinga i området har trolig ligget på sandryggen hvor Eidanger kirke nå ligger. I vikingtid skjer en ekspansjon innad, nye gårder blir ryddet og bosettingsområdene utvides. Valler er en gård som trolig kan dateres til vikingtid.

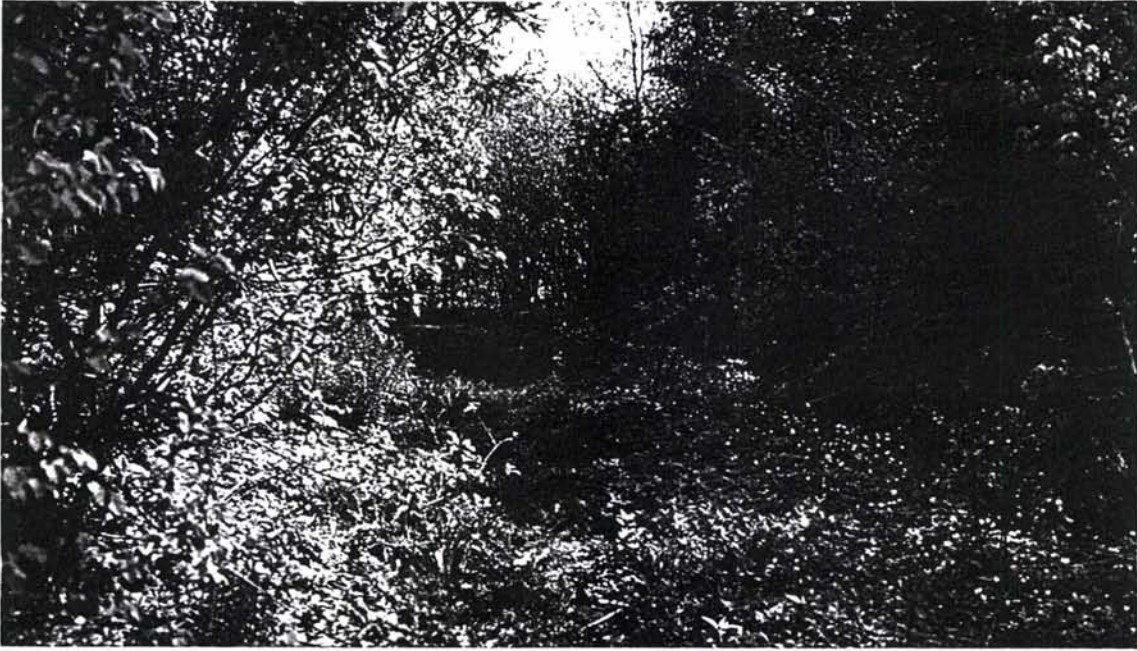
Mor (Mo), gården på morenen

Nord for prestegården ligger gården Valler. Det er ikke urimelig å tro at denne gården i sin tid ble fradelt gården *Mor* (Mo). Navnet Valler kommer av *vollr* som betyr grasbevokst slette og navnet betegnet sannsynligvis de landområdene hvorpå gården ble ryddet. Kanskje har disse områdene allerede før nyryddinga i vikingtid fungert som viktige beite og engmarker under *Mor*?

Bygdas senter i nyere tid

fornminner

Det gamle tyngdepunktet i Eidanger herred lå sør for kirken, i de fine jordbruksområdene i sørskråningene ned mot Eidangerfjorden, rundt Prestegården og vestover mot Stritskleiva. Det er i disse områdene vi i dag også finner flest bevarte fornminner; i hovedsak jernaldergraver og hulveier.

Gamle veifar i Lillegårdskleivene.

Gården *Tveitan* vest for kirken har lange tradisjoner som bygdetingsted. På høsttinget her ble det første kommunevalget holdt i 1837, og her ble bygdas kommunelokale seinere bygd.

adelsgods

Før ca 1650 var dette området sete for *Bjørkevoll-godset*, et stort adelsgods med eiendommer som strakte seg fra Langangen til Bjørkedalen. Tradisjonene om dette lever videre i navnet *Herregårdselva*, som Bjørkedalsbekken kalles sør for kryssinga med hovedveien, og i navnet *Herregårdsstranda* nede ved Eidangerfjorden.

Lillegården

Lillegården har vært et annet sentralt sted i kulturmiljøets nærområde. Lillegården har tradisjoner som Herregårdens *ladegård*, som bruksnavnet skal være en forvanskning av. Gården ligger sør for Bjørkedalens utløp, ved foten av fjellområdene østover. Herfra tok reisende på Kongeveien mot Larvik fatt på de beryktede Lillegårdskleivene. Lillegården har vært et knutepunktet mellom hovedveien til Larvik og flere lokale veier. Her har vært skysstasjon i lange perioder. Før 1787 var Lillegården lensmannsgård og tingsted, og bygdas første herredstyre møter ble holdt her.

rike ressurser

Ressursgrunnlaget med den fine beliggenheten innerst i fjorden, og forholdet til opplandet og kommunikasjoner, har i nyere tid skapt forutsetninger for variert næringsvirksomhet langs Eidangerfjorden. Skipsfart, is-trafikk og fiske i kombinasjon med jordbruk og skogbruk har vært vanlig.

storkommune

Porsgrunn storkommune oppsto i 1964 ved en sammenslåing av Eidanger med byene Brevik og Porsgrunn.

Ferdselen

Eidanger-navnet

Eidanger har en lang tradisjon som ferdselsknutepunkt. Både bygdeveier og hovedveier møtes i Eidanger. Navnet er satt sammen av *eid* og *anгр*. *Anгр* er et gammelnorsk ord for fjord. Navn med *eid* er ofte relatert til ferdsel. *Eid* kan være en strekning hvor folk måtte ta over landvei, fordi vannveien ikke var farbar. Forstår vi Rygh rett, kan eidet her være det

«skaret» som åpner seg ved utløpet av Bjørkedalselva og går over Vallermydalen til Skienselva ved Porsgrunn.

Bjørkedalen og Presteveien

Den lange Bjørkedalen var en viktig ferdselsåre og fører helt opp til Siljan. Her gikk den såkalte *Presteveien*. Etter reformasjonen lå Siljan under Eidanger-prestens ansvarsområde, og presten tok denne veien for å utføre sine embetsplikter. Bjørkedalen ble også brukt av reisende som skulle østover til Farrisvassdraget og vestover til Skien. Lenger ned i Bjørkedalen gikk en gammel ferdselsvei østover fjellheiene mot Omsland og Kjøse. Det mest kjente faret tok av ved Grønsholt og krysset Marka ved Rønningen. Tradisjonen knytter navnene *Gudsfred* nederst i Bjørkedalen og *Monkekjerka* inne i heia til denne ferdselen. Helt fram til begynnelsen av 1900-tallet var dette gravferdsveien for folk i Marka som skulle til Eidanger kirke. For øvrig var det tømmer- og kulltransporten fra de store skogområdene som stod for mye av ferdselen fra de rike skogdistriktene.

sjøveien

Fram til midten av 1700-tallet gikk imidlertid hovedtyngden av den allmenne ferdselen mellom Larvik, Porsgrunn og Skien sjøveien langs fjordene. I siste halvdel av 1700-tallet endret dette seg. Hovedveiene på land ble utbedret, det ble bygd gjestgiverier og skysstasjoner rettet mot innlandstrafikken.

kjøreveier

mellom Eidanger og Porsgrunn

Hovedveien mellom Larvik og Brevik ble bygd ut til kjørevei etter 1750, og gikk om Eidanger. Den eldste landeveien mot Skien og Porsgrunn gikk ikke som nå over Vallermyrene. Det finnes tradisjoner om flere veier. Den viktigste fulgte trolig en vestlig trasé fra Eidanger kirke, utenom vårt område, - over Tveitan, Flåtten og videre på vestsida av Bjørntvetåsen. Men det skal også ha gått gamle allfarveier på hver side av Vallermyra mot Porsgrunn, i skogkanten ved Pasa og i skogkanten under Valleråsen. Den siste kaltes Skriverveien og var i bruk som vintervei helt opp i 1930-tallet. Vallermyrveien skal være yngre. Amtskartet fra 1857 indikerer at den har fått sin trasé da. Den nevnes ikke i beretning om veivesenet i 1820 i «Festskrift for Eidanger».

Kongeveien fra 1700-tallet

Den første kjørbare hovedveien fra 1700-tallet mellom Larvik, Brevik og Porsgrunn blir gjerne kalt *Kongeveien* og har gjennomgått stadige utbedringer - bl.a. rundt 1790. Midt på 1800-tallet kom en ny stor forbedring og stedvis omlegging av hovedveien. De verste kneikene forsvant og vei-banen ble gjort bredere. Trolig var det på denne tida at Vallermyrveien ble en hovedinnfartsvei til Porsgrunn. Rundt 1935 gjennomgikk hovedveien en ny viktig utbedringsperiode, men fulgte stort sett den gamle traséen. Fram til 1950-60 åra gikk *den sørlandske hovedvei* om Eidanger kirke. Da ble den lagt om sørover fra Lillegårdskrysset i en ny trasé over Herregårdsstranda. I siste halvdel av 1700-tallet var også veien gjennom Bjørkedalen til Oklungen bygd ut til kjørevei.

jernbanen

I 1882 ble jernbanen mellom Larvik og Skien åpnet med stasjon på Eidanger. Stasjonen ble lokalisert på morenehøyden og hadde tilknytning til det etablerte hovedveinettet. Veistrekningen forbi stasjonen, mellom veien til Larvik og veien til Brevik ble anlagt av jernbanen. I 1895 ble Eidanger stasjon et jernbaneknutepunkt med sidebane til Brevik. Siden 1987 har stasjonen vært ubetjent.

ferdselsknutepunkt

Ny omlegging av E18, grustak og utlegging av store industritomter har endret og slettet mange spor etter gamle veier og ferdselsknutepunkter i Eidanger. Likevel er det bevart mange fragmenter som dokumenterer flere generasjoners ferdselshistorie i området.

Gårdene*gårdsområdene*

Inngrepet berører først og fremst områder som er skilt ut av gårdsarealet til de gamle matrikkelgårdene Eidanger prestegård, som egentlig består av to gårder, kalt *Adelheim* og *Mo* i eldre kilder, samt Valler, Bjørntvet - og i mindre grad søndre og nordre Tveitan. Sør i Bjørkedalen kommer nordre Lunde så vidt inn. I sørvest grenser matrikkelgården Bjørkevoll til miljøet med underbruka Lillegården og Slevollen.

Prestegården

Stasjonsområdet ligger på Prestegårdens grunn. Prestegårdens gårdsområde strekker seg fra Eidangerfjorden til et godt stykke opp i Gudsfredåsen, samt et større område oppe ved Oklungen. Prestegården hadde mange husmannsplasser, særlig i Bjørkedalen, men også mot Eidangerfjorden. Flere ble ryddet på 1600-tallet på grunnlag av gamle ødegårder. Fra 1860- til 1920-tallet ble prestegårdsplassene utskilt og solgt til selveie.

Valler og Bjørntvet

Valler og Bjørntvet er to store, gamle gårder som grenser opp til Porsgrunn by, og som dels er innlemmet og nedbygd av tettbebyggelse. De karakteriseres av sterk gårdsdeling, men ikke bare til boligtomter og bynær bebyggelse. Her ble det også etablert mange nye gårdsbruk fra 1800-tallet og utover 1900-tallet. Jordbruksbebyggelsen ligger i hovedsak i ytterkant av den brede Vallermyrsletta, ved foten av åsene som avgrenser landskapsrommet i øst og vest. Siden tidlig 1900-tall har flere av bruka i området satset på gartneridrift. Vallermyrveien mot Porsgrunn går midt ute på sletta, med nyere bebyggelse langs veien.

Vallermyrene

Vallermyrene var i sin tid beryktet for sin sure tåke og sitt frostlendte terreng. Helt fra siste halvdel av 1700-tallet har det vært drenert og arbeidet med myra for å gjøre den til jordbruksland. Kammerherre Severin Løvenskiold satte i gang en storstilt grøfting da han overtok Valler i 1802. Amtet grov grøft langs Vallermyrveien rundt 1860. I 1893 ble det laget en stor kanal med offentlig støtte. De sies at Porsgrunns byborgere var pådrivere - for å bedre klimaet i byen. Ellers er det nok bøndene i området som har stått for det meste av nydyrkinga. Mange av de yngre gårdsbruka på Valler og Bjørntvet har fått sin jordvei på denne måten. Slik sett er det bynære jordbrukslandskapet sørøst for Porsgrunn et relativt ungt jordbrukslandskap. En liten bit av myra, kalt Flomyra, er bevart vest for Vallermyrveien, nord for Enger industriområde og er i dag ansett som verneverdig våtmarksområde.

På søndre Tveitens del av området (like nord for moreneryggen) lå før gårdsbruka Enger. Dette området er lagt ut til næringsområde og den gamle gårdsbebyggelsen slettet.

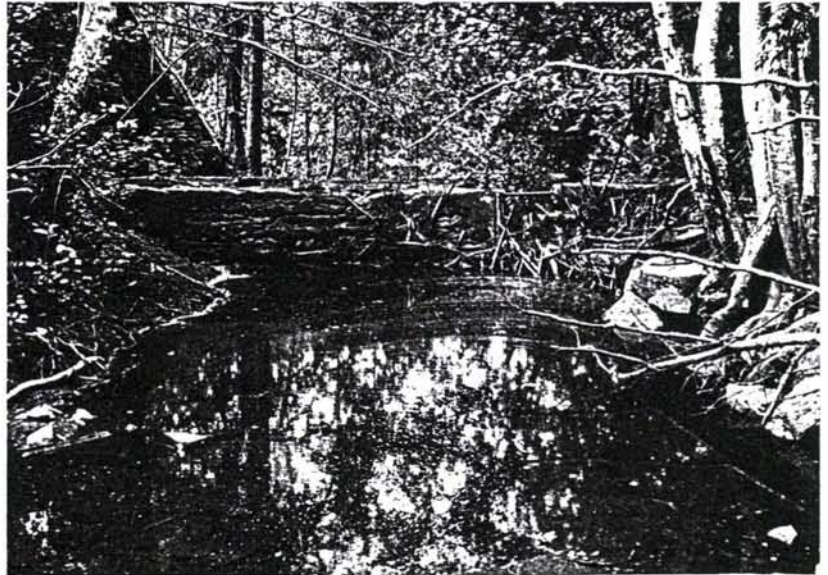
ynge boligbebyggelse

Nyere boligbebyggelse i området ligger samlet i felter. I nord har tettstedsbebyggelsen rundt Porsgrunn en klar avgrensning mot det åpne jordbrukslandskapet på Vallermyra. Bygningsmiljøet er dominert av etterkrigshus, med enkelte innslag av hus fra tidligere 1900-tall og noen enda eldre småbruk. Lenger inn mot Porsgrunn (nordover) har villabebyggelsen en eldre karakter og preges av jugendstil. Langs Vallermyrveien - Moveien er det noe eldre boligbebyggelse ved Valler gård og ved jernbanelinjen (se under). Ellers er områdene i morenens nordskråninger preget av feltutbygginger fra 1950- 60-tallet og oppover, både med småhus og større vertikaldelte boliger.

GÅRDER OG STEDER

Bjørkedalsvassdraget

Etter ferdselen langs Bjørkedalsvassdraget finnes de flere spor, selv om E18 og tilknytningsveier har ødelagt en del sammenhenger. Nord for veikryssingen går det stier på hver side av bekken, fra Slevollen og i dalbunnen. Det finnes partier som er godt bevarte og partier som er mer endret.

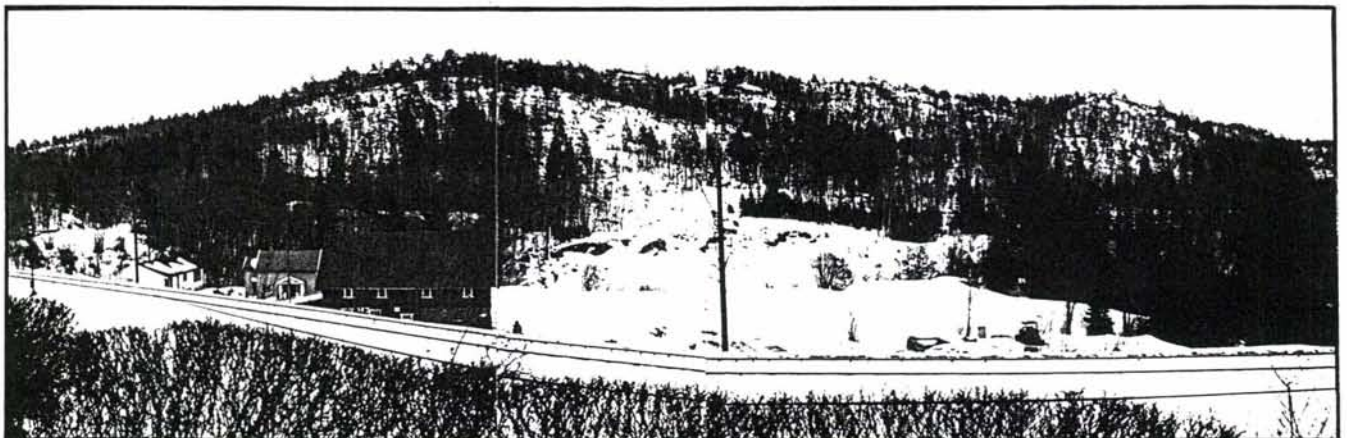

Møledammen ved Gudsfred mølle.

Gudsfred Mølle

Bjørkedalsvassdraget skiller i området mellom eiendommene til Prestegården og det gamle Bjørkevøll-godset med underbruka Slevollen og Lillegården. Nord i området grenser gården Gudsfred av nordre Lunde til bekken. Vannfallene i bekken har vært en ressurs som disse gårdene har utnyttet. På høyde med Ulverød går elva i trange juv. Her er to fossefall som har vært utnyttet, Prestefallet nederst og Møllefossen øverst. De viktigste kulturminnene knyttet til elva i dag er ruinene etter Gudsfred mølle. Gudsfred Mølle (eller Eidanger Mølle) var i sin tid et av de største møllebruka i Eidanger og i drift til den brant i 1928. Møledammen og murer etter selve mølla står fortsatt. En fin vei fører fra Gudsfred til Mølleplassen og har forbindelse over bekken til den gamle allfarveien om Slevollen. Lenger ned (sør) i Bjørkedalsbekken finnes også andre, mindre tydelige murer som kan stamme fra eldre virksomheter knyttet til vannkraft.

Bjørkedalen ved Ulverud

Ulverød og Gudsfred

Jordbrukslandskapet nederst i Bjørkedalen er variert, med små åkre, spredt mellom belter av løvskog. De sørligste bruka er Gudsfred og Ulverød. Gudsfred 4/5 ligger ved Bjørkedalsveien et par hundre meter nord for mølla. Bebyggelsen er fra mellomkrigstida. Ulverød 43/61 ligger lenger sør og mer midt i dalen. Ulverød har sin bakgrunn som husmannsplass under Prestegården. Den ble skilt ut i 1924. Framhuset skal være fra 1770-tallet, mistet sitt alderspreg etter endringer. Driftsbygningen er fra 1928 og har et autentisk preg. De to bygningene har stått i et åpent rekketun etter dalen. I dag er også bygd et nytt bolighus i tunet. Fra Gudsfred og Ulverød er det siden 1950-tallet skilt ut en del boligtomter.

brukar etter Kongeveien

Sør for trafikkmaskinen ved E18 kalles Bjørkedalsvassdraget for Herregårdsbekken (eller -elva). Navnet Kåsabekken har også vært brukt. Her går elva i brede og rolig i meanderslynger ned mot Herregårdstranda. Brukar av grov stein er minner etter den gamle hovedveiens kryssing med elva. Alder er ukjent, kanskje skriver de seg fra Kongeveiens tid, det ble bygd ny bru over Herregårdselva rundt 1800, men de kan også være fra ombyggingen rundt 1850 - 60. Flere veier har møttes i dette området. Bl.a. en gammel vei på vestsida av elva ned mot Herregårdstranda, som er godt bevart og går gjennom et område rikt på kulturspor fra forhistorisk og nyere tid. Området er særlig viktig som et mulig tilknytningssted mellom flere bevarte veifar i sammenheng som natur- og kultursti.

Elvelandskapet i Herregårdsbekken med de gamle brukarene etter Kongeveien.

Gudsfredåsen fra Prestemoen. Jernbaneundergangen markerer hvor Presteveien tar seg opp over åsen til Bjørkedalen.

Presteveien i Våtekleiv og Prestemoen

Etter tradisjonen tar en av de eldre veiene mot Bjørkedalen av fra Prestemoen øst for jernbanen. Den går over Gudsfredåsen i et parti som kalles Våtekleiv, et navn som er ferdselsindikerende. Eksisterende jernbane kommer ut av Bjørkedalen i området og krummer seg fin rundt fjellmassivet med Gudsfredåsen. Jernbanen går her i ytterkant av den flate Prestemoen, som er en del av Eidanger-morenen. En smal, men høy gråsteinsmurt jernbaneundergang danner i dag utgangspunkt for Presteveien østover. Veien følger et naturlig skar.

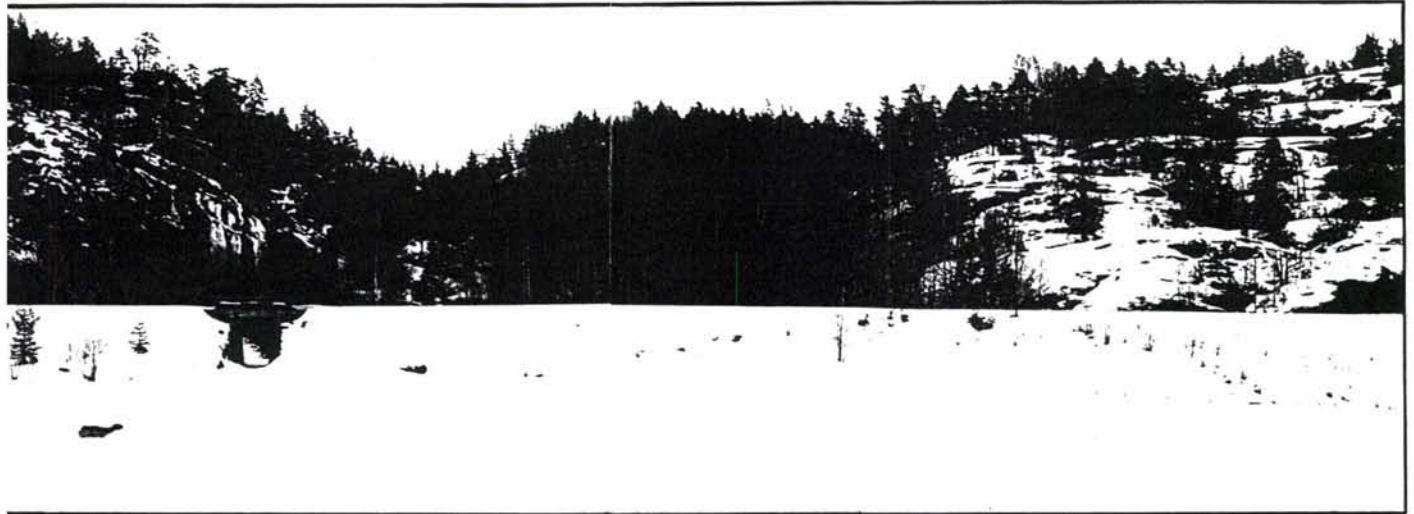
I skarets nedkant passerer den et gravfelt med tre registrerte gravhauger. Alle haugene er i dag betydelig skadet og bevokst med løvkratt som gjør dem lite synlige i terrenget. I følge lokale informanter skal det ha ligget en middelalderkirkegård på dette stedet, men det er ikke gjort funn her som skulle tilsi dette. Veien følger skarets nordside og er tydelig oppbygd. Lenger opp i lia og er den ganske tilgrodd. I dag er det dette partiet som har fått navnet Presteveien knyttet til seg. Trolig var dette hovedveien til Bjørkedalen før den ble lagt om i dagens trasé, som trolig skriver seg fra 1862. Over mot Bjørkedalen, mot Gudsfred skal den dels være pløyd bort og ligge i dyrka mark.

Bjørbekk

Prestemoen var før et utmarksområde med skog. Småbruket som ligger her ble ryddet som nybrottsbruk på 1930-40-tallet og har bebyggelse fra denne tida. En del av rydningsjorda til Bjørbekk er etterhvert blitt bebygd. Under krigen anla tyskerne leir like øst for Bjørbekk (seinere kalt Moheim), men den er nå revet. Området sør for Bjørbekk er i dag sterkt endret ved veiombygginger og industrianlegg.

Eidanger stasjonsområde

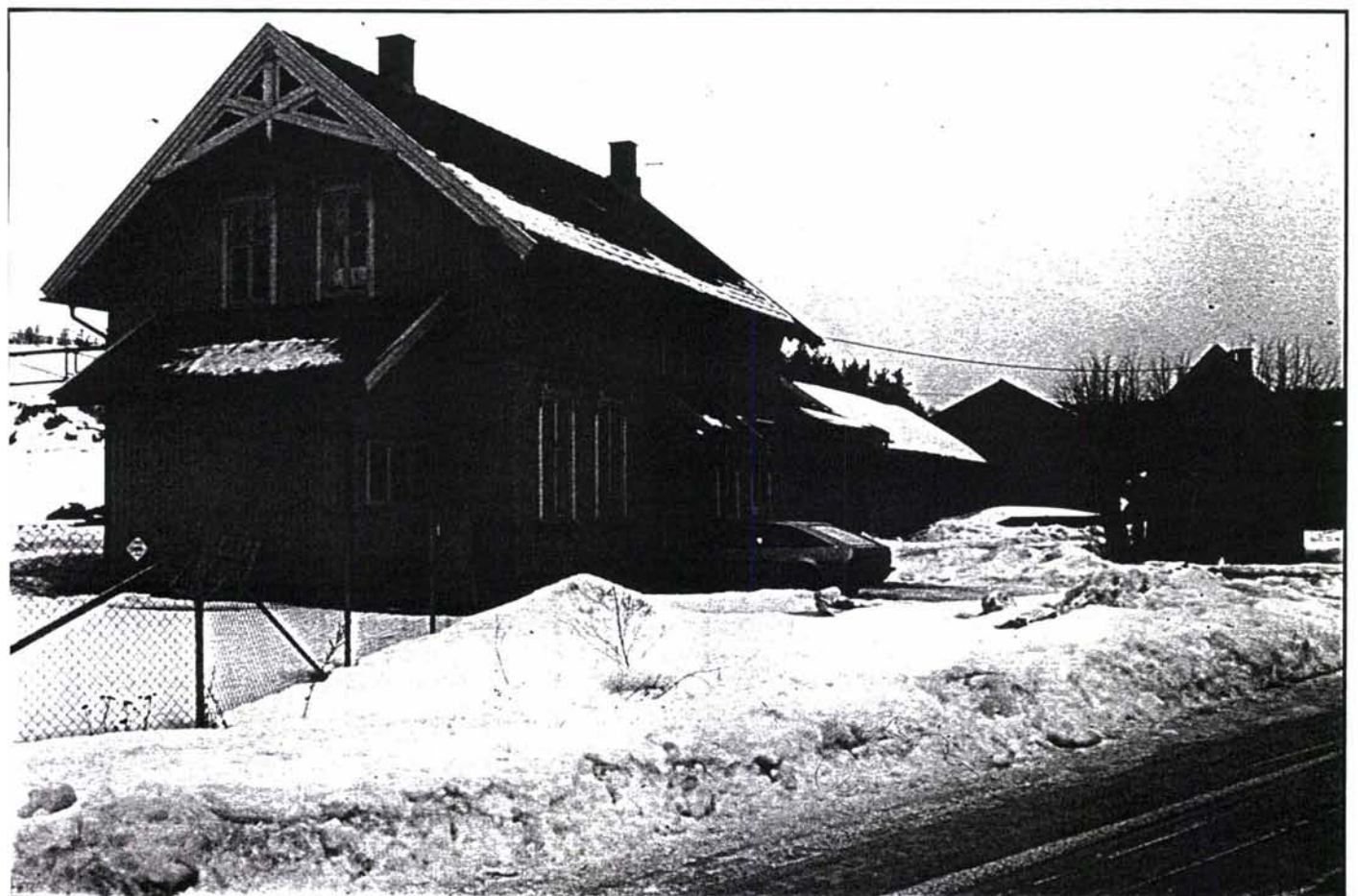
Eidanger stasjonsområde ligger i dag på kanten av grustaket i morenen. Stasjonsbygningene i sveitserstil utgjør et fint bygningsmiljø med flere bygninger bevart. Stasjonsbygningen er et fint eksempel på typehus som jernbanen utarbeidet for mellomstore stasjoner, og er den best bevarte i sitt slag i Grenland. Stasjonsmesterboligen ligger like øst for stasjonen. Også dette et sveitserstilshus med stor grad av opprinnelighet.

eldre boligbebyggelse ved stasjonen

Det utviklet seg ikke noe stasjonstettsted av betydning rundt Eidanger stasjon. Til det lå Porsgrunn for nær, og jernbanen brakte byen enda nærmere bygdefolket. Men i løpet av de første tiår av 1900-tallet var det vokst fram et mindre miljø med boligbebyggelse langs Moveien ved jernbanens kryssing. Foruten stasjonmesterboligen var det flere boliger for jernbanebetjenter. Noen er revet ved veiutvidelser, men noen står og har bevart opprinnelig preg i hovedtrekk om ikke i bygningsdetaljer. Her ligger også ungdomslaget Folkvangs forsamlingshus fra tidlig 1900-tall. Omlegging og skjerming av Moveien har i dag brutt sammenhengen mellom den eldre bebyggelsen langs veien og stasjonen.

Stasjonsbygningen på Eidanger jernbanestasjon ble satt opp etter typetegninger utført av arkitekten Baltazar Lange.

Gårdstunet på Søndre Valler. Deler av den gamle epletrealléen i forgrunnen.

Søndre Valler

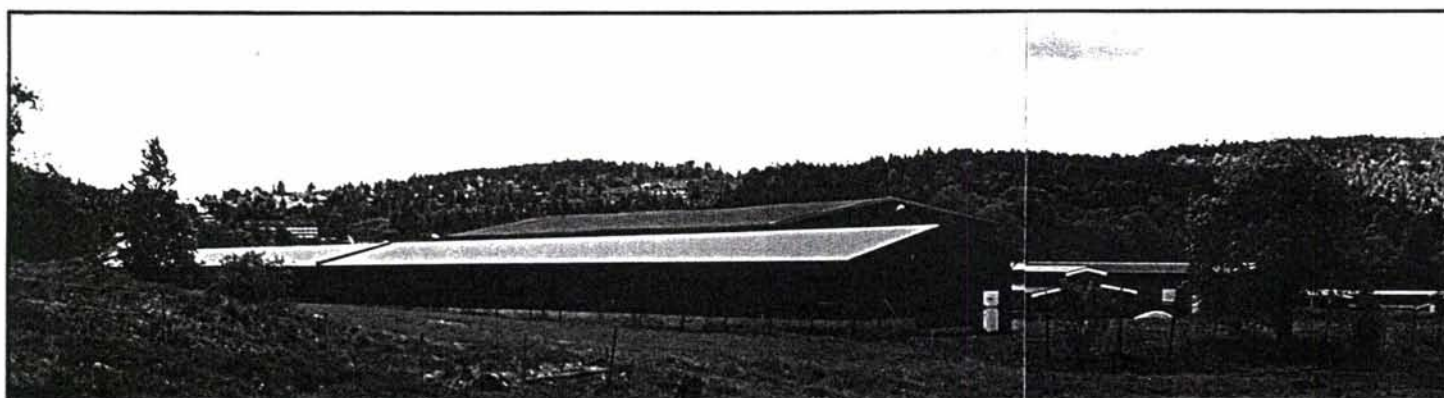
gårdstunet

Et av de mest særpregede gårdsanleggene i området er søndre Valler. Gårdstunet ligger tett opp under Valleråsen med driftsbygning og hovedbygning på rekke. Jordveien ligger på slettene vest for tunområdet og i nord, med beitehager i bakkene og terrassene opp mot fjellet i øst. En epletre-allé fra 1908 fører opp til tunet og var første ledd i etableringen av en større planteskole på gården. Hovedbygningens eldste del er fra midten av 1700-tallet og har trolig fått sitt hovedpreg midt på 1800-tallet. Den store driftsbygningen utgjør et bygningskompleks med flere byggetrinn fra 1890-tallet av. Begge hus har beholdt alderpreget tross påbygg og er bygningshistorisk interessante. Sør for tunet står et bolighus og murer etter hus knyttet til planteskolen fra tidlig 1900-tall. Det er bygd nytt bolighus i tunet på 1970-tallet.

Skriverveien

Skriverveien, den gamle ferdselsveien fra Porsgrunn til Lillegården over Valler kan spores gjennom tunområdet. Nord for tunområdet følger den trolig traséen til dagens driftsvei til jordene nord for Vallerleiren, men må

Vallerleiren sett fra Valler med Bjørntvetåsen i bakgrunnen. Stallene ligger til venstre i bildet, forlegningene til høyre.

være en del endret. Videre mot nordre Valler er den pløyd bort. Sør for tunet på søndre Valler kommer den inn i et nyere etterkrigs boligfelt. Det finnes en del oppmurte veier lenger opp i fjellskåningen mot øst. Deres opprinnelse er noe uklar, noe kan være gamle skogsveier, noe kan være bygd eller ombygd av tyskerne under krigen. De anla kanonstillinger bak Vallermyrleiren.

jernaldergraver?

I tilknytning til det gamle faret etter Skriverveien gjennom Valler ligger det i dag to hauger eller lave voller på vestsida av Valleråsene. Disse ble ved arkeologiske registreringer i 1971 oppfattet som gravhauger fra jernalderen. Den nordligste av de to registreringene kan i dag ses som en lav voll med en tilnærmet firkantet nedskjæring i midtpartiet. I følge merknader til registreringsbeskrivelsene fra 1971 hadde tyskerne under krigen tatt stein fra denne haugen i forbindelse med brakkebygging. Før dette hadde haugen hatt et krater i toppen og vært ca 1,5 meter høy. Den sørligste av de to registreringene framtrer i dag som en tilnærmet rund forhøyning bygd av store bruddsteiner. Denne haugen ligger rett øst for Vallerleiren på en mindre fjellterrasse med vidt utsyn over Vallermyrene. Haugen framtrer i dag ikke som noen klart markert gravhaug og det kan herske tvil om dette egentlig er en gravhaug eller fundament for en kanonstilling fra krigens dager.

gårdsdeling

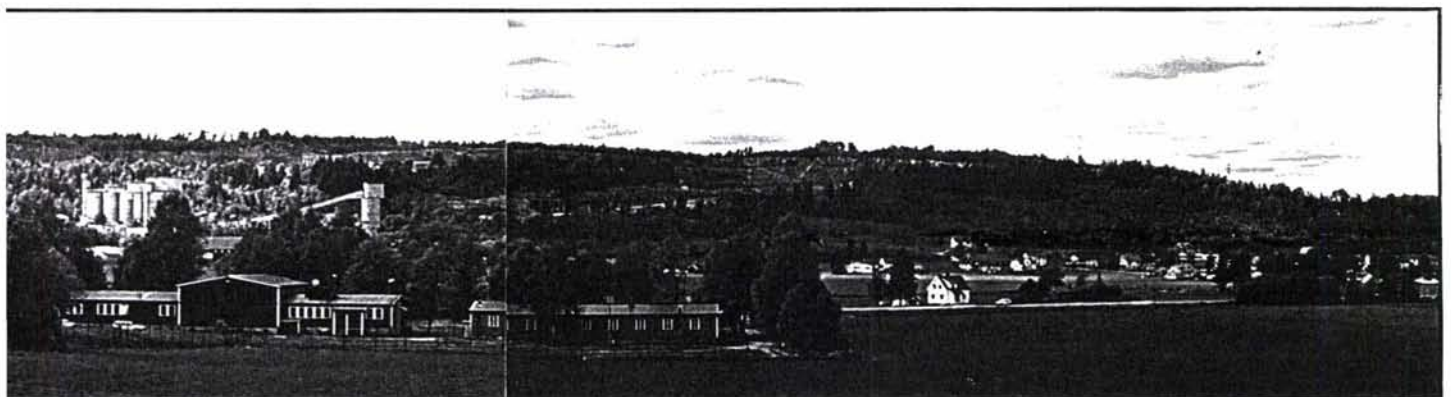
Den første stabile gårdsdeling fra Valler skjedde i 1819 da Slettene mot Porsgrunn ble skilt ut. I andre halvdel av 1800-tallet skjedde flere gårdsdelinger. Flere av disse gårdstuna ligger på rad nordover, på samme måten som Valler; under åsen og med jordveien framfor seg. Søndre Valler jordvei er i dag omkranset av Vallerleiren mot nord, et etterkrigs boligfelt i sør og et mer blandet mellomkrigs og etterkrigs boligområde mot Vallerveien.

gravfelt fra jernalderen

I grenseområdet mellom Valler og Eidanger prestegård ligger i dag restene etter et stort gravfelt som ifølge tidligere registreringsbeskrivelser bestod av 13 rundhauger og 6 langhauger. Flesteparten av disse haugene er i dag fjernet på grunn av nyere boligbebyggelse, men enkelte (2 rundhauger) er bevart og kan fremdeles ses der de ligger gresskledd og klart markerte i villahager inne blant bebyggelsen.

Vallerleiren

Vallerleiren ble anlagt av tyskerne på jordene til Søndre Valler i 1941-42. Det var en leir for kavaleriet og ble etter krigen overtatt av Forsvarsdistrikt nr 3, Telemark infanteriregiment nr 3. «IR3». Leiren ligger fortsatt under IR3, men heimevernet leier noen forlegninger. Den er anlagt i to soner, med forlegningene lengst vest, mot Vallermyrveien og stallsonene lengst inn mot fjellet. I mellom er det et bredt åpnet parti hvor det var ridevolter. Mellom stallene står et større ridehus. Leiren hører hjemme blant de best bevarte fra siste krig. Dens verneverdi og videre funksjon vurderes for tida internt i Forsvaret.

Myrene - Pasa

På vestsida av Vallermyra ligger bebyggelse etter fire gårdstun på rad. De ligger helt opp under foten av Bjørntvetåsen, med den flate jordveien foran seg. I nord grenser dette jordbruks miljøet mot Porsgrunn tettsted. Dette er bruk skilt ut fra Bjørntvet og nordre Tveitan. Bruksnavnene er *Pasa* i sør og *Spissløkka, søndre og nordre Hvalstad* mot nord. De tre siste er skilt ut av Myrene, et underbruk av Bjørntvet som er videredelt i mange mindre bruk. I hovedsak representerer gårdene et yngre gårdslandskap, men mye jordvei utvunnet av gammel myr. Men noen har bakgrunn i eldre husmannsplasser, bl.a. Pasa som var plass under nordre Tveitan.

gårdsbebyggelsen

Bygningsmiljøet er fra århundreskiftet og mellomkrigstida. Autentisiteten er gjennomgående høy, og her finnes interessante enkeltbygninger - bl.a. på Søndre Hvalstad som har tett tunstruktur med bolighus og uthus bygd sammen. Spissløkka er mest endret. Eiendommen har vært slått sammen med Søndre Hvalstad siden tidlig 1900-tall og bare bolighuset står.

Pasa ligger kloss opp i det store kalksteinsbruddet i Bjørntvetåsen, noe som også skjemmer tunet. Men med unntak for dette ligger tuna i en fin rytme under åskanten og med jordveien fram for seg slik det er karakteristisk for Vallermyr-området. Det gårdslandskap de utgjør oppfattes som en enhet. Gårdene i dette miljøet hadde ikke egne utmarksområder. Deler av innmarka ble brukt til beite. Det drives i dag jordbruk med korn, husdyr ble det slutt med på 1950-tallet.

småbruk i tettbebyggelsen

Av myrene er det skilt ut flere småbruk som i dag mer eller mindre er slukt opp av tettbebyggelsen nord for Porsgrunn. Lund (46/21) og Bø (46/19) er to slike småbruk som ligger langs Bjørnslettveien med bebyggelsen nær jernbanelinja. Særlig utgjør Bø et fint småbruksmiljø fra slutten århundreskiftet.

Steinsetting sør for Eidanger kirke, ved den gamle ferdsselsveien på vestsida av Herregårdsbekken mot Eidangerfjorden.

VURDERING

Selv om dette kulturmiljøet er sterkt preget av til dels brutale arealinngrep og terrengforandringer i nyere tid, finnes det både enkeltminner og kulturhistoriske sammenhenger her av høy verdi. Området kan i dag karakteriseres som et bynært jordbrukslandskap med variert næringsvirksomhet. Kulturminnearven forteller at dette har vært et kulturhistorisk senter i forhistorisk tid og middelalder. Bevarte fornminnene har derfor en stor vitenskaplig og formidlingsmessig verdi som de siste rester etter datidens bosetting og samfunnsstruktur. Både i forhistorisk tid og nyere tid har området vært et viktig ferdselsknutepunkt. Det finnes bevarte ferdselsspor fra ulike tidsaldre og av ulike typer. Fremdeles kan disse veifarene knyttes sammen og tilrettelegges som natur- og kulturstier. Dette gir muligheter til å oppleve kulturminnearven i en meningsfylt sammenheng. De gamle gårdstuna på Vallermyra med fine bygningsmiljøer og karakteristisk beliggenhet i landskapet er verdifulle i seg selv, og som del av en grønn buffer mot tettstedet. Jernbanestasjonen dokumenterer en viktig milepæl i områdets nyere historie. Foruten at den har arkitektonisk verdi er den også en betydelig identitetsskapende faktor i lokalsamfunnet. Vallerleiren er en særlig godt bevart militærleir fra siste krig og er et verdifullt dokument fra denne tidsperioden i Eidanger.

Hulvei mot Eidanger kirke.

Virkning og konfliktvurdering

Alternativene

Rapporten har tatt stilling til tre alternativer gjennom Eidanger. U1 er det nordlige alternativ og har en stor dagstrekning som krysser over Vallermyra. U2 følger for det meste dagens trasé. U2 går lengst sør, har kun kort dagstrekning og representerer tunnelalternativet gjennom Eidanger.

Dagens spor fra Myrene tilbake til Eidanger stasjon må opprettholdes. Brevikbanen grener av ved innkjøringen til Eidanger stasjon vestfra, men stasjonssanlegget vil muligens kunne bevares i en meningsfull sammenheng dersom lokal interesse er tilstede.

ALTERNATIV U1

Valler søndre -Vallerleiren
Vallermyrveien

Traséen kommer ut av Åmotåsen ca. 250 meter øst for riksvei 36 ved Vallerleiren. Banen fortsetter i en 2 meter dyp skjæring under riksvei 36 og over Vallermyrene. Kryssingen av Vallermyrveien vil likevel fordre en minimum 5 meter høy bru over sporet.

Alternativet vil overskjære korridoren for «Skriverveien», den gamle ferdsselsveien som gikk under Valleråsens fot mot Porsgrunn og Skien. Skriverveien er i dag kun fragmentarisk bevart og inngrepet kan derfor ikke ses å ødelegge sammenhengende strukturer av stor verdi. Alternativet går nord for gårdstunet på Søndre Valler, et kulturhistorisk og bygningsmessig interessant anlegg. Siden det legger seg i ytterkant av jordveien, i allerede bebygd område og med relativ god avstand fra bebyggelsen, ses ingen store konflikter med kulturverninteresser.

Alternativet vil skjære gjennom søndre del av Valler militærleir. Det vil få direkte konsekvenser for stallbygninger fra siste krig. Disse stallbygningene inngår i et helhetlig, strengt oppbygd leiranlegg og skal være blant de best bevarte i sitt slag. Vallerleiren er aktuell i forbindelse med vurdering av verneverdige leiranlegg fra siste krig. Foruten å få konsekvenser for enkelthus, vil traséforslaget redusere leiranleggets bygningsmessige struktur og trolig virke inn på muligheten for å holde anlegget i funksjonell stand.

Ved Vallermyrveien berøres et boligområdet med hus fra mellomkrigstid og etterkrigstid og nyere næringsbygninger. Vallermyrveien er en eldre innfartsvei til Porsgrunn, men er her noe utflytende i karakter. Verken direkte eller indirekte vil inngrep i dette miljøet skape kulturvernkonflikter.

Utsyn østover Vallermyrene fra nordre og søndre Hvalstad. Valleråsen ses bak.

Myrene - Pasa

Vallermyrene med gårdsbruka Pasa og Myrene (søndre og nordre Hvalstad) er en del av et bevart, sammenhengende jordbrukslandskap i et sterkt presset området utenfor Porsgrunn tettstedsbebyggelse. Godt bevart, enhetlig gårdsbebyggelse og lik beliggenhet gir området et enhetlig preg. Gårdene representerer den eldre ressursutnyttelsen av området og ved slettas store åpenhet skapes en klart definert grense mot tettstedsbebyggelsen. Alternativet vil dele området og få negative konsekvenser for den visuelle sammenhengen mellom gårdene - dermed for helheten. Indirekte vil det kunne få konsekvenser for gårdsbrukas fortsatte drift og skape grunnlag for gjenbygging av det grønne kulturlandskapet.

Forslaget krysser eksisterende bane i en 100 meter lang kulvert og går deretter inn i tunnel nordøst for kalksteinsbruddet.

Bø

Bebyggelsen på småbruket Bø ligger relativt nær dagens jernbane omgitt av yngre boligbebyggelse. Det ligger der Alternativ U1 kommer inn på eksisterende linje. Småbruksbebyggelsen har verdi fordi den synliggjør tidligere tiders utnyttelse av området. Så fremt bebyggelsen blir stående ses ingen konflikter med kulturverninteresser.

ALTERNATIV U2

Alternativ U2 følger dagens trasé.

Bjørkedalen krysses ved kulvert under terrengnivå.

Bjørkedalen

Bjørkedalen er interessant som ferdselskorridor med lange tradisjoner, som område for tidlig industri og som et særpreget kulturlandskap. De viktigste kulturverninteressene gjelder ruinene etter Gudsfred Mølle og gamle veifar, bl.a. mot Slevollen. Det er planer under arbeid for å trekke stiene i den nederste delen av dalen inn i et større kultur- og naturstinnett. Så fremt tilgjengeligheten holdes åpen kjennes ingen direkte store konflikter i det aktuelle kulvertområdet. Eventuelle deponier og rigganlegg vil skape store konflikter.

Traséen kommer ut av fjellet i kurve på terrengnivå nord for dagens stasjon. Sporet får dermed en sørvest-nordøst-gående retning eksakt tilpasset dagens sporområde på Eidanger stasjon. Sporet får ingen direkte virkning på bebyggelse. Fra stasjonen følges nåværende trasé til Porsgrunn.

Prestemoen og Presteveien

Presteveien er et bevart parti av en gammel ferdselsvei mot Bjørkedalen som det knytter seg både kulturvern- og friluftsinnteresser til. Ved veien ligger flere gravhauger fra jernalderen. Eksisterende jernbane med flott gråsteinsundergang er også verdifull som del av kulturmiljøet. Slik tunnelpågogget er foreslått ses ingen direkte konflikter.

Stasjonsmesterboligen ved stasjonen.

Eidanger stasjon

Forholdet til av Eidanger stasjonsanlegg er en viktig side ved dette alternativet. Stasjonsbygningene her stor lokalhistorisk interesse som det eneste gjenværende stasjonsanlegget i Grenland etter jernbanen fra 1882. Det er positivt for miljøet at anlegget blir liggende i tilknytning til jernbanelinjene.

Bø og Lund

I det tettbygde området av Myrene mot Porsgrunn går eksisterende jernbane nær bebyggelsen til to småbruk, Lund og Bø. Småbruka har verdi som representerer den første bosettinga i området. Det er i kulturvernets interesse at det tas hensyn til disse.

ALTERNATIV U3

Eidanger - Porsgrunn

Søndre alternativ og tunnelalternativet gjennom Eidanger. U3 går lengst sør og har kun en kort dagstrekning og representerer tunnelalternativet i Eidanger. Traséen kommer ut i dagen rett øst for Rv 36 ved Lillegårdskrysset. Etter en dagsone på 250-300 meter går den igjen inn i tunnel helt fram til Porsgrunn.

Herregårdsbekken

Sør for trafikkmaskinen med E18 har Herregårdsbekken gravd ut en dal i løsmassene ved morene og renner i rolige meanderslynger mot fjorden. Fra 1700-tallet av har hovedveien fra Larvik kommet ned her, over Lillegården. Brukarene ved elvebredden forteller om gamle kryssingsteder. Her er også forbindelse til eldre ferdselsveier mot Eidangerfjorden og mulighet for forbindelse oppover Bjørkedalen. Langs de gamle veifarene ligger mange ulike typer kulturminner som gjør at formidlingsverdien av dette kulturlandskapet er spesielt stor. Området er aktuelt som tilknytningssted for et nettverk av flere planlagte natur- og kulturstier. Områdets nærhet til eksisterende trafikkarealer gjør at inngrepet ikke kan ses å medføre noe nytt som kommer i konflikt med landskapets kulturhistoriske innhold. Så fremt brukarene ikke ødelegges og tilgjengeligheten og forbindelsen til de gamle veiene holdes åpen, ses ingen stort konflikt med kulturverninteresse. Bruløsning vil også her være bedre enn fylling.

Kirkeområdet

Tunnelens trasé mot Porsgrunn fra Herregårdsbekken går under moreneryggen med Eidanger kirke. Foruten middelalderkirken er det registrert flere gravhauger i området, og her finnes far etter gamle hulveier som har ført fram til kirken. Dette kulturlandskapet har en meget stor formid-

Ved en av stiene nedenfor kirkehøyden i øst passeres denne sterkt krattbevokste gravhaugen fra jernalderen.

lingsmessig- og vitenskapelig verdi idet man her kan spore en kult- og sentrumskontinuitet over tid. En fjelltunnel vil ikke berøre disse interessene. Om deler av traséen under kirkeområdet blir lagt i kulvert vil dette føre til svært store konflikter med kulturverninteressene i dette meget sårbare og allerede sterkt endrede landskapet.

AVVEINING AV ALTERNATIVENE

Alternativ U1, som går i dagen over Vallerleiren og Vallermyrsletta, er det alternativet som får størst negative konsekvenser for kulturminner fra nyere tid, både når det gjelder enkeltobjekter og overordnede strukturer. Det får konsekvenser for kulturminner knyttet til jordbrukslandskapet, minner knyttet til annen verdenskrig og kulturlandskapet som avgrenser byen Porsgrunn.

U1 og U3 kan få konsekvenser for verneverdig bebyggelse som ligger nær eksisterende jernbane, men så fremt det tas hensyn til dette ved linjevalg og under anleggsarbeidene bør disse konfliktene kunne avverges.

U2 og U3 kan få store konsekvenser for kulturminner knyttet til eldre ferdsel og for muligheten til å oppleve disse i større sammenhenger. Utforming, og mindre justeringer bør imidlertid kunne avbøte, fjerne konfliktene ved U2 og U3.

Bjørntvetåsen, med kalksteinsbruddet og gårdsbebyggelsen i forkant sett fra Vallerveien. Fra venstre ses Pasa, Spissløkka, søndre Hvalstad og nordre Hvalstad. Tolleskogen, som før lå litt lenger opp i skogen bak søndre Hvalstad, er i dag er spist opp av steinbruddet. Jernbanealternativ U1 vil skjære seg over jordene mellom Pasa og Spissløkka.

I det frodige elvelandskapet ved Herregårdsbekken, like sør for dagens E18 og et område preget av vår tids trafikkmaskiner, finnes rester etter de første kjøreveienes kryssinger av vassdraget. Brukarene av utilhogde naturstein kan skrive seg fra 1700-tallets Kongevei.

Jernbaneundergangen på Prestemoen fra 1882 ligger som en fin inngangsportal til den gamle Presteveien mot Bjørkedalen over Gudsfredåsen. Rett innenfor undergangen ligger et mindre gravfelt fra jernalderen.

Fram til feltutbyggingen med bolighus på 1950-tallet var området mellom Eidanger stasjon og Søndre Valler skogvokst utmark. Her lå et stort gravfelt fra jernalderen. Denne gravhaugen utgjør i dag en del av en hagetomt i boligfeltet og representerer siste rester etter gravfeltet.

"Myrene" mellom nordre Hvalstad og Porsgrunn er i dag utbygd med bolighus fra etterkrigstida. Som små øyer fra en annen tid ligger et par småbruk med tradisjonell gårdsbebyggelse. Mest intakt er bebyggelsen på Bø, som ligger rett øst for jernbanelinja, på det stedet tunet ble flyttet som en konsekvens av baneanlegget i 1882.

Landskapet ved Eidangermorenen sett fra Gudsfredåsen. Eidanger stasjon ligger til høyre i bildet. Det er i dag vanskelig å få øye på middelalderkirken i landskapet. Den ligger skjult bak høye trær på moreneryggen midt i bildet, til venstre for sandtaket. Næringsområdet med Isola fabrikker legger beslag på Prestemoen til venstre i bildet.

ANVENDT LITTERATUR

- Berg, Lorens 1911: *Brunlanes en bygdebok*. Kristiania.
- Bjanes, O. T. m. fl. 1947: *Norske Gardsbruk. Vestfold fylke b III*. Oslo.
- Brendalsmo, Jan 1990: Kirkesteder i Vestfold: Hvem bygde kirker og hvorfor - hvor ble kirkene bygd og hvorfor? I: Brendalsmo, J. og Ve, E red: *Vestfoldkirkene - bygning, landskap og samfunn. Arkeologiske rapporter fra Tønsberg nr. 3*. Tønsberg. s. 37-57.
- Grieg, Sigurd 1943: *Vestfolds Oldtidsminner*. Oslo.
- Hauglid, Roar 1986: *Stavkirke - Stenkirke. VIKING Bind XLIX*. Oslo. s. 209-234.
- Hals Harald. 1968: *Eidanger Bygdehistorie*. b. 1. *Eidangers historie til omkring 1845*. Skien.
- Hals Harald. 1968: *Eidanger Bygdehistorie*. b. 2. *Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964*. Skien.
- Henningsmoen, Kari 1979: En karbonatert strandforykningskurve fra søndre Vestfold. I: *Fortiden i søkelyset*. Trondheim.
- Helland, Amund. 1915: *Norges Land og Folk. Topografisk-statistisk beskrivelse over Jarlsberg og Larvik amt*. Kristiania.
- Jahnsen, Astri. 1992: *Brunlanes. En bygdebok*. b III.1 *Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Tanum sogn*. Larvik
- Jahnsen, Astri. 1992: *Brunlanes. En bygdebok*. b III.2 *Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Kjøse sogn*. Larvik
- Lidén, Hans-Emil 1973. *Middelalderen bygger i stein*. Universitetsforlaget
- Magnus, Olaus 1982: *Historia om de nordiska folken*. Malmö.
- Mikkelsen, Egil. 1975: *Mesolithic in South-eastern Norway*. N.A.R., Vol 8.
- Mikkelsen, Egil 1984: *Neolitiseringen i Øst-Norge*. I: *Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1982/1983*. Oslo
- Mikkelsen, Egil 1989: *Fra jeger til bonde. Utviklingen av jordbruksamfunn i Telemark i steinalder og bronsealder. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke nr. 11*. Oslo
- Møller, Vilhelm. red. 1980: *Bygd og by i Norge. Vestfold*. Oslo.
- Nicolaysen, Nicolay 1862-1866: *Norske fornlevninger*. Kristiania.
- Petersen, Jan 1919: *De norske vikingsverd. Vitenskapsselskapets skrifter. II Hist. fil klasse no 1*. Kristiania.
- Rian, Øystein. 1980: *Vestfolds historie. Grevskapstiden 1671-1821*. Larvik.
- Rygh, Oluf 1898: *Norske Gaardnavne. Forord og Indledning*. Kristiania.
- Rygh, Oluf 1907: *Norske Gaardnavne. Gaardnavne i Jarlsberg og Larviks amt*. B VI. Kristiania.
- Rygh: Oluf 1914: *Norske Gaardnavne*. B. VII. Kristiania.
- Schilbred, C. S. 1984: *Gårds- og slektshistorien for Eidanger*. b. 1. *Gårdene i Eidanger før 1814*. Oslo.
- Sethre, Jarle Erlend 1992: *Bosetningsutviklingen i Eidanger, Gjerpen og Siljan fra høymiddelaldermaksimum til 1665*. Hovedoppgave i historie ved Universitetet i Oslo.
- Skjelsvik, Elizabeth 1968: *Eidangers eldste historie*. I: Hals, H (red) *Eidanger bygdehistorie. Bind I*. Skien. s. 35 - 103.
- Svendsen, Per Chr. Nagell. 1984: *Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980* b. 2&3. Eidanger.
- Tangen, Jan Erik og Halvorsen, Roger 1992: *Grenlandsboka, turguide*. Skien
- Versvik, Olav m.fl. 1937: *Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum*. 1937, Porsgrunn.
- Wasberg, Gunnar Christie. 1970: *Brunlanes. En bygdebok*. b. I. *Bygdehistorie*. Larvik.
- Wasberg, Gunnar Christie, red. 1979. *Brunlanes. En bygdebok*. b. II. *Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40*. Larvik.
- Wiersdalen, Thor A. og Aasetre, Torbjørn, 1987: *Langangens historie*, Brevik historielag, årbok 1987.
- Aase, Birger 1989: *Fra stier til Europaveg*. Statens veivesen Telemark.
- Berdal og Strømme, 1994, *Tegningshefte Hovedplan fase 2. Farriseidet - Porsgrunn NSB Bane Region Sør*
- Fjellanger Widerøe AS. 1993. *Planutredning Vestfoldbanen. Trase-natur- og miljøkonsekvenser*. NSB Bane Region Sør.
- Fjellanger Widerøe AS. 1993. *Landskapsanalyse Vestfoldbanen. Vedlegg 2 til Fjellanger Widerøe AS Planutredning Vestfoldbanen. Trase- natur- og miljøkonsekvenser*. NSB Bane. Region Sør.
- Grundberg, Jonas 1993: Registrering prosjekt modernisering av Vestfoldbanen Larvik - Porsgrunn, parseller T og U. *Upublisert rapport datert 01.07.93 fra Kulturminneprosjektet modernisering av Vestfoldbanen*.
- Grundberg, Jonas 1993: Arkeologisk registrering 2 fase. Modernisering av Vestfoldbanen Larvik-Porsgrunn. Parsell T med lenker. *Upublisert rapport datert 23.09.93 fra Kulturminneprosjektet modernisering av Vestfoldbanen*.
- Haraldsen, Tom 1990: *Preliminær Rapport - arkeologiske registreringer for gass til Østlandet*. I.A.K.N.: Oldsaksamlingen, Top ark. Oslo.
- Henriksen, Ronny 1993: Rapport for de arkeologiske registreringene i deler av søndre Vestfold for prosjektet modernisering av Vestfoldbanen. *Upublisert rapport fra Kulturminneprosjektet modernisering av Vestfoldbanen*.
- Høeg, Helge. I 1993: En foreløbig rapport over den pollenanalytiske undersøkelsen i forbindelse med dobbelsporet jernbane i Vestfold. *Upublisert rapport datert 12/11-93 med endringer av 25/1-94 fra Kulturminneprosjektet modernisering av Vestfoldbanen*.
- Martens, Irmelin: Innberetning om en utgraving på Vallmyrene under Valler (44/16) Eidanger s. og pgd. I.A.K.N. Oldsaksamlingen, Top. ark. Oslo
- Mjaatvedt, Svein, Riksantikvaren 1993. "Naturgass til Østlandet. Registrering og vurdering av nyere tids kulturminner og kulturlandskap i Vestfold 1990".
- Moseng, Bera 1994: Registrering av steinalderlokalteter Larvik-Porsgrunn mai 1994. *Upublisert foreløpig rapport datert 17.06.94 fra Kulturminneprosjektet modernisering av Vestfoldbanen*.
- NSB Bane Region Sør. 1994, *Farriseidet - Porsgrunn, Hovedplan Parsell 11*. Foreløpig utgave.
- ProArk, 1992, Kulturhistoriske registreringer for ny E18
- Rui, Liv Marit 1990: *Gassprosjektet - delrapport fjellpipe 1, parsell 10, 11*. I.A.K.N. Oldsaksamlingen, Top. ark. Oslo
- Skjelsvik, Elizabeth 1943: Innberetning om undersøkelse av to gravfunn på Myrvang under Valler (gnr 44, bnr 8), Eidanger s. og pgd. Telemark. I.A.K.N. Oldsaksamlingen, Top. ark. Oslo.
- Skjelsvik, Elizabeth 1950: Innberetning om ettergraving av båtgrav på Valler (gnr 44, bnr 16). Eidanger s. og p. Telemark. I.A.K.N. Oldsaksamlingen, Top. ark. Oslo
- Aase, Jean, 1990, *Prosjekt Naturgass til Østlandet*, Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune

KARTOGRAFISKE KILDER

- Statens Kartverk:
- Økonomisk kartverk 1:5 000.
- Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000. 1857.
- Kart over Grevskabernes Amt. 1:200 000. 1832.
- Rektangelmålinger. 1:20 000. 1820-årene. (Diverse for Brunlanes.)
- Rektangelmåling 1:50 000 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) .
- Rektangelmåling 1:25 000 1876, 9C4 (Brunlanes).
- Rektangelmålinger. 1:50 000. 1887. (Brunlanes).
- Rektangelmålinger. 1:100 000. Diverse, 1886 - 1939.
- Profilkart, 1856 *Hovedveien mellom Larvik og Porsgrund, 1860*.
- Utsnitt Brunlanes (Kopi fra Statens veikontor Vestfold)
- Jordskifteverkets kartarkiv: *Div. jordskiftekart fra området*. Treschow Fritsøe; "Situasjonskart" 1796 - 1814.

ANDRE KILDER

Kart lokaliteter og konflikter

TEGNFORKLARING:

Lokalitet automatisk fredete kulturminner

Lokalitet nyere tids kulturminner

Skille mellom kulturmiljøer

KONKLIKTOMRÅDER:

Direkte eller indirekte konflikt med kulturminner

Konflikt med landskapets kulturhistoriske innhold

Klassifikasjon av konfliktene som er benyttet på kartene og i sammendraget under PLANOMRÅDET:

- A Meget stor konflikt
- B Viktig konflikt
- C Potensiale for funn av forhistoriske bosettingsspor

I tillegg er mulighet for avbøtende tiltak eller spesielle utforminger av traséen angitt med:

- * Traséens utforming/avbøtende tiltak kan minske konflikten

**Bilag 1:
Lokaliter automatisk
fredete kulturminner**

OBJEKT 0709 01 KARTREF.: CF 026-5-2 00001

OMRÅDE Kjose-Putlandsdalen
PARSELL
KOMMUNE Larvik

GNR./BNR. 4144/ MERKNAD Gård: Kroken (se merknad)

FLYFOTO 7814 E6 R/X-NUMMER R01

LOKALITET Kjoshaugen

KARTREF. ØK CF 026-5-2 KOORD HOH 25

FORNMINNETS ART Gravhaug
ANTALL. 6 ALDER JA GAB-KODE

FORNMINNETS ART
ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART
ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT NV-SØ-gående høy bergrygg med mange små oppstikkende bergskjær. Stuper bratt av i SV til den NV-SØ-gående jernbanelinjen. Åpen blandingsskog. I NØ skråner terrenget bratt ned mot Farrisvannet. Ingen videre utsikt grunnet vegetasjonen.

ORIENT. OPPG Haug 3: 3 m SSV for huset på 4144/24. Feltets VSV-kant ca 35 m for jernbanelinja Larvik-Skien.

ART. UTSTREKNING Gravfelt bestående av 6 gravhauger: NNV-SSØ 80 m, ØNØ-VSV ca 50 m.

BESKRIVELSE
Langs ryggen av Kjoshaugen ligger et gravfelt bestående av 6 gravhauger. Lengst V på N-brinken av rabbens topplåtå:
1. Rundhaug av sand og moldjord. Meget klart avgrenset med vag fotgrøft. Lett synlig. Brattsidet. Flatt midtparti d. 6 m, men svakt N-skrånende. Kan være urørt, men kan også være restaurert. Bevokst med storvokst gran. Gressdekke D: 10 m, h: fra V 1 m.
2 m SØ for SØ-hjørnet av typografhuset:
2. Rundhaug av sand og grus. Klart markert unntatt i Ø og tydelig i terrenget. Brattsidet. Avflatet midtparti. Grop i midten som strekker seg i N-lig retning hvor det ligger en jordfast blokk. Skadet mot NV. Gresskledd med en kjempegran og en meget stor bjørk. D: 7 m, h: 0,6 m.
20 m SSØ for 1:
3. Rundhaug som 1. Klart avgrenset unntatt i Ø-SØ, hvor sidekanten går i ett med helling. Brattsidet. N-lige del virker påfylt med jord. Her brytes den ellers jevne formen. Flatt midtparti. I sentrum noen middelsstore bruddsteiner som har vært flaggstangfundament. Gressdekke med løvtrær langs kanten. D: 10 m, h fra Ø 1,5 m.
12 m SØ for 3, lagt på S-brinken av rabben på Krokens grunn:
4. Rundhaug. Klart avgrenset i N-V-SV, går ellers i ett med helling. Tydelig i terrenget. Brattsidet. Oval N-S-gående grop i midten, lengde 2,5 m, br. 1 m, dybde 0,6m. Noekantet bruddstein sees gjennom torva. Bevokst med blandingsskog. D: 8 m, h: fra V 0,8m. På 4144/4 i S-hjørnet av tomte og i SØ-skråningen.
5. Rundhaug. Klart markert og tydelig i terrenget. Ø-V-gående krater som gjennomskjærer Ø-siden. igjenfylt med kvist. Gressdekke med høye løvtrær. D: 8 m, h: 1,2m.
12 m S for 5 i samme helling og på Krokens grunn.
6. Rundhaug som 5. Dyrka mark kloss inntil V-siden som har ødelagt den ellers klare avgrensingen. Grop fra midten og ut gjennom N-NNV siden. Denne fremtrer som en 1 m bred og 0,7 m dyp fure. tett overvokst av løvkjerr. Gressdekke. D: 9 m, h: fra V 1,2 m.

TRADISJON
FOTO

LITTERATUR

ØK-reg. 1978
Vestfold Oldtidsminner s.
616.

FUNN

Ingen kjente funn til tross for at feltet skal være utgravd.

MERKNAD

Haug 5 ligger på 4144/4, haug 1-3 på 4144/24, haug 5-6 på 4144/41. Haug 5 skal være utgravd av Schartum ifølge Astrid Fagerheim. De øvrige haugene skal også være utgravd ifølge opplysninger i Vestfolds Oldtidsminner.

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO

09/08/78 SIGN. E.A. Pedersen, O. Forbord

KONTROLLERT DATO

/ / SIGN.

INNSKREVET

25/05/94 SIGN. system

OBJEKT	0709	01	KARTREF.:	CF 026-5-2	00002
OMRÅDE	Kjose-Putlandsdalen				
PARSELL	Larvik				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	4145/	001	MERKNAD Gård: Kleppane		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CF 026-5-2	KOORD	HOH 80	
FORNMINNETS ART	Ødeåker				
	ANTALL.	1	ALDER	UVISS	GAB-KODE
FORNMINNETS ART	Steinstreng				
	ANTALL.	1	ALDER	UVISS	GAB-KODE
FORNMINNETS ART	Rydningrøys				
	ANTALL	2	ALDER	UVISS	GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	NV-vendt skråning, løvskog, utsikt mot dyrket mark.				
ORIENT. OPPG	Ca. 100 m SØ for veien mot Dammen, Saga etc. Ca 370 m 280 grader V for gården Kleppane.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Åker ca 12x20 m, klart avgrenset; åkerside-kant, åkerinnhakk, åkerreine. Avgrenset mot NØ av steinstreng. 2 små rydningsrøyser.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	Gassrør reg. 1990.				
FUNN					
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	14/08/90	SIGN. L.M. Rui, G.H. Hansen			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	25/05/94	SIGN. system			

OBJEKT 0709 01 KARTREF.: CF 026-5-2 00003

OMRÅDE Kjøse-Putlandsdalen

PARSELL

KOMMUNE Larvik

GNR./BNR. 4144/ 001 MERKNAD Gård: Kroken

FLYFOTO R/X-NUMMER

LOKALITET

KARTREF. ØK CF 026-5-2 KOORD HOH 35 m

FORNMINNETS ART Gravhaug

ANTALL. 5 ALDER JA GAB-KODE

FORNMINNETS ART Rydningsrøys

ANTALL. 1 ALDER UVISS GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT Løvskog/krattskog, tett undervegetasjon. Einerbusker. På en høyde med vid utsikt over Kjøse.

ORIENT. OPPG Ca 50 m Ø for rød hytte.

ART. UTSTREKNING Gravfelt bestående av 5 gravhauger og 1 rydningsrøys.

BESKRIVELSE
1. Rundhaug. Klart markert, ligger på en liten fjellknaus, virker derfor større enn den er. Synes urørt. D: ca 5 m h: 0,4 m
10 m V for 1:
2. Rundhaug. Steiner langs kanten av haugen. Tett einerkratt på haugen. Synes urørt. D: 5,5 m h: 0,6 m
10 m NØ for 2
3. Rundhaug. Klart markert. Stort krater. Trolig totalt utgravd. D: 4-4,5 m, h: 0,2 m.
På et platå nedenfor disse haugene ligger haug 4
4. Rundhaug. Klart markert. Synlige kantsteiner. Stort krater. D: 5 m h: 0,2-0,6 m.
6 m S for 4
5. Rundhaug. Utydelig i terrenget. Merkes som en forhøyning når man går på den. D. 5 m, h: 0,1 m.
På en liten flate bak haug 1 og 2, nå granskog, ligger tidligere dyrke mark med en liten rydningsrøys i kanten ca 1x2 m

TRADISJON

FOTO

LITTERATUR

Gass reg. 1990 nr. 10-388

FUNN

MERKNAD

Gravfeltet skal være utgravd av Brøgger på 1930-tallet.

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO
KONTROLLERT DATO
INNSKREVET

28/08/90 SIGN. L.M. Rui, L. Berglund
/ / SIGN.
31/12/93 SIGN. isa

OBJEKT	0709	01	KARTREF.:	CF 026-5-2	00004
OMRÅDE	Kjose-Putlandsdalen				
PARSELL	T 4				
KOMMUNE	Larvik				
GNR./BNR.	4143/	002	MERKNAD	Gård: Nes	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CF 026-5-2	KOORD	HOH 55	
FORNMINNETS ART	Steinalderboplass				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Rygg i åker inntil fjell i dagen (liten vik). Løvskogkledd bratt fjell i dagen i Ø. Flater med muligheter for bosetning inne på knausen (i V).				
ORIENT. OPPG	Ca 300 m 35 grader N for driftsbygningen på Nes 4143/19.				
ART. UTSTREKNING	Steinalderlokalitet: 30x15-20 m.				
BESKRIVELSE	1 avslag av flint m/cortex funnet i 1 av 2 prøvestikk, ca 20-30 cm under overflaten i sandblandet matjord.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	Gass reg. 1990 nr. 10-149				
FUNN	Flint: 1 avslag				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	14/08/90	SIGN. J. Grundberg, I. M. Berg.Hansen			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	31/12/93	SIGN. isa			

OBJEKT	0709	01	KARTREF.:	CF 026-5-2	00005
OMRÅDE	Kjose-Putlandsdalen				
PARSELL	T 4				
KOMMUNE	Larvik				
GNR./BNR.	4143/	002	MERKNAD	Gård: Nes	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CF 026-5-2	KOORD	HOH	50
FORNMINNETS ART	Steinalderboplass				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flate(nes) med fjell i dagen og flyttblokker, bratt skrånende ned i Ø og bratt ur opp i V. Små viker i N og S-enden av flaten. Bevakst med tett styva løvskog (ask, lønn) og enkelte smågraner. Uten vegetasjon ville det vært flott utsikt mot S., Ø og N utover farris, og Skuøya rett Ø.				
ORIENT. OPPG	Ca 780 m 150 grader SØ for Kjose kirke og ca 700 m 230 grader S for husene på Skauøya i Farris (Nesfjorden).				
ART. UTSTREKNING	Steinalderboplass ca 20x20 m.				
BESKRIVELSE	6 avslag av flint hvorav 3 er brent og 1 avslag av kvarts, funnet i 2 a 3 prøvestikk. Stikk 1: funn fra 5-30 cm under overflaten i humusholdig sand og gruslag og litt ned i rent sand og gruslag (utfellingslaget?). Stikk 2: funn i overgangen mellom humusholdig lag og steril, ca 25 cm under overflata.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	Gass reg. 1990 nr. 10-150				
FUNN	Flint: 6 avslag hvorav 3 brente. Kvarts: 1 avslag				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	15/08/90	SIGN. J. Grundberg, I. M. Berg.Hansen			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	31/12/93	SIGN. isa			

OBJEKT	0709	02	KARTREF.:	CF 025-5-2	00001
OMRÅDE	Vassbotn				
PARSELL	Larvik				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	4072/	023	MERKNAD	Gård: Bærum.	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CF 025-5-2	KOORD	HOH 65	
FORNMINNETS ART	Funnsted.				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	S-kanten av flate på V-siden av dalskråning i salen mellom bergkulle i Ø og bratt fjell i V. Lettdyrket mark, sand; potetåker.				
ORIENT. OPPG	ca 150 mVNV for veikrysset mellom E-18 og riksvei 70 ved Vasbotn.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Funnsted for avslag av flint i overflaten av åker.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN					
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	23/06/93		SIGN.	Jonas Grundberg og Hege Roaldset.	
KONTROLLERT DATO	/ /		SIGN.		
INNSKREVET	10/08/93		SIGN.	hege	

OBJEKT	0709	02	KARTREF.:	CF 025-5-2	00002
OMRÅDE	Vassbotn				
PARSELL	T3				
KOMMUNE	Larvik				
GNR./BNR.	4010/	001	MERKNAD Gård: Solberg		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CF 025-5-2	KOORD	HOH	55
FORNMINNETS ART	kullmiletuft				
	ANTALL.	1	ALDER	UVISS	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flate i blandingsskog. Ingen utsikt.				
ORIENT. OPPG	Ca 550 m SØ for tunet på Langklov 4073/1. Ca. 550 m. VNV for tunet på N. Eikedalen 4007/1.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	På en flate mellom to bergkoller: Kullmile, rund. Klart markert, lite tydelig i terrenget. Bevokst med gran og eik. Fremstår som en forhøyning i terrenget med grøft rundt. Delvis voll mot V. Flat i midtpartiet. Vollens B: 1,0 m., H: 0,3 m. Grøftens B: 1,0 m., dybde: 0,2 m. Totalt D: 17 m., H: inntil 0,4 m. 2 m. Ø og 5 m. NNØ for kullmilen ligger 2 groper, ovale, med L: 4 m., B: 2,5 m. Det er ingen spor av kull i disse.				
TRADISJON					
FOTO	Film A. Foto 14 mot NNV.				
LITTERATUR	Inge				
FUNN					
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	09/09/93	SIGN. Kjartan Fønsteli, Ronny Henriksen			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	16/09/93	SIGN. system			

OBJEKT	0709	02	KARTREF.:	CF 025-5-2	00003
OMRÅDE	Vassbotn				
PARSELL	T2				
KOMMUNE	Larvik				
GNR./BNR.	4138/	001	MERKNAD Gård: Bakke		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CF 025-5-2	KOORD	HOH 100	
FORNMINNETS ART	kullmiletuft				
	ANTALL.	1	ALDER	UVISS	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	S-helling. Åpen bøkeskog. Ingen utsikt.				
ORIENT. OPPG	200 m V for tunet på Bærum, 4138/3. Ca. 425 m NV for krysset mellom E-18 og veien til Kjøse.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Kullmiletuft, rund. Klart markert, tydelig i terrenget. Bevokst med bøkeetrær. Fremstår som et platå med grøft rundt. Ikke voll. Flat i midtpartiet. Grøftens B: 1,0 m., dybde: 0,2 m. Totalt D: 15 m., H: 0, m. fra S.				
TRADISJON					
FOTO	Film A. Foto 15 mot NV.				
LITTERATUR	Inge				
FUNN					
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	09/09/93	SIGN. Kjartan Fønsteli, Ronny Henriksen			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	16/09/93	SIGN. system			

OBJEKT	0709	02	KARTREF.:	CF 025-5-2	00004
OMRÅDE	Vassbotn				
PARSELL	T3				
KOMMUNE	Larvik				
GNR./BNR.	4007/	001	MERKNAD	Gård:Eikedalen nordre	
FLYFOTO	RX-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CF 025-5-2	KOORD	HOH 75	
FORNMINNETS ART	Funnsted				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	V-helling. Dyrket mark. Begrenset utsikt.				
ORIENT. OPPG	Ca. 40 m N for det nyeste våningshuset på bruket.				
ART. UTSTREKNING	Ca. 50 m. Ø-V, ca 10 m. N-S.				
BESKRIVELSE	I dyrket mark ble det ved søking på stedet funnet: 1 stk. slått flint, 1 stk. mulig slått kvarts.				
TRADISJON					
FOTO	Film A. Foto 16 mot S. Foto 17 mot V.				
LITTERATUR	Inge				
FUNN					
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	10/09/93	SIGN. Kjartan Fønstelién, Ronny Henriksen			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	16/09/93	SIGN. system			

OBJEKT	0709	02	KARTREF.:	CF 025-5-2	00005
OMRÅDE	Vassbotn				
PARSELL	Larvik				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	4138/	001	MERKNAD Gård: Bakke		
FLYFOTO	RX-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CF 025-5-2	KOORD	HOH 95	
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	På toppen av fjell med flate 20x20 m, i kryssningspunktet mellom mindre dalsøkk med N-S og Ø-V-lig retning, avgrenset av mindre bergkoller. Bratt skråning ned mot dal i Ø. Løvskog. Ingen utsikt.				
ORIENT. OPPG	Ca 300 m NØ for veikryss mellom riksvei 70 til Kjose og E-18 ved Vasbotn.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet topografisk avgrenset av terrenget. 3 prøvestikk ble tatt hvorav ett positivt. Til dels tykke løsmasser av 0,4-0,5 m tykk brunjord, undergrunn sandholdig grus.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	4 avslag av flint.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	06/09/93	SIGN. B. Moseng, J. Grundberg			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0709	02	KARTREF.:	CF 025-5-2	00006
OMRÅDE	Vassbotn				
PARSELL					
KOMMUNE	Larvik				
GNR./BNR.	4072/	001	MERKNAD Gård: Vasbotn		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CF 025-5-2	KOORD	HOH	95
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flate på toppen av fjell, avgrenset av omgivende bergkoller i Ø og og skråning i S. Løvskog.				
ORIENT. OPPG	Ca. 200 m V for tunet på Bærum 4138/3.				
ART. UTSTREKNING	Steinalderlokalitet. Flate omgitt av bergnabber ved toppen av fjell, Flatens areal 50x50 m.				
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet beliggende på topografisk avgrenset flate. 9 prøvestikk hvorav 2 positive ved den S-lige delen av flaten ved kanten mot skråning. Flintavslagene var av delvis grov karakter med en størrelse på 0,5-2 cm. Funnene ble gjort på 0,2-0,4 m dybde. 0,4 m tykk sandholdig humus med grus som undergrunn utgjør løsmassene på flaten.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Prøvestikk A: 6 flintavslag Prøvestikk B: 2 flintavslag				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	23/09/93	SIGN. B. Moseng, J. Grundberg			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0709	02	KARTREF.:	CG 025-5-1	00001
OMRÅDE	Vassbotn				
PARSELL	Larvik				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	4068/	005	MERKNAD Gård: Vasvik		
FLYFOTO	RX-NUMMER				
LOKALITET	Plassen				
KARTREF.	ØK	CG 025-5-1	KOORD	HOH	35
FORNMINNETS ART	Funnsted				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Dyrka mark.				
ORIENT. OPPG					
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	En flintkniv og en ryggflekke funnet på et lite jorde 2-3 mål hvor det tidligere er funnet skjellsamlinger. Disse er mulig brakt dit av mennesker, idet skjellene bare finnes på et sted.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	a) Det meste av bladet til kniv av grå flint gjort av en brei flekke. Fragment består av slagbuleenden av flekken. Ryggen som er utbuet er kraftig retusjert mens egglinjen er forsynt med lettere retusj. Slagbuleenden, som synes å ha utgjort odden er avrundet tilspisset fra rygglinjen. lengde nå 4,9 cm. største bredde 2,9 cm. b) ytre del avsmal, tykk ryggflekke. Ryggen bærer spor etter å ha vært tilbanket. Lengde 4,8 cm.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	14/06/94	SIGN. I. Trøim			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	14/06/94	SIGN. system			

OBJEKT 0805 03 KARTREF.: CE 026-5-2 00001

OMRÅDE Langangen

PARSELL

KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0020/ 012 MERKNAD Gård: Langangen, bruk: Lysnes

FLYFOTO 329.412 R/X-NUMMER R01

LOKALITET Tallaksrud

KARTREF. ØK CE 026-5-2 KOORD HOH 50

FORNMINNETS ART Tuft

ANTALL. 1 ALDER UVISS GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT Øverst i S-hellende, gammel dyrket mark. Svaberg stikker fram i dagen. Praktfull utsikt i S mot Tallaksrudtjønnen.

ORIENT. OPPG Ca 375 m NØ for husene på gården.

ART. UTSTREKNING

BESKRIVELSE

Kvadratisk tuft. Klart markert. Muren er lagt opp av små rundkamp, men det er også benyttet et par svære rundkamp. Muren er ca 0,7 m bred og 0,3 m høy. I seinere tid er det kastet en god del rydingsstein inn på tuften, og da også muren er nedrast, kan tuften ved første øyekast se ut som en rydingsrøys. Men ved nærmere ettersyn ser man tydelig de opprinnelige murene. Tuften er bevokst med bringebærbusker og løvtrær. L: Ø-V 9 m, br: 7 m.

TRADISJON

FOTO

LITTERATUR

ØK-reg. 1971.
Jarle Erlend Sethre: Bopningsutviklingen i Eidanger, Gjerpen og Siljan fra høymiddelaldermaksimum til 1665. Hovedoppgave i historie ved Universitetet i Oslo høsten 1992.

FUNN

MERKNAD

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO 07/07/71 SIGN. I.V.Aasen og L. Thue

KONTROLLERT DATO 16/06/94 SIGN. U. Broe

INNSKREVET 18/06/94 SIGN. system

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00003
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0020/	001	MERKNAD Gård: Langangen		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	COORD	HOH	60
FORNMINNETS ART	Rydningrøys				
	ANTALL.	1	ALDER	GAB-KODE	
FORNMINNETS ART	Ødeåker				
	ANTALL.	1	ALDER	GAB-KODE	
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER	GAB-KODE	
TERR. ART, UTSIKT	Småknausete terreng, blandingsskog.				
ORIENT. OPPG	Ca 50 m V for skogsbilveien, like inntil traktorvei ca 400 m 90 grader Ø for husene på Gunnarsrød.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	1) Røys ca 8x2,5 m. muligens steingjerde. Mye stor stein. 2) Åker ca 25x10 m.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	Gassrør reg nr. 10-360..				
FUNN					
MERKNAD	Trolig ikke fornminne.				
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	06/08/90	SIGN. L.M. Rui, S. Wiik.			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	18/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00016
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0020/	001	MERKNAD Gård: Langangen		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	35
FORNMINNETS ART	Boplass				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Mindre avstas i N-skråning. Skogsmark, løvskog. Bergkulle rett S.				
ORIENT. OPPG	Ca 400 m 40 grader Nø for den gamle saga ved Langangen.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Funn av 2 avslag av flint i overgangen mellom humusholdig jord og steril grus, ca 30 cm under overflaten.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	Gass rør. reg. 1990 nr. 10-376.				
FUNN	Flint: 2 avslag m/cortex, hvorav 1 er brent.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	08/08/90	SIGN. J. Grundberg			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN. L.M. Rui			
INNSKREVET	18/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00017
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0020/	001	MERKNAD Gård: Langangen		
FLYFOTO	RX-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	30
FORNMINNETS ART	Boplass				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	jevn, lang og smal avstas mellom mindre koller (N-S). Beitemark.				
ORIENT. OPPG	Ca. 300 m 40 grader NØ for den gamle saga ved Langangen.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Funn av 3 avslag av flint, ubrente.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	Gass rør. reg. 1990 nr. 10-373..				
FUNN	Flint: 1 hengselavslag, 1 avslag m/cortex, 1avslag.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	08/08/90	SIGN. J. Grundberg			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN. L.M. Rui			
INNSKREVET	18/06/94	SIGN. system			

OBJEKT 0805 03 KARTREF.: CE 026-5-2 00018

OMRÅDE Langangen

PARSELL

KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0020/ 001 MERKNAD Gård: Langangen

FLYFOTO R/X-NUMMER

LOKALITET

KARTREF. ØK CE 026-5-2 KOORD HOH 30

FORNMINNETS ART

Boplass

ANTALL. 1 ALDER STA GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT

Avsats svakt skrånende mot SV.
Beitemark.

ORIENT. OPPG

Ca 250 m 50 grader NØ for den gamle saga ved langangen. 30 m
200 grader S for 10-373.

ART. UTSTREKNING

BESKRIVELSE

Funn av 1 avslag av
flint.

TRADISJON

FOTO

LITTERATUR

Gass rør. reg. 1990 nr.
10-374.

FUNN

Flint: 1 avslag, brent, frostsprengt
m/cortex.

MERKNAD

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO

08/08/90 SIGN. G. Dyrnes

KONTROLLERT DATO

/ / SIGN. L.M. Rui

INNSKREVET

18/06/94 SIGN. system

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00019
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0020/	001	MERKNAD	Gård: Langangen	
FLYFOTO	RX-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	25
FORNMINNETS ART	Boplass				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flate mellom fjell i dagen i beitemark, i SV-enden av NØ-SV-gående høyde.				
ORIENT. OPPG	Ca 50 m NV for vei, ca 200 m 40 grader NØ for den gamle saga ved Langangen.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	1 avslag og 1avslagsfragment funnet i 1 av 4 prøvestikk, rett under torven og over et kull.lag. Området har trolig ikke vært dyrket.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	Gass rør. reg. 1990 nr. 10-138.				
FUNN	Flint: 1 avslag, 1 avslagsfragment.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	09/08/90	SIGN. I.M. Berg-Hansen			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN. L.M. Rui			
INNSKREVET	18/06/94	SIGN. system			

OBJEKT 0805 03 KARTREF.: CE 026-5-2 00028

OMRÅDE Langangen

PARSELL

KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0020/ 001 MERKNAD Gård: Langangen

FLYFOTO

R/X-NUMMER

LOKALITET

KARTREF. ØK CE 026-5-2 KOORD HOH 27

FORNMINNETS ART

Boplass

ANTALL. 1 ALDER STA GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT

Smal mindre avsats i S-skråning av berg. Skogsmark, barskog. Vei V.

ORIENT. OPPG

5 m Ø for vei og ca 200 m 70 grader Ø for våningshuset på Vestgård.

ART. UTSTREKNING

BESKRIVELSE

Funn av 2 avslag av brent flint, ca 25 cm under overflaten. Prøvestykket ble gjort i grov, skarpkantet forvitningsgrus blandet med humus ned til ca 50 cm under overflaten.

TRADISJON

FOTO

LITTERATUR

Gass rør. reg. 1990 nr. 10-378.

FUNN

Flint: 2 avslag, brente.

MERKNAD

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO

10/08/90

SIGN. J. Grundberg

KONTROLLERT DATO

/ /

SIGN. L.M. Rui

INNSKREVET

18/06/94

SIGN. system

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00042
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård: Sundsåsen	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH 42	
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Liten flate i dalsøkk med NV-SØ utstrekning mellom to bergkoller. Skogsmark, ung åpen granskog med undervegetasjon av gress.				
ORIENT. OPPG	Ca 400 m S for gårdstunet på 19/1.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet på flate av dalsøkk (NV-SØ) topografisk avgrenset av terrenget, ca 40x20 m. Løsmasser 0,4 m tykk humusblandet gruset sand over grårød fin sand. I tillegg til litt spredt trekull ble det i prøvestikket funnet 22 avslag av flint, 1 avslag av kvarts. Funnene fremkom 5-40 cm under markoverflaten.				
TRADISJON					
FOTO	Film 1 bilde 4				
LITTERATUR					
FUNN	22 flintavslag, 1 kvartsavslag og trekull.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	17/06/93	SIGN. J. Grundberg			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/01/94	SIGN. isa			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00043
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård: Sundsåsen	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	55
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flate mellom 2 bergkoller på fjelltopp. Skråninger i V og Ø. Skogsmark, ung åpen granskog				
ORIENT. OPPG	Ca 550 m S for gårdstunet på Sundsåsen 19/1.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet på flate i salen mellom bergkoller. Lokaliteten er topografisk avgrenset av terrenget og ca 20x20 m. Løsmasser av 0,2 m tykk grå humusblandet gruset sand over grårød fin sand. Trolig ikke tidligere dyrket mark. I prøvestikket ble det funnet 15 avslag av flint, derav 2 mikrosponavslag. 3 avslag av kvarts. Funnene fremkom 2-15 cm under markoverflaten.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	15 flintavslag, hvorav 2 mikrosponavslag og 3 kvartsavslag				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	17/06/93	SIGN. J. Grundberg			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/01/94	SIGN. isa			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00044
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård: Sundsås, Bnr. 1-3.	
FLYFOTO	RX-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	55
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet.				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Smalt dalsøkk med N-S utstrekning mellom bergkoller i Ø og V. Skogsmark, granskog.				
ORIENT. OPPG	600 m S for gårdstunet på Sundsåsen 19/1.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet i smalt dalsøkk (N-S) mellom to fjellkoller. Lokaliteten er topografisk avgrenset av terrenget med berg i V og Ø og skråninger i N og S. Løsmasser av humusblandet 0,4m tykk grå steinblandet sand med underbunn av grårød fin sand. I et prøvestik ble følgende funn gjort: 1 avslag av flint. 1 avslag av bergart? Funnene ble gjort ca 30 cm under markoverflaten.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	1 flintavslag, 1 avslag bergart?				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	17/06/93		SIGN.	Jonas Grundberg.	
KONTROLLERT DATO	/ /		SIGN.		
INNSKREVET	10/08/93		SIGN.	hege	

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00045
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård: Sundsåsen, Bnr. 1-3.	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	45
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet.				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Smalt bergpass (N-S) mellom to mindre bergrygger på Ø siden av fjellkulle (Sundsåsen). Utsikt mot Ønnaviken i Ø. Skogsmark, ung granskog.				
ORIENT. OPPG	Ca 350 m S for gårdstunet på Sundsåsen 19/1.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet i smalt bergspass (N-S) avgrenset av bratt skråning i S og i Ø og i V av bergkoller. Lokaliteten er ca 30 x 10 m stor. Løsmasser av 0,2m tykk humusblandet sandholdig grus på fjellbunn. I et prøvestikk ble følgende funnet: 1 avslag av flint. 2 avslag av brent flint. Funnene ble gjort på 5-20 cm dybde.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	3 flintavslag, hvorav 2 brente				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	21/06/93	SIGN. Jonas Grundberg.			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	10/08/93	SIGN. hege			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00046
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård: Sundsåsen bnr. 1-3.	
FLYFOTO	RX-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH 40	
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet.				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	NNØ-vendt smal hylle med N-S utstrekning i bergskråning nedenfor fjellkulle. Utsikt mot Ønna-viken i Ø. Åpen ung granskog med undervegetasjon av gress.				
ORIENT. OPPG	Ca 375 m S for tunet på Sundsåsen 19/1,3. Ca 200 m Ø for N-S-gående grusvei gjennom Sundsåsdalen.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet på NNØ-vendt hylle i bergskråning. Lokaliteten er ca. 50m lang (N-S) og 8m bred. Løsmasser av 0,3m tykk humusblandet sandholdig grus på fjellbunn. I et prøvestikk ble følgende funnet: 1 avslag av flint.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	1 flintavslag				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	21/06/93	SIGN. Jonas Grundberg.			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	10/08/93	SIGN. hege			

OBJEKT 0805 03 KARTREF.: CE 026-5-2 00047

OMRÅDE Langangen

PARSELL

KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0019/ 001 MERKNAD Gård: Sundsåsen, Bnr. 1-3.

FLYFOTO R/X-NUMMER

LOKALITET

KARTREF. ØK CE 026-5-2 KOORD HOH 35

FORNMINNETS ART Steinalderlokalitet.

ANTALL. 1 ALDER STA GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT Ø-siden av åsrygg med bratt stup i Ø og bergkoller mot V. Skogsmark, åpen barskog.

ORIENT. OPPG ca 475 m SSØ for tunet på Sundsåsen 19/1.

ART. UTSTREKNING

BESKRIVELSE

Steinalderlokalitet på "krøn" av ås med bratt stup i Ø og N samt bergkoller i S og V. Lokaliteten er ca 50 x 50 m stor. Løsmasser av 0,2m humusblandet sandholdig grus over fjellgrunn. I et prøvestikk ble det gjort følgende funn: 4 avslag av flint. Funnene ble gjort 5-20 cm under overflaten.

TRADISJON

FOTO

LITTERATUR

FUNN

4
flintavslag

MERKNAD

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO 21/06/93 SIGN. Jonas Grundberg.

KONTROLLERT DATO / / SIGN.

INNSKREVET 10/08/93 SIGN. hege

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00048
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård: Sundsåsen, Bnr. 1-3.	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	45
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet.				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Avsats vendt mot NV i skråning nedenfor toppen av bergkulle i S. Skogsmark, åpen ung granskog.				
ORIENT. OPPG	500 m S for gårdstunet på Sundsåsen 19/1.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet på avsats i bergskråning vendt mot NV. Lokaliteten er ca 20 x 20 m stor og topografisk avgrenset av skråninger i N, V og S samt av fjellkulle i S. Løsmassene bestod av 0,2m tykk humusblandet sandholdig grus over fjellgrunn. Ett prøvestikk ble tatt med følgende funn: 4 avslag av flint. Funnene ble gjort ca 5-15 cm under markoverflaten.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	4 flintavslag				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	21/06/93		SIGN.	Jonas Grundberg.	
KONTROLLERT DATO	/ /		SIGN.		
INNSKREVET	10/08/93		SIGN.	hege	

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00049
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård: Sundsås, Bnr. 1-3.	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	45
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet.				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	NØ-hellende fjellskråning med utsikt mot Langangsfjorden i Ø. Flate på Ø-kanten av mindre dalsøkk med N-S retning, ca 20 x 20 m stor. Ikke tidligere dyrket mark. Skogsmark, ung åpen granskog.				
ORIENT. OPPG	Ca 300 m Ø for N-S-gående vei gjennom Sundsåsdalen.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet på V-vendt, ca 20 x 20 m stor flate ved Ø-siden av mindre dalsøkk. Lokaliteten er topografisk avgrenset av terrenget. Løsmasser av 0,25 cm tykk noe humusblandet sandholdig forvitningsgrus på fjellgrunn. Tidligere ikke dyrket mark. Ettprøvestikk ble tatt med følgende funn: 2 avslag av flint. Funnene ble gjort 5-20 cm under overflaten.				
TRADISJON					
FOTO	Film nr. 1, bilde nr. 11.				
LITTERATUR					
FUNN	2 avslag av flint				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	25/06/93	SIGN. Jonas Grundberg.			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	10/08/93	SIGN. hege			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00050
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD Gård: Sundsåsen		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	40
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	NV-vendt smal flate i dalsøkk med NV-SØ-lig retning. Ung tett granskog. Ingen utsikt. Flaten ca 100 m l (NV-Sø) og 20-30 m bred (SV-NØ)				
ORIENT. OPPG	Ca 50 m Ø for N-S-gående vei gjennom Sundsåsdalen. 375 m SV for driftsbygningen på bruket.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten er topografisk avgrenset av terrenget. Ved prøvestikk bl det i ett slikt prøvestikk gjort funn av 6 avslag av flint hvorav 1 brent. Funnene fremkom 0,1-0,4 m under markoverflaten. Løsmassene bestod av 0,4 m humusblandet sandholdig grus overet gruslag.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	6 avslag av flint hvorav 1 brent				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	30/08/93	SIGN. J. Grundberg, K. Fønsteli			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/01/94	SIGN. isa			

OBJEKT 0805 03 KARTREF.: CE 026-5-2 00051

OMRÅDE Langangen

PARSELL

KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0019/ 001 MERKNAD Gård: Sundsåsen

FLYFOTO R/X-NUMMER

LOKALITET

KARTREF. ØK CE 026-5-2 KOORD HOH 50

FORNMINNETS ART Steinalderlokalitet

ANTALL. 1 ALDER STA GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT Mindre N-vendt flate i dalsøkk med N-S-gående retning. Åpen ung granskog.

ORIENT. OPPG Ca 100 m Ø for N-S-gående vei gjennom Sundsåsdalen. Ca 375 m SSV for driftsbygningen på bruket.

ART. UTSTREKNING

BESKRIVELSE

Lokaliteten er topografisk avgrenset av terrenget, ca 80 m lang NV-SØ og 10-20 m bred. I et prøvestikk ble det funnet 4 avslag av flint. Funnene ble gjort 01-06 m dybt. Løsmasser av grusetete "mylla" over et lag fin sand.

TRADISJON

FOTO

LITTERATUR

FUNN

4 avslag av flint.

MERKNAD

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO 30/08/93 SIGN. J. Grundberg, K. Fønsteli

KONTROLLERT DATO / / SIGN.

INNSKREVET 06/01/94 SIGN. isa

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00052
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård: Sundsåsen	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	45
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Ø-vendt flate med N-S retning på terrasse i svakt hellende bergskråning. Gressmark/ung åpen granskog.				
ORIENT. OPPG	150 m Ø for N-S-gående vei gjennom Sundsåsdalen. 430 m S for driftsbygningen på bruket.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet på terrasse vendt mot Ø, ca 100 m lang N-S og 20 m bred Ø-V. Løsmasser av 0,4 m tykk humusblandet grusholdig sand over grårød fin sand. To prøvestikk ble tatt begge inneholdt flint. Prøvestikk N på flaten 2 flintavslag, prøvestikke tS på flaten flintavslag.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Prøvestikk 1: 2 flintavslag Prøvestikk 2: 1 flintavslag				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	31/08/93	SIGN. J. Grundberg			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/01/94	SIGN. isa			

OBJEKT 0805 03 KARTREF.: CE 026-5-2 00053

OMRÅDE Langangen

PARSELL

KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0019/ 001 MERKNAD Gård: Sundsåsen

FLYFOTO R/X-NUMMER

LOKALITET

KARTREF. ØK CE 026-5-2 KOORD HOH 45

FORNMINNETS ART Steinalderlokalitet

ANTALL. 1 ALDER STA GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT Ø-vendt flate med N-S retning ved bratt fjellskråning. Skogmark, løvskog. Utsikt ned mot Blåmyr i Ø.

ORIENT. OPPG 225 m V for N-S-gående vei gjennom Sundsåsdalen. 375 m VSV for driftsbygningen på bruket.

ART. UTSTREKNING

BESKRIVELSE

Steinalderlokalitet på flate i Ø-vendt bratt fjellskråning. Flatens størrelse ca 50x50 m N-S og 15-25 m Ø-V. Løsmasser av humusblandet grus over undergrunn av grus. To prøvestikk et nord og et sør på flaten gav funn av flint. I S 2 flintavslag, i N 4 flintavsla litt skjørbrønt stein.

TRADISJON

FOTO

LITTERATUR

FUNN

Prøvestikk 1: 2 flintavslag
Prøvestikk 2: 4 flintavslag og skjørbrønt stein.

MERKNAD

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO 02/09/93 SIGN. J. Grundberg

KONTROLLERT DATO / / SIGN.

INNSKREVET 06/01/94 SIGN. isa

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00054
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	002	MERKNAD Gård: Sundsåsen		
FLYFOTO	RX-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH 55	
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flate i dalsøkk med N-S-retning ved Ø-vendt fjellskråning med fjellvegg i V og bergnabber i Ø. Flaten ca 30x20 m stor				
ORIENT. OPPG	Ca 200 m NV for N-enden av Ønna. 300 m på mindre grusvei N for gården Sundsåsen og 30 m 120 g SØ. Veien er ikke avmerket på ØK-kart.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet, funnet ved to prøvestikk hvorav 1 positivt med funn av 3 flintavslag og skjørbrent stein. Funnene lå 0,1-03 m dypt. Løsmasser av 0,3 m tykk grusete "mylla" over fin sand.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	3 flintavslag og skjørbrent stein				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	01/09/93	SIGN. J. Grundberg			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/01/94	SIGN. isa			

OBJEKT 0805 03 KARTREF.: CE 026-5-2 00055

OMRÅDE Langangen

PARSELL

KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0019/ 002 MERKNAD Gård: Sundsåsen

FLYFOTO R/X-NUMMER

LOKALITET

KARTREF. ØK CE 026-5-2 KOORD HOH 60

FORNMINNETS ART Steinalderlokalitet

ANTALL. 1 ALDER STA GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT

Flate med N-S-retning på Ø-vendt fjellskråning. Fjellkulle i V, skråning i Ø. Skogsmark, ung granskog.

ORIENT. OPPG

Ca 250 m NV for bro over elven ved nordenden av Ønna.

ART. UTSTREKNING

BESKRIVELSE

Steinalderlokalitet ved flate i dalsøkk, topografisk avgrenset av terrenget, ca 50 m N-S og 20-30 m Ø-V. To prøvestikk hvorav ett var positivt med funn av 3 flintavslag. Funnene ble gjort på 0,1-0,4 meters dybde. Løsmasser av grusete "mylla" over et rent gruslag.

TRADISJON

FOTO

LITTERATUR

FUNN

3
flintavslag

MERKNAD

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO

01/09/93

SIGN. J. Grundberg

KONTROLLERT DATO

/ /

SIGN.

INNSKREVET

06/01/94

SIGN. isa

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00056
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0019/	002	MERKNAD Gård: Sundsåsen		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	50
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	<p>Toppen av smalt dalsøkk med N-S retning på Ø-vendt fjellskråning. Flaten ca 50 m N-S og 15 m Ø-V. Avgrenset i V og Ø av bergkoller. I S bratt skråning ned mot flate med lokalitetene nr 32 og 33 tidligere registrert av Gassrørprosjektet i 1990. I N bratt fjell. Skogsmark, plantefelt for gran..</p>				
ORIENT. OPPG	Ca 250 m V for bro over elven ved N-enden av Ønna.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	<p>Steinalderlokalitet funnet ved positive prøvestikk med funn av 4 flintavslag. Funnet ble gjort på 0,2-0,4 meter dybde i løsmasser bestående av 0,4 meter tykk "myllig" grus.</p>				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	4	flintavslag.			
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	01/09/93	SIGN. B. Moseng			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/01/94	SIGN. isa			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00057
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	002	MERKNAD	Gård: Sundsåsen	
FLYFOTO	RX-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	50
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flate med hylle i Ø-ventd fjellskråning. Flaten ca 300 m N-S og 2 m Ø-V, relativt diffust avgrenset.				
ORIENT. OPPG	Ca 225 m NV for bro over elven ved N-kanten av Ønna.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet funnet ved 4 prøvestikk hvorav 1 positivt med funn av 20 flintavslag på 0,05-0,4 meters dybde. Løsmassene bestod av humusblandet silt med undergrunn av sandholdig silt. Lokaliteten er trolig svært stor.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	20 flintavslag				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	05/09/93	SIGN. B. Moseng			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/01/94	SIGN. isa			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00058
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0020/	013	MERKNAD	Gård:Langangen, bruk: Vestgård	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	45
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flate med N-S retning ved Ø-skråning av fjell. Ca 100 m N-S og 3 m Ø-V. Avgrenset av bergkoller i V og Ø og skråning i S og N. Utsikt mot Ønna i S. Skogsmark, barskog.				
ORIENT. OPPG	Ca 150 m Ø for bro over bekken ved N-enden av Ønna.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet funnet ved 2 positive prøvestikk med funn av: Prøvestikk 1 i S-enden av flaten. 1 flintavslag. Prøvestikk 2 i N-enden av flaten 9 flintavslag og skjørbrent stein. Funnene ble gjort på 0,05-0,45 m dyp. Løsmasser av humusblandet fin silt overundregrunn av silt.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Prøvestikk 1: 1 flintavslag Prøvestikk 2: 9 flintavslag og skjørbrent stein				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	06/09/93	SIGN. J. Grundberg			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/01/94	SIGN. isa			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00059
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0020/	013	MERKNAD	Gård:Langangen, bruk: Vestgård	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	25
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Smal hylle med N-S-lig retning på V-vendt fjellskråning. Hyllen ca 100 m lang N-S og 10-15 m bred. Skogsmark, løvskog.				
ORIENT. OPPG	ca 80 m Ø for vei nordover Viersdalen. Ca 100 m Ø-ØNØ for broen over bekken ved nordenden av Ønna.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet topografisk avgrenset av terrenget. Ett prøvestikk med 2 flintavslag og skjørbrent stein. Løsmasser av 0,4 m tykt humusblandet grusetete "mylla" og undergrunn av siltig grus.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	2 flintavslag og skjørbrent stein				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	06/09/93	SIGN. J. Grundberg			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/01/94	SIGN. isa			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00060
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0020/	013	MERKNAD	Gård:langangen: bruk: Vestgård	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	25
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flate med N-S-lig retning på hylle ved V-vendt fjellskråning. skogsmark, løvskog.				
ORIENT. OPPG	ca 250 m NNØ for bro over elven ved N-enden av Ønna.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet beliggende på en terrasse 40 m N-S og 20 m Ø-V. Ett prøvestikk ga 1 flintavslag. Løsmasser av 0,4 m tykk humusblandet silt med noe grus og undergrunn av siltig grus.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	1 flintavslag				
FUNN					
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	06/09/93	SIGN. B. Moseng.			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/01/94	SIGN. isa			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00061
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0020/	013	MERKNAD Gård: Langangen, bruk: Vestgård		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	65
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger på Ønnåsen, en nord-syd-gående åsrygg Ø-NØ for N-enden av Ønna. Åssiden faller bratt mot V, noe slakere mot S. Ønnsåsens S-SV side er karakterisert med markerte terrasser med tildels gode avsetninger. Terrengtet på V-siden er meget ulendt, mens de flatere partiene på Ønnsåsens Ø-SØ-lige side er svært bølgete - det ligger lite løsmasser i de trange søkkene mellom de svabergliknende formasjonene. Ingen utsikt p.g.a vegetasjonen.				
ORIENT. OPPG	ca 350 m ØNØ for driftsbygningen på Vestgård 20/13.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger i en forsenkning, på en ca. 10 m bred, 90 m lang N-S-gående terrasse på Ønnsåsens SSØ-lige side. Lokaliteten smalner av mot S og en terrengmessig avgrenset av (ca 1 m høye) svabergliknende formasjoner i Ø og V. Boplassflaten faller mot N. 4 prøvestikk hvorav 2 positive. Lokaliteten er grovt regnet 900 m ² . Bevokst med tett, hovedsakelig ung granskog.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 6 vanlige avslag, 4 mikroavslag, 2 mikroflekkefragmenter (hvorav et krakelert). Stikk B: (3 m SØ for stikk A): 4 vanlige avslag, 2 mikroavslag.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	24/05/94	SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E.Klubbenes			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	11/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00062
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0020/	013	MERKNAD Gård: Langangen, bruk: Vestgård		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	60
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger på Ønnåsen, en nord-syd-gående åsrygg Ø-NØ for N-enden av Ønna. Åssiden faller bratt mot V, noe slakere mot S. Ønnsåsens S-SV side er karakterisert med markerte terrasser med tildels gode avsetninger. Terrenget på V-siden er meget ulendt, mens de flattere partiene på Ønnsåsens Ø-SØ-lige side er svært bølgete - det ligger lite løsmasser i de trange søkkene mellom de svabergliknende formasjonene. Ingen utsikt p.g.a vegetasjonen.				
ORIENT. OPPG	Ca 300 m NØ for driftsbygningen på Vestgård 20/13.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger på en liten (ca 11x20 m) noe ujevn flate på Ønnsåsens SV-lige side. Lokaliteten er avgrenset av en stigende åsrygg mot V, av en lav skrent ned mot CE 026-5-2/63 i Ø. 2 positive prøvestikk. Lokaliteten er bevokst med relativt tett, hovedsakelig granskog.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 1 vanlig avslag, 1 mulig knakkestein. Stikk B: 3 vanlige avslag (hvorav 1 krakelert), 3 mikroavslag (1 krak.)				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	24/05/94	SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E.Klubbenes			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	11/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00063
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0020/	013	MERKNAD	Gård: Langangen, bruk: Vestgård	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	55
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger på Ønnåsen, en nord-syd-gående åsrygg Ø-NØ for N-enden av Ønna. Åssiden faller bratt mot V, noe slakere mot S. Ønnåsens S-SV side er karakterisert med markerte terrasser med tildels gode avsetninger. Terrenget på V-siden er meget ulendt, mens de flater partiene på Ønnåsens Ø-SØ-lige side er svært bølgete - det ligger lite løsmasser i de trange søkkene mellom de svabergliknende formasjonene. Ingen utsikt p.g.a vegetasjonen.				
ORIENT. OPPG	Ca 250 m NØ for driftsbygningen på Vestgård 20/13.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger på en avlang terrasse på Ønnåsens S-SV-lige side. Lokaliteten er naturlig avgrenset av skrenten opp mot CE 026-5-2/62 i Ø av en lav svaberglikende formasjon i V. Avgrensing i N og S må avgjøres ved hjelp av prøvestikk. Lokalitetsarealet faller svakt mot S. 2 positive prøvestikk. Lokaliteten er bevokst med relativt, tett hovedsakelig granskog.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 8 vanlige avslag (4 krakelerte), 2 mikroavslag 1 mikroflekkefragment. Stikk B: 4 mikroavslag				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	24/05/94	SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E.Klubbenes			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	11/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00064
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0020/	013	MERKNAD Gård: Langangen, bruk: Vestgård		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	40
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger på Ønnåsen, en nord-syd-gående åsrygg Ø-NØ for N-enden av Ønna. Åssiden faller bratt mot V, noe slakere mot S. Ønnsåsens S-SV side er karakterisert med markerte terrasser med tildels gode avsetninger. Terrenget på V-siden er meget ulendt, mens de flatere partiene på Ønnsåsens Ø-SØ-lige side er svært bølgete - det ligger lite løsmasser i de trange søkkene mellom de svabergliknende formasjonene. Utsikt mot V og S.				
ORIENT. OPPG	Ca 200 m ØNØ for driftsbygningen på Vestgård 20/13.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger på en NNV-orientert, noe ujevn terrasse på Ønnsåsens SSØ-lige side. Lokalitetsarealet faller svakt mot S og er naturlig avgrenset av skrent i Ø og en lav svabergliknende formasjon i V. Lokaliteten er bevakst med ung blandingskog.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 4 vanlige avslag, 1 mikroavslag. Stikk B: 1 vanlig avslag. Stikk C: 1 vanlig avslag.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	24/05/94	SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E. Klubbenes			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	11/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00065
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0020/	013	MERKNAD Gård: Langangen, bruk: Vestgård		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	COORD	HOH	35
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger på Ønnåsen, en nord-syd-gående åsrygg Ø-NØ for N-enden av Ønna. Åssiden faller bratt mot V, noe slakere mot S. Ønnsåsens S-SV side er karakterisert med markerte terrasser med tildels gode avsetninger. Terrenget på V-siden er meget ulendt, mens de flatere partiene på Ønnsåsens Ø-SØ-lige side er svært bølgete - det ligger lite løsmasser i de trange søkkene mellom de svabergliknende formasjonene. Utsikt mot V og S.				
ORIENT. OPPG	Ca 200 m Ø-ØNØ for driftsbygningen på Vestgård 20/13. Øst for grusvei.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger på en N-S-orientert terrasse på Ønnsåsens SSV-lige side. Lokalitetesarealet er terrengmessig avgrenset av skrent ned mot grusvei i V, av svakt stigende åsside i Ø. Overflaten faller svakt mot syd.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 7 vanlige avslag, 2 mikroavslag, 1 brent flekkefragment m. retusj. Stikk B: 2 vanlige avslag (hvorav 1 krakelert), 6 mikroavslag.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	24/05/94	SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E. Klubbenes			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	11/06/94	SIGN. system			

OBJEKT 0805 03 KARTREF.: CE 026-5-2 00066

OMRÅDE Langangen
PARSELL
KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0020/ 013 MERKNAD Gård: Langangen, bruk: Vestgård

FLYFOTO R/X-NUMMER

LOKALITET

KARTREF. ØK CE 026-5-2 KOORD HOH 40

FORNMINNETS ART Steinalderlokalitet
ANTALL. 1 ALDER STA GAB-KODE

FORNMINNETS ART
ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART
ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT Lokaliteten ligger på Ønnåsen, en nord-syd-gående åsrygg Ø-NØ for N-enden av Ønna. Åssiden faller bratt mot V, noe slakere mot S. Ønnsåsens S-SV side er karakterisert med markerte terrasser med tildels gode avsetninger. Terrengtet på V-siden er meget ulendt, mens de flattere partiene på Ønnsåsens Ø-SØ-lige side er svært bølgete - det ligger lite løsmasser i de trange søkkene mellom de svabergliknende formasjonene. Utsikt mot V og S.

ORIENT. OPPG Ca 250 m Ø-NØ for tunet på Vestgård 20/13.

ART. UTSTREKNING
BESKRIVELSE Lokaliteten ligger i et markert ca 20 m langt NNV orientert søkk på terrasse på Ønnsåsens SSV-lige side rett nord for CE 026-5-2/65. Lokaliteten er terrengmessig avgrenset til mindre enn ca 200 m². Søkket er beplantet med tett granskog. Ingen utsikt.

TRADISJON
FOTO
LITTERATUR
FUNN

Stikk A: 3 vanlige avslag, 1 flekkeliknende avslag, 1 knakkestein.
Stikk B: 2 mikroavslag.

MERKNAD
KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO 24/05/94 SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E. Klubbenes
KONTROLLERT DATO / / SIGN.
INNSKREVET 11/06/94 SIGN. system

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-2	00067
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0020/	012	MERKNAD	Gård: Langangen, bruk: Lysnes	
FLYFOTO	RX-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-2	KOORD	HOH	45
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger ved foten av kolle SSØ for Gaukåsen, N-NV for Tallaksrudåsen. Området er karakterisert ved en rekke markerte koller omgitt av trange sund og viker. På en god del av de lavereliggende kollene finnes det terrasser med gode avsetninger. Utsyn mot S og SØ.				
ORIENT. OPPG	Lokaliteten ligger rett Ø for markert knekk på grusveien S for Gaukåsen. Ca 400 m NØ for tunet på Lysnes 20/12.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger på en godt markert ca 20 m bred og 40 m lang forsenkning. Flaten faller mot S - henimot Tallaksrudtjernet - og er avgrenset av svabergliknende formasjon i V og kolle/høydepunkt i Ø. Plantefelt med små granbusker.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 1 vanlig avslag (krakelert) Stikk B: 1 vanlig avslag, 1 mikroavslag. Stikk C: 1 vanlig avslag.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	24/05/94	SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E.Klubbenes			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	11/06/94	SIGN. system			

OBJEKT 0805 03 KARTREF.: CE 026-5-4 00005

OMRÅDE Langangen
PARSELL
KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0020/ 012 MERKNAD Gård: Langangen, Bruk: Lysnes.

FLYFOTO R/X-NUMMER

LOKALITET

KARTREF. ØK CE 026-5-4 KOORD HOH 50

FORNMINNETS ART Steinalderlokalitet.

ANTALL. 1 ALDER STA GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT Ø siden av lav bergkulle med N-S utstrekning. Flat skråning med mindre avsatter. I Ø smal innskytende dalpass (N-S) med gårdsvei til gård. Skogsmark, blandingsskog.

ORIENT. OPPG Ca 125 m N for driftsbygningen på Lysnes 20/12.

ART. UTSTREKNING
BESKRIVELSE

Steinalderlokalitet på en Ø-vendt bergkulle med flate avsatter. Lokaliteten er ca 75m lang (N-S) og 10-50m bred, og topografisk avgrenset med fjellsider i V og S og dalbunn i Ø og N. Bunnen utgjøres av 0,25-0,4m tykk humusblandet gruset sand med fin grårød sand underst. Lokaliteten utgjøres trolig i sin S del av tidligere dyrket mark, og av igjenvoksende beitemark i sin N del. De ble tatt 4 prøvestikk med følgende funn. Prøvestikk 1): 2 avslag av flint. Funnene ble gjort på 10-40 cm dybde. Prøvestikk 2): 6 avslag av flint. 1 avslag av bergart. Funnene ble gjort på 10-40 cm dybde. Prøvestikk 3): 3 avslag av flint. Funnene ble gjort 0-10 cm under overflaten. Prøvestikk 4): 10 avslag av flint, derav ett sponavslag. Funnene ble gjort 0-10 cm under overflaten.

TRADISJON

FOTO

LITTERATUR

FUNN

Prøvestikk 1): 2 avslag av flint.
Prøvestikk 2): 6 avslag av flint. 1 avslag av bergart

MERKNAD

Prøvestikk 3): 3 avslag av flint.
Prøvestikk 4): 10 avslag av flint, derav ett

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO 16/06/93 SIGN. Jonas Grundberg og Sven Eidsten.

KONTROLLERT DATO / / SIGN.

INNSKREVET 10/08/93 SIGN. hege

OBJEKT 0805 03 KARTREF.: CE 026-5-4 00006

OMRÅDE Langangen

PARSELL
KOMMUNE

Porsgrunn

GNR./BNR. 0020/ 012 MERKNAD Gård:Langangen, bruk:Lysnes

FLYFOTO

R/X-NUMMER

LOKALITET

KARTREF. ØK CE 026-5-4 KOORD HOH 50

FORNMINNETS ART

Funnsted

ANTALL. 1 ALDER STA GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT

Mindre ryggås, i salen mellom to bergkoller i Ø og V. Slakk skråning, dalpass i N og gårdstun i S. Gårdstun.

ORIENT. OPPG

10 m N for låven på bruket.

ART. UTSTREKNING

BESKRIVELSE

Funnsted for avslag av flint, overflaten av grusvei. På grunn av beliggenheten trolig plass for steinalderlokalitet.

TRADISJON

FOTO

LITTERATUR

FUNN

MERKNAD

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO

16/06/93 SIGN. J. Grundberg, S. Eidsten

KONTROLLERT DATO

/ / SIGN.

INNSKREVET

06/01/94 SIGN. isa

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-4	00007
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0020/	012	MERKNAD	Gård:Langangen, bruk:Lysnes	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-4	KOORD	HOH	50
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flat terrasse på S-siden av mindre bergkulle. Skogsterreng, åpen blandingsskog.				
ORIENT. OPPG	30 m 80 g Ø for NØ-hjørnet på gården.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet ved en S-vendt hylle på en bergkulle, utstrekning ca 15 m V-Ø og 5 m N-S, topografisk avgrensning. Løsmassene bestod av 0,3 m tykk humusblandet gruset sand med enkelte steiner over fin grårød sand. Ved siden av trekull ble det i prøvesticket funnet 1 avslag av flint.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	1 flintavslag og trekull				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	17/06/93	SIGN. J. Grundberg, S. Eidsten			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/01/94	SIGN. isa			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-4	00008
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0020/	012	MERKNAD	Gård:Langangen, bruk:Lysnes	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-4	KOORD	HOH	35
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	V-vendt flat terrasse i skråning av bergkulle. Skogsmark, blandingskog.				
ORIENT. OPPG	125 m 170 g S for veikryss mellom vei/gårdsvei S for Lysnes. Ved dette krysset finnes 2 garasjer.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	<p>Steinalderlokalitet, beliggende på en ca 30x30 m stor V-vendt flate i bergskråningen. Lokaliteten er topografisk avgrenset av terrenget med bratt bergside i Ø, bratt skrånende dalsøkk i N og V samt av mindre bergkulle i NV. Løsmasser 0,4 m tykk humusblandet grustete sand, under grårød fin sand.</p> <p>Prøvestikk 1: 5 avslag av flint; Funnet mellom 0-15 cm.</p> <p>Prøvestikk 2: 2 avslag av flint, funnet mellom 5-40 cm. Dessuten forekom spredt trekull i løsmassene.</p>				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	<p>Prøvestkk 1: 5 flintavslag Prøvestikk 2: 2 flintavslag</p>				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	17/06/93	SIGN. J. Grundberg, S. Eidsten			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	06/01/94	SIGN. isa			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-4	00009
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård: Sundåsen	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-4	KOORD	HOH	60
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	SØ-hellende skråning med fjellkulle i NV og utsikt mot Langangsfjorden i Ø. Flate på toppen av SØ-skråning, ca 20x20 m. Løvskog av hassel.				
ORIENT. OPPG	Ca 275 m Ø for N-S-gående vei gjennom Sundåsdalen.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet på en mindre flate på toppen av en SØ-skråning. Lokaliteten er topografisk avgrenset av terrenget. Løsmasser, humusblandet ca 0,20 m tykk skarpkantet forvitret grus på fjellgrunn. I prøvestikket ble det funnet 1 avslag av flint 5 cm under markoverflaten.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	1 flintavslag				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	25/06/93		SIGN.	H. Roaldset	
KONTROLLERT DATO	/ /		SIGN.		
INNSKREVET	06/01/94		SIGN.	isa	

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-4	00012
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård:Sundsåsen	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-4	KOORD	HOH 55	
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger på Sundsåsen en markert NV-gående åsrygg rett N for Langangen. Sundsåsen er karakterisert ved et meget stort antall varierte flater, med tildels svært gode, grus sandholdige avsetninger. Under store deler av steinbrukende tid har Sundsåsen ligget som en øy omgitt av to trange fjordarmer på åsens Ø og V-side.				
ORIENT. OPPG	Ca 750 m SSØ for tunet på Sundsåsen 19/1. Ca 300 m Ø for N-S-gående grusvei gjennom Sundsåsdalen.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger på en langstrakt ca 10 m bred N-S-gående terrasse på Sundsåsen Ø-side. Lokalitetsflaten er terrengmessig avgrenset av en svabergliknende formasjon, skrent i Ø og av åssiden i V. Flaten falder svakt mot N. 5 positive prøvestikk. Lokaliteten er større enn 700 m ² . Lokaliteten er omgitt av granskog. Boplassarealet er relativt åpent grunnet kjerrevei. Utsyn ot NNV og NNØ. Utsyn mot Ø hindret av granskog.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 1 mikroflekkefragment, 9 vanlige avslag og 3 mikroavslag Stikke B: 1 flekkeliknende avslag, 2 vanlige avslag Stikk C: 3 flekker, 15 vanlige avslag (1 krakelert), 16 mikroavslag. Stikk D: 1 flekke med enderetusj (dobbeltskraper) 24 vanlige avsla (1 krakelert), 6 mikroavslag. Stikk E: 13 vanlige avslag, 16 mikroavslag og 3 mikroflekkefragment.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	25/05/94	SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E. Klubbenes			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	11/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-4	00013
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	005	MERKNAD Gård:Sundsåsen, bruk: Fredheim		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-4	KOORD	HOH	50
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger på Sundsåsen en markert NV-gående åsrygg rett N for Langangen. Sundsåsen er karakterisert ved et meget stort antall varierte flater, med tildels svært gode, grus sandholdige avsetninger. Under store deler av steinbrukende tid har Sundsåsen ligget som en øy omgitt av to trange fjordarmer på åsens Ø og V-side.				
ORIENT. OPPG	Ca 775 m SSØ for tunet på Sundsåsen 19/1. Ca 375 m Ø for N-S-gående grusvei gjennom Sundsåsdalen.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger på en 30 m lang ca 10 m bred N-S-gående terrasse på Sundsåsens Ø-side. Lokaliteten er terrengmessig avgrenset av en svabergliknende formasjon og skrent ned mot Ønna i Ø, av Sundsåsen i V og av et kollehøydepunkt i S. Lokaliteten er større enn 300 m ² . Blandingsskog. Utsyn mot NNV og NNØ. Utsyn i Ø hindret av skog.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 7 vanlige avslag, 1 vanlig avslag i kvartsitt, 2 mikroavslag. Stikk B: 8 vanlige avslag, 7 mikroavslag. Stikk C: 1 vanlig avslag, 1 mikroavslag.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	25/05/94	SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E. Klubbenes			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	11/06/94	SIGN. system			

OBJEKT 0805 03 KARTREF.: CE 026-5-4 00014

OMRÅDE Langangen

PARSELL

KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0019/ 001 MERKNAD Gård:Sundsåsen

FLYFOTO R/X-NUMMER

LOKALITET

KARTREF. ØK CE 026-5-4 KOORD HOH 65

FORNMINNETS ART Steinalderlokalitet

ANTALL. 1 ALDER STA GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT

Lokaliteten ligger på Sundsåsen en markert NV-gående åsrygg rett N for Langangen. Sundsåsen er karakterisert ved et meget stort antall varierte flater, med tildels svært gode, grus sandholdige avsetninger. Under store deler av steinbrukende tid har Sundsåsen ligget som en øy omgitt av to trange fjordarmer på åsens Ø og

ORIENT. OPPG

V-side ca 700 m syd for tunet på Sundsåsen 19/1. Ca 250 m Ø for N-S-gående grusvei gjennom Sundsåsdalen.

ART. UTSTREKNING

BESKRIVELSE

Lokaliteten ligger på en liten, noe ujevn flate (ca 4x17 m) på Sundsåsens Ø-NØ side. Lokaliteten er terrengmessig avgrenset av skrenten ned mot CE 026-5-4/15 i N-NØ, av stigning opp mot høydepunkt Sundsåsen i S. På lokalitetens NØ-lige hjørne ligger de en markant bergknatt bevokst med ca 4 m høye lindetrær. Terrassen er gressbevokst med spredte gran og bjørketrær. Meget godt utsyn mot Ø, N og V.

TRADISJON

FOTO

LITTERATUR

FUNN

Stikk A: 2 mikroavslag.
Stikk B: 3 vanlige avslag (1 krakelert)

MERKNAD

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO

25/05/94 SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E. Klubbenes

KONTROLLERT DATO

/ / SIGN.

INNSKREVET

11/06/94 SIGN. system

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-4	00015
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård:Sundsåsen	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-4	KOORD	HOH	65
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger på Sundsåsen en markert NV-gående åsrygg rett N for Langangen. Sundsåsen er karakterisert ved et meget stort antall varierte flater, med tildels svært gode, grus sandholdige avsetninger. Under store deler av steinbrukende tid har Sundsåsen ligget som en øy omgitt av to trange fjordarmer på åsens Ø og V-side.				
ORIENT. OPPG	Ca 700 m SSø for tunet på Sundsåsen 19/1. ca 275 m Ø for N-S-gående grusvei gjennom Sundsåsdalen.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger på en liten flate (19x5 m) rett NØ for CE 026-5-4/14. Lokaliteten er terrengmessig avgrenset av berg, skrenten opp mot CE 026-5-4/14 og av Sundsåsens åsside. Utsikt over hele Langangen N for Sundsåsen. Lokalitetsarealet er relativt åpent, omgitt av tett granskog.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 1 vanlig avslag, 2 mikroavslag Stikk B: 1 vanlig avslag (lokal bergart), 1 mikroavslag.				
MERKNAD	Funnstedet ligger på grensen mellom CE 026-5-2 og CE 026-5-4.				
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	25/05/94		SIGN.	B. Moseng, S. Opdahl, E. Klubbenes	
KONTROLLERT DATO	/ /		SIGN.		
INNSKREVET	11/06/94		SIGN.	system	

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-4	00016
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	005	MERKNAD Gård:Sundsåsen, bruk: Fredheim		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-4	KOORD	HOH	50
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger på Sundsåsen en markert NV-gående åsrygg rett N for Langangen. Sundsåsen er karakterisert ved et meget stort antall varierte flater, med tildels svært gode, grus sandholdige avsetninger. Under store deler av steinbrukende tid har Sundsåsen ligget som en øy omgitt av to trange fjordarmer på åsens Ø og V-side.				
ORIENT. OPPG	ca 800 m SSØ for tunet på Sundsåsen. 100 m V for Ønna/Langangenfjorden.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger på et Ø-V-gående nes på Sundsåsens Ø-side. Lokaliteten avgrenses terrengmessig av skrenten ned mot Ønna i Ø og S og av skråningen opp mot Sundsåsens høydepunkt i V. Lokalitetsarealet er relativt flatt og større en 1400 m2. Platået erbevokst med blandingsskog. Utsyn mot N og Ø hindres av tett skog.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 3 vanlige avslag, 3 mikroavslag, 1 uregelmessig kjern Stikk B: 5 vanlige avslag (2 krakelert), 4 mikroavslag (4 krakelert) Stikk C: 2 vanlige avslag, 3 mikroavslag, 1 flersidig kjerne me to plattformer. Stikk D: 1 vanlig avslag, 5 mikroavslag. Stikk E: 1 vanlig avslag, 1 mikroavslag.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	25/05/94	SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E. Klubbenes			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	11/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-4	00017
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	005	MERKNAD Gård:Sundsåen, bruk: Fredheim		
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-4	KOORD	HOH	35
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger på Sundsåsen en markert NV-gående åsrygg rett N for Langangen. Sundsåsen er karakterisert ved et meget stort antall varierte flater, med tildels svært gode, grus sandholdige avsetninger. Under store deler av steinbrukende tid har Sundsåsen ligget som en øy omgitt av to trange fjordarmer på åsens Ø og V-side.				
ORIENT. OPPG	Ca 780 m SSØ for Sundsåsen 19/1. Ca 50 V for Ønna/Langangsfjorden.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger på en ca 10 m bred langstrakt NV-gående terrasse rett Ø for CE 026-5-4/16 i den meget bratte skråningen ned mot Ønna. Lokalitets arealet faller svakt mot SØ. Terrassen er bevokst med granskog.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 1 flekkefragment? med retusj, 15 vanlige avslag (1 krakelert), 7 mikroavslag Stikk B: 1 mikroflekk med retusj, 1 vanlig avslag med retusj, 24 vanlige avslag, 16 mikroavslag (4 krakelert).				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	25/05/94	SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E. Klubbenes			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	11/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-4	00018
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård:Sundsåsen	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-4	KOORD	HOH	50
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger på Sundsåsen er markert NV-gående åsrygg rett N for Langangen. Sundsåsen er karakterisert ved et meget stort antall varierte flater, med tildels svært gode, grus sandholdige avsetninger. Under store deler av steinbrukende tid har Sundsåsen ligget som en øy omgitt av to trange fjordarmer på åsens Ø og V side.				
ORIENT. OPPG	Ca 700 m SSø for tunet på Sundsåsen 19/1. 275 m Ø for N-S-gående grusvei gjennom Sundsåsdalen.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger på en liten flate (grovt regnet 20x20 m) rett V-NV for S-enden av CE 026-5-4/12. Slette omgitt av granskog. Ingen utsikt.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 1 vanlig avslag Stikk B: 1 vanlig avslag				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	24/05/94	SIGN. B. Moseng, S. Opdahl, E.Klubbenes			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	11/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CE 026-5-4	00019
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0019/	001	MERKNAD	Gård:Sundsåsen	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CE 026-5-4	KOORD	HOH	50
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Lokaliteten ligger på Sundsåsen er markert NV-gående åsrygg rett N for Langangen. Sundsåsen er karakterisert ved et meget stort antall varierte flater, med tildels svært gode, grus sandholdige avsetninger. Under store deler av steinbrukende tid har Sundsåsen ligget som en øy omgitt av to trange fjordarmer på åsens Ø og V side.				
ORIENT. OPPG	Utsikt mot N og Ø Ca 740 m S-SØ for tunet på Sundsåsen 19/1. 150 m V for Ønna/Langangsfjorden.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Lokaliteten ligger på en smal ca 5 m bred, tilnærmet ubegrenset lang hylle i skråningen mellom CE 026-5-4/12 og CE 026-5-4/13. Lokaliteten er bevoskt med blandigsskog.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	Stikk A: 1 flekkefragment.				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	24/05/94		SIGN.	B. Moseng, S. Opdahl, E.Klubbenes	
KONTROLLERT DATO	/ /		SIGN.		
INNSKREVET	11/06/94		SIGN.	system	

OBJEKT 0805 03 KARTREF.: CF 026-5-1 00001

OMRÅDE Langangen
PARSELL T4
KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0020/ 007 MERKNAD Gård: Langangen

FLYFOTO 329.314 R/X-NUMMER R01

LOKALITET Bjørmarrud

KARTREF. ØK CF 026-5-1 KOORD HOH

FORNMINNETS ART Tuft
ANTALL. 1 ALDER UVISS GAB-KODE

FORNMINNETS ART
ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART
ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT Øverst i S-hellende, gammel dyrket mark. Løv- og barskog i N-Ø og V.

ORIENT. OPPG ca 350 m NNØ for Bjørnalstjørna.

ART. UTSTREKNING
BESKRIVELSE Øverst oppe i den dyrkede marken inn mot skogkanten: Tuft. Markert med en steinhaus i hvert av hjørnene. I NV-hjørnet er det nesten ikke noe igjen av steinhausen, men i de tre andre hjørnene er de helt tydelige. Lengde Ø-V 9 m, bredde 7 m.

TRADISJON
FOTO
LITTERATUR

Eidanger bygdehistorie bind II 1984 s. 376
Jarle Erlend Sethre: Bosetningsutviklingen i Eidanger, Gjerpen og Siljan fra høymiddelaldermaksimum til 1665. Hovedoppgave i historie ved Universitetet i Oslo, høsten 1992.

FUNN
MERKNAD Omtalt i bygdeboka som gammel ødegårdsplass.

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO 07/07/71 SIGN. I.V. Aasen, L. Thue
KONTROLLERT DATO / / SIGN.
INNSKREVET 13/09/93 SIGN. ronny

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CF 026-5-3	00002
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0021/	002	MERKNAD	Gård: Nøklegård.	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CF 026-5-3	KOORD	HOH 50	
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet.				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flate i "sadellæge" mellom mindre bergkulle i N og fjellside i S o V. Utsikt ned mot dalbunn i N og Ø. Skogsmark, barskog.				
ORIENT. OPPG	Lokaliteten ligger på S-siden av Middagskollen. Ca 250 m S-Sv for veiundergangen under E-18 ved Nøklegård.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet på flate ved N-siden av fjellskråning i "sadellæge" mellom bergkulle og fjellside. Flaten er ca 40 x40 m stor og topografisk avgrenset av terrenget. Løsmasser av 0,4m tykk humusblandet gruset sand med undergrunn av grårød fin sand. Trolig ikke tidligere dyrket mark. 2 prøvestikk ble tatt hvor følgende funn framkom i det ene stikket: 7 stk. avslag av flint. Funnene framkom 5-20 cm under overflaten.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	7 flintavslag				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	24/06/93	SIGN. Jonas Grundberg.			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	10/08/93	SIGN. hege			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CF 026-5-3	00003
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0021/	001	MERKNAD	Gård: Nøklegård.	
FLYFOTO	R/X-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CF 026-5-3	KOORD	HOH 65	
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet.				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flate i "sadellege" på toppen av dalsøkk med skråninger i N o S mellom mindre bergkoller i V og Ø. Skogsmark, granskog.				
ORIENT. OPPG	ca 280 m S-SSØ for veiundergang under E-18 ved Nøklegård.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet i "sadellege" på toppen av dalsøkk mellom bergkoller, topografisk avgrenset av terrenget, ca 20m lang (N-S) o 10m bred (V-Ø). Løsmasser av 0,3m tykk humusblandet gruset sand med undergrunn av grårød fin sand. Ett prøvestikk ble tatt me i tillegg til spredt trekull ble følgende funn gjort: 1 mikroflekke av flint				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	1 mikroflekke av flint				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	24/06/93	SIGN. Jonas Grundberg.			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	10/08/93	SIGN. hege			

OBJEKT	0805	03	KARTREF.:	CF 026-5-3	00004
OMRÅDE	Langangen				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0021/	002	MERKNAD	Gård: Nøklegård.	
FLYFOTO	RX-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CF 026-5-3	KOORD	HOH 55	
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet.				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	N-hellende fjellskråning ned mot dal med NV-SØ retning. Lokaliteten ligger på liten Ø-vendt flate, ca 12 x 12 m stor ved et dalsøkk med N-S retning. Skogsmark, granskog.				
ORIENT. OPPG	Ca 350 m SV for veiundergang under E-18 ved Nøklegård.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Steinalderlokalitet ved en 12 x 12 m stor Ø-vendt flate i et mindre dalsøkk. Lokaliteten er topografisk avgrenset av terrenget. Løsmasser av ca 0,3m tykk humusblandet gruset sand med undergrunn av fin grårød sand. Trolig ikke tidligere dyrket mark. I et prøvestikk ble følgende funnet: 2 avslag av flint. Funnene framkom ca 15 cm under overflaten.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN	2	flintavslag.			
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	25/06/93	SIGN. Hege Roaldset.			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	10/08/93	SIGN. hege			

OBJEKT 0805 04 KARTREF.: CD 026-5-2 00008

OMRÅDE Eidanger

PARSELL

KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0043/ 001 MERKNAD Gård: Eidanger prestegård

FLYFOTO 329.810 R/X-NUMMER R01

LOKALITET

KARTREF. ØK CD 026-5-2 KOORD HOH 10

FORNMINNETS ART

Gravhaug

ANTALL. 1 ALDER JA GAB-KODE

FORNMINNETS ART

Steinsetning

ANTALL. 2 ALDER JA GAB-KODE

FORNMINNETS ART

ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT

Svakt skrånende sandplatå ned mot Lillegårdsbekken. "Preståsen" i V. Gresskledd lysning i blandingsskog.

ORIENT. OPPG

300 m NV for N-enden av Eidanger idrettsbane og 5 m V for skogssti.

ART. UTSTREKNING

Gravfelt bestående av 1 gravhaug og 2 steinsetninger, N-S ca 40 m, Ø-V ca 15 m.

BESKRIVELSE

Lengst i N:

1. Rundhaug. Temmelig utydelig markert. Enkelte stein i dagen. Krater, d 1,5 m, i NØ-kanten av haugen, som dessuten er sterkt avflatet på toppen. Bevekst med blandingsskog. D: 8,5 m, h: 0,5 m. 15 m S for 1:

2. Rund steinsetning, nå bestående av 7, opprinnelig ihvertfall 8, inntil 0,7 m l blokker. D 10 m.

Kant i kant og SSV for 2 og med 1 stein felles med denne:

3. Rund steinsetning, nå bestående av 7, opprinnelig 11, inntil 0,7 l blokker. Steinavstand 3-6 m. D: 8,7 m.

Steinene i 1. og 2. er svært overgrodde. H: 0,4-0,8m.

Tett inntil N-kanten av 3:

forsenkning som buer mot Ø, slik at den har form som en halvsirkel.

Markert med en voll, Kolabonn.

Forsenkningens utstrekning ca 15 m, vollens br. ca 0,5 m, h: 0,2m.

Steinsetningene :Funntomme.

TRADISJON

FOTO

LITTERATUR

U:O: top ark: E. Skjelsvik: Innberetning 1948 u 43/1 nr d) 2

runde steinsetninger + haug 4.

E. Skjelsvik i Eidanger bygdehistorie B I s. 71 og s 102 u 43/1

ØK-reg. 1971

FUNN

MERKNAD

KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO

03/06/71 SIGN. A. Aure

KONTROLLERT DATO

/ / SIGN.

INNSKREVET

09/06/94 SIGN. system

OBJEKT	0805	04	KARTREF.:	CD 026-5-2	00009
OMRÅDE	Eidanger				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0043/	001	MERKNAD Gård: Eidanger prestegård		
FLYFOTO	329.810		R/X-NUMMER	R03	
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CD 026-5-2	KOORD	HOH 5	
FORNMINNETS ART	Gravhaug				
	ANTALL.	1	ALDER	JA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flatt sandplatå med Presteåsen i V. Gresskledd, bar og løvtrebevakst. Ingen utsikt p.g.a. vegetasjonen.				
ORIENT. OPPG	170 m NØ for N-kanaten av Eidanger Idrettsbane, 2m Ø for skogsbilvei, 22 m N for dobbelt telegrafstolpe.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Rundhaug. Klart markert. Liten forsenkning i SV-kanten. Gresskledd, bar- og løvtrebevakst. D: 5,5 m, h: 0,8-1 m.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	U:O: top ark: E. Skjelsvik: Innberetning 1948 u 43/1 nr d 2. E. Skjelsvik i Eidanger bygdehistorie B I s. 102 u 43/1. ØK-reg. 1971				
FUNN					
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	03/06/71		SIGN. A. Aure		
KONTROLLERT DATO	/ /		SIGN.		
INNSKREVET	09/06/94		SIGN. system		

OBJEKT	0805	04	KARTREF.:	CD 026-5-2	00010
OMRÅDE	Eidanger				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0043/	001	MERKNAD	Gård: Eidanger prestegård	
FLYFOTO	329.810		R/X-NUMMER	R02	
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CD 026-5-2	KOORD	HOH	5
FORNMINNETS ART	Gravhaug				
	ANTALL.	1	ALDER	JA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Sandplatå med åsrygg i V. Gresskledd, løv- og furubevokst.				
ORIENT. OPPG	100 m NNØ for N-kanten av Eidanger idrettsbane, 5 m Ø for skogsvei, ca 15 V for telegrafstolpe, 40 m Ø for Ø-enden av unnarenet til hoppbakke.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Rundhaug. Klart markert. I toppen grunn forsenkning, d. 0,25 m. Haugen er gress- og løvtrebevokst. D: 4,5 m, h: 0,4 m.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	U:O: top ark: E. Skjelsvik: Innberetning 1948 u 43/1 nr d 1. E. Skjelsvik i Eidanger bygdehistorie B I s. 102 u 43/1. ØK-reg. 1971				
FUNN					
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	03/06/71		SIGN.	A. Aure	
KONTROLLERT DATO	/ /		SIGN.		
INNSKREVET	09/06/94		SIGN.	system	

OBJEKT	0805	04	KARTREF.:	CD 026-5-2	00011
OMRÅDE	Eidanger				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0043/	001	MERKNAD	Gård: Eidanger prestegård	
FLYFOTO	329.810		RX-NUMMER	R09	
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CD 026-5-2	KOORD	HOH 100	
FORNMINNETS ART	Gravrøys				
	ANTALL.	1	ALDER	UVISS	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Toppen av N-S-gående åsrygg, knauset og med furu og løvtrebevoksning. Vid utsikt mot V, S og Ø.				
ORIENT. OPPG	20 m SØ for trig. pkt. på Ø-kanten av bergryggen, 200 m N for husene.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Flat rundrøys. Klart markert. Bygd av lys bruddstein. Steinene ligger spredd langt utenfor røysen og synes bevisst å være brukt til utfylling av sprekker. Bvokst med mose og lyng. D: ca 6 m, h: 0,3 m				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	UO top ark: E. Skjelsvik: Innberetning 1948 u. 43/1 nr e) E. Skjelsvik i Eidanger bygdehistorie B.l. s. 102 u 43/1.				
FUNN					
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	07/06/71		SIGN.	A. Aure	
KONTROLLERT DATO	/ /		SIGN.		
INNSKREVET	09/06/94		SIGN.	system	

OBJEKT	0805	04	KARTREF.:	CD 027-5-4	00001
OMRÅDE	Eidanger				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0043/	045	MERKNAD Gård: Eidanger prestegård		
FLYFOTO	329.810		R/X-NUMMER	R10	
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CD 027-5-4	KOORD	HOH 70	
FORNMINNETS ART	Gravhaug				
	ANTALL.	2	ALDER	JA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	S-kanten av bakkekam med gravlund. Utsikt over kirkegården.				
ORIENT. OPPG	75 m S for Eidanger kirke, 20 m Ø for bilvei.				
ART. UTSTREKNING	Gravfelt bestående av 2 gravhauger; N-S 20m, Ø-V ca 10 m.				
BESKRIVELSE	<p>Lengst i N:</p> <p>1. Rundhaug. Klart markert. Sterkt forflatet. Svak fordypning i midten. Gressbevakst. D. 8 m, h: 0,3m.</p> <p>2 m S for 1:</p> <p>2. Rundhaug. Dårlig merkert. Bare grunnkonturen igjen. Svak fordypning i midten. Antatt d: 10 m.</p>				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	<p>UO top ark: E. Skjelsvik: Innberetning 1948 u. 43/1 nr b) 1 o 2.</p> <p>E. Skjelsvik i Eidanger bygdehistorie B.I. s. 102 u 43/1.</p>				
FUNN					
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	08/06/71	SIGN. A. Aure			
KONTROLLERT DATO	27/05/94	SIGN. I.Trøim, U. Broe			
INNSKREVET	09/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0805	04	KARTREF.:	CD 027-5-4	00002
OMRÅDE	Eidanger				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0043/	045	MERKNAD	Gård: Eidanger prestegård	
FLYFOTO	329.810		R/X-NUMMER	R07	
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CD 027-5-4	KOORD	HOH 60	
FORNMINNETS ART	Gravhaug				
	ANTALL.	6	ALDER	JA GAB-KODE	
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER	GAB-KODE	
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER	GAB-KODE	
TERR. ART, UTSIKT	Sandmo. Kirkegård. Utsikt over kirkegården forøvrig hemmet p.g.a. vegetasjon.				
ORIENT. OPPG	Ca 140 m SØ for middelalderkirken.				
ART. UTSTREKNING	Gravfelt bestående av 6 gravhauger N-S ca 45 m, Ø-V ca 15 m..				
BESKRIVELSE	<p>Lengst i N:</p> <p>1. Rundhaug. Klart markert. Krater i toppen. Bratt Ø-side. D: 7 m, h: 0,3 m. 2 m V for 1:</p> <p>2. Lav rundhaug. Temmelig klart markert. Grop i toppen og litt stein S-siden. D: 6 m, h: 0,3 m. 2 m S for 2:</p> <p>3. Meget lav rundhaug. Uklart markert. Forsenkning i toppen. D: 5,5 m, h: 0,3 m. Kloss i og S for 3 og forbundet med denne med en bro:</p> <p>4. Rundhaug. Klart markert. Krater i midten. D: 5,5 m, H: 0,3 m. 2 m Ø for 4:</p> <p>5. Rundhaug. Klart markert Grop i toppen. D. 7 m, h: 0,3 m. 1,5 m S for 5:</p> <p>6. Rundhaug. Klart markert. Enkelte stein i dagen. Dyp, rektangulær grop i toppen. D: 8,5 m, h: 1,5 m. Alle haugene er sterkt bevokst med krattvegetasjon og på feltet vokser også smågran og storvokst furu.</p>				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	<p>UO top ark: E. Skjelsvik: Innberetning 1948 u. 43/1 nr a)1-8. Haugene nr. a)9-10 ikke gjenfunnet, trolig fjernet ved veianlegg. E. Skjelsvik i Eidanger bygdehistorie B.I. s. 102 u 43/1.</p>				
FUNN					
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	07/06/71	SIGN. A. Aure			
KONTROLLERT DATO	27/05/94	SIGN. I.Trøim, U. Broe			
INNSKREVET	09/06/94	SIGN. system			

OBJEKT	0805	04	KARTREF.:	CD 027-5-4	00003
OMRÅDE	Eidanger				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0043/	001	MERKNAD Gård: Eidanger prestegård		
FLYFOTO	329.810		R/X-NUMMER		
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CD 027-5-4	KOORD		HOH 40
FORNMINNETS ART	Gravhaug				
	ANTALL.	2	ALDER	JA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Foten av Ø-helling hvor denne flater seg ut. Barskog, delvis uthogd.				
ORIENT. OPPG	300 m NØ for Eidanger kirke og 50 m V for jernbane, ca 150 m S for vei inn til grustak.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	<p>Lengst i N:</p> <p>1. Rundhaug. Klart markert. Krater i toppen, dybde 2 m. D: 10 m, h: 2 m.</p> <p>2 m SØ for 1:</p> <p>2. Rundhaug. Temmelig flat, nokså godt markert. Noe omrotet i toppen. D: 8,5 m, h: 0,2-0,3 m.</p> <p>Begge haugene er bevakst med bartrær.</p>				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	<p>UO top. ark. E. Skjelsvik: Innberetning 1948 u 43/1 nr c)1-2.</p> <p>E. Skjelsvik i Eidanger bygdehistorie B I s. 102 u 43/1.</p>				
FUNN					
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	07/06/71	SIGN. A. Aure			
KONTROLLERT DATO	27/05/94	SIGN. I. Trøim, U. Broe			
INNSKREVET	16/12/93	SIGN. isa			

OBJEKT	0805	04	KARTREF.:	CD 027-5-4	00004
OMRÅDE	Eidanger				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0043/	003	MERKNAD Gård:Eidanger pg, bruk: Bjørmdalen		
FLYFOTO	329.810		R/X-NUMMER	R17	
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CD 027-5-4	KOORD	HOH	45
FORNMINNETS ART	Gravhauger				
	ANTALL.	3	ALDER	JA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Svakt S-hellende gresskledd slette i S-kanten av større NNV-SSØ-gående høydedrag. Noe løvskog.				
ORIENT. OPPG	Ca. 200 m NNV for husene på Bjørbekk, 43/67, 25 m NNØ for jernbaneundergan på Ø-siden av NNØ-SSV-gående sti..				
ART. UTSTREKNING	Gravfelt, Ø-V 50 m, N-S inntil 20 m.				
BESKRIVELSE	<p>Lengst i N:</p> <p>1. Rundhaug. Temmelig klart markert. V-delen er delvis fjernet. I Ø-delen av haugen en grop med d 0,5m, dybde 0,4 m. Haugen er bevokst med gress og løvtrær. D: 6 m, h: 0,2-0,3 m. 9 m SØ for 1:</p> <p>2. Ujevn rundhaug. Uklart markert. Lite tydelig i terrenget. Bevokst med gress og løvtrær. D: 5 m, h: 0,3 m 22 m ØNØ for 2:</p> <p>3. Rundhaug. Uklart markert. Steinblandet. Dyp forsenkning i midten. Bevokst med gress og løvtrær. D: 7m, h: 0,4 m</p>				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	<p>UO top ark: E. Skjelsvik: Innberetning 1956 her u 43/5 nr 1-3.</p> <p>E. Skjelsvik i Eidanger bygdehistorie B I s. 102 feilaktig u 43/5.</p>				
FUNN					
MERKNAD	<p>Ved kontroll var det kun haug 1 som var klart synlig. Der haug 3 skulle ligge var det gravet et dypt hull som var gjenfylt med kvist. I området forøvrig var det også mange uforklarlige søkk og fordypninger i terrenget.</p> <p>Lokale informanter forteller at det skal ha ligget en middelalderkirkegård på dette stedet. Dette er trolig ikke tilfelle.</p>				
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	15/06/71	SIGN. A. Aure, L. Thue			
KONTROLLERT DATO	27/05/94	SIGN. I.Trøim, U. Broe			
INNSKREVET	16/12/93	SIGN. isa			

OBJEKT 0805 04 KARTREF.: CD 027-5-4 00005

OMRÅDE Eidanger
PARSELL
KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0044/ 001 MERKNAD Gård: Valler

FLYFOTO 329.810 R/X-NUMMER R19

LOKALITET

KARTREF. ØK CD 027-5-4 KOORD HOH 25

FORNMINNETS ART Gravhaug
ANTALL. 1 ALDER JA GAB-KODE

FORNMINNETS ART
ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART
ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT Gresskledd lysning i bar- og løvskog. N-S-gående åsrygg i Ø og utsikt over Vallemyrene i V.

ORIENT. OPPG 225 m NNV for våningshuset på gården, 45 m ØNØ for militærbrakker.

ART. UTSTREKNING
BESKRIVELSE Rundrøys. Temmelig godt markert. Bygd av jord og stein. En del stein fjernet slik at røysen er temmelig flat på toppen. Bevokst med gress, bregner og løvtrær. D: 8 m, h: 0,3 m.

TRADISJON
FOTO
LITTERATUR
FUNN
MERKNAD
KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO 16/06/71 SIGN. A. Aure, L. Thue
KONTROLLERT DATO 27/05/94 SIGN. I. Trøim, U. Broe
INNSKREVET 16/12/93 SIGN. isa

OBJEKT	0805	04	KARTREF.:	CD 027-5-4	00006
OMRÅDE	Eidanger				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0044/	038	MERKNAD Gård: Valler, bruk:?		
FLYFOTO	329.810		R/X-NUMMER	R18	
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CD 027-5-4	KOORD	HOH	15
FORNMINNETS ART	Gravhauger				
	ANTALL.	2	ALDER	JA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Flatt terreng med villabebyggelse på begge sider av VNV-ØSØ-gående vei.				
ORIENT. OPPG	Haug 1 ca 5 m S for Bjørdalsvn. 17.				
ART. UTSTREKNING	Gravfelt Ø-V 60 m, N-S 50 m.				
BESKRIVELSE	<p>Lengst i V i haveplen:</p> <p>1. Rundhaug. Meget klart markert. Steinblandet. Avflatet på toppen og med bruddstein i dagen flere steder. Gressbevokst. D: 15 m, h: 1-1,3</p> <p>Mellom Bjørdalsveien 21 og 23:</p> <p>2. Rundhaug. Klart markert. Gressbevokst og nå brukt som blomsterbed. D: 7 m, h: 0,4 m.</p>				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	<p>UO top ark: E. Skjelsvik: Innberetning 1956 her u 44/1nr 1-19.</p> <p>E. Skjelsvik i Eidanger bygdehistorie B I s. 102 u 44/1.</p>				
FUNN	<p>De 4 undersøkte haugene var funntomme.</p> <p>C 29101 vkt. funnet i kanten av en ødelagt haug.</p> <p>C 29630 vkt. funnet under flat mark.</p>				
MERKNAD	<p>I dette området har det tidligere ligget minst 19 gravhauger, av diss var 7 langhauger, resten rundhauger. Bortsett fra de to registrerte, er trolig alle de andre haugene fjernet ved boligreisning.</p>				
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	16/06/71	SIGN. A. Aure, L. Thue			
KONTROLLERT DATO	27/05/94	SIGN. I. Trøim, U. Broe			
INNSKREVET	16/12/93	SIGN. isa			

OBJEKT 0805 04 KARTREF.: CD 027-5-4 00007

OMRÅDE Eidanger
PARSELL
KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0044/ 018 MERKNAD Gård: Valler, bruk: Myrvang

FLYFOTO 329.810 R/X-NUMMER X8

LOKALITET

KARTREF. ØK CD 027-5-4 KOORD HOH 5-10

FORNMINNETS ART Funnsted
ANTALL. 1 ALDER YJA GAB-KODE

FORNMINNETS ART
ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART
ANTALL ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT Have

ORIENT. OPPG 10 m V for villaens veranda. 5 m Ø for vei.

ART. UTSTREKNING
BESKRIVELSE Dobbeltgrav i båt. Funnstet under flat mark.

TRADISJON
FOTO
LITTERATUR

E. Skjelsvik i Eidanger bygdehistorie B I s. 86, 88, 100.

FUNN
MERKNAD
KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO 16/06/71 SIGN. A. Aure, L. Thue
KONTROLLERT DATO / / SIGN.
INNSKREVET 16/12/93 SIGN. isa

OBJEKT	0805	04	KARTREF.:	CD 027-5-4	00009
OMRÅDE	Eidanger				
PARSELL	Porsgrunn				
KOMMUNE					
GNR./BNR.	0044/	001	MERKNAD Gård: Valler		
FLYFOTO	329.812		R/X-NUMMER	R3	
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CD 027-5-4	KOORD	HOH 20	
FORNMINNETS ART	Gravhaug				
	ANTALL.	1	ALDER	JA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	Gress-slette ut mot dyrket mark. Klynger av løv- og bartrær. N-S-gående åsrygg i Ø. Utsyn mot Vallemyrene.				
ORIENT. OPPG	Ca. 400 m NNV for våningshuset, 90 m NNØ for NØ-hjørnet av militærbrakk.				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	Rundhaug. Svært dårlig markert. Tegner seg i dag som en meget lav voll. I midten stor grop, d: 3 m, dybde 1 m. Haugen er bevokst med krattskog. Antatt d: 5-6 m, h: 0,1-0,3 m.				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR					
FUNN					
MERKNAD	Arne Bjerketvet på Valler har tidligere kommet med opplysninger om at tyskerne under krigen tok stein fra haugen i forbindelse med brakkebygging Før dette hadde haugen krater i toppen og var ca 1,5 m høy. Haugen er i dag svært ødelagt og det er var ved kontrollen ikke mulig å forstå at dette hadde vært en gravhaug.				
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	16/06/71	SIGN. A. Aure, L. Thue			
KONTROLLERT DATO	27/05/94	SIGN. I. Trøim, U. Broe			
INNSKREVET	16/12/93	SIGN. isa			

OBJEKT 0805 04 KARTREF.: CD 027-5-4 00011

OMRÅDE Eidanger
PARSELL
KOMMUNE Porsgrunn

GNR./BNR. 0043/ 001 MERKNAD Gård: Eidanger prestegård

FLYFOTO R/X-NUMMER

LOKALITET

KARTREF. ØK CD 027-5-4 KOORD HOH 50

FORNMINNETS ART Hulvei
ANTALL. 1 ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART
ANTALL. ALDER GAB-KODE

FORNMINNETS ART
ANTALL. ALDER GAB-KODE

TERR. ART, UTSIKT *Morent landskap, småkupert, relativt flatt rett øst for Eidanger kirke. Området er bevokst med blandingsskog. Ingen utsikt p.g.a. vegetasjonen.*

ORIENT. OPPG *Hulveien tar av fra grussti i tilknytning til veikryss 100 m NØ for Eidanger kirke.*

ART. UTSTREKNING
BESKRIVELSE *En ca 137 m lang NØ-SV-gående hulvei. Hulveien faller mot NØ og er strekt erodert av moderne gangvei og et avløpsrør som munner ut i hulveiens SV-lige ende. På det dypeste skjærer hulveien ca. 2-2,5 m ned i de morene massene. Veien flater ut etter ca 60 m. Fr 60-135 m er dybdeb kun på ca 0,3-0,4 m. Hulveiens gjennomsnittlige bredde ca 1 m.*

TRADISJON
FOTO
LITTERATUR Inge

FUNN
MERKNAD
KILDER/INFORMANTER

REGISTRERT DATO 24/05/94 SIGN. B. Moseng, S. Opdahl E.Klubbenes
KONTROLLERT DATO / / SIGN. U. Broe, I. Trøim
INNSKREVET 19/06/94 SIGN. system

OBJEKT	0805	04	KARTREF.:	CD 027-5-4	00013
OMRÅDE	Eidanger				
PARSELL					
KOMMUNE	Porsgrunn				
GNR./BNR.	0043/	001	MERKNAD Gård: Eidanger prestegård		
FLYFOTO	RX-NUMMER				
LOKALITET					
KARTREF.	ØK	CD 027-5-4	KOORD	HOH	50
FORNMINNETS ART	Steinalderlokalitet				
	ANTALL.	1	ALDER	STA	GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL.		ALDER		GAB-KODE
FORNMINNETS ART					
	ANTALL		ALDER		GAB-KODE
TERR. ART, UTSIKT	<i>Morent landskap, småkupert, relativt flatt rett øst for Eidanger kirke. Bevokst med blandingskog. Ingen utsikt p.g.a. vegetasjon.</i>				
ORIENT. OPPG	<i>Ca 200 m NØ for Eidanger kirke</i>				
ART. UTSTREKNING					
BESKRIVELSE	<i>Lokaliteten ligger på kollehøydepunkt, flate rett nordøst for veikrysset NØ for Eidanger kirke. Svært sandholdige masser i stikkene. Lokaliteten synes noe diffus. 12 prøvestikk hvorav kun 2 positive.</i>				
TRADISJON					
FOTO					
LITTERATUR	<i>inge</i>				
FUNN	<i>Stikk A: 1 vanlig avslag flint, 1 vanlig avslag lokal bergart. Stikk B: 1 vanlig avslag flint.</i>				
MERKNAD					
KILDER/INFORMANTER					
REGISTRERT DATO	24/05/94	SIGN. B.Moseng, S. Opdahl, E. Klubbenes			
KONTROLLERT DATO	/ /	SIGN.			
INNSKREVET	19/06/94	SIGN. system			

**Bilag 2:
Lokaliter nyere tids
kulturminner**

LOKALITET	0709-01-01 TYSKHUSDALEN	
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-01 KJOSE 4143/2, 4143/4, 4143/6, 4143/9, 4143/17, 4143/19 ØK.: CF 026-5-2 CF 026-5-4, PROSJ. 43	
AVGRENSNING	Tyskhusdalen langs fv70. Fra det sørligste bruket 4143/2 til vika ved Farris. Bebyggelse i dalen og nærmeste omgivelser.	
BELIGGENHET	Tyskhus ligger i nordenden av den nord/sørgående dalen som går mellom Farrisvannet og Vassbotn. Hovedveien til Kjøse FV 70 følger denne dalen. Tyskhus ligger der daldraget heller ned og åpner seg mot Farrisvannet. En trang og kupert jordbruksdal avgrenset av skogkledte koller. Gårdsbruk/småbruk lengst sør, boligbebyggelse, småbruk nærmest Farrisvannet.	
HISTORIKK	Del av matrikelgården 4143 Nes' gårdsområde. Navnet Tyskhus har uklar opprinnelse. I fig. lokale informanter mener man det skriver seg fra jernverkstida eller fra jernbanens anleggsperiode. "En tysker skal ha bodd der." Situasjonkart fra 1796-1814 viser ingen bebyggelse i dalføret mellom Slettholt og Farris. Men i den lille vika helt nede ved Farrisvannet er det avmerket en plass, Eidlökka eller Eilökka. Kart fra 1873-1876 viser i tillegg fire bosteder lenger opp i dalen, Småmyr (nå Holt gnr.bnr.4143/9) og to områder benevnt Tyskhus. Strukturen ser ut til å være slik vi finner den i dag. I følge Brunlanes bygdebok III, del 2 (1992), er det br.nr.2 og br.nr.19 som i dag heter Tyskhus. På økonomisk kartverk er de øvrige brukene betegnet Nes. Tyskhus bnr. 2 oppsto ved deling av "bruk 2" (senere bnr.1) i 1875 iflg bygdeboka. Fra århundreskiftet og første halvdel av 1900-tallet har det blitt skilt ut noen boligtomter/småbruk rundt vika nede ved Farrisvannet.	
KULTURMINNENE	Fire gårdsbruk lengst opp fra vannet; Småbrukskarakter. Felles for de tre øverste bruka er at innhusa har lav autentisitet i detaljer, mens uthusa har opprinnelig preg bevart. 143/2 oppsto i 1875 ved deling av bruk 2, (gårdshistorien utg. 1992). Redusert tun; kun framhus fra, om-/påbygd 1980 og ny garasje. 143/6 ligger tett ved bnr.2, Utskilt fra bruk 1 i 1886. Åpent firkant-tun orientert mot veien, med fin helhets virkning. Bolighuset er gammelt, opprinnelig en liten stue. Ombygd i 1929 og pusset opp rundt 1980. Uthus bygd 1922, smie fra 1860 og vognskjul fra 1850. Sommerfjøs fra 1890. Tyskhusbakken, 143/19 utskilt fra bruk 3 i 1924. Fin beliggenhet på bakketopp opp fra veien. Bolighus ca 1910, bryggerhus fra 1928 og uthus fra 1940/47. Holt -Næss eller Småmyra 4143/9 er opprinnelig en gammel husmannsplass, utskilt fra 4143/4 i 1898, men solgt først i 1922. Framhus, bryggerhus og liten driftsbygning fra 1890-tallet ligger fint til i et åpent firkant-tun på en liten flate ved veien. Sveitserstilspreget godt bevart. Småmyra er det eldre bygningsmiljøet i Tyskhusdalen som har størst grad av autentisitet. Dagens jernbane kutter bukta ved Tyskhusdalen med fylling og en fin gråsteinsbru. Innenfor er det en liten småbåthavn i dag. Det var i dette området den gamle plassen Eilökka lå, på vestsida av bukta. Husene skal ha blitt revet ca 1900. Tett ved linja ligger i dag noen jernbanebrakker; kjøretøylager og varmestue - fra anleggstida eller 1922/23?. Like ved ligger Solvang eller "Kleivane" 4143/17, boligtomt (5 mål småbruk) fra 1921 for jernbaneformann. Våningshus, bryggerhus og lite uthus fra 1921, lav/middels autentisitet i detaljer. Annen eldre 1900-talls boligbebyggelse i området er Austad, utskilt 1905 og med liten sveitserstilspreget stue tett ved veien, middels autentisitet og Åsheim med bebyggelse fra 1948, modernisert. 1966 .	
VURDERING	Tyskhusdalen med sine enkle småbrukstun og boligbebyggelse i klart avgrenset og variert landskap er et fint og karakteristisk parti langs Kjøseveien. Med unntak for Småmyra har bygningene lav autentisitet i detaljer. Driftsbygningene er best bevart. Enkelthus har mindre interesse, men inngår som ledd i et helhetlig miljø. Både Tyskhusbruka og boligbebyggelsen er knyttet til bygdesenteret og stasjonstettstedet Kjøse. Dalen oppleves som en forstad til Kjøse. Det er her man først får kontakt med det frodige landskapet ved Farrisvannet. Jernbanen med fyllinga og den gamle steinbrua, samt de gamle bakkene er verdifulle jernbaneminner.	
SEFRAK	0726-021-013 Framhus, Næss 0726-021-015 Bryggerhus, Næss 0726-021-041 Driftsbygning, Næss 0726-021-043 Smie, Næss 0726-021-045, Framhus, Næss 0726-021-047, Bryggerhus, Næss 0726-021-049, Driftsbygning, Holt-Næss	0726-021-014 Driftsbygning, Næss 0726-021-040 Framhus, Næss 0726-021-042 Vognskjul, Næss 0726-021-044 Sommerfjøs, Holt-Næss 0726-021-046, Driftsbygning, Næss 0726-021-048 Framhus, Holt-Næss 0726-021-050, Bryggerhus, Holt-Næss
KILDER	Riksantikvaren 1993, Svein Mjaatvedt. "Naturgass til Østlandet. Registrering og vurdering av nyere tids kulturminner og kulturlandskap i Vestfold 1990". "Naturgass til Østlandet", feltregistreringer 1990, parsell nr. 10:11, 12, 13, 14. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1876, ltn. Steen, Statens Kartverk, Hønefoss. Situasjonkart over Kjøse, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1825, ltn. Finkenhagen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.2 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Kjøse sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. Wasberg, Gunnar Christie, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Pers. info. Olaf Kroken, 1994.	

LOKALITET	0709-01-02 KJOSE SENTRUM
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-01 KJOSE 4143/-, 4144/- ØK.: CF 026-5-2 PROSJ. 43
AVGRENSNING	Området mellom jernbanen i sør og og FV70 og Kirkebukta mot nordøst. Fra og med stasjonen med "butikken" i sør til Eikvang på Kjoshaugeni nord.
BELIGGENHET	De sentrale områder rundt Kjose kirke med Kjoshaugen. Tunklyngen på Nes grenser til i øst og Krokentuna ligger like over jernbanen mot vest.
HISTORIKK	Kjose har trolig fra langt tilbake vært et viktig sted ved Farrisvannet og for opplandet rundt og kirkested siden middelalderen. Kjose har hatt to kirker før nåværende som ble bygd i 1850. En stavkirke er nevnt i 1372, viet St. Bartolomeus. 1606 ble en liten tømmerkirke oppført på den gamles tomt. Kjose kirke var hovedkirken i Kjose sogn. Jordet vest for kirken kalles Skeiet, et navn som kan ha sammenheng med hestekappløp og samlinger i forhistorisk tid. Det omtalte området deles av Nes og Kroken matrikelgårder. I eldre tid kan dette ha vært kjerneområdet for Kjos gård, en gård som er omtalt i Rødeboka, men senere forsvunnet. L. Berg (1979 utg. II s.16) skriver; "Kjos hette i gammel tid en mindre gård i Kjos, på hvis grunn Kjose kirke lå og fremdeles ligger. Gården ble delt, og partene gikk inn under Nes og Kroken." Vistnok delt før 1450 (s.599) Navnet Kjos skal komme av det gml.no. Kjoss som her betyr en liten trang vik (s 599) - noe som skulle passe bra på dagens Kirkebukta. Kjose fikk økt betydning for omverdenen med utnyttelsen av de store skogressursene og med fin beliggenhet til vannveiene/fløtningsveiene på Farris. Hovedelementene i nyere tids ressurs utnyttelse av skogen har vært lokale oppgangs-sagene på 15- og 1600-tallet, kullbrenning for jernverket i grevetida og tømmerhogst for Treschows sagbruk og treindustri fra 1800-tallet og opp til vår tid. Veien gjennom Vassboten/Tyskhusdalen skal være gammel. Likeså viktig var Farrisvannet som ferdselsåre. Inne i Kirkebukta var det båtplass for folk som kom vannveien til kirken (området skal være noe utfyllt i dag). Vestfoldbanen fikk stoppested like ved kirken i 1882. Jernbanestasjonen var betjent til 1971. I dag stopper kun 4 tog om dagen, to hver vei. Det ble bygd kornmagasin på Kjoshaugen i 1850-åra, og her fikk Kjose fastskole (Kroken skole) i 1864. Skolested fram til 1970-åra. I området har også vært servicefunksjoner som landhandel og telefonsentral og foreningsshus.
KULTURMINNENE	Bevarte enkeltminner er Kjos kirke, Kjoshaugen med gravhauger og Kjose skole, Kjose jernbanestasjon, butikken, telefonsentralen, idrettslagets foreningshus og en fagforenings fritidshus. Kjose kirke er fra 1850, den ligger lunt og fint til på en slak høyde på flatene innenfor kirkebukta, med god synlighet. Kjoshaugen er en markert haug på vestsida av Kirkebukta hvorfra man har fin utsikt over hele bygda.. Her er det registrert 7 gravhauger. Det sies at bebyggelsen på Kjose gård skal ha ligget på Kjoshaugen. Det kan passe fint at Nes og Kjose har hatt sin bebyggelse på de to høydene på hver side av Kirkebukta. I dag er Kjoshaugen matrikulert under Kroken. Det var her kornmagasinet og skolen ble bygd - ingen rester etter disse. Dagens Kjose gamle skole er fra ca. 1900 og blir nå brukt som trygedboliger. Over murene etter lærerens gamle uthus ble det reist bibliotek på 1970-tallet. På nordsida av Kjoshaugen ligger Eikvang, forsamlingshus bygd av Kjose idrettslag 1931, sterkt ombygd - sist på 1970-tallet. Kjose hevdet seg godt i vinteridretter på 1930-tallet, og mange søkte hit på grunn av de gode treningsforholdene. Typograf-foreningen bygde sommerhus på Kjoshaugen, rett sør for Eikvang, på 1920-tallet, en tidstypisk ungdomhytte med hovedpreg intakt. Den store fredede Kjosseeika står like nedenfor Kjoshaugen mot Kirkebukta. Stasjonsbygningen fra 1882 står, mens stasjonens uthus er revet. I privat eie, høy autentisitet. Rett øst for stasjonen ligger den gamle butikken med eldre lagerhus. Dagens hovedbygning er fra 1910, men erstattet et eldre butikkhus fra ca 1900. (Den første landhandelen i Kjose kom i Tyskhus under jernbane-anleggstida.) Butikk til 1970, bolig i dag. Nøktern sveitserstil med stor grad av opprinnelighet. Rett nord for stasjonen ligger et lite hus hvor det var telefonsentral fra ca 1930 til 1974. Opprinnelig bolig for jernbanearbeidere, lav autentisitet i detaljer.
VURDERING	Et område med mange sentrale samfunnsfunksjoner samlet, både i fortid og nåtid, og med en kulturminnearv som forteller om dette både i helhet i detaljer.
SEFRAK	0726-021-087, Skolebygning, Kroken gamle skole
KILDER	Riksantikvaren 1993, Svein Mjaatvedt. "Naturgass til Østlandet. Registrering og vurdering av nyere tids kulturminner og kulturlandskap i Vestfold 1990". "Naturgass til Østlandet", feltregistreringer 1990, parsell nr. 10:11, 12, 13, 14. Rektangelkart over Kjose og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1876, ltn. Steen, Statens Kartverk, Hønefoss. Situasjonkart over Kjose, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjose og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1825, ltn. Finkenhausen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.2 Gards og slekts historie fra ca. 1780. Kjose sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. Wasberg, Gunnar Christie, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Pers. info. Olaf Kroken, 1994.

LOKALITET	0709-01-03 NES	
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-01 KJOSE 4143/1, 4143/4 og 4143/5 ØK.: CF 026-5-2 PROSJ. 43	
AVGRENSNING	Tunklyngen på Nes med nærmeste omgivelser	
BELIGGENHET	Bebyggelsen til de tre brukene på Nes, gnr. 4143/1, 4143/4 og 4143/5, ligger samlet på innsiden av neset som trolig har gitt gården dens navn. Den ligger på en markert høyde innerst i Kirkebukta, som en pendant til Kjoshaugen. Herfra er fin utsikt til Farrisvannet og Kjosebygda. Variert og kupert jordbrukslandskap med fjellrabber og vegetasjon ned mot Farris.	
HISTORIKK	"Nes en av de eldste, eller endog ved siden av Strand, den eldste gård overhodet i Kjose", (L.Berg, 1979 utg.). Prestegård i middelalderen. 3/4 av Nes hørte til Tanum prestebord. Solgt oppsitterne i 1836. 1/4 grevegods. To-delt ca 1620, tredelt 1730. Grenseforretning mot nabogårder i 1833. Slutt med dyr 1956, 1964 og 1980 (melkeperd. til 1975). Arealmessig er Nes en langt mindre gård enn nabogården Kroken, men har mer av gårdsarealene ut mot Farrisvannet.. Kjose kirke står på Nes grunn, og eiendommer tar med seg mye av Kirkebukta, neset utenfor og strandkanten sørøstover til Strandgården. Innmark og gårdsbebyggelse er i dag fordelt på to områder. Det eldste kjerneområdet på innsiden av neset ved kirken, og Tyskhusdalen som deler utmarksområdet i to (se lok. 709 01 01) og har yngre grådsetablering - trolig andre halvdel av 1800-tallet, men hvor det har vært noe plassbebyggelse. Kjose jernbanestasjon ble bygd på Nes grunn i 1882 og jernbanen delte jordveien og avskar krøtterveien fra beiteområdene i skogen i sør.	
KULTURMINNENE	Tuna til de tre Nesgårdene på haugen ligger i en tett gruppe. Tunområdet til bruk 1 dels inn mellom de andres. Form og plassering er uregelmessig, men husene følger terrenget fint og ligger dels orientert rundt haugen. Det står mange gamle hus på de tre gårdene. To av våningshusa (bnr. 1 og 4) skal helt og delvis ha svært høy alder, godt ned på 1700-tallet) og Framhusa på bnr. 1 og 4 skal ha kjerner som strekker seg godt ned på 1700-tallet. Selv framhuset på nr.5 ble bygd nytt av gammelt materiale i 1909. En har funnet tufter etter eldre årestue. Svært spesielt er at her også er gamle driftsbygninger, tømmerlåve fra tidlig 1800-tall på bnr.1 og driftsbygning av ukjent alder på bnr. 5, (Eldre preg: lav, lang, kjørebbru på midten). Større enehtslåve på bnr.4. Andre typiske gårdshus som bryggerhus, stabbur skjul og smie gjør bygningsgruppen komplett mht. til hva som er representativt for tradisjonell eldre gårdsbebyggelse. Gjennomgående høy autentisitet. Steingjerde og felles krøttergate til gamle beitemarker sør for jernbanen. Melkerampe ved veien. Felles treske skur 1970-tallet.	
VURDERING	Her er enkelthus av høy alder og en struktur som trolig kan vise langt tilbake. Både enkelthus og tunet som helhet har sjeldenhetsverdi. Her er bevart mange interessante kulturlandskapselementer. Tunklyngen er et svært viktig visuelt landskapselement i Kjose. Som en av de eldste gårdene i bygda, inngår dette miljøet som et viktig element i en større kulturhistorisk sammenheng. Sammen med Kjose kirke, Kjoshaugen, Kroken gårdene, Hagen, sommerhus bebyggelsen i Liane og stasjonsområdet utgjør Nesgårdene et svært verdifullt kulturmiljø, med stor historisk dybde og med et rikt spekter av kulturminner i et vakker og variert landskap.	
SEFRAK	0726-021-027 Framhus, Nes 0726-021-029 Vognskjul, Nes 0726-021-031 Framhus, Nes 0726-021-033 Bryggerhus, Nes 0726-021-035 Framhus, Nes 0726-021-037 Bryggerhus, Nes 0726-021-039 Stabbur, Nes	0726-021-028 Driftsbygning, Nes 0726-021-030 Skjul, Nes 0726-021-032 Driftsbygning, Nes 0726-021-034 Vognskjul, Nes 0726-021-036 Driftsbygning, Nes 0726-021-038 Smie, Nes
KILDER	Riksantikvaren 1993, Svein Mjaatvedt. "Naturgass til Østlandet. Registrering og vurdering av nyere tids kulturminner og kulturlandskap i Vestfold 1990". "Naturgass til Østlandet", feltregistreringer 1990, parsell nr. 10:11, 12, 13, 14. Rektangelkart over Kjose og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1876, ltn. Steen, Statens Kartverk, Hønefoss. Situasjonkart over Kjose, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjose og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1825, ltn. Finkenhausen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.2 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Kjose sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. Wasberg, Gunnar Christie, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Pers. info. Olaf Kroken, 1994.	

LOKALITET 0709-01-04 KLEPPANE

KULTURMILJØ: 0709-01 KJOSE

GNR./BNR. 4145/1

KARTREF. ØK.: CF 026-5-2 PROSJ. 43

AVGRENSNING	Gårdstunet med bebyggelse og nærmest omgivelser.
BELIGGENHET	Kleppane er den minste av gårdene i Kjøse. Gårdsområdet strekker seg fra Farrisvannet i øst og innover Putlandsdalen i vest, hovedsakelig på dalens nordside. Gårdstunet ligger til Strandsfjorden, tett i FV70, med innhus og uthus på hver side av veien. Dagens jernbane går like sør for tunet og fram til 1890 lå tunet på den andre sida av jernbanen, på Kleppanehaugen. Vei over jernbanen fører til beitemarkene på sørsida. Hovedveien innover Putlandsdalen tar av ved Kleppane.
HISTORIKK	Navnet; kleppr - klomp som i gårdsnavn sikter til bergknatter, knattegården (Lorens Berg). Kan passe med høydedragene mellom de to daldragene, Kvernhusdalen og Putlandsdalen, inn fra Farrisvannet og som utgjør gårdens kjærneomåde. Men slik er jo landskapet over alt her. Gården er nevnt 1593. : Kleppane skylder sin opprinnelse den store rydningsperioden like før Svartedauen 1350. Gården er iallfall ikke meget eldre., lå øde en tid...(Lorens Berg 1979 utg). Tilhørte Eidanger prestebord på 1600-tallet, muligens fra gammelt av. Grevegods fra 1679/81. Selveier 1888. Flatø av Strandgården er underbruk fra ca 1680, og har god skog. Flatø er en større øy i Farris. Kleppane ble delt i 1645, men sammenslått igjen fra sist på 1700-tallet.. Flatø og plassen Dammen skyldsatt 1836. En rekke eiendommer skilt ut i 1910 - 1925; sommerhus og jernbaneboliger ved Farrisvannet
KULTURMINNENE	I en nordøst-ventd skråning ved veien ligger flere typiske gårdshus. Det eldste bolighuset er bygd i 1890, ombygd flere ganger og benyttes nå som kårbolig. Sveitserlåve (fra 1890, 1932?), med fjøs og stall fra 1932.. Smie fra 1885, bryggerhuset fra 1920, og nytt bolighus ble bygd i 1980. Middels autentisitet. Sommerfjøs fra 1930-årene ligger øst for jernbanelinja..
VURDERING	Mindre interessant som enkelt-tun og mht. enkelthus.. Har verdi som en karakteristisk del av Kjøseveiens kulturlandskap- veien går her fortsatt gjennom tunet på "gammeldags vis". Interessant som eksempel på Vestfoldbanens innvirkning på bebyggelses- og driftsforhold for de gårder den berørte sist på 1800-tallet. Kleppanehaugen har også interesse som gammel "tunplass på haug" som det har vært flere av i Kjøse (jmf. Kjøsehaugen og Nesgårdene).
SEFRAK	0726-021-076, Framhus, Kleppane 0726-021-077, Driftsbygning, Kleppane 0726-021-078, Bryggerhus, Kleppane 0726-021-079, Smie, Kleppane 0726-021-080, Sommerfjøs, Kleppane 0726-021-081, Kårbolig, Kleppane
KILDER	Riksantikvaren 1993, Svein Mjaatvedt. "Naturgass til Østlandet. Registrering og vurdering av nyere tids kulturminner og kulturlandskap i Vestfold 1990". "Naturgass til Østlandet", feltregistreringer 1990, parsell nr. 10:11, 12, 13, 14. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1876, ltn. Steen, Statens Kartverk, Hønefoss. Situasjonsskart over Kjøse, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1825, ltn. Finkenhagen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Jordskiftekart over deler av utmark, Kleppane 1933 og Kroken 1933, Jordskifteverkets kartarkiv. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.2 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Kjøse sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. Wasberg, Gunnar Christie, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Pers. info. Olaf Kroken, 1994.

LOKALITET	0709-01-05 KROKEN
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-01 KJOSE 4144/1, 4144/5 ØK.: CF 026-5-2 PROSJ. 43
AVGRENSNING	Avgrenset til tunområdet til de to Krokengårdne, bnr. 1 og bnr. 5.
BELIGGENHET	Hovedtuna på Kroken ligger side om side, på en ganske lav slette like vest for Kjøse Kirke. De ligger i en liten "krok" eller åpen dal mellom Kleppane-høyden og Liane - den kollete skogåsen til Kroken i sør. "Krokendalen" smalner av opp mot den gamle plassen Hagen og Kverndalen som strekker seg inn mot Putlandsdalen i vest. Jordsmonnet i tunområdet skal være leire, men det meste av bebyggelsen står på fjell som imidlertid knapt synes. Gårdsområdet til Kroken er det største av de tre berørte gårdene i Kjøse. Kroken deler Kirkebukta med Nes og strekker seg i stor bredde helt inn til fylkesgrensa i vest. Det omfatter det meste av Putlandsdalen. (Dagens økonomisk kartverk gir ikke noe klart bilde av grensa til Strand i nord i Putlandsdalen - iflg. informanter på Kroken hører også det nederste av dalens nordside til Kroken, dvs. at grensa ikke følger Damelva.)
HISTORIKK	Navnet har sammenheng med gml.n. Krokr og betyr krok, ro. Skrives Kroken 1456. Passer bra med beliggenheten innenfor Kirkebukta. To mindre parter av den gamle gården Kjos ble lagt til Kroken, bl.a Kjoshaugen (før 1450). Som typisk for flere Kjøsegårder inngikk Kroken tidlig i store eiendoms komplekser, med Krummedike-, Jernskjegg- og Lange-familiene som tidlige eiere, før gården gikk inn i grevegodset på 1670-tallet. Det var særlig den store skogeiendommen som gjorde gården interessant, spesielt etter at oppgangssaga og trelasthandelen kom i sving på 1500-tallet. Brukerne av hovedbruk og plasser fikk skjøte fra Treschow i 1888. Etter jordebøkene hadde Kroken i 1661 furu-og granskog til sagtømmer, bjelker og annen huggen last. Gården hadde sag hvorav brukeren betalte avgift til Lange. I 1723 har gården skog til tømmer og kull. Av kullved var det så mye at brukeren årlig leverer 500 lester kull. Kullene bringes om sommeren på flåter på Farris, om vinteren kjøres de på isen eller landveis. I 1803 heter det at Kroken har dårlig havnehage, men skog til husbruk - ? Kroken var delt i to hovedbruk i 1690. Den ene av gårdene ble delt i bnr. 1 Øvre Kroken og Bnr. 2 Engane i 1838. De fleste av de gamle husmannsplassene i Putlandsdalen er skilt ut av Kroken-grunn. Den før nevnte Engane var den innerste, vestligste, av disse. I perioden 1894 til 1950 ble det solgt en rekke eiendommer fra Kroken, bl.a en rekke sommerboliger i Liane. Husdyrhold på hovedbruka opphørte 1970-tallet.
KULTURMINNENE	Det er i dag to hovedbruk på Kroken, øvre 4144/1 og nedre 4144/5. De ligger side om side med åpen, noe uregelmessig tunstruktur i slett lende. Samlet ligger likevel husene i en fin rytme mot åsene rundt. Gjennom tunområdet går gårdsveien fra Kirkebukta og opp til Hagen/Kverndalen. Dagens tunstruktur ser ut til å være som vist på kart fra 1870-tallet og indikert på kart fra 1814. Kroksbekken renne gjennom tunområdet, dels med fint murte kanter og noe endret løp. Det er flere interessante hus her, særlig på øvre Kroken. Framhusets eldste del skal være fra 1744. Huset skal være kledd 1890-tallet og er påbygd i lengden 1988, med kledning som kopierer den gamle. (Den klassisistiske vindusomrammingene (med små gutéer) og faspanel vises på foto fra århundreskiftet.) Kan trolig vise interessant endringsskikk i planform fra 1700-tall til 1800-tall fram til i dag. Fin "sveitserlåve" fra 1929 er svært autentisk og et gammelt tømmerfjøs står inne i et yngre verksted og markerer plasseringa av en eldre driftsbygningen i tunet. Smie bak om driftsbygningen. Bygningene på nedre Kroken skal være fra siste halvdel av 1800-tallet. Hovedpreg er bevart, men de er mer endret i detaljer. Framhuset fra 1858, bryggerhuset fra 1890 og uthuset er bygd i 1880. Husene her har gjennomgått flere oppussinger og endringer, men hovedpreg er tatt vare på. Jernbanen delte innmarka til Kroken i 1882, en fint murt. men trang undergang fører Krokenveien ut til hovedveien og jordene på nordsida. Nyere overgang lenger øst etter at nye landbruksmaskiner m.m. gjorde undergangen for smal. Jordveien til Krokengårdene varierer fra de flate jordene på leirsletta ved bebyggelsen, til mer bakkete og mer oppbrudte jordstykker opp mot skogbrynet i det kuperte Liane-området mot utmarka i sør. Rik kantvegetasjon markerer terreng og teiger. Spredt sommerhusbebyggelse i skogbrynet (se lokalitet nr.6). Myk og variert overgang mellom inn- og utmark. Foruten den gamle veien gjennom Kverndalen finnes andre driftsveier til utmarka.
VURDERING	Krokengårdenes gårdsbebyggelse har flere interessante, godt bevarte enkelthus og samlet sett en fin bebyggelses-struktur. Bebyggelsen representerer trolig en gammel tunlokalisering. Som en av de eldste gårdene i bygda, inngår dette miljøet som et viktig element i en større kulturhistorisk sammenheng. Sammen med Kjøse kirke, Kjoshaugen, Kroken gårdene, Hagen, sommerhusbebyggelsen i Liane og stasjonsområdet utgjør Nesgårdene et svært verdifullt kulturmiljø, med stor historisk dybde og med et rikt spekter av kulturminner som kan oppleves i et vakker og variert landskap.
SEFRAK	0726-021-059 Framhus, Øvre Kroken 0726-021-060 Driftsbygning, Øvre Kroken 0726-021-061 Redskapshus, Øvre Kroken 0726-021-062 Smie, Øvre Kroken
KILDER	Riksantikvaren 1993, Svein Mjaatvedt. "Naturgass til Østlandet. Registrering og vurdering av nyere tids kulturminner og kulturlandskap i Vestfold 1990". "Naturgass til Østlandet", feltregistreringer 1990, parsell nr. 10:11, 12, 13, 14. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1876, ltn. Steen, Statens Kartverk, Hønefoss. Situasjonskart over Kjøse, opp tatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1825, ltn. Finkenhausen,

1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Jordskiftekart over deler av utmark, Kleppane 1933 og Kroken 1933, Jordskifteverkets kartarkiv. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.2 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Kjøse sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. Wasberg, Gunnar Christie, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Pers. info. Olaf Kroken, 1994.

LOKALITET	0709-01-06 FRITIDSBEBYGGELSEN I LIANE
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-01 KJOSE 4143/-, 4144/- ØK.: CF 026-5-2 PROSJ. 43
AVGRENSNING	Et østvestlig langstrakt belte i åssiden sør for bebyggelsen på Nes og Kroken. Fra "Villaen" i øst til Plassen i vest.
BELIGGENHET	Sommerhusområdet i Lianene ligger litt opp i åsen som avgrenser Kjøsebygda mot Sør. Bebyggelsen ligger i skillet mellom inn- og utmark, i skogbrynet. Terrenget er kupert og med variert vegetasjon. Flere mindre veier fører opp til husene. De ligger rett sør for Kjøse jernbanestasjon. Ligger dels i gammelt beiteområde, dels i området med små oppbrudte jordteiger og åkre. Overgangsone mellom innmark og utmark for Nes og Kroken gårdsbruk.
HISTORIKK	De fleste fritidstomtene er skilt ut av Kroken gårdsområde, lengst vest kommer Nes gårdsområde inn. I alt ligger her 7 fritidseiendommer. Etter anlegget av jernbanen ble Kjøse et attraktivt sted for fritidsbebyggelse. Først for borgerskapet i Larvik, senere større sosial spredning med feriesteder for foreninger o.l.. Liane er bebygd av privatfamilier i perioden 1920 til 1960
KULTURMINNENE	Variere fra ungdom/sveitserstilhus med villapreg til små sveitserstilhytter og små lave og enkle mellomkrigshytter i tilnærmet "tømmerhus-stil". Varierende autentisitet, men stort sett er opprinnelig preg i hovedsak intakt. Det hører små uthus av ulike kategorier til de fleste. De heter Villaen, Slettsjø, Hannebo, Lillebakken, Skaustua, Haugen og Plassen. Særlig intakt er Ekhøy med liten hytte i utpreget sveitserstil. Mest spesiell historie knytter det seg til Plassen (under 4144/5) som ble bygd som sommersted ca 1920 og overtatt av en gullsmed fra Larvik på 1930-tallet. Han hadde først bygd stedet Haugen som hytte for seg selv, men fikk overta Plassen og bygde og drev her gullsmie her med opp til fire ansatte. (Bl.a bunadsølv og oppdrag for David Andersen). Dette anlegget, med alle sin småhus, danner et særpreget lite miljø i åskanten.
VURDERING	Hytteområdet i skogbrynet glir fint inn i det gamle kulturlandskapet i grenseområdet mellom inn- og utmark til gårdene Kroken og Nes. Som mange av de andre kulturminnene i Kjøse forteller de den betydningen naturressursene i bygda har hatt for omverdenen. De representerer i Kjøse-sammenheng et ganske ungt kulturhistorisk innslag, men inngår like fullt som et viktig kulturlandskapselement i det verdifulle og sammensatte kulturmiljøet rundt Kjøse kirke og de gamle gårdene.
KILDER	Riksantikvaren 1993, Svein Mjaatvedt. "Naturgass til Østlandet. Registrering og vurdering av nyere tids kulturminner og kulturlandskap i Vestfold 1990". "Naturgass til Østlandet", feltregistreringer 1990, parsell nr. 10:11, 12, 13, 14. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1876, ltn. Steen, Statens Kartverk, Hønefoss. Situasjonkart over Kjøse, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1825, ltn. Finkenhagen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Jordskiftekart over deler av utmark, Kleppane 1933 og Kroken 1933, Jordskifteverkets kartarkiv. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.2 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Kjøse sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. Wasberg, Gunnar Christie, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Pers. info. Olaf Kroken, 1994.

LOKALITET	0709-01-07 HAGEN
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-01 KJOSE 4144/8 ØK.: CF 026-5-2 PROSJ. 43
AVGRENSNING	Bebyggelsen med det nærmeste tunområdet.
BELIGGENHET	Hagen ligger innerst i Kroken, litt opp i åssidene, i en kløft som leder inn til Kverndalen, daldraget som går innover mot Putlandsdalen. Hagen ligger ved en gammel ferdselsåre fra Kroken, gjennom Kverndalen til Putlandsdalen.
HISTORIKK	Hagen, eller Krokshagen, (kalt Hågan) er en gammel plass under Kroken..Iflg. bygdeboka har det bodd folk på Hagen ved folketellingene i 1701 og 1801. Plassen ble solgt i 1887, da brukeren, sønn av den siste husmannen fikk skjøte av Treschow. Sener har flere mindre parter blitt lagt til eiendommen. Husdyrhold opphørte i 1973. (Har hest 1990)
KULTURMINNENE	Tunet til Hagen ligger særlig fint til på en liten hylle i den trange kløfta opp mot Kverndalen. Husene ligger i et åpent noe uregelmessig tun, men orientert etter den gamle veien innover mot Kverndalen. Bolighuset skal være gammelt, fra ca 1800?, og ble ombygd da bruket ble selvstendig. Også driftsbygning og bryggerhus ble bygd i årene rett etter at brukerne hadde fått skjøte på plassen. Skjul/garasje er fra 1923 og grisehus 1942. Våningshuset bærer preg av senere endringer også, men selv om husets autenticitet i detaljer er lav, men ikke mer enn at husets karakter er godt bevart. De andre husene har også i hovedsak et intakt preg.
VURDERING	I plasseringen i gårdsskapskapet i ytterkant av innmarka og i bebyggelsens fysiske uttrykk kommer gårdens historie som husmannsplass klart til uttrykk. Den synlige nærheten til bebyggelsen på hovedgården gir dette sosialhistoriske aspektet spesiell verdi. De mange husene i tunet ligger fint i landskapet og utgjør et interessant bygningsmiljø. Den gamle stuebygningen vil trolig ha stort bygningshistorisk kunnskapspotensiale mht. utvikling fra plasshus til selvstendig småbrukerstue. Landskapet rundt er variert, med mange små jordlapper og forteller om tidligere tiders driftsformer. Som en av de eldste husmannsplassene i bygda, inngår dette miljøet som et viktig element i en større kulturhistorisk sammenheng. Sammen med Kjose kirke, Kjoshaugen, Nes og Kroken tuna, sommerhusbebyggelsen i Liane og stasjonsområdet utgjør Hagen et svært verdifullt kulturmiljø, med stor historisk dybde og med et rikt spekter av kulturminner som kan oppleves i et vakker og variert landskap.
SEFRAK	0726-021-070 Framhus, Hagen 0726-021-071 Driftsbygning, Hagen 0726-021-072 Bryggerhus, Hagen 0726-021-073 Grisehus, Hagen 0726-021-074 Skjul, Hagen 0726-021-075, Høyløe, Hagen
KILDER	Riksantikvaren 1993, Svein Mjaatvedt. "Naturgass til Østlandet. Registrering og vurdering av nyere tids kulturminner og kulturlandskap i Vestfold 1990". "Naturgass til Østlandet", feltregistreringer 1990, parsell nr. 10:11, 12, 13, 14. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1876, ltn. Steen, Statens Kartverk, Hønefoss. Situasjonkart over Kjøse, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1825, ltn. Finkenhagen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Jordskiftekart over deler av utmark, Kleppane 1933 og Kroken 1933, Jordskifteverkets kartarkiv. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.2 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Kjøse sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. Wasberg, Gunnar Christie, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Pers. info. Olaf Kroken, 1994.

LOKALITET	0709-01-08 KVERNDALEN
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-01 KJOSE 4144/6, 4144/8 ØK.: CF 026-5-2 PROSJ. 43
AVGRENSNING	Et smalt belte langs dalen fra Hagen i øst til skogsveien mot Damen i øst.
BELIGGENHET	Trangt østvestlig daldrag fra Kroken over Hagen til Saga i Putlandsdalen. Gjennom dalen renne Kroksbekken ned til bebyggelsen på Kroken. Her går i dag en sti over til Putlandsdalen.
HISTORIKK	Del av Krokens gårdsområde. Her gikk en gammel fredselsåre fra Kroken gårdene og inn til plassene og utmarka i Putlandsdalen. Størstedelen av Putlandsdalen og Kroken hørte til Kroken. Som navnet forteller har det vært kvern ved bekken her. Kverna skal ha vært et par hundre meter vest for Hagen. Litt lenger vest lå kverndammen, usikker plassering, seinere dyrka opp til et lite jorde. Kart fra 1825 indikerer to plasser midtveis i Kverndalen, omtrent på høyde med Dammen under Kleppane. På dette kartet er det ingen plasser eller veier avmerket i Putlandsdalen -? Litt lenger inn, omtrent ved Ridestien, skal "nye dammen" ha ligget, ukjent opprinnelse. Området innover var beite og små jordlapper.
KULTURMINNENE	Ingen synlige rester etter kvern, dammer eller gamle plasser. Men landskapet bærer preg av tidligere bruk og den gamle veien kan i store strekk følges i opprinnelig trasé.
VURDERING	Et kulturlandskapsområde som særlig får verdi som et av flere viktige elementer i kulturmiljøet Kjose. Opplevelsesverdi og kunnskapsverdi. Historien om tidligere tiders bruk av ressursene i dalen er ennå levende gjennom marknavn og kunnskap. Må særlig sees i sammenheng med den gamle husmannsplassen Hagen som ligger like ved.
KILDER	Riksantikvaren 1993, Svein Mjaatvedt. "Naturgass til Østlandet. Registrering og vurdering av nyere tids kulturminner og kulturlandskap i Vestfold 1990". "Naturgass til Østlandet", feltregistreringer 1990, parsell nr. 10:11, 12, 13, 14. Rektangelkart over Kjose og Tyskhusdalen, 9C4 5 7/4, 1876, ltn. Steen, Statens Kartverk, Hønefoss. Situasjonkart over Kjose, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjose og Tyskhusdalen, 9C4 5 7/4, 1825, ltn. Finkenhagen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Jordskiftekart over deler av utmark, Kleppane 1933 og Kroken 1933, Jordskifteverkets kartarkiv. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.2 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Kjose sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. Wasberg, Gunnar Christie, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Pers. info. Olaf Kroken, 1994.

LOKALITET	0709-01-09 PUTLANDSDALEN
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-01 KJOSE 4144/2, 4144/12(?), 4144/6, 4144/18 mfl., 4144/15, 4145/3., 4146/ ØK.: CF 026-5-21, CF 026-5-2 , PROSJ. 43, 46
AVGRENSNING	Begrenset til det sentrale dalføret og jordbruksbebyggelsen Området strekker seg fra Dammen i øst til Stulen i vest.
BELIGGENHET	Putlandsdalen er en lang, smal østvest gående dal som ligger litt opp og rett vest for Kjøsebygda. Den går i hovedsak på tvers av de rådende nordsør gående landskapsdragene i området. Dalen strekker seg helt inn til fylkesgrensa mot Telemark. Selv om den klare dalkarakteren i vest ved Engene og Stulen løses opp i flere grener, kan man gjennom Bjørndalen følge et daldrag videre helt til Langangen. Dalen er trang og preges av spredt småbruksbebyggelse og smale striper med åkre i dalbunnen hvor det produseres korn. Skogen i liene preges stedvis av moderne utnyttning med felter av snauhogst, Men her er også flere partier tett vegetasjon og frodig og variert løvskog i liene og randsonene. En smal grusvei fører inn i dalen. Damelva renner gjennom dalen og ut i Farrisvannet ved Strandsfjorden.
HISTORIKK	Det meste av dalen hører og har hørt til Kroken gårdsområde. Nordsida er del av Strands gårdsområde. Her har det vært en del sammenslåinger av eiendommer, så det er vanskelig å si ut fra dagen økonomiske kartverk om elva var grenseelv. I sør hører et mindre område til Kleppane. Putlandsdalen er i bosettingssammenheng et marginalt område. Bosettinga her har sin bakgrunn i husmannsplasser under Kroken, Strand og Kleppane og utnyttelsen av skogressursene i utmarka. De rike skogressursene brakte gårdene inn i datidens store eiendomskomplekser med grevegodset og Treschowgodset som siste ledd. Utviklingsforløpet er oppgangssager og treskurd før grevetiden, overgang til ensidig(?) trekullproduksjon for grevens jenverk i første halvdel av 1700-tallet og så tilbake til tømmerhogst for Treschows skurd og treindustri utover 1800-tallet og fram mot vår tid. Ved overgangen til grevetiden i 1670 produserte sagene i Kjøse langt mer enn Fritsø sagene. Alt i i 1720 er dette helt snudd og grevens egne sager på Fritsø har overtatt denne produksjonen. Flere av sagene i Kjøse skal ha ligget i Putlandsdalen. Iflg. Ola Kroken var det ikke sager i drift her etter 1750. Trekullproduksjon og frakt var svært arbeidskrevende. Dette førte til at grevskapet fremmet opprettelsen av husmannsplasser i skogdistriktene. Trolig kan vi se flere av plassene i Putlandsdalen på denne bakgrunn. Men kanskje kan noen av plassene også gå tilbake til tida for oppgangssaga? Plassnavn som Krokssaga, Saghugget og Dammen sammen med tradisjonen i området kan indikere det? Det kan også være at plassen er blitt tatt opp på de gamle verkstedene og fått navnene derfra. Noen av plassene ble skyldt som egne bruk alt tidlig på 1800-tallet. Både husmenn og brukere fikk selveierskjøter ved Treschows salg i 1888. Men en del av plassene var nedlagt før den tid.
KULTURMINNENE	Etter sagbrukene før grevetida er det i dag bare navnene igjen; i plassnavnene som Saga og Saghugget og i selve Damelva som renner gjennom dalen. En mener å kjenne til tre større damanlegg. Først og fremst den ved plassen Dammen, så Engenedammen i vest og Nye Dammen sør for Saga, foruten dammen i Kverndalen. Det er ingen synlige rester igjen. Dammarealene er dyrket opp. De landskapsmessige forholdene gjør det imidlertid lett å forestille seg at de har ligget der. RIDEVEIEN er et annet viktig kulturminne etter skogsdrifta. Anlagt på 1800-tallet av Treschow for å inspisere skogeiendommene iflg. Olaf Kroken (inf. 1994). Går fra Solum til Omsland og krysser Putlandsdalen ved Bund/Saga. Brukes i dag dels som traktorvei, dels som sti. De bevarte plassene som i dag forefinnes som småbruk er fra vest; Engene, Bund og Saga av Kroken, Dammen av Kleppane og Løkka (?) av Strand. Navnet Stulen helt innerst i Putlandsdalen, vest for Engene, kan fortelle om gammel seterdrift. I Stulenåsene ligger også et lite tjern som heter setertjern. Men det skal også ha vært plassbebyggelse på Stulen og stua skal i dag stå på Engene. Vanskelig tydbare tufter.
	ENGENE, 4144/2, er den østligste av småbruka i Putlandsdalen. Navnet til Engene eller Kroksenga knytter bruket mer til utmarksbruk enn ren skogsdrift. Den ene av de gamle Kroken gårdene ble delt i Engene og bnr. 2 i 1838, men stedet skal ha en bakgrunn som en av de eldste plassene i Putlandsdalen, etablert før 1660 iflg. Olaf Kroken. Mye av jordveien er nå solgt til Dammen. Stuebygningen skal være flyttet til Engene fra Stulen på 1880-tallet. Bryggerhus og uthus er bygd på 1890-tallet, med fjøs fra 1919.. Ikke langt fra tunet står et Sommerfjøs fra siste del av 1800-tallet. Bygningene er en del ombygd, men karakter og stilpreg er bevart. Litt sørøst for Engen ligger ENGENESTUA, 4144/12?, bygd som koie for Treschows skogsarbeidere på 1950-tallet. Til erstatning av en eldre. Enkel hytte med plass til 4 skogsarbeidere. Større uthus - stall? Skal ligge 4 slike skogshytter/koier langs veien herfra mot Solum. BJØRKLUND, 4144/18 m.fl. ligger midt mellom de gamle plassene Engene og Bund og er en tømmerhytte fra 1939, satt opp som slåttstue (?). Inntil nylig sto en utløp i bindingsverk - fra samme tid? BUND 4144/6 har trolig navnet sitt knyttet til trekullproduksjonen. Småbruket ble skilt ut som eget bruk i 1857. Bund har stuebygning fra 1890-tallet og mindre uthus fra 1900-tallet. Driftsbygning revet. Like sør for Bund lå før plassen Saghugget - ingen rester. Øst for Bund ligger SAGA 4144/15. Saga og Bund ligger midtveis i Putlandsdalen. Kaltes også Kroks-saga. Eldste del av stubygningen skal være fra 1822, tilbygget fra 1930. Driftsbygningen er fra 1933. Stuebygningen har bevart sitt alderspreg tross endringer og tilbygg. Over elva ved Saga lå SAGRØNNINGEN under Strand, kun tufter etter hus. Noen rydningsrøyder litt lenger vest. LØKKA heter en liten boplass litt øst for SAGRØNNINGEN, på Strandsida av dalen. Boplass eller husmannsplass. Udatert liten tømmerstue. Steingjerder. Både Saga, Løkka og Rønningen ligger like ved Ridestien til Treschow. DAMMEN 4145/3 m.fl. var plass under Kleppane, men har fått lagt til en del av Strand. Dyrket opp av Ole Gautesen, husmann 1810 - 45 i flg. bygdeboka. Framhuset er et intakt lite sveitserhus fra 1908 og bryggerhuset er fra omtrent samme tid. En større driftsbygning er fra 1950-tallet. I lia nord for Dammen lå

HOVET eller Dammen under Strand - ingen rester. Hovet og Sagrønningen under Strand har ikke vært bebodd på 1900-tallet.

VURDERING

Putlandsdalen utgjør i dag et svært enhetlig småbruksmiljø. Utmarka og forholdet til de store eiendomsbesitterenes industrielle utnyttelse av skogressursene har vært den viktigste faktoren ved lokalisering av bebyggelsen og utviklingen av dalen. Navn, tradisjon, dagens bebyggelse, tunenes beliggenhet og dalens landskap forteller om flere trinn i denne utviklingen. Selv om hus er endret og få står fra husmannstida, har de bevart et samlet preg som er typisk for slik bebyggelse. Endringene og all nybyggingen på 1890-tallet forteller om overgangen til selveierstatus. Nærheten til de store skogområdene føles "påtrengende" - det er en svært "tynn" strime av jordbruksland som her strekker seg inn i utmarka. Slik er Putlandsdalen prototypen på de smale sprekkedalene med småbruk mellom Larvik og Eidanger. Men Putlandsdalen er en blinddal og har derfor fått ligge svært i fred. Skogressursene og arbeidskraften til bøndene, og særlig slike småkårsfolk som bodde i Putlandsdalen, var grunnstenene i utviklingen av Fritsø-industrien - noe som gir miljøet verdi utover det rent lokale. Putlandsdalen oppleves også i kontrast til og i sammenheng med hovedgårdene i Kjose og miljøet her. Dalen inngår som et karakteristisk og viktig element i kulturmiljøet Kjose.

SEFRAK

0726-021-055 Framhus, Engene
0726-021-056 Driftsbygning, Engene
0726-021-057 Sommerfjøs Engene
0726-021-058 Bryggerhus, Engene
0726-021-063 Framhus Bund
0726-021-064 Driftsbygning, Bund
0726-021-065 Skjul, Bund
0726-021-066 Garasje, Bund
0726-021-067 Framhus, Saga
0726-021-068 Driftsbygning, Saga
0726-021-069 Bryggerhus, Saga

KILDER

Riksantikvaren 1993, Svein Mjaatvedt. "Naturgass til Østlandet. Registrering og vurdering av nyere tids kulturminner og kulturlandskap i Vestfold 1990". "Naturgass til Østlandet", feltregistreringer 1990, parsell nr. 10:11, 12, 13, 14. Rektangelkart over Kjose og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1876, ltn. Steen, Statens Kartverk, Hønefoss. Situasjonkart over Kjose, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjose og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1825, ltn. Finkenhagen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Jordskiftekart over deler av utmark, Kleppane 1933 og Kroken 1933, Jordskifteverkets kartarkiv. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.2 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Kjose sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. Wasberg, Gunnar Christie, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Pers. info. Olaf Kroken, 1994.

LOKALITET	0709-02 01 VASSVIK
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-02VASSBOTN 4068/1, 4068/2, 4068/5 ØK.:CG 025-5-1 , PROSJ. 41
AVGRENSING	Avgrenset til selve Vassvikdalen og gårdsbebyggelsen som er orientert mot vika.
BELIGGENHET	Vassvik ligger på vestsiden av Farrisvannet, nord for Farrisleidet. Gården ligger bak et nes som den deler med Anvik. Det sentrale landskapselementet på Vassvik er den lune, lille vika og den amfi-formede dalen innenfor. Rett utenfor ligger Geitøya som hører til Vassvik. Dagens jernbane krysser "Vassvik-dalen" lavt og langt ut mot bukta. Den smyger seg fint etter strandlinja. Mot Sky i vest er Vassvik-dalen fylt opp med en stor barkfylling.
HISTORIKK	Vassvik som egen gård skal ikke være gammel, iflg. Lorens Berg kan den være skilt ut fra nabogården Sky etter reformasjonen. Gården forble kirkegods til brukerne fikk skjøte i 1847. Vassvik fikk en sentral beliggenhet i forhold til ny kommunikasjonsårer da Skiensveien ble lagt langs Farris midt på 1800-tallet. Kart fra 1814 antyder ett bruk midt i den lille dalen framfor vika, omtrent slik bnr. 1 ligger i dag. Vassvik ble delt i to bruk i 1864. I dag er gården delt i flere småbruk, og det er utskilt en rekke boligtomter
KULTURMINNENE	I dag ligger det to gårdstun nede i "Vassvik-dalen"; til gnr. 4068/1 og 2. Selv om dette trolig er den eldste tunlokaliseringen i området, har bebyggelsen her et yngre preg enn på de andre bruka. Det ytre preget er mellomkrigs og seinere. Husene er i hovedtrekk lite autentiske, med unntak av en liten driftsbygning på nr. 2 som skal være fra 1903. På bnr. 1 er driftsbygningen borte, men det står flere mindre uthus i tunet. Det er registrert eldre hus på br.nr. 5 og 3. Særlig er bebyggelsen på bnr. 5, som ligger i nordskrånningen mot vika, interessant - med intakte og typiske småbrukerhus fra 1860/70-tallet. Bekken gjennom "Vassvikdalen" er markert med vekslende kantvegetasjon. Opp på høyden, mot sør, ligger gårdsbebyggelse og yngre bolighus spredt i et kupert landskap, som veksler mellom små jordlapper, frodig løvskog, randvegetasjon og bare fjellknauser. I skillet mellom Anvik og Vassvik går det lange steingjerder.
VURDERING	Den største verdien i dette området ligger i tunenes lokalisering i landskapet og kontakten med dalen og viken som har gitt gården navn. Det er registrert eldre hus på br.nr. 5 og 3. Særlig er bebyggelsen på bnr. 5 interessant, med intakte og typiske småbrukerhus fra 1860/70-tallet
SEFRAK	0726-020-09 FRAMHUS, VASSVIK 0726-020-10 BRYGGERHUS, VASSVIK 0726-020-11 DRIFTSBYGNING, VASSVIK 0726-020-12 HYTTE, VASSVIK (1978) 0726-020-13 VOGNSKJUL, VASSVIK 0726-020-19 FRAMHUS, VASSVIK 0726-020-20 DRIFTSBYGNING, VASSVIK 0726-020-21 BRYGGERHUS, VASSVIK 0726-020-22 UTHUS, VASSVIK 0726-020-23 HØNSEHUS, VASSVIK
KILDER	Situasjonskart over Kjose, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschow arkiv. Rektangelkart over Kjose og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1825, ltn. Finkenhagen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Rektangelkart I:50 000, 1887, 9a,12. Kapt. Johannesen Statens Kartverk, Hønefoss. Rektangelmålinger. 1:100 000. Diverse, 1886 - 1939, Statens Kartverk, Hønefoss. Profilkart 1856, "Omlægning af Hovedveien mellom Laurvig og Porsgrund 1860", kopi fra Statens veivesen Vestfold. Astrid Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.1 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Tanum sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. ProArk, 1992, Kulturhistoriske registreringer for ny E18

LOKALITET	0709-02-02 PAULER
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-02 VASSBOTN 4071/1, 4071/9, ØK.:CG 025-5-1 , PROSJ. 41
AVGRENSING	Bebyggelsen ved Paulertjønn og nærmeste omgivelser
BELIGGENHET	På nordsiden av E18. Gården ligger øst for Vassbotn, på nordsiden av det østligste Paulertjønn.
HISTORIKK	Bosetninga på Pauler er funksjonelt knyttet til skogbruksnæringen. Etter at de lettest tilgjengelige områdene var uthugget, måtte folk bosette seg lenger inn i ødemarken for å skaffe til veie tømmer. Trolig har det bodd folk på Pauler siden slutten av 1500-tallet. Pauler var visstnok bondegods til ca. 1670 og ble solgt til Gyldenløve i 1680. Opplysningene fra jordebøkene forteller om et bruk med noe åker og rydningsland og med granskog til bjelker og smålast, samt skog til kull og husbehov. I 1746 sies det for øvrig at det ikke kan leveres kull før ungsbogen kommer opp. Utover på 1800-tallet er det opplysninger om at gården skulle levere mellom 5 og 8 lester kull til Treschow som bygselavgift. På Pauler har det bodd skogoppsynsmenn. Bebyggelsen i gårdstunet ble skilt ut fra jordeiendommen i 1988..
KULTURMINNENE	Gårdstunet har en lun og fin plassering, halv gjemt bak fjellknauser og store stein i lia ovenfor Paulertjønn. Tunlokaliseringen er gammel etter kart fra 1814 å dømme. Bygningsmiljøet er yngre med framhus og driftsbygning fra 1950-tallet. Opprinnelig preg er godt bevart. Bolighus-gruppa øst for gårdstunet på Pauler skriver seg fra samme tidsrom som tunet og har samme enhetlige 1950-talls stilpreg. Også dette er boliger for skogbetjenter. Den gamle Kongeveien fra 1790 gikk på oppsida av Paulertjønn. Vi kan i dag følge den som oppkjørsel til de to boligområdene og som et mer urørt parti i mellom dem. Sørvest for bolighusgruppa, ved utløpet av en bekkedal, ble det funnet en tuft/ruin og diverse kulturlandskaps-elementer under registreringer for ny E18 i 1992 (ProArk).
SEFRAK	0726-010-035 Framhus, Pauler 0726-010-036 Driftsbygning, Pauler
KILDER	Situasjonskart over Kjøse, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhusdalen, 9C4 5 7/4, 1825, ltn. Finkenhagen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Rektangelkart 1:50 000, 1887, 9a,12. Kapt. Johannesen Statens Kartverk, Hønefoss. Rektangelmålinger. 1:100 000. Diverse, 1886 - 1939, Statens Kartverk, Hønefoss. Profilkart 1856, "Omlægning af Hovedveien mellom Laurvig og Porsgrund 1860", kopi fra Statens veivesen Vestfold. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.1 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Tanum sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. ProArk,1992, Kulturhistoriske registreringer for ny E18

LOKALITET	0709-02 03 VASSBOTN	
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-02 VASSBOTN 4072/1, 4072/2 ØK.: CF 025-5-2, PROSJ. 44	
AVGRENSING	Gården Vassbotn, den nordligste delen av fjordarmen med bevarte partier av Kongeveien øst og nordvest for bebyggelsen.	
BELIGGENHET	Gården ligger helt nord i Hallevassdraget, ved Vassbotnfjorden	
HISTORIKK	<p>Vassbotn som gårdsnavn er et nyere navn. Trolig het gården Draugerud i 1398. Gården lå i et vilt og ødslig landskap. Skiftet fra Draugerud til Vasbotn har skjedd etter Svartedauen. Gården ble trolig lagt øde etter pesten, men gjenopptatt da Hallevassdraget ble trukket inn i tømmertrafikken. Stedet ligger sentralt i en slik sammenheng. Vasbotn-gården oppsto i denne sammenheng. Tanum prestebord hadde part i gården i 1398. Prestebordet beholdt gården til 1845 og like etter ble den solgt til bønder. I følge jordebøkene har gården hatt til dels dårlig jord, men med skog til kull og gårdens behov. I 1745 leverte brukerne 40 lester kull. Etter 1700 har det som regel vært to brukere. Vassbotn var skysstasjon på den gamle hovedveien mellom Larvik og Eidanger. Her var det også knutepunkt for ferdselen sørover Hallevassdraget og nordover til Kjøse over Tyskhudalen. Gjennom Tyskhudalen har det gått vei siden tidlig 1800-tallet, men ferdselen er trolig eldre enn det. Kongeveien til Eidanger fra 1790 ble lagt over Vassbotn. Veien ble utbedret og omlagt sist på 1850-tallet og dagens E18 følger den nye traséen. Gjestgiveriet ble nedlagt i 1895.</p>	
KULTURMINNENE	<p>Det er to bruk på Vassbotn, slik det trolig har vært etter 1700. Bebyggelsen ligger i et tett rekketun mellom dagens E18 og vannet. Gjestgivergården på gnr. 4072/2, 3, OPPISTUA VASSBOTN, skal være fra ca 1850. Den er en del endret gjennom tidene, men ikke mer enn at alderspreget er bevart. Den står i et miljø med mange andre gamle hus. Framhuset på bnr. 1, NEDISTUA VASSBOTN, ble bygd i 1840, men kan ha en kjerne fra 1700-tallet. Karakteren er et enkelt sveitserstilshus, med klassisistisk preg. På Nedistua har det vært skysstasjon og postombæring. Tunrekka utfylles av driftsbygninger, bryggerhus og andre uthus fra siste del av 1800-tallet og tidlig 1900-tall. Ved Vassbotn kan man finne den gamle KONGEVEIEN i urørte, sammenhengende partier flere steder: Gjennom tunområdet på Vassbotn hvor den fungerer som gårdsvei og forbindelse mellom bebyggelsen. Østover mot Pauler er den stedvis bevart. Den brukes rel intakt som driftsvei fra tunet til noen jorder ved den lille vika sør for bebyggelsen. Over jordene i hellinga mot øst er den pløyd bort. Dette området kalles for Løkkajordene og Løkkabakkane. Fra skogkanten og videre østover langs et daldrag mot E18 er den relativt intakt. Noe tilgrodd. Brukes som skogsdriftvei. Åsen den går under mot sør kalles for Midtveiåsen. Iflg. informant på bnr. 1 er navnet Hegna på kartet galt plassert og skal være lenger nord nærmere E18. Det mest intakte stykke er mellom Vassbotn og nedre Hobekk. Den tar av fra Kjøseveien litt nord for bunnen av Vassbotnfjorden, rett sør for Bærum. Her går den over den skogklede kollen vest for Vassbotn-vika mot Hobekk. Iflg. kulturhistoriske registreringer, Ny E18 (ProArk 1992) er særlig dette siste partiet framhevet som en fin del av den gamle veien, som vil egne seg ypperlig i formidlings-sammenheng og bør bevares. På nedre Hobekk står kun noen relativt nye grunnmurer igjen etter hus. Bebyggelsen her har blitt revet og flyttet i flere etapper som følge av veiutvidelser. Jordveien ble i 1992 solgt som tilleggsjord til bnr. 2 Oppistua Vassbotn.</p>	
VURDERING	<p>Kulturminnene i Vassbotn er sterkt knyttet til samferdsel. Vassbotngårdene ligger karakteristisk til mellom Vassbotnfjorden og veien. Gårdens plassering understreker tilhørigheten både til skogsdriften og gårdens betydning som gjestgiveri ved den gamle hovedveien mellom Larvik og Skien. Her var det knutepunkt for ferdselen sørover Hallevassdraget og veien nordover gjennom den trange dalen til Kjøse. Her er flere elementer som gir Vasbotn spesiell verdi som ferdselsminne, et urørt og lett tilgjengelig parti av den gamle Kongeveien. Et eldre bygningsmiljø, "lesbar" beliggenhet tett ved hovedveien og tilknytningen til et landskap som har satt strenge betingelser, men også muligheter for ferdsel både til lands og til vanns. I dag er tunområdet på Vassbotn sterkt presset av E18. Men den særpregede bygningsrekka utgjør et karakteristisk landemerke ved hovedveien, og åpenheten ved vannet gir god synlighet.</p>	
SEFRAK	0726-010-001 Framhus, Vassbotn 0726-010-003 Bryggerhus, Vassbotn 0726-010-032 Framhus, Vassbotn 0726-010-034 Driftsbygning, Vassbotn	0726-010-002 Driftsbygning, Vassbotn 0726-010-004 Garasje, Vassbotn 0726-010-033 Bryggerhus, Vassbotn
KILDER	<p>Situasjonskart over Kjøse, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhudalen, 9C4 5 7/4, 1825, ltn. Finkenhausen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Rektangelkart 1:50 000, 1887, 9a,12. Kapt. Johannesen Statens Kartverk, Hønefoss. Rektangelmålinger. 1:100 000. Diverse, 1886 - 1939, Statens Kartverk, Hønefoss. Profilkart 1856, "Omlægning af Hovedveien mellom Laurvig og Porsgrund 1860", kopi fra Statens veivesen Vestfold. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.1 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Tanum sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. ProArk, 1992, Kulturhistoriske registreringer for ny E18. Pers. info Hans Bernhard Vasbotn.</p>	

LOKALITET	0709-02 04 BÆRUM/BAKKEN
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-02 VASSBOTN 4138/1 og 2, 4138/3 ØK.: CF 025-5-2, PROSJ. 44
AVGRENSING	Tunområdet til de to gårdsbruka.
BELIGGENHET	Bakke med Bærum ligger like nord for Vassbotn i Tyskhusdalen begynnelse. fv70 mot Kjose tar av fra E18 ved Bærum. Gårdene ligger i synlig kontakt med Vassbotnfjorden.
HISTORIKK	Bakke var hovedgården, Bærum husmannsplassen. Bakke var trolig underbruk til Fritzøe hovedgård på midten av 1500-tallet og den ble grevegods fra 1671. I følge jordebøkene hadde gården skarplendt jord, men sommerhavn for besetningen. I perioder var her bare ungskog. Gården ble opprinnelig ryddet i katolsk tid, men lå øde etter Svartedauen. Området fikk ny betydning da skogsdrif og tømmertrafikk og blomstret opp på 1500-tallet og den nyere bosetningshistorien er knyttet til slik virksomhet. Treschow solgte Bakke til brukeren i 1854. Gården grenser i nord til Bjørnø-ødegården, i sør til Vassbotn. Bakke hørt til Kjose sogn. Bærum ligger helt opp i gårdsgrensa mot Vassbotn som ligger i Tanum sogn. Husmannsplassen skal være tatt opp i 1790-årene. Husmannen arbeidet for grevskapet mot betaling. Treschow beholdt plassen da han solgte Bakke i 1854. Trolig trengte har plassen som bolig for skogsbetjenter. Bærum ble først solgt i 1931 til daværende bruker som var skogbetjent hos Treschow-Fritzøe.
KULTURMINNENE	De gamle husene til Bakke lå lenger opp i lia øst for nåværende bebyggelse. I dag finner vi tunet tett opp i veien, med et godt bevart framhus i sveiserstil fra 1909 og en mindre driftsbygning bygd i etterkrigstid. Bolighuset på Bærum er fra 1885 og skal være satt opp for en skogbestyrer. Bryggerhus 1900 og driftsbygning fra 1913. Autentisiteten er relativt lav på Bærum, men bygningenes hovedpreg er intakt.
VURDERING	Bebyggelsen på Bærum og Bakke markerer begynnelsen på dalen nordover til Kjose samtidig som den inngår som verdifulle elementer i kulturlandskapet innerst i Vassbotnfjorden - hvor de må ses i sammenheng med Vassbotngården og Kongeveien. Bakke og Bærum har en historie som er typisk for de indre skogområdene og har bevart bebyggelse som gjør det lett å lese de kulturhistoriske og landskapsmessige sammenhengene.
SEFRAK	0726-021-010 Framhus Bærum 0726-021-011 Driftsbygning, Bærum 0726-021-012 Bryggerhus, Bærum
KILDER	Situasjonskart over Kjose, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjose og Tyskhusdalen, 9C4 5 7/4, 1825, ltn. Finkenhausen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Rektangelkart 1:50 000, 1887, 9a,12. Kapt. Johannesen Statens Kartverk, Hønefoss. Rektangelmålinger. 1:100 000. Diverse, 1886 - 1939, Statens Kartverk, Hønefoss. Profilkart 1856, "Omlægning af Hovedveien mellom Laurvig og Porsgrund 1860", kopi fra Statens veivesen Vestfold. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.2 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Kjose sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I. Bygdehistorie. Larvik. ProArk, 1992, Kulturhistoriske registreringer for ny E18.

LOKALITET	0709-02-05 Øvre Hobekk
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0709-02 VASSBOTN 4075/2 , 4075/4 ØK.: CF 025-5-2, PROSJ. 44
AVGRENSING	Gårdsbebyggelsen med nærmeste tunområde
BELIGGENHET	Gården Hobekk ligger vest for Vassbotnfjorden og grenser ved nedre Hobekk til Vassbotn gård. Gården ligger i kupert terreng ved E18, på noen små høyder rett nord for veien. En stor kolle, Hoven, ligger rett sør for bebyggelsesområdet.
HISTORIKK	Gården ble grevegods i 1670/80-tallet og har vært todelt fra gammelt av. Øvre Hobekk ble utskilt fra Treschowgodset i 1882 som bnr. 2 og solgt i 1890. Bebyggelsen på Øvre og Nedre Hobekk lå i to tunområder langs nordsiden av hovedveien. En struktur som etter eldre kart å dømme synes å ha lange tradisjoner. Nedre Hobekk lå vest i Vassbotnefjorden, der Kongeveien kommer inn på dagens E18. Nedre Hobekk har vært sterkt berørt av E18. I 1948 ble et framhus fra 1740-tallet revet for veiutvidelse. I dag er det bare grunnmurer igjen etter bebyggelsen. De virker yngre og er for det meste støpt. Jordveien ble i 1992 solgt som tilleggsjord til bnr. 2 Oppistua Vassbotn. Fra øvre Hobekk ble det skilt ut et par småbruk/eiendommer i mellomkrigstida.
KULTURMINNENE	Øvre Hobekk ligger i en liten jordbrukslomme i skog- og kollelandskapet vest for Vassbotnfjorden. Landskapet i bebyggelses området er småkupert. Her er to tun som ligger nær hverandre, men adskilt. Her er tradisjonell gårdsbebyggelse. Bare hovedbygningen på hovedbruket bnr. 2 er gammel, bygd i 1836, men ganske sterkt ombygd. Driftsbygningen skal være fra 1910-tallet og virker ombygd. Resten av bebyggelsen i begge tun er fra 1900-tallet, i hovedsak mellomkrigstida.. Her er flere våningshus og andre hus i sveitserstil. Opprinnelig preg er fra middels til rel god. Landskapet rundet øvre Hobekk er svært kollet og kupert. Jordveien ligger spredt fra tunområdet. Bekkedraget som går i det dype søkket rett sør for E18, har fint murte kanter av gråstein.
VURDERING	De enkelt bygninger har knapt stor kulturhistorisk interesse isolert sett, men tunene er viktige for opprettholdelsen av det kulturlandskapet som er knyttet til jordbruk, skogbruk og ferdsel. I dette tynt bebygde område, er det særlig viktig å ta hensyn til de kulturminner som fremdeles skaper et levende kulturmiljø og opprettholder et variert kulturlandskap
SEFRAK	0726-010-041 Framhus, Hobekk 0726-010-042 Bryggerhus, Hobekk 0726-010-043 Driftsbygning, Hobekk
KILDER	Situasjonskart over Kjose, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjose og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1825, ltn. Finkenhagen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Rektangelkart 1:50 000, 1887, 9a,12. Kapt. Johannesen Statens Kartverk, Hønefoss. Rektangelmålinger. 1:100 000. Diverse, 1886 - 1939, Statens Kartverk, Hønefoss. Profilkart 1856, "Omlægning af Hovedveien mellom Laurvig og Porsgrund 1860", kopi fra Statens veivesen Vestfold. Astrí Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.1 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Tanum sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I . Bygdehistorie. Larvik. ProArk,1992, Kulturhistoriske registreringer for ny E18. Pers. info Hans Bernhard Vasbotn.

LOKALITET	0709-02 06 SOLUM
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF. AVGRENSING	0709-02 VASSBOTN 4076/3, 4076/5, 4076/7, 4076/8 ØK.:CF 026-5-3, PROSJ. 44 Gårdsbebyggelsen med de nærmeste tunområder. Et samlet belte nord for E 18, rett sør for Solum vektstasjon.
BELIGGENHET	Solum ligger ved E 18 omtrent midt på heiområdet mellom Langangsfjorden og Farrisvassdraget. Gården ligger omtrent halvveis mellom Vassbotn i øst og Nøklegård på Telemark-sida og gården grenser til Telemark i vest. Jordsmonnet i tunområdet er dannet av avhavasetninger som ligger som en liten øy i grunnfjellsområdet
HISTORIKK	Solum er den største gården i området med et gårdsområde som strekker seg fra Vestmovannet, langt nordover mot Kroken i Kjøse og avgrenses mot vest av fylkesgrensa. Solum ble før reformasjonen eid av Gimsøy kloster. Gården ble solgt til Gyldenløve i 1694. Det var i første rekke skogen som hadde verdi for grevskapet. På 1600-tallet hadde gården blant annet betydelig eikeskog. I 1745 beskrives jorda som kjøllendt, men gården har mye skog. Den leverer årlig 400 lester kull, men kan egentlig levere betydelig mer. Brukerne opplyser at de ikke kan få fram tømmer til Fritzøe sagene fordi veien er for lang. Fremdeles i 1803 har gården god skog, men halvvt og kullendt jord. Opplysningene om gårdens dårlige jord hører dårlig sammen med tolkningen av navnet Solum. Senere opplyses det også at jorden var lettbrukt og frostfri. Gården ble delt i to bruk i 1690-årene. Bruk 1 ble i 1841 delt i to. Bruk 2 ble delt i to parter i 1826. Gårdsbrukene med noe skog ble solgt brukerne i 1887, 1888. Treschow s eiendommer beholdt bnr. 1 og 2 og utgjøre mesteparten av den nordlig skogen. De fire gårdsbrukene lå før samlet i et fellestun der bebyggelsen til bnr. 8 ligger i dag. Det var to framhus, som skal ha vært delt mellom de to brukerne - trolig ved midtgang. Også driftsbygningene var to og delt slik at låvene sto mot hverandre og hvert bruk hadde sine fjøs i endene. Opplysningene bygger på muntlig informasjon. Det skal ikke finnes bilder av det gamle fellestunet. Det kommer ned en nord/sør-gående bekkedal ved gården og Solumdammen ligger i dalen nord for gården. Kart fra 1825 har antydning en sag eller kvern ved denne bekken. Etter muntlig informasjon var dammen også vært brukt til å samle opp vann til å fløte tømmer. Det har trolig vært skysstasjon på Solum, men her er ingen direkte opplysninger om det. I dag er det tre driftsenheter på Solum, på bnr. 8 har jordveien blitt skilt fra bebyggelsen.
KULTURMINNENE	Solumbruka ligger samlet i en åpen, men liten grend ved den gamle hovedveien til Skien Tunene ligger på rad litt opp i mot skogkanten, to samlet, to mer for seg. En tunstruktur som har sin bakgrunn i utskifting av bebyggelsen tidlig på 1900-tallet. Solum br.nr 8 har bolighus, bryggerhus og driftsbygning, trolig bygd før 1900. På br.nr 7 står bolighus, som ble restaurert i 1950-årene, bryggerhus og hønsehus. Bnr. 3 har bolighus og bryggerhus fra 1918, uthus bygd i 1920. Br.nr.5 har bolighus, uthus og hønsehus bygd i 1910. På bnr.5 er det et jorde som kalles Dølaløkkka. Navnet forklares med at omreisende hestehandlere hadde hestene på beite her. De fire gårdsbrukene på Solum viser en typisk og karakteristisk bygningsmessig variasjon, med framhus, bryggerhus, hønsehus og driftsbygninger bevart. Bygningsmiljøet preges av sveitserstilshus fra århundreskiftet og 1910-tallet med Småbrukskarakter. Autentisitet i detaljer er middels, men hovedtrekkene er godt bevart, best på bruknr. 5 Variert gårdslandskap. Noe av jordveien på Solum ligger sør for bebyggelsen og i kontakt med denne, men mye ligger spredt i små lapper sørover mot Hallevannet. Gjennom Treschows skoger nordover til Putlandsdalen går RIDEVEIEN til Bund. Relativt intakt i store strekk. Ny skogsbilvei nordvestover. KONGEVEIEN gikk over dagens bebyggelsesområde på Solum før den ble lagt om i en noe sørligere tras i 1856-60, der hovedveien går i dag. Den gikk like ved det gamle fellestunet. Dagens bebyggelse til bnr. 5 ligger ved den gamle veien. Den er mer sporadisk synlig mellom dagens hus østover. Vest fra bnr. 5 er den imidlertid intakt i et lagt stykke mot Nøklegård. Her brukes den dels som driftsvei.
VURDERING	Den største interessen ved Solum knytter seg til helheten i gårdstunområdet, i samspillet mellom enkelttuna og i den lille grenda mot de store naturområdene rundt. De enkelt bygninger har knapt stor kulturhistorisk interesse isolert sett, men tunene er viktige for opprettholdelsen av det kulturlandskapet som er knyttet til jordbruk, skogbruk og ferdsel. I dette tynt bebygde område, er det særlig viktig å ta hensyn til de kulturminner som fremdeles skaper et levende kulturmiljø og opprettholder et variert kulturlandskap.
SE FRAK	0726-010-005 Framhus, Solum, - 0726-010-006 Driftsbygning, Solum 0726-010-008 Bryggerhus, Solum
KILDER	Situasjonskart over Kjøse, opptatt av overjunker Johnsen i 1814. 1:20 000, 1.4. Farris, Brunlanes, Treschows arkiv. Rektangelkart over Kjøse og Tyskhusdalen, 9C4 5 ?/4, 1825, ltn. Finkenhagen, 1:20 000, Statens Kartverk, Hønefoss. Rektangelkart 1:50 000, 1887, 9a,12. Kapt. Johannsen Statens Kartverk, Hønefoss. Rektangelmålinger. 1:100 000. Diverse, 1886 - 1939, Statens Kartverk, Hønefoss. Profilkart 1856, "Omlægning af Hovedveien mellom Laurvig og Porsgrund 1860", kopi fra Statens veivesen Vestfold. Astri Jahnsen. 1992. Brunlanes. En bygdebok. b III.1 Gards og slektshistorie fra ca. 1780. Tanum sogn. Larvik. Gunnar Christie Wasberg, red. 1979. Brunlanes. En bygdebok. b. II. Av Lorens Berg. Ny utgave. Inntil 1830-40. Larvik. Gunnar Christie Wasberg 1970. Brunlanes. En bygdebok. b. I . Bygdehistorie. Larvik. ProArk,1992, Kulturhistoriske registreringer for ny E18. Pers. info Ellen Bjørnsen og div. oppsittere på Solum.

LOKALITET	0805-03-01 NØKLEGÅRD
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-03 LANGANGEN 21/2, 21/4, 21/5, 21/9 ØK.: CF 026-5-3 PROSJ. 47
AVGRENSNING	Bebyggelsen med det nærmeste utmarksområdet mot nord. Daldraget langs Nøklegårdsbekken
BELIGGENHET	Gårdsområdet ligger helt øst i Eidanger til fylkesgrensa mot Vestfold. Ca 2.5 km øst for Langangen, ved E 18. Gården ligger omtrent midt i det kuperte fjellområdet mellom Langangsfjorden og Farrisvassdraget.. Gården ligger i et lite dalføre som strekker seg østover fra Langangsfjorden.
HISTORIKK	På 1600-tallet tilhørte gården Skien lagstol. I 1801 hadde gården to brukere som fikk kongelig skjøte på hvert sitt bruk. Brukene lå samlet til ca 1830. Tunene lå samlet på tunet der bruk 2 ligger (Nøklegård oppistua). I 1904 skjedde en gårdsdeling mellom brødre som førte til flere bruk. I dag er det fire gårdsbruk, men tre driftsenheter på Nøklegård. Fra tidlig på 1800-tallet hadde Nøklegård nedistua (br.nr.1) samme eie som Langangen frem til omkring 1865. I denne perioden ble bruket drevet av leilendinger og husmenn. Skogbruket var viktig på Nøklegård. I 1860 årene ble det bygd sag i Nøklegårdsbekken. Den var i drift til 1890. En kjenner ikke til rester. Nøklegård har hatt flere husmannsplasser, Skjeggerønningen og Langemyr, begge nedlagt som husmannsplasser før 1900. Briskehagen hørte under br.nr 2 og ble hovedsete for gårdens nye bebyggelse etter en gårdsdeling i 1904. Leirhølen lå få meter fra E 18, der bekken svinger ved Kreken. Skjeggerønningen som lå på veien opp mot Skjebbe, ble skilt ut som eget bruk i 1904. Alle bygninger er brent ned, men det skal finnes tufter. Hovedveien har siden 1700-tallet gått i samme trasé sør for bebyggelsen som dagens E18.
KULTURMINNENE	Nøklegårdsbebyggelsen ligger som en samlet liten grend inne i skogen, med gårdsbruk og utskilt boligeiendommer i en stor klynge, men skilt av fjellknauser og koller i det småkuperte terrenget. E18 stryker tett forbi bebyggelsen og ligger i dag som en barriere mot mellom bebyggelse og jordvei sør. Det er bygd en lokal vei gjennom tunområdet lenger nord. Bygningsmiljøet er variert, og har mange hus fra før 1940. Her er bolighus fra tidlig 1800-tallet og mange fra århundreskiftet. Det står hus fra før 1900 på bruk 1 og 4. Rundt 1830 ble tunet for br.nr.1 flyttet og bygd der det ligger i dag, like ved hovedveien. Bolighuset her er fra 1830, bryggerhus fra 1889 og vognskjul og fjøs fra 1908. Nøklegård br.nr.4, fikk ved skylddeling i 1904 halvparten av husene på bruk 2. Våningshuset på bruk 4 er den gamle hovedbygningen på bruk 2, og trolig bygd ca 1800, men ombygd ca 1870. Uthuset er bygd i 1916, nytt uthus fra 1977. Ved deling av bruk 2 i 1904, ble bruknr. 2s tunplass flyttet til den opprinnelige husmannsplassen Breskehaugen og nye hus bygd fra 1900 og 1918. Norskau br.nr.5 er ny gård som er skilt ut fra br.nr.1 rundt 1900. Bolighus, fjøs og låve fra 1900, bryggerhus fra 1915. Både eldre og yngre hus på Nøklegård er preget av sveitserstilen. Autentisiteten i bygningsmassen er varierende, men mange hus har bevart alderspreget. Det små småkuperte terrenget rundt tunområdet gir forutsetninger for et variert og spennende kulturlandskap. Her er mange eldre kulturlandskapselementer bevart. Innmarka til Nøklegård ligger med mindre jordstykker spredt mellom koller og områder med beitemark. Et slikt område er daldraget nord for bebyggelsen med Nøklegårdsbekken. Her ligger jordstykkene Øgarn og Struten, ved E18 Slåttane. I retning Lønnebakke ligger Vinterveimyra og Lille læt, hvor det kan være rester etter utløe. Det skal være mange kølabonner i skogområdet. Det skal være mange kølabonner i området.
SEFRAK	0805-038-024 bolighus, Nøklegård 0805-038-025, sidebygning, Nøklegård 0805-038-026, bolighus, Nøklegård 0805-038-027, uthus, Nøklegård
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien. Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien. Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103. Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger. Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Feitskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Wiersdalen, Thor A. og Aasetre, Torbjørn, 1987: <i>Langangens historie</i> , Brevik historielag, årbok 1987. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet, Nyere tids kulturminner</i> . Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000</i> . 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger). <i>Rektangelmålinger. 1:100 000</i> . diverse, 1886 - 1939. Pers. info. Jan Erik Tangen, Kjell Ivar Brynsrud, oppsitter bruk 5.

LOKALITET	0805-03-02 LANGANGEN NEDISTUA	
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-03 LANGANGEN 20/1, 20/2 ØK.: CE 026-5-2, PROSJ. 46	
AVGRENSNING	Bebyggelsen til de to bnr. med det nærmeste tunområdet.	
BELIGGENHET	Gården Langangen ligger innerst Langangsfjorden. Den ligger på østsiden av fjorden ved Ønna, 2, 3 km nord for tetstedet Langangen. Gårdstunet ligger på en liten slette under Stueåsen, der elva fra Gunnarsrød renner ut i fjorden. Bygdeveien til Marka går like ved tunet.	
HISTORIKK	<p>Matrikelgården Langangens gårdsområde er stort og strekker seg fra Ønna til fylkesgrensa mot Vestfold i øst. Før Svartedauen var dette området delt i flere gårder, som har blitt lagt til Langangen i nedgangstida. I 1445 lå Langangen til st. Stephans og st. Georgs hospital i Tønsberg. På 1600-tallet var det Skiens lagstol som var eiere. Gården hadde to brukere rundt 1700 og i 1747 var det tre oppsittere. Langangen var lensmannsgård i begynnelsen av 1670-årene. Det har vært drevet adskillig kullbrenning i Langangen skogene. I den forbindelse bodde det både kullfoged og kullskrivere her rundt 1770-årene. Stranda nedenfor gården kalles ennå for Kølapplassen. Langangen nedistua skal være gammelt sted for oversetteri over Ønna. Over Øya fra Sundsåsen? Her var gjestgiveri og skyssstasjon før 1790-tallet. Gården lå mer sentralt til i forhold til allfarveier før. Mot Kjøse over Bjørndalen og over Lønnebakke, Langemyr til Kongeveien ved Nøklegård. Kanskje var Lønnebakkeveien en eldre hovedvei til Brunlanes? Den vises på rektangelkart fra 1887 til 1939. Brukeren av Langangsetra (Oppistua) og Lønnebakke. Eieren av Nedistua bruk 1 var allerede tidlig på 1800-tallet blitt en betydelig skogeier. I 1833 besto eiendommen av gårdene Nøklegård, Lanner, Tveten nordre, Rud nordre, Gudsfred med herredets største møllebruk, Lønnebakke samt hovedbruket på Langangen. Under krigen mot England bygde han flere fartøyer for trelasteksport som ga stor fortjeneste. Rundt 1880 gikk eieren av Langangen, sammen med en rekke andre, konkurs og han måtte gå fra gård og grunn og eiendommene ble splittet. I 1923 ble hovedbruket på Langangen delt mellom fire sønner. To sønner overtok sammen halve gården (br.nr.1), en overtok Lysnes (br.nr.12) og en Vestgård (br.nr.13). Bruk nr. 2 ble skilt ut i 1848. Denne eiendommen ligger tett ved bebyggelsen opp bruk 1 og er identisk med "skovridderboligen" som ble bygd i 1760-årene. Etter at skovridderen flyttet, ble huset leiet ut til garvere. I 1841 ble eiendommen kjøpt av Langangen, men solgt igjen i 1849. Da sto både garveriet og en barkemølla ved Gunnarsrødfossen. Ca 1900 ble garveriet utvidet og modernisert. Garveriet var i drift til godt etter siste krig. Barkemølla stoppet opp tidligere på 1900-tallet. Det er tradisjonell gårdsdrift med kyr på Langangen nedistua.</p>	
KULTURMINNENE	<p>Bebyggelsen i området ved Nedistua består av to bruk, det opprinnelige gårdsbruket, bnr. 1 og bnr. 2 "Skovridderboligen", det senere garveriet. BRUK NR. 1 har bolighus fra annen halvdel av 1700-tallet. Det ble bygd en fløy til huset i 1860, i vinkel, kalt "Nystua". Huset fikk ny kledning i 1950-årene. Huset kan ved sin høye alder og mange lag og endringer romme mye interessant bygningshistorie. Wergelandshuset, som ligger ved strandkanten, er bygd i forbindelse med østersproduksjonen i Ønna rundt 1870. Det er i dag svært ombygd - om noe gammel er igjen? Det er bygd ny stor driftsbygning på motsatt side av den gamle som er revet. BRUK 2 ligger like nord for br.nr.1, mellom veien som går langs Langangsfjorden og elva som renner ned fra Gunnarsrød. Garveriet er nylig revet med det finnes rester etter grunnmur og oppmuringer i bekken. Det er i de senere år kommet mye nytt i bygningsmiljøet på Nedistua og Garveriet. Men enkelthvis står fortsatt og hovedtrekk ved strukturen i bygningsmiljøet er bevart. Bebyggelsen ligger fint i landskapet og inngår som en viktig del av kulturlandskapet rundt Ønna. Blanding av gårdsbebyggelse og kulturminner etter industrivirksomheter er interessant, og kan fortsatt spores. Den gamle veien over Lønnebakke ligger der ennå i relativt urørt stand over store trekk</p>	
SEFRAK	0805-038-016, Bolighus, Langangen 0805-038-023, bolighus, Langangen	0805-038-017, Wergelandsbua, Langangen
KILDER	<p>Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i>. b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i>. Skien. Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i>. b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i>. Skien. Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i>. Skien. s. 35 - 103. Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i>. Eidanger. Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i>. Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i>. 1937, Porsgrunn. Wiersdalen, Thor A. og Aasetre, Torbjørn, 1987: <i>Langangens historie</i>, Brevik historielag, årbok 1987. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i>. Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i>, Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000. 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger)</i>. <i>Rektangelmålinger. 1:100 000</i>. diverse, 1886 - 1939.</p>	

LOKALITET	0805-03-03 GUNNARSRØD
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-03 LANGANGEN 20/7, 9, 20/2 ØK.: CE 026-5-2, PROSJ. 46
AVGRENSNING	Bebyggelsen på Gunnarsrød med en større del av omgivelsene. Gunnarsrødalen langs Gunnarsrødbekken med begge åssider. Fra Markaveien til platået for Bjørndalen og veien inn til Langangseter i nordøst. .
BELIGGENHET	Gunnarsrød ligger i åsene øst for Ønna i Langangsfjorden. Bebyggelsen ligger i daldraget til Gunnarsrødbekken nord/øst for Langangen nedistua.
HISTORIKK	Gunnarsrød hadde trolig bosetning i middelalderen, men ble lagt øde etter Svartedauen. Øvre Bjørndalen, hvor det er registrert en hustuft, trolig fra middelalder, hører til Gunnarsrød. I 1825 da det igjen flyttet folk hit, ble det gamle bryggerhuset fra Langangen flyttet hit og satt opp på volden ovenfor "fossen" og barkemølla. Bryggerhuset ble brukt som bolighus til det ble satt opp nye inn- og uthus. Eiendommene br.nr.7 og br.nr.8 er drevet sammen som ett bruk siden 1868. Med til gården hørte en bekkvern som lå ca.40 m sør for husene Jordene sør for Gunnarsrødbekken hører til bruk 2 på Langangen. Ved bekken hadde Garveriet på Langangen sin barkemølle, trolig i drift fra 1840-tallet til tidlig 1900. I dag er husa i tunet på Gunnarsrød solgt fra jordveien og brukes som boligeiendom. Jorda solgt til Vestgård. I dalføret har gått en gammel ferdselsvei over Bjørndalen til Putlandsdalen i Kjøse. Iflg. lokal informant har den fulgt veien til Langangseteren på sørsida av bekken forbi Gunnarsrød.
KULTURMINNENE	Gårdstunet på Gunnarsrød ligger på en lun flate, ganske dypt i daldraget ved bekken. Det eldste huset er bryggerhuset som ble flyttet fra Langangen. Bolighuset er fra 1876 og driftsbygningen fra 1927. Harmonisk, åpnet firkanttun. Hovedbygning og driftsbygning preget av sveitserstilen, med hovedtrekk bevart, men noe endret i detaljer. Kraftige kantmurer av gråstein langs Gunnarsrødbekken ca 40 m sør for husene viser hvor barkemølla sto. Området over virker noe planert og endret? Her står i dag et nyere pumpehus på mølleplassen. Enkelte støttemurer langs Gunnarsrødbekken lenger ned og partier med opplagte steingjerder langs. I bekken skal det være rester etter barkemølla og kanskje spor etter tidligere bekkvern. Variert kulturlandskap i hele Gunnarsrødalen. Små åkerlapper som holdes i hevd i bunden av dalen. Frodig løvskog. Åpent beitelandskap i de solfylte bakkene rundt på sørsida av bekken holdes i hevd. Mange røyser tyder på at noe av dette er gamle jorder som er tatt i bruk til beite i nyere tid. .
SEFRAK	0805 038 - 019, bolighus, Gunnarsrød 0805 038 - 020, bryggerhus, Gunnarsrød
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien.Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien.Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103.Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger.Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum. 1937</i> , Porsgrunn. Wiersdalen, Thor A. og Aasetre, Torbjørn, 1987: <i>Langangens historie</i> , Brevik historielag, årbok 1987. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet, Nyere tids kulturminner</i> . Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000. 1857. Rektangelmåling 1:50 000 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) .Rektangelmålinger. 1:100 000. diverse, 1886 - 1939. Pers. info. oppsitter Gunnarsrød, Jan Erik Tangen, Kjell Ivar Brynsrud.</i>

LOKALITET	0805-03-04 VESTGÅRD
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-03 LANGANGEN 20/13 ØK.:CF 026-5-2, PROSJ. 46
AVGRENSNING	Gårdsbebyggelsen med nærmeste omgivelser.
BELIGGENHET	Langt inn og nord i Langangsfjorden. Ligger på en høyde på østsida av Ønna. Bygdeveien til Marka går like ved tunet.
HISTORIKK	Bruket har sin bakgrunn i gårdsdeling av Nedistua Langangen i 1923. Et stykke, Sjørønningen, som hadde vært brukt sammen med hovedbruket siden 1841 utgjorde en god del av det nye bruket.
KULTURMINNENE	Bebyggelsen i tunet skriver seg fra gårdsetableringen og ble reist i 1924, 1925. En eldre høyløe skal ha vært utgangspunkt for driftsbygningen. 1950 ble det bygd sag på bruket, ved bygdeveien. Ny sag i åsen nordvest for tunet i dag. Våningshus og driftsbygning ligger i en åpen rekke langs vannet. Framhuset er en av de mest autentiske sveitserstilsbygninger i området. Særpreget sidefløy med åpen sval, i vinkel med huset. I strandkanten litt nord for tunet er det slått ned en rekke pæler. Rester etter en lagringsplass for skårne bord og plank fra Haukåsen bruk i Oklungen, som leide tomter her før jernbanen ("Langangens historie", s.46).
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien. Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien. Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103. Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger. Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Wiersdalen, Thor A. og Aasetre, Torbjørn, 1987: <i>Langangens historie</i> , Brevik historielag, årbok 1987. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000</i> . 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) <i>.Rektangelmålinger. 1:100 000</i> . diverse, 1886 - 1939.

LOKALITET	0805-03-05 LØNNEBAKKE
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-03 LANGANGEN 20/11 ØK.: CE 026-5-4 PROSJ. 46
AVGRENSNING	Bebyggelsen med tunområdet og de nærmeste innmarisk- og utmarksområdet rundt.
BELIGGENHET	Lønnebakke er den sørligste av Langangen bruken og ligger for seg på en høyde i skogen, mot Nøklegård. Gårdsveien går over Lysnes.
HISTORIKK	Lønnebakke er en av de gamle ødegårdene som ble solgt brukeren i 1801. På 1830-tallet hørte den til Langangen bnr. 1 og ble drevet en tid av forpaktere og husmenn. Husmannsplassen Dammen lå i østre kant av eiendommen inn til Nøklegård. Solberg, som ligger lengst øst på eiendommen, var i mange år seter for Lønnebakke. Stedet har bosetningshistorie tilbake til middelalderen. Like etter reformasjonen ble Solberg solgt til private og bruket kom i Lønnebakkes eie etter midten av 1600-tallet. Til Lønnebakke lå Solberg, som ligger lengst øst på eiendommen, og i mange år var seter for Lønnebakke. Solberg skal, iflg. historiske kilder, ha bosetningshistorie eldre enn Svartedauen. Under Lønnebakke lå også plassen Dammen i østre kant av eiendommen inn til Nøklegård. Fra 1887 ble det drevet iseksport fra Lønnebakk-tjønnna. Isen ble kjørt et stykke med hest og siden sendt ned i renne i sundet. Lønnebakke lå før til en vei mellom Langangen nedistua og Langemyr ved Nøklegård som har tradisjoner som gammel alfarvei. Vises på rektangelkart 1887 - 1939
KULTURMINNENE	Gårdens bolighus er bygd 1947, bryggerhuset er egentlig det gamle bolighuset på plassen Kjennåsen som ble flyttet til Lønnebakke i 1933. Uthuset er bygd i 1928. Stabburet er gammelt. Våningshuset har sitt stilpreg fra 1930-40-tallet, men er noe endret i detaljene. Kulturlandskapet ved Lønnebakke er særlig preget av lyse fine beitehager i et kupert terreng og over et stort område. Fra Lønnebakke er det fine skogsveier til Solberg og over Tallaksrudtjern, den gamle nedlagte plassen Ulsbru øst i skogen På Solberg står ett hus. Det er ikke sannsynlig at det finnes rester etter Dammen, som ligger i et myrlendt område. Den gamle veien fra Langangen nedistua er godt synlig, trolig over store strekk.
SEFRAK	0805- 038 - 21, bryggerhus, Lønnebakke 0805- 038 - 22, stabbur, Lønnebakke
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien. Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien. Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103. Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger. Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Wiersdalen, Thor A. og Aasetre, Torbjørn, 1987: <i>Langangens historie</i> , Brevik historielag, årbok 1987. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000</i> . 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) <i>.Rektangelmålinger. 1:100 000</i> . diverse, 1886 - 1939. Pers. info. Jan Erik Tangen, Kjell Ivar Brynsrud,

LOKALITET	0805-03-06 LYSNES
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-03 LANGANGEN 21/2, 21/4, 21/5, 21/9 ØK.:CF 026-5-4 PROSJ. 46
AVGRENSNING	Bebyggelsen med det nærmeste tunområdet
BELIGGENHET	Innerst i Langangsfjorden. Lysnes ligger sør for Langangen gård, på en liten flate i bakkene øst for Ønna - der den er på sitt smaleste. Bruket ligger ved gårdsveien til Lønnebakke.
HISTORIKK	Lysnes ble skilt ut som en fjerdepart av hovedbruket Langangen i 1923.
KULTURMINNENE	Både inn- og uthus er fra 1925. Men bryggerhuset er eldre. Det skal være fra ca.1870, og ble flyttet fra husmannsplassen Ulsbru rundt 1923. Bebyggelsen ligger i et åpnet firkanttun. Det er preget av svetiserstilen og har relativ høy autentisitet.
VURDERING	Tunet utgjør et karakteristisk innslag i åsene rundt Langangen
SEFRAK	0805- 037 - 020, bryggerhus, Lysnes
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien.Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien.Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103.Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger.Jan ErikTangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Wiersdalen, Thor A. og Aasetre, Torbjørn, 1987: <i>Langangens historie</i> , Brevik historielag, årbok 1987. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000. 1857. Rektangelmåling 1:50 000 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) .Rektangelmålinger. 1:100 000. diverse, 1886 - 1939.</i>

LOKALITET	0805-03-07 RØNNINGEN-OMRÅDET
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-03 LANGANGEN 20/1, 20/3, 20/4, 20/5, 20/15, 20/16 20/17, 20/18, 20/19, 20/22, 20/34 ØK.: CE 026-5-4 PROSJ. 46
AVGRENSNING	Bebyggelsen langs Markaveien fra gnr. 20/16 Sjølyst i sør til 20/34, "Ønna", i nord.
BELIGGENHET	Innerst i Langangsfjorden, ved Ønna der den er på sitt smaleste. Bebyggelsen ligger ved bygdeveien inn til Marka. Terrenget er kupert. Motorveibrua til E18 går over området.
HISTORIKK	Rønningen er nevnt som husmannsplass under Langangen i 1725. Rønningen lå syd for Lysnes nede ved fjorden, langs den gamle bygdeveien til Marka. Mellom Lysnes og Rønningen ble det reist en rekke små bolighus på 1870 - 90-tallet for arbeidere og handtverkere. De er bygd på Langangens grunn. De to lengst nord, kalles Ønna. Rønningen kalles to eiendommer omtrent midt i miljøet. Huset som ligger lengst ned mot fjorden, rett syd for Skjælsund, ble bygd som Damvokterbolig. Det er fra den tida man stengte fjorden her for å drive fiskeoppdrett i Ønna. Skjælsund ligger på den vestlige siden av Ønna. Det er en Skjellsandbanke som har lett for å gro til. Etter tradisjonen er dette et av de gamle oversetterstedene i Langangen. Det skal ha vært bru her (Festskrift for Eidanger s.111). Derfra gikk veien videre opp skaret mot Kopledalen.
KULTURMINNENE	I utgangspunktet er dette enkle små stuebygninger. Mange er satt om av hus, eller deler av hus som er flyttet fra steder i området. De fleste er sterkt påbygd og endret i dag. Beliggenhet, og husenes form gir likevel bygningsmiljøet en karakter som forteller om miljøet bakgrunn. Terrenget er kupert og tomtene er små. De har i liten grad kunnet drive gårdsdrift. Det er kommet noen nyere bolighus innimellom.
VURDERING	
SEFRAK	0805 037 015, bolighus, Langangen, 20/1, ca 1880, arbeider 0805 037 016, bolighus, Ønna, 20/1, tilflyttet, arbeider 0805 037 017, bolighus, Rønningen, 20/3, 1874, skomaker 0805 037 018, bolighus, Langangen, 20/4, -, flyttet hit 1890, smed 0805 037 019, bolighus, Rønningen, 20/005, 1886, arbeider 0805 037 021, bolighus, Solbakken, 20/15, 1870 tilflyttet skomaker . 0805 037 022, bolighus, Sjølyst, 20/161887, bødker 0805 037 023, skjul, Sjølyst, 20/16, 1890, bødker,. 0805 037 024, bolighus, Langangen, 20/17 flyttet hit 1913, snekker 0805 037 025, bolighus, Østli, 20/18, 1895, arbeider 0805 037 026, bolighus, Fjellhaug, 20/19, 1870, arbeider 0805 037 027, bolighus, Fjellhaug, 20/22, 1880. Damvokterbolig. 0805 037 028, bolighus, 1887, Ønna, håndverker
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien.Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien.Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie</i> . <i>Eidanger bygdehistorie</i> . Bind I. Skien. s. 35 - 103.Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980</i> b. 2&3. Eidanger.Jan ErikTangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Wiersdalen, Thor A. og Aasetre, Torbjørn, 1987: <i>Langangens historie</i> , Brevik historielag, årbok 1987. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks FylkeskommuneKart over Bratsberg Amt. 1:200 000. 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) . <i>Rektangelmålinger</i> . 1:100 000. diverse, 1886 - 1939.

LOKALITET	0805-03-08 SUNDSÅSEN
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-03 LANGANGEN 19/1, 19/2 ØK.: CE 026-5-2, PROSJ. 46
AVGRENSNING	De to tunområdene med en god del av nærmeste inn- og utmark. Fra Blåmyras søndre utløp til tunet på nedre Sundsås i nord.
BELIGGENHET	Sundsåsen ligger nord for Langngsfjorden på vestsiden av Ønna. Bebyggelsen på nordsiden av den markerte Sundsåsen, der vannet og landskapet brer seg ut mot Ønna.
HISTORIKK	I 1655 oppføres bruker som eier av Sundsåsen. I 1700 er det to eiere av gården og i 1747 er det tre brukere. I 1831 ble gården delt mellom to brødre i øvre og nedre Sundsåsen. Sundsåsen har i perioder hatt usedvanlig fin skog. Eierne av Sundsåsen hadde sammen med blant annet Langangen og Nøklegård part i flere rederier. De drev trelasthandler med god fortjeneste. Men også eieren av Sundsåsen gikk konkurs sammen med flere andre i 1880 og han måtte segle gården. Før konkursen gikk noen grunneiere sammen om å drive østersavl i Langangen. I 1884 opprettet Sundsåsens daværende eier kontrakt med "Skien Iskompani" og det ble fraskilt grunn til kompaniet. En stor mur ble bygd i nordenden av Blåmyra (på "høyde" med Nedre Sundsåsen) På østsiden av dammen ble det bygd ny vei. Det var dampdrevet kjerratt i sørenden av myra. Lang isrenne herfra førte isen til ishuse ved Dalsbukta. Produksjonen var i drift til begynnelsen på 1920-tallet. Ishusene ble revet rundt 1925 og tomtene satt bort til boligtomter. I 1894 ble tomt til Langangen skole skilt ut som br.nr.4. Sundsåsen ga fri grunn til kommune brygge i Langangen. 1925 ble det videre foretatt en rekke skylddelinger på Sundsåsen. Jordveien til nedre Sundsåsen ble slått sammen med øvre Sundsåsen i 1957 og bebyggelsen på Nedre Sundsåsen skilt fra som egen eiendom.
KULTURMINNENE	Det er to tunområder. Øvre Sundsåsen ligger på en høyde med god utsikt til flere kanter. Nedre Sundsåsen ligger lavere og lenger inn i dalen. Gårdens hovedveiforbindelse går gjennom Sundsåsdalen. Denne gårdsveien kan også ha vært en gammel allfarvei for å krysse Langangenvassdraget ved Ønna. Det er gamle hus i begge tun. På Nedre Sundsåsen (19/32) står et våningshus som skal være satt opp tidlig på 1800-tallet i to etasjer, hvor andre etasje ble flyttet til Rønningen i andre halvdel av 1800-årene. Det er en del ombygd, men bygningens hovedkropp er bevart. Øvre Sundsåsen har et tradisjonelt gårdstun med flere eldre hus. Bolighuset kan være fra slutten av 1700-tallet, påbygd i 1870, bryggerhuset fra ca 1850, stabbur fra 1800-tallet uthus fra 1871 og smie fra 1850 (sefrak-1977). Bygningene har gjennomgått en del endringer i de senere år her også. Autentisiteten i detaljer er lav, men helhets virkninger er godt tatt vare på. Bebyggelsen i begge tun er viktige elementer i det åpne landskapet rundt Ønna. Her er en fin veksling mellom åpne jorder og småkupert hagemark. Flere kulturlandskapselementer som steingjerde og stuvingstrær. Etter isproduksjonen er det få minner bevart. nord i myra står. Selve Blåmyra ble senket 1970-80-tallet og mye er dyrket opp i dag. I de senere år er det bygd et jakttårn og en jakthytte på Blåmyra som her et stort trekk av elg og rådyr.
SEFRAK	0805- 038 - 01, bolighus Nedre Sundsåsen 0805- 038 - 09, bolighus, Øvre Sundsåsen 0805- 038 - 10, bryggerhus, Øvre Sundsåsen 0805- 038 - 11, stabbur, Øvre Sundsåsen 0805- 038 - 12, driftsbygning, Øvre Sundsåsen 0805- 038 - 13, smie, Øvre Sundsåsen
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien. Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien. Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103. Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger. Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Wiersdalen, Thor A. og Aasetre, Torbjørn, 1987: <i>Langangens historie</i> , Brevik historielag, årbok 1987. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet, Nyere tids kulturminner</i> . Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000. 1857. Rektangelmåling 1:50 000 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) .Rektangelmålinger. 1:100 000. diverse, 1886 - 1939. Pers. info. Nils Cato Sundsåsen.</i>

LOKALITET	0805-03-09 FREDHEIM
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-03 LANGANGEN 19/5 ØK.:CE 026-5-2, PROSJ. 46
AVGRENSNING	Bebyggelsen.
BELIGGENHET	FREDHEIM ligger innerst i Langangsfjorden, nordvest for hovedgården, helt i vannkanten på det smale partiet av Ønna like før den vider seg ut til bassenget i nord.
HISTORIKK	FREDHEIM er et lite småbruk som ble skilt ut fra bnr. 1 i 1900 til en sønn på gården. . Før var dette et jorde kalt Kalve Hagen Småbruket har noe innmark og skog, og det har vært gode østersforekomster og fiskeplasser knyttet til bruket
KULTURMINNENE	Sveitserstilshus fra 1897, noe endret i detaljer, med hovedpreg intakt. Uthuset er revet.
SEFRAK	0805- 038 - 014, bolighus, Fredheim
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien.Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien.Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103.Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger.Jan ErikTangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Wiersdalen, Thor A. og Aasetre, Torbjørn, 1987: <i>Langangens historie</i> , Brevik historielag, årbok 1987. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks FylkeskommuneKart over Bratsberg Amt. 1:200 000. 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) . <i>Rektangelmålinger. 1:100 000</i> . diverse, 1886 - 1939. Pers. info. Nils Cato Sundsåsen

LOKALITET	0805-03-010 HAGEN/VIERSDALEN
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-03 LANGANGEN 18/9 ØK.: CE 026-5-2, PROSJ. 46
AVGRENSNING	Gårdsbebyggelsen og det nærmeste området rundt tunet.
BELIGGENHET	ett nord for Langangsfjorden. Lengst sør i Marka daldraget. Bebyggelsen har synlig kontakt med Ønna
HISTORIKK	kilt ut fra Viersdalen i 1820-åra. Ingen bebyggelse før, trolig en beitehage under gården. Kvern og sagbruk i fossefall nord for gården.
KULTURMINNENE	Våningshuset skal være svært gammelt. Det ble satt opp her av den første eieren, som fikk flyttet hit en overetasje fra et bolighus på Nøklegård. Huset er en del ombygd, men har bevart et visst alderspreg i hovedtrekk. Driftsbygning fra tidlig 1900-tall. Litt fra tunet ligger et yngre bolighus. Her er flere elementer av gammelt kulturlandskap, bl.a. står en stor gammel stuvings-ask i skogbrynet. I skogen nordøst for Hagen går det en fin gammel setervei til Hagaseter.
SEFRAK	0805- 038 - 038, bolighus, Hagen
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien. Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien. Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103. Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger. Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Wiersdalen, Thor A. og Aasetre, Torbjørn, 1987: <i>Langangens historie</i> , Brevik historielag, årbok 1987. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000</i> . 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) <i>.Rektangelmålinger. 1:100 000</i> . diverse, 1886 - 1939. Pers. info. Jan Erik Tangen, Kjell Ivar Brynsrud,

LOKALITET	0805-04-01 BJØRKEDALEN VED ULVERØD
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-04-EIDANGER 43/1, 1/-, 4/5 ØK.: CE 027-5-3 , PROSJ. 50
AVGRENSNING	Bjørkedalsvassdraget fra Gudsfred i nord til rv36.i sør.
BELIGGENHET	Søndre del av Bjørkedalen, Sør for Gudsfred smalner dalen med Bjørkedalsbekken til et ganske trangt juv, ved ULVERØD med to krappe svinger på bekken. Her er to fossefall nær Ulverød. Lenger ned, sør for rv 36, flater bekkedraget ut før den renne i mer bedagelige meanderslynger ned mot Herregårdsstranda.
HISTORIKK	Bekken skiller mellom prestegårdens gamle grunn og Slevollen som lå under Bjørkeveldgodset. Nord i område grenser Gudsfred under nordre Lunde til bekken. Fallene i bekken har vært en ressurs som disse gårdene har visst å utnytte fra langt tilbake. Det nederste av de to større fallene kalles Prestefallet. Her kan presten ha hatt sag. Det øverste kalles Møllefossen (ikke så allment brukt) Her hadde Gudsfred siden tidlig på 1800 et større møllebruk. Her har også vært sag. (Opplysninger om at presten hadde sag i 1616.) Mølla ved Gudsfred ble modernisert og utvidet på slutten av 1800-tallet som Eidanger Mølle. Sammen med Røra mølle sto den for det meste av kornmalingen i bygda. Den ble etterhvert drevet med turbinør. Mølla brant ned i 1928. En av de eldste allfarveien fra Eidangerfjorden skal ha hatt et løp gjennom denne delen av dalen. Gårdsbebyggelsen på Gudsfred ligger ved dagens Bjørkedalsvei et par hundre meter ovenfor Mølla. Tradisjoner om at navnet skal skrive seg fra overnattingssted for veifarende. Ulverød er det sydligste gårdstunet i Bjørkedalen og har sin bakgrunn i en av de mange plassene under prestegården i Eidanger. Gården ble skilt ut som småbruk i 1924, som den siste av prestegårds plassene. På vestsida av Bjørkedalselva, ved Ulverød og Gudsfred er det siden 1950-tallet skilt ut en del boligtomter.
KULTURMINNENE	Mølledammen står og det finnes høye, støpte murer etter møllebygningen. Mølledammen er støpt og s begynne å bli noe dårlig. Det finnes spredte natursteinsmurer langs vassdraget som kan skrive seg fra eldste anlegg. Det går stier på hver side av vassdraget. Allfarveien skal ha fulgt østsida og kan fortsatt følges. Stier godt bevarte partier med preg av hulvei, stedvis mer bygd om til moderne traktorvei. Gårdsbebyggelsen på Gudsfred er fra mellomkrigstida. Gårdsbebyggelsen til småbruket Ulverød 43/61 ligger i et slett parti midt i dalen like vest for de bratteste fossestrykene. Framhusets eldste del skal være fra 1770-tallet. Huset er blitt påbygd i 1937 og 1970, og har i dag mistet sitt alderspreg. Driftsbygningen er fra 1928 og har et opprinnelig preg. De fleste bygningene har stått i et åpent rekketun etter dalen. I dag er også bygd et nytt bolighus i tunet.
VURDERING	Sporene etter de gamle veien og ruinene etter mølledriften har stor kulturhistorisk verdi. Ligger i et område som planlegges tilrettelagt som natur og kultursti som kan inngå i et større nettverk av eldre veifar.
SEFRAK	0805-039-47, våningshus, Ulverød
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien.Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien.Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103.Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger.Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000. 1857. Rektangelmåling 1:50 000 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) .Rektangelmålinger. 1:100 000. diverse, 1886 - 1939. Jordskifteverkets kartarkiv: Eidanger Prg.Skog, 43/1, 1916 Pers. info. Dag Krogstad, Jens Tråholt, Jan Erik Tangen, Kjell Ivar Brynsrud. (Arvid Hogstad på Gudsfred vet mer om Mølla)</i>

LOKALITET	0805-04-02 BRUKAR VED HERREGÅRDSBEKKEN
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-04-EIDANGER 1/1, 43/1 ØK.: CD 027-5-4, CE 027-5-3 , PROSJ. 50
AVGRENSNING	Brukarene med de nærmeste omgivelser
BELIGGENHET	Ved elveslyngene til Herregårdselva, som Bjørkedalsbekken heter fra veikrysningene og sørover. Rett sør for trafikkmaskinen ved tilkjøringsveien for E18.
HISTORIKK	Kongeveien fra Larvik til Skien, Brevik har vært bygd ut og endret flere ganger siden andre halvdel av 1700-tallet. Brufundamentene skal ha sammenheng med Kongeveien. Det ble foretatt viktige endringer med veisystemene 1790 og 1859. Vanskelig å si fra hvilken periode denne brua er. Iflg Eidanger festskrift s. 115 bevilget kommunestyret (?) penger til bru over Herregårdselva i 1801, 1803, 1809, mens Amtet sa nei. jordskiftekart fra 1916 viser prikket vei som trolig fører til brua. Kjørebrua over elva kalles på kartet for Kaasebru. Kåsebekken er også et annet navn på Herregårdsbekken.
KULTURMINNENE	Rester av brufundamenter på hver side av elveslyng. Grovt lagt naturstein i forhøyninger på hver side av elva. En del utrast. På sørsida av elveslyngen kan vei følges et stykke langs elvas østbredd. Forbindelse herfra til Lillegårdskleivene? Et mindre stykke på nordsida kan følges, møter de nye veiomlegningene her. Muligheter for tilkobling til gammel vei som gikk på vestsida av elva ned til Herregårdsstranda. Viser som stier på kartet fra 1916. Denne passerer mange gravminner fra forhistorisk tid og hustuffer som kan skrive seg fra nyere tid.
VURDERING	Selv om området er omgitt av trafikkmaskiner fra nyere tid gjør den tette vegetasjonen og de dype leirbakkene i området at man fort blir skjermet for støy. Tilknytning til ferdslsveier i Bjørkedalen, mot Herregårdsstranda, Kongeveien i Lillegårdskleivene, samt ulike typer kulturminner gjør brukarene spesielt interessante i formidligssammenheng.
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien. Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien. Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103. Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger. Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum. 1937</i> , Porsgrunn. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet, Nyere tids kulturminner</i> . Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000. 1857. Rektangelmåling 1:50 000 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) .Rektangelmålinger. 1:100 000. diverse, 1886 - 1939. Jordskifteverkets kartarkiv: Eidanger Prg.Skog, 43/1, 1916, Lillegården inn- og utmark 1955.</i> Pers. info. Jan Erik Tangen, Kjell Ivar Brynsrud.

LOKALITET	0805-04-03 PRESTEVEIEN
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-04-EIDANGER 43/3 ØK.: CD 027-5-4, CE 027-5-3 , PROSJ. 50
AVGRENSNING	Det bevarte veistykket med nærmeste omgivelser.
BELIGGENHET	Øst for dagens jernbanesving over Prestemoen. Skaret nordøstover fra Prestemoen. Fra jernbaneundergangen til midtvei i Gudsfredåsen.
HISTORIKK	Den best bevarte delen går over prestegårdens eiendom. Er etter tradisjonen et av de eldre veifarene fra Eidanger inn til Bjørkedalen. Bjørkedalen opp til Oklungen skal være en av de eldste ferdselskorridorene til lands fra Eidanger. Ble brukt både nordover mot Siljan, vestover til Skien og østover for videre ferdsel på Farrisvassdraget. Kaltes presteveien fordi presten tok denne veien for å utføre sine embetsplikter i Siljan, som etter reformasjonen ble lagt til Eidanger. Veien gjennom Bjørkedalen knyttet seg også til forbindelse østover fjellet fra Grønsholt (og Kvestad/Lunde), over Munkekjerka, Rønningen i Marka og Omsland ved Farris. Kollemassivet sør for veien heter Våtekleiv. Bygd ut til kjørevei alt på 1700-tallet. Mistet noe av sin "allfare" betydning da Kongeveien over Lannerheia ble utbedret på 1790-tallet. I dag svinger Bjørkedalsveien inn lenger sør, gjennom et sprengt pass ved Ulverød, nær jernbanelinja. Når dette veistykket ble nedlagt er ikke brakt på det rene. Iflg. "Festsskrift for Eidanger" ble Bjørkedalsveien fra Prestemoen til Gudsfred lagt om for oppsitternes egen regning i 1862 (S. 120). Amtskartet fra 1857 indikerer den gamle traséen. Rektangelkart fra 1886 har den nye traséen med svingen over jernbanen. En annen inngang til Bjørkedalen som også har eldre tradisjoner går sør fra Slevollen ved Lillegårdskrysset og på østsida av Bjørkedalsbekken til Grønsholt/Gudsfred. Etter folkelig tradisjon skal moen hvor Presteveien går inn i fjellskaret være en gammel kirkegård. Skal ha funnet beinrester her da de bygde jernbanen i 1882. Ikke bekrefet.
KULTURMINNENE	Eksisterende jernbane kommer ut av Bjørkedalen i området og krummer seg fin rundt fjellmasivet med Gudsfredåsen. Jernbanen går her i ytterkant av den flate prestemoen, som er en del av Eidangermorenen. En smal, men høy grasteinsmurt jernbaneundergang danner i dag utgangspunkt for Presteveien østover. Veien følger et naturlig skar nordøstover. I skarets nedkant passerer den et gravfelt med flere gravhauger. Veien følger skarets nordside. Den er tydelig oppbygd. Smalner i dag av lenger opp i lia og er ganske tilgrodd. Over mot Bjørkedalen, mot Gudsfred skal den dels være pløyd bort og ligge i dyrka mark.
VURDERING	Høy verdi som bevart parti av en gammel allfarvei. Kan knyttes til et nettverk av eldre stier og andre gamle veier og har slik stor tilgjengelighet og opplevelsesverdi. Passeringen av det forhistoriske gravfeltet gir kulturminnet stor historisk dybde..
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien.Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien.Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103.Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger.Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festsskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet, Nyere tids kulturminner</i> . Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000</i> . 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) <i>.Rektangelmålinger. 1:100 000</i> . diverse, 1886 - 1939. Pers. info. Thorleif Skautvet Bjørbekk, Jan Erik Tangen, Kjell Ivar Brynsrud.

LOKALITET	0805-04-04 BJØRBEKK
KULTURMILJØ:	0805-04-EIDANGER
GNR./BNR:	43/6
KARTREF.	ØK.: CD 027-5-4, PROSJ. 50
AVGRENSNING	Gårdstunet.
BELIGGENHET	Småbruket Bjørbekk 43/67, ligger øst for stasjonen, på den flate Prestemoen, med bygningene helt inn under Kollemassivet i øst, som her er ekstra bratt med mye bart fjell. Ligger like ved skaret der den gamle Presteveien tar av over Gudsfredåsen mot Bjøkedalen.
HISTORIKK	Et lite nybrottsbruk fra 1933/36. Rydningsmannen fikk Ny Jords diplom for dette arbeidet. Før var dette et skogholt ved den gamle hovedveien hvor fant og omstreifere holdt til - i hovedsak på vestsida av veien.. Da skal det ha stått en ladebygning her. Et parti på Prestemoen utgjorde en naturlig lysning hvor trær hadde vanskelig for å gro. Her var en slags samlingsplass. En stor kanal skjærer i dag over jordveien nord/sør. En del av rydningsjorda til Bjørbekk er etterhvert blitt bebygd. Under krigen anla tyskerne en leir sør for tunet. Etter krigen tok Porsgrunn kommune leirbrakkene til boliger og gav anlegget navnet Moheim. I dag er brakken revet og området brukes av Porsgrunn veivesen.. I krysset mot Moveien er det bygd gartneri, og det er dette som er basis for brukets drift i dag.
KULTURMINNENE	Et åpent lite vinkeltun med driftsbygningen vinklet rett på fjellet. Husa er fra 1930- og 1940-tallet. Våningshuset er mye endret. Driftsbygningen relativt opprinnelig.
VURDERING	Nybrottsbrukene dokumenterer viktige sider ved vår nyere historie og har sosialhistorisk verdi og næringshistorisk verdi.
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien.Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien.Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103.Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger.Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000. 1857. Rektangelmåling 1:50 000 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) .Rektangelmålinger. 1:100 000. diverse, 1886 - 1939. Pers. info.Thorleif Skautvet Bjørbekk.</i>

LOKALITET	0805-04-05 EIDANGER STASJONSOMRÅDE
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-04-EIDANGER 43/1, 43/4 ØK.: CD 027-5-4, PROSJ. 50
AVGRENSNING	Bebyggelsen nærmest jernbanelinja i en trakant fra stasjonen og nørdøstover mot Prestemoen.
BELIGGENHET	Eidanger stasjon ligger i dag på kanten av grustaket i morenen. Stasjonen ligger orientert på nordsida av morenen, mellom to innfartsveier til Porsgrunn.
HISTORIKK	Eidanger stasjon ligger på prestegårdens grunn. Stasjonen ble lokalisert mellom to etablerte, ferdselsveier mot Porsgrunn/Skien like sør for det sted de går sammen nordover. (Gml. etter kart fra 1849 og 1957 å dømme. Her var tilknytning til hovedveien mellom Larvik og Brevik og flere bygdeveier. Da stasjonen ble anlagt var dette utmarksområder med skog. Den første boligbebyggelsen kom langs Moveien, ved krysningen av jernbanen. Miljøet var tilknyttet jernbanens virksomheter, med betjentboliger for jernbaneansatte. Fra 1950-tallet ble "Trekanten", området mellom de to eldre innfartsveiene, bygd ut med villabebyggelse. Det gjelder også der videre bebyggelsen sørover langs Ullinveien. Eidanger jernbanestasjon ble nedlagt i 1987. Med jernbanelegging kom også grunnlaget for utnyttinga av grusmassene i morenen. Grustaket preger i dag stasjonens nærområde. Moveien har i dag mistet sin tilknytning til jernbanestasjonen og er lagt i planfri miljøtunnel forbi området.
KULTURMINNENE	Selve stasjonen utgjør et fint bygningsmiljø med flere eldre jernbanebygninger bevart. Foruten selve stasjonen gjelder det pakkhus lagerskur. Stasjonsbygningene er tegnet av Baltazar Conrad Lange som var jernbanens arkitekt fra 1878 til 81. Dette var en tid med stor utbyggingsaktivitet, med bl.a. Østfoldbanen samtidig med Vestfoldbanen. C.B.L. utarbeidet typetegninger for stasjonsbygningene. Eidanger stasjon er ført opp etter typetegninger for mellomstasjon klasse 3. Bygd i utpreget sveitserstil og har høy grad av autentisitet. Helt i øst av stasjonsområdet finnes murer etter den store lokstallen. Stasjonsmesterboligen med sidebygning ligger like øst for stasjonen. En litt større sveitservilla med relativt stor grad av opprinnelighet. Den ligger i dag noe innestengt av vei-inngrep. Sørøst for Larviksbanen ligger en liten gruppe hus fra mellomkrigstid og tidlig 1900-tall. hovedsak bolighus for stasjonbetjenter. Noen bygd av Jernbanen, andre private. Ungdomslaget Folkvangs forsamlingshus ligger til Moveien. Under første verdenskrig ble det brukt til provinatlager. Til lagring av poteter og grønnsaker ble det bygd en kjeller i 1918/19 - senere møtelokalet "Kjelleren". (Festskrift for Eidanger", s. 231) Et forsamlingshus for Mo frilynte ungdomslag. Veiomlegging av Moveien har ført til riving av ett eller to hus. Noen yngre bolighus mot øst. I hovedsak har husa i dette miljøet sitt hovedpreg intakt, men lav autentisitet i detaljer. Omleggingen av Moveien har ført til store landskapsmessige endringer og brutt kontakten til jernbanen og de gamle veinettet.
VURDERING	Stasjonsbygningen har høy autentisitet og er den eneste bevarte av de opprinnelige jernbanestasjonene i Grenland. Det finnes flere like godt bevarte av denne typen ved Østfoldbanen. Jernbanehistorisk er det av verdi at den ligger med flere bevarte eldre uthus. Jernbanestasjonen dokumenterer en viktig milepel i områdets nyere historie. Selv om området har gjennomgått store endringer har jernbanestasjonen fremdeles stor lokal identitetsverdi. Sammen med stasjonsmesterboligen er dette også et godt bevart bygningsmiljø fra sveitserstiltiden.
SEFRAK	0805-026-001, stasjonsbygningen, Eidanger jernbanestasjon 0805-026-002, toaletter, Eidanger jernbanestasjon 0805-026-003, pakkhus, Eidanger jernbanestasjon 0805-026-004, lagerskur, Eidanger jernbanestasjon 0805-026-005, pakkhus, Eidanger jernbanestasjon 0805-026-006, bolighus, stasjonsmesterboligen, Eidanger jernbanestasjon 0805-026-007, uthus, stasjonsmesterboligen, Eidanger jernbanestasjon
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien. Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien. Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind 1</i> . Skien. s. 35 - 103. Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger. Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet, Nyere tids kulturminner</i> . Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt</i> . 1:200 000. 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) <i>.Rektangelmålinger</i> . 1:100 000. diverse, 1886 - 1939. .

LOKALITET	0805-04-06 - SØNDRE VALLER
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-04-EIDANGER 44/1 ØK.: CD 027-5-4, PROSJ. 50
AVGRENSNING	Bebyggelsen med det nærmeste tunområdet.
BELIGGENHET	Valler ligger nord for Eidanger stasjon og like øst for Vallerveien. Tunet til søndre Valler ligger ved vestfoten av Valleråsen. med den flate jordveien på vestsiden. Flere av de senere utskilte gårdstuna under Valler ligger på samme måten; på rad nordover under åsen og med den plane, sammenhengende jordveien framfor seg mot vest. Søndre Vallers jordvei er i dag omkranset av Vallerleiren mot nord, et etterkrigsboligfelt i sør og et mer blandet mellomkrigs/etterkrigs boligområde mot Vallerveien.
HISTORIKK	Valler har trolig gått ut fra den gamle prestegården Mor/Moen? Valler er flertallsform av vollr, som betyr grasvokst slette. "Opprinnelig lå kanskje slettene nedenfor og nordvest for Mor som beitemarker og enger for denne gården - Eidanger bygdehistorie I s. 136. Ikke alt var dyrkbar jord, mye var myrlendt som er dyrket opp i senere tid. Gården ble todelt ca 1670, men samlet igjen 1785. Lensmann Hans Abrehamsen forpaktet gården til 1802. Den hørte da til den residerende kapellanen i Eidanger. Kammerherre Severin Løvenskiold ble eier av Valler fra ca 1802. Løvenskiold satte igang med oppdyrkinga av Vallermyrene. 1805 hadde Løvenskiold dyrket opp 70 tønner land av myrene. Den første stabile gardsdeling fra Valler skjedde i 1819 da Slettene mot Porsgrunn ble skilt ut. I andre halvdel av 1800-tallet skjedde flere gardsdelinger. Valler var postbondegård i første halvdel av 1800-tallet, noe som forteller om sentral beliggenhet til viktige kommunikasjoner. Før Vallerveien ble anlagt midt på 1800-tallet gikk en gammel ferdselsåre fra Skien/Porsgrunn over Valler. Den kom fra Bjørketvet og gikk over Valler under Valleråsens vestfot. Videre under Åmotåsen fram til Prestemoen med forbindelser til Eidanger kirke og Lillegårdskleivene. Den skal ha eldre tradisjoner enn Kongeveien fra 1790. Den kaltes Skriverveien - angivelig fordi øvrighetspersoner tok denne veien til ting på Lillegården. Eller er navnet etter sorenskriver Nors som red her til og fra sine eiendommer ("Festskrift for Eidanger", s. 111). Den ble brukt av kjørende og gående fram til 1930 - på slutten mest som vintervei. Ved Skiensbanens åpning fikk Thomas Olsen Valler skysstjenesten på Eidanger stasjon. Mikael Aamot som overtok Valler i 1908, startet gartneri og hagebruksskole på gården og avgrøftet ca 60 mål myr. Hagebruksskolen var i drift til 1917. Planteskolen ble en av distriktets største. Den ble flyttet til Slevollen i 1931. og var i drift til ca 1920. Noen få boligtomter langs Vallermyrveien skilt ut før siste krig. Under siste krig tok tyskerne en del av gårdens eiendom til militærleir. Skogområder sør for gården bygd ut til boligområder, med flermannsboliger etter krigen.
KULTURMINNENE	Søndre Valler er et av de mest særpregede gårdsanleggene i området. Gårdstunet ligger tett opp under Valleråsen med driftsbygning og hovedbygning på rekke. Jordveien ligger på slettene vest for tunområdet og i nord. Beitehager i bakkene og terrassene opp mot fjellet i øst. HOVEDBYGNINGEN er fra midten av 1700-tallet. Den er bygd på flere ganger, men har beholdt alderspreget og er trolig svært interessant bygningshistorisk. En stor DRIFTSBYGNING i sveitserstil fra 1890-tallet (1908?) står vinkelrett mot fjellet bak. Den er bygd på i bredden til ett sammensatt bygningskompleks med mange gavler mot dalen. Bl.a. påbygd 1920. Har bevart opprinnelig karakter. Nytt bolighus i tunet i 1970. Den fine EPLETRE-ALLÉEN skal være fra 1908 og var første ledd i etableringen av planteskolen. Like sør for tunet står et annet, godt bevart bolighus fra tidlig 1900-tall, satt opp i forbindelse med planteskolen, og grunnmur etter dirvhus (?) eller andre hus som hadde med planteskolen å gjøre. SKRIVERVEIEN kan spores gjennom tunområdet. Den inngår i veisystemet til etterkrigs-boligfelt sør for tunområdet. Nord for tunområdet følger den trolig traséen til dagens driftsvei til jordene nord for Vallerleiren, men må være en del endret. Det finnes en del oppmurte veier lenger opp i fjellskåningen mot øst. Kan være bygd i forbindelse med skogsdrift. En mener også at noen kan være bygd /ombygd av tyskerne under krigen som hadde kanonstillinger bak Vallermyrleiren. Registrerte gravhauger ved fjellfoten nord for tunområdet kan være hustuffer fra nyere tid. Tradisjoner om "båtfester" i fjellet sørøst for gårdstunet ikke undersøkt. /Uklart hvem som kan fortelle om dem. Spørre folk i blokkene i skriverveien.
SEFRAK	0805-026-08, hovedbygning, søndre Valler 0805-026-09, driftsbygning, søndre Valler
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien.Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien.Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103.Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slekthistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger.Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000</i> . 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) <i>Rektangelmålinger. 1:100 000</i> . diverse, 1886 - 1939. Pers. info. Åsmund Tynning, Tone Tynning., Jan Erik Tangen, Kjell Ivar Brynsrud.

LOKALITET	0805-04-00805-04-07 - VALLERLEIREN
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-04-EIDANGER 44- ØK.: CD 027-5-4, PROSJ. 50
AVGRENSNING	Leirområdet
BELIGGENHET	Ligger mellom Vallermyrveien og vestfoten av Valleråsen. Anlagt på Søndre Vallers eiendom, rett nord for tunet. På gammel jordvei med sandholdig grunn. Slett lende.
HISTORIKK	1941/42 beslagla tyskerne ca 70 dekar av Søndre Valler og bygde brakkeleir. Anlagt for kavalleriet. Ikke fangeleir etter lokale informanter. Etter krigen ble leiren overtatt av Forsvarsdistrikt nr.3, Telemark infanteriregiment nr.3. "IR3". Leiren ligger fortsatt under IR3, men heimevernet leier noen forlegninger. (Det lå også en tyskerleir litt lenger sør, langs Moveien på Prestemoen. Kalt Moheim etter krigen da de ble tatt til bolighus - revet 1970-tallet.) Dalen Portland Sementfabrikk og Eidanger Salpeterfabrikk gikk for fullt under krigen. Tyskerne forla mange tropper i bygda for å beskytte denne driften. (Eidanger bygdehistorie, b.II, 196 s381).
KULTURMINNENE	Leiren anlagt i to soner, med forlegningene lengst vest, mot Vallermyrveien og stallsonene lengst inn mot fjellet. mellom er det et bredt åpnet parti hvor det var ridevoller (volter?). Stramme bjørkealléer fører inn fra Vallermyrveien. Stalldelen er strengt symmetrisk oppbygd om bjørkealléen. To store ridehaller lå i midten, hvorav en er revet. Noen forlegninger revet. Hovedinngangen flyttet fra Vallermyrveien til sørsida av leiren på ca. 1980-tallet. Typiske lave 1-etasjes brakker. Ridehallen høyere. Karakteristiske takoppbygg i stallleiren. Men unntak av enkelte hus som er revet, skal leiren være i relativt opprinnelig stand. Ingen større påbygg/nybygg. Ytre preg skal være relativt intakt. Innvendig er stallene bygd om til garasjer.
VURDERING	Karakteristiske lave "tyskerbrakker" som tydelig forteller om sin opprinnelse. Anses av Forsvaret som interessant fordi den er en av få intakte leire av denne typen. Forsvarets Bygningstjeneste avd. Viken har påbegynt en vurdering av leiren, hvor dens verneverdi er et element som vil spille med mht. planer for leirens videre drift.
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien.Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien.Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103.Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger.Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000</i> . 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) <i>.Rektangelmålinger. 1:100 000</i> . diverse, 1886 - 1939. Pers. info. Arne Norheim, materialforvalter i Vallerleiren, Morten Pedersen, FBT-avd. Viken,

LOKALITET	0805-08 BOLIGBEBYGGELSE VALLERMYRVEIEN
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-04-EIDANGER 44/- ØK.: CD 027-5-4 , PROSJ. 50
AVGRENSNING	Avgrenset til boligeiendommene langs veien. Fra Vallerleiren i nordvest til Trekanten.
BELIGGENHET	Ligger til Vallermyrveien østsida, sør for Vallerleiren, vest for Søndre Valler.
HISTORIKK	De første boligtomter langs veien skilt ut fra Søndre Valler i mellomkrigstida. Ca 5, 6 stykker. Fortettet etter krigen. Sjefen for Vallerleiren bodde i et av disse husene.
KULTURMINNENE	Enkle bolighus i jugendstil i mindre hager. Varierende autentisitet. Et par med relativt opprinnelig preg. Ligger mellom vanlig etterkrigs boligbebyggelse. .
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien. Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien. Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103. Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger. Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum. 1937</i> , Porsgrunn. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet, Nyere tids kulturminner</i> . Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000</i> . 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) . <i>Rektangelmålinger. 1:100 000</i> . diverse, 1886 - 1939. Pers. info. Åsmund Tynning,

LOKALITET 0805-04-09 PASA

KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-04-EIDANGER 50/10 ØK.: CD 027-5-4, PROSJ. 50
AVGRENSNING	Tunområdet med de nærmeste omgivelsene.
BELIGGENHET	Pasa ligger som sørligste gårdstun på Vallermyslettene, ved foten av Bjørntvetåsen. Ligger på rekke med tre andre gårdstun under Bjørntvetåsen, Spissløkka, og Nordre og Søndre Hvalstad (også kalt Myrene). Vallermyslettene med innmarka ligger med sammenhengende jordvei øst for denne gårdsbebyggelsen..
HISTORIKK	Pasa er skilt ut fra nordre Tveten, nordre og søndre Hvalstad og Spissløkka av Bjørntvet. Pasa kjent som husmannsplass under nordre Tveten bnr. 1 på 1700-tallet. Lensmann Hans Andersen skjøter 1812 Pasa. Søren Rasch (megler og losoldermann i Porsgrunn) som hadde den til 1822. Senere i bondeie. Makeskifte av jordparter med Tolleskogen i 1896, p.gr.av jernbanen. Jord lagt til av Søndre Tveten. Andreas og Oskar Andreas Rennesund kjøpte Pasa i 1918. O.A.R drev større vognmannsforretning i Porsgrunn, og kjøpte Pasa for å skaffe for til hestene. Drev vognmannsforretningen videre fra Pasa. O.A.R. drev også med snøbrøyting i nedre Telema og var med og utviklet snøploger. På 1950-tallet drev Oskar Andreas Rennesund ren gårdsdrift. Han var den første i Eidanger som begynte med NRF-kuer. Kalkstensbruddet til Dalen Portland Cementfabrikk Bjørntvetåsen, fra 1950-tallet, skapte problemer for gårdsdrifta. Rettssak endte med salg til D:P.C i 1960. Pasa drives som jordeiendom, leies ut av Norcem (bygdeboka 1984). Drifta baseres på travhester i dag. Bak Pasa langs kanten av Bjørntvetåsen har det gått en gammel ferdselsvei fra Tveten til Porsgrunn. Veien kna ha gått på oppsiden av jernbanen og parallelt med denne et stykke. Ingen synlige spor rundt gårdene og mot Porsgrunn. Liten sannsynlig med rester. Området er svært transformert på grunn av. Kalkstensbruddet.
KULTURMINNENE	Våningshuset satt opp etter at det gamle brant i 1924. Uthuset 1925, med tilbygg 1936. Bebyggelsen er bevart med relativ stor grad av opprinnelighet. Pasa ligger kloss opp i det store kalkstensbruddet i Bjørntvetåsen, noe som også skjemper tunet.
VURDERING	Selv om kalkstensbruddet skjemper Pasa beliggenhet isolert sett, inngår tunet som et viktig element i Vallermyras jordbrukslandskap sør for Porsgrunn. Bebyggelsen i tunene på vestsida av Vallermyra ligger i en fin rytme under åskanten. Slik gårdene på østsida ligger, med jordveien fram for seg og fjellet bak, slik det er karakteristisk for Vallermyrområdet. De utgjør en viktig, klart avgrenset grønt belte mot tettstedsbebyggelsen i Porsgrunn.
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien.Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien.Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie</i> . <i>Eidanger bygdehistorie</i> . Bind I. Skien. s. 35 - 103.Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger.Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt</i> . 1:200 000. 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) <i>.Rektangelmålinger</i> . 1:100 000. diverse, 1886 - 1939. Pers. info Jacob Hogstad.

LOKALITET	0805-04-010 HVALSTAD, SPISSLØKKA (AV MYRENE)
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-04-EIDANGER 46/3, ØK.: CD 027-5-4, PROSJ. 50
AVGRENSNING	De tre gamle tunområdene og deres nærmeste omgivelser, Fra Spissløkka i sør til Nordre Hvalstad i nord.
BELIGGENHET	De to Hvalstadbrukene og Spissløkka ligger helt i sørvest av Vallermyrområdet. Sammen med Pasa ligger de på rekke ved foten av Bjørntvetåsen med den flate jordveien mot Vallermyra framfor seg mot øst.
HISTORIKK	Eiendommene er skilt ut av gården Bjørntvet som grenser opp til Porsgrunn. Brukene har sin bakgrunn i et utskilt bruk kalt Myrene. Bruksnavnene er nordre og søndre Hvalstad (med Myrene og Spissløkka). Før 1803 var Bjørntvet udelte. Jørgen Aall overdro da hovedbruket til sin yngre bror Nicolai Benjamin All og beholdt "Myrene" selv. I 1825 ble Myrene delt og solgt videre. Videre deling i 1839? Myrene besto i det vesentlige av skog? Ole Larsen, eier av bruks nr. 3 bodde på Tolleskogen, lot Myrene rydde og forpaktet det bort (1830/40-tallet). Tolleskogen (46/2) heter et bruk som lå rett vest for jernbanen, men som nå er borte. Det hadde bakgrunn i en gammel (1600-talls) husmannsplass under Bjørntvet. Tolleskogen ble utskilt fra Bjørntvet i 1834 og delt i to like bruk i 1896. Det ene bruket fikk navnet nordre Hvalstad 46/36. Siden 1905 har nordre Hvalstad og Myrene blitt drevet som ett bruk. Samtidig ble søndre Hvalstad ble skilt ut med bnr. 70. Spissløkka ble skilt ut i 1878 og fikk senere bnr. 9. Samme eier på Spissløkka og søndre Hvalstad i 1925, Det samlede bruket kalt Søndre Hvalstad. Gårdene i dette miljøet hadde ikke egne utmarksområder. Beitene ble tatt av innmarka. Det drives aktivt jordbruk med korn, husdyr ble det slutt med på 1950-tallet. Eiendommen grenser i nord opp til utløpere av boligbebyggelsen i Porsgrunn. På slutten av 1950-tallet og begynnelsen av 1960-tallet ble det skilt ut boligtomter her, en del ligger opp mot dagens jernbanelinje.
KULTURMINNENE	Her er bygninger etter tre gårdstun, hvorav to har uthus. Bygningsmiljøet er fra århundreskiftet og mellomkrigstida. Våningshuset på NORDRE HVALSTAD, 46/3, 36 skal være fra ca 1900, men ble bygd om i 1928 av Georg Hogstad og har i dag bevart det preget det fikk da, med rel. høy autentisitet. Ut husene er gamle og bygd om flere ganger med ytre preg av sveitserstil.. Nytt fjøs, grisehus m.m. etter krigen. Våningshuset på det opprinnelige SØNDRE HVALSTAD 46/70 ble satt opp i 1914, uthuset 1913. Særpreget bygningsmiljø, med bolighus og uthus bygd sammen slik at det dannes et relativt lukket gårdstun med en sammenhengende "vegg" mot nord. Våningshuset mot Vallermyrene, asymmetrisk sveitserstil. Sidebygning i vinkel bakover, vestover binder driftsbygning og våningshus sammen. Mot sør lukkes tunet av stabbur i sveitserstil og 1960/70-talls bolighus. På Spissløkka 46/9 står det i dag ingen uthus, da bruket for lenge siden har vært drevet sammen med søndre Hvalstad. Våningshuset skal være bygd ca 1890. Enkelt sveitserstilshus med midtark. Rel. lav autentisitet. Mindre uthus, skjul.
VURDERING	Tunene i en fin rytme under åskanten og med jordveien fram for seg slik det er karakteristisk for Vallermyrområdet. Med unntak av Spissløkka, er autentisiteten gjennomgående høy. Her finnes interessante enkeltbygninger - bl.a. søndre Hvalstad, som har bolighus og uthus bygd sammen. Sammen med Pasa inngår tunrekka i jordbrukslandskapet sør for Porsgrunn. De utgjør en viktig, grønt belte rundt tettstedsbebyggelsen i Porsgrunn.
SEFRAK...	805 022 003...Våningshus, Spissløkka..
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien.Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien.Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103.Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger.Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000</i> . 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) <i>.Rektangelmålinger. 1:100 000</i> . diverse, 1886 - 1939. Pers. info Jakob Hogstad.

LOKALITET	0805-04-00805-04-11 LUND
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-04-EIDANGER 46/21 ØK.: CD 027-5-4, PROSJ. 50
AVGRENSNING	Gårdsbebyggelsen med det nærmeste tunområdet.
BELIGGENHET	Ligger til Bjørnslettveien, mellom Vallermyra og Porsgrunn by. Omkranset av feltutbygging fra etterkrigstida.
HISTORIKK	Eiendommen hørte til senere bnr. 19 av Myrene fram til 1854 da Peder Andersen delte eiendommen i to nesten like store bruk og solgte dette. Småbruk hvor eieren hadde annet arbeid. En rekke boligtomter skilt ut fra 1950-tallet.
KULTURMINNENE	Bolighuset bygd ca 1900. En del endret på 1950-tallet. Mindre driftsbygning fra 1929, ligger i vinkel med våningshuset mot veien. Liten hage fram mot veien.
VURDERING	Innslag i tettbebyggelsen som forteller om tidligere bruk av området 0805-022-006, Våningshus, Lund
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien. Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien. Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie</i> . <i>Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien. s. 35 - 103. Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger. Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000</i> . 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) <i>.Rektangelmålinger. 1:100 000</i> . diverse, 1886 - 1939.

LOKALITET	0805-04-012 BØE
KULTURMILJØ: GNR./BNR. KARTREF.	0805-04-EIDANGER 46/19 ØK.: CD 027-5-4, PROSJ. 50
AVGRENSNING	Gårdsbebyggelsen med det nærmeste tunområdet.
BELIGGENHET	Ligger til Bjørnslettveien, mellom Vallermyra og Porsgrunn by. Omkranset av feltutbygging fra etterkrigstida.
HISTORIKK	Myrene skilt ut fra hovedbruket Bjørntvet 1803. Myrene todelt 1825. Dette bruket fradelt Myrene igjen før matrikelopptegnelsen 1838. Anders Pedersen, som overtok bruket i 1850, delte bruket i nesten to like deler i 1854. Lund (46/21) ble skilt fra. Anlegget av jernbanen i på 1880-tallet førte til at bebyggelsen på Bø ble flyttet til nåværende plass. Lå før lenger opp mot skogen..Det var Anders Pedersen som lot gården kalle for Bø. Jordveien fraskilt som boligtomter fra 1950-tallet av.
KULTURMINNENE	Våningshus, sidebygning og liten driftsbygning. Våningshuset det samme som ble satt opp her ca 1880, men eldre, udatert opprinnelig. Driftsbygningen datert 1905 (SEFRAK). Danner et lite firkanttun med Bjørnslettveien som den ene siden. Bygningene godt bevart i hovedtrekk, men noe endret i detaljer.
VURDERING	Dokumenterer småbruksbebyggelse i bynære områder. Har særlig verdi fordi alle typiske gårdstun er intakte. Verdifullt innslag i tettbebyggelsen som forteller om tidligere bruk av området
SEFRAK	0805-022-004, våningshus, Bø 0805-022-005, driftsbygning, Bø
KILDER	Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 1. <i>Eidangers historie til omkring 1845</i> . Skien.Hals Harald. 1968: <i>Eidanger Bygdehistorie</i> . b. 2. <i>Eidangers historie fra omkring 1845 til 1964</i> . Skien.Elizabeth Skjelsvik, 1968: <i>Eidangers eldste historie. Eidanger bygdehistorie. Bind I</i> . Skien, s. 35 - 103.Per Chr. Nagell. 1984: <i>Gårds- og slektshistorien for Eidanger fra 1814-1980 b. 2&3</i> . Eidanger.Jan Erik Tangen og Roger Halvorsen, 1992: <i>Grenlandsboka, turguide</i> . Skien. Olav Versvik, m.fl. 1937: <i>Festskrift for Eidanger. Formannskapslovens 100-års jubileum</i> . 1937, Porsgrunn. Aase, Birger 1989: <i>Fra stier til Europaveg</i> . Statens veivesen Telemark. Jean Aase, 1990, <i>Prosjekt Naturgass til Østlandet</i> , Nyere tids kulturminner. Telemark fylke. Telemarks Fylkeskommune <i>Kart over Bratsberg Amt. 1:200 000</i> . 1857. <i>Rektangelmåling 1:50 000</i> 1849, 9C, 2 og 3 (Eidanger) <i>.Rektangelmålinger. 1:100 000</i> . diverse, 1886 - 1939.

JERNBANEVERKET
BIBLIOTEKET

100142

